

**TÜRKİYE'NİN İTHALATINDA DEZAVANTAJLI
SEKTÖRLERİN ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Orhan AYHAN

Eskişehir, 2016

TÜRKİYE'NİN İTHALATINDA DEZAVANTAJLI SEKTÖRLERİN ANALİZİ

Orhan AYHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İşletme Anabilim Dalı
Danışman: Erol KUTLU**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haziran, 2016**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Orhan AYHAN'ın "Türkiye'nin İthalatında Dezavantajlı Sektörlerin Analizi" başlıklı tezi 24 Haziran 2016 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan İşletme (Uluslararası İşletmecilik) Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Erol KUTLU

Üye : Doç.Dr.Ceyda ERDEN ÖZSOY

Üye : Doç.Dr.Füsun YENİLMEZ

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

TÜRKİYE’NİN İTHALATINDA DEZAVANTAJLI SEKTÖRLERİN ANALİZİ

Orhan AYHAN

İşletme Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran, 2016

Danışman: Prof. Dr. Erol KUTLU

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren kalkınmanın, güçlü bir ekonomi kurmanın ve uluslararası ticarete rekabet edebilmenin temelini sanayileşmekten geçtiği anlayışını benimsemiş ve bu yönde adımlar atmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda tarih boyunca birçok farklı ithalat politikası denenmiş ve terk edilmiştir. Dönemin şartları doğrultusunda; yarı-liberal, devletçi, liberal, ithal ikameci gibi çeşitli ekonomi ve ithalat politikaları uygulanmıştır. 1980 yılında 24 Ocak kararlarıyla birlikte ekonomide yeni bir dönem başlamış, serbest piyasa ekonomisine geçiş hızlandırılmış, dış ticaret hiç olmadığı kadar serbestleştirilmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye’nin ticaret hacmi hızla artmıştır. Bunun yanında 1940’lı yıllardan itibaren başlayan dış ticaret açığı sorunu bir türlü çözülememiştir. Bu çalışmada Türkiye’nin 1996-2015 yılları arasında ithalattaki en yüksek on sektör incelenmiş, bu sektörlerdeki dezavantajlı durumu gidermek için atılabilecek adımlar ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda önümüze çözülmesi gereken üç sorun çıkmaktadır; enerji, hammadde ve teknolojik gelişme ya da bir diğer deyişle katma değeri yüksek ürün üretebilme kabiliyeti.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, İthalat, İhracat, Dezavantajlı Sektörler, Cari Açık,

ABSTRACT

ANALYSIS OF DISADVANTAGED SECTORS IN EXPORT OF TURKEY

Orhan AYHAN

Department of Business Administration

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June, 2016

Supervisor: Prof. Dr. Erol KUTLU

Starting from the foundation, The Republic of Turkey adopted the idea of industrialization for development, building a strong economy and able to be competitive in international trade, therefore many steps were taken in this direction. For this goal many different export policies had been tried and discarded. According to conditions of the period different policies such as; half-liberal, statist, liberal, import substitution had been adopted. In 1980 with the approval of January 24 Economic Stability Program a new period have been started in economy by speeding up transition to free market economy and making the trade liberal as never before. From that date forward Turkey's trade volume has rapidly risen. Despite the steps had taken no solution has been brought to foreign trade deficit. In this study Turkey's top ten highest export valued sectors has been analysed and possible solutions introduced to solve this disadvantaged conditions. In this context there are three issues to solve; energy, raw material and technological development or in other words; capability to produce high value products.

Key Words: Turkey, Export, Import, Disadvantaged Sectors, Current Account Deficit

27/06/2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Orhan AYHAN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	viii
GRAFİKLER DİZİNİ	xiii
GÖRSELLER DİZİNİ	xviii
KISALTMALAR DİZİNİ	xix
1. GİRİŞ	1
2. 1990 ÖNCESİ TÜRKİYE'NİN İTHALAT POLİTİKALARI	2
2.1. Cumhuriyetin İlk Yılları	2
2.1.1. 1923-1930 yarı liberal dönem	3
2.1.2. 1930-1938 devletçilik dönemi	7
2.1.3. 1938-1945 II. Dünya Savaşı yılları	10
2.2. Çok Partili Dönem	11
2.2.1. 1946-1953 dönemi	12
2.2.2. 1954-1960 dönemi	14
2.2.3. 1963-1980 planlı ekonomi dönemi	15
2.2.4. 1980-1990 dönemi	20
3. 1990 SONRASI TÜRKİYE'NİN İTHALAT POLİTİKALARI	24
3.1. 1990-2006 Yılları Arası	24
3.2. 2007'den Günümüze	36
3.3. Türkiye'nin Son Dönemde İzlediği İthalat Politikasının Sonuçları	45

4. TÜRKİYE'NİN İTHALATTA DEZAVANTAJLI OLDUĞU SEKTÖRLER	50
4.1. Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar ve Bunların Damıtılmasından Elde Edilen Ürünler, Bitümenli Maddeler, Mineral Mumlar	55
4.2. Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar Ve Aletler, Nükleer Reaktörler, Bunların Aksam ve Parçaları	69
4.3. Elektrikli Makina Ve Cihazlar, Ses Kaydetme-Verme, Televizyon Görüntü-Ses Kaydetme-Verme Cihazları Ve Bunların Aksam, Parça ve Aksesuarları	75
4.4. Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler ve Diğer Kara Taşıtları, Bunların Aksam, Parça Ve Aksesuarları	83
4.5. Demir ve Çelik	92
4.6. Plastik ve Mamulleri	102
4.7. Organik Kimyasal Ürünler	115
4.8. Optik, Fotoğraf, Sinema, Ölçü, Kontrol, Ayar, Tıbbi, Cerrahi Alet ve Cihazlar, Bunların Aksam, Parça Ve Aksesuarları	126
4.9. Eczacılık Ürünleri	135
4.10. Kıymetli veya Yarı Kıymetli Taşlar, Kıymetli Metaller, İnciler, Taklit Mücevherci Eşyası, Metal Paralar	147
5. CARİ AÇIK	158
6. DÖVİZ DARBOĞAZI	161
7.SONUÇ	163
KAYNAKÇA	166
ÖZGEÇMİŞ	173

TABLÖLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1. Türkiye'nin 1995-2007 Yılları Arasında AB Ülkeleriyle Yapılan Ticaret Verileri	34
Tablo 3.2. 2010-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Büyüme, Enflasyon, İşsizlik ve İhracat-İthalat Oranları	40
Tablo 3.3. 2011-2015 Yılları Arasında Türkiye'ye Rusya'dan Gelen Turist Sayısı	44
Tablo 3.4. 2014 Yılında Türkiye-Rusya Arasındaki Başlıca Ticaret Kalemleri	44
Tablo 3.5. 2015 Yılı Sonunda Türkiye'nin Bazı Makro Ekonomik Göstergeleri	45
Tablo 3.6. 1980-1990 Yılları Arasında Türkiye'nin Temel Dış Ticaret Verileri	46
Tablo 3.7. 2000-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Temel Dış Ticaret Verileri	47
Tablo 3.8. 1970-2015 Yılları Arasında Türkiye'nin İhracat-GSYH Oranı	48
Tablo 4.1. 2015 Yılına Göre Türkiye'nin İlk On İthalat Kalemi ve Maliyeti	50
Tablo 4.2. 2015 Yılına Göre Türkiye'nin Hammadde Niteliği Olan İlk On İthalat Kalemi ve Maliyeti	51
Tablo 4.3. 2005-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Doğal Gaz Aldığı Ülkeler ve Miktarı	58
Tablo 4.4. Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatında Diğer Ülkelerden Aldığı İndirim Oranları	61
Tablo 4.5. 1996-2015 Yılları Arasında Türkiye'nin Ham Petrol İthalat Miktarı	62
Tablo 4.6. 2014 Yılında Petrol İthalatı Yapılan İlk On Ülke ve İthal Edilen Ürün Çeşidi	64

Tablo 4.7. Türkiye'nin kazanlar, makinalar, cihazlar ve aletler sınıfında 2013-2015 yılları arasında başlıca ihracat yaptığı ülkeler ve ihracat miktarı	70
Tablo 4.8. Türkiye'nin kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler sınıfında 2013-2015 yılları arasında başlıca ithalat yaptığı ülkeler ve ithalat miktarı	70
Tablo 4.9. Türkiye'nin Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi	71
Tablo 4.10. Türkiye'nin Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi	72
Tablo 4.11. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı	77
Tablo 4.12. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı	78
Tablo 4.13. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi	78
Tablo 4.14. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi	80
Tablo 4.15. Araç Üretiminde Önde Gelen Ülkelerin 2014-2016 Yılları Arasında Üretim Miktarı	84
Tablo 4.16. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı	85
Tablo 4.17. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı	85
Tablo 4.18. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi	86

Tablo 4.19. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi	88
Tablo 4.20. 2015 Yılında Ham Demir Üretiminde İlk On Ülke ve Üretim Miktarları	93
Tablo 4.21. 2014 Yılında Başlıca Demir Çelik İhracatçısı ve İthalatçısı Ülkeler	94
Tablo 4.22. Demir ve Çelik Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı	95
Tablo 4.23. Demir ve Çelik Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı	95
Tablo 4.24. Demir ve Çelik Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi	96
Tablo 4.25. Demir ve Çelik Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi	98
Tablo 4.26. 2015 Yılında Plastik Üretiminde Başlıca Ülkeler ve Üretim Miktarları	103
Tablo 4.27. 2015 Yılında Dünya Plastik İhracatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye	104
Tablo 4.28. 2015 Yılında Dünya Plastik İthalatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye	105
Tablo 4.29. Türkiye'nin Plastik Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı	108
Tablo 4.30. Türkiye'nin Plastik Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı	109
Tablo 4.31. Türkiye'nin Plastik ve Mamulleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi	109
Tablo 4.32. Türkiye'nin Plastik ve Mamulleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi	111

Tablo 4.33. 2015 Yılında Dünya Organik Kimyasal İhracatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye	117
Tablo 4.34. 2015 Yılında Dünya Organik Kimyasal Ürünler İthalatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye	118
Tablo 4.35. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı	119
Tablo 4.36. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı	120
Tablo 4.37. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi	120
Tablo 4.38. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi	122
Tablo 4.39. 2015 Yılında Dünya Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet İhracatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye	127
Tablo 4.40. 2015 Yılında Dünya Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet İthalatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye	128
Tablo 4.41. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı	129
Tablo 4.42. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı	129
Tablo 4.43. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi	130
Tablo 4.44. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi	132
Tablo 4.45. 2015 Yılında Dünya Eczacılık Ürünleri İhracatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye	137

Tablo 4.46. 2015 Yılında Dünya Eczacılık Ürünleri İthalatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye	138
Tablo 4.47. Türkiye’de Eczacılık Ürünleri Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı	139
Tablo 4.48. Türkiye’de Eczacılık Ürünleri Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı	140
Tablo 4.49. Türkiye’nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi	141
Tablo 4.50. Türkiye’nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi	143
Tablo 4.51. 2015 Yılında Dünya Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar İhracatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye	149
Tablo 4.52. 2015 Yılında Dünya Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar İthalatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye	150
Tablo 4.53. Türkiye’nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı	151
Tablo 4.54. Türkiye’nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı	152
Tablo 4.55. Türkiye’nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi	153
Tablo 4.56. Türkiye’nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi	155
Tablo 5.1. 1996-2014 Yılları Arasında Türkiye’nin Cari Dengesi	159

GRAFİKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik 2.1. 1923-1930 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	6
Grafik 2.2. 1930-1938 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	10
Grafik 2.3. 1938-1945 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	11
Grafik 2.4. 1946-1953 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	13
Grafik 2.5. 1954-1960 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	15
Grafik 2.6. 1963-1979 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	20
Grafik 2.7. 1980-1990 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	23
Grafik 3.1. 1993-2006 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaretinde AB Ülkelerinin Payı	27
Grafik 3.2. 1990-1995 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	28
Grafik 3.3. 1995-2002 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	29
Grafik 3.4. 1998-2003 Yılları Arasında Türkiye'nin Enflasyon Oranları	31
Grafik 3.5. 2001-2008 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	33
Grafik 3.6. 2007-2011 Yılları Arasında Seçilmiş Ülkelerin Büyüme Oranları	37
Grafik 3.7. 2007-2011 Yılları Arasında Seçilmiş Ülkelerin İşsizlik Oranları	38

Grafik 3.8. 2007-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	39
Grafik 3.9. 2007-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	41
Grafik 3.10. 1996-2015 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi	47
Grafik 4.1. Türkiye'nin İlk On İthalat Kaleminin Toplam İthalat İçindeki Payı	52
Grafik 4.2. Türkiye'nin Hammadde Niteliği Olan İlk On İthalat Kaleminin Toplam İthalat İçindeki Payı	54
Grafik 4.3. 1980-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Kömür İthalat Miktarı	56
Grafik 4.4. 1980-2014 Yılları Arasında Kömür İthalat Maliyeti	56
Grafik 4.5. 2014 Yılında Türkiye'nin Kömür İthal Ettiği Ülkeler	57
Grafik 4.6. 2014 Yılında Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatı Yaptığı Ülkeler	59
Grafik 4.7. 2005-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatı Yaptığı Başlıca Ülkelerin Toplam Doğal Gaz İthalatı İçindeki Payları	59
Grafik 4.8. Türkiye Doğal Gaz İthalatının Boru Hattı ve LNG yöntemlerine Dağılımı	60
Grafik 4.9. Türkiye'de Doğal Gazın Kullanım Alanlarına Dağılımı	61
Grafik 4.10. 1996-2015 Yılları Arasında Türkiye'nin Ham Petrol İthalat Miktarı	62
Grafik 4.11. İthalat ve Yurtiçi Temininin Türkiye'nin Petrol İhtiyacını Karşılama Oranı	64
Grafik 4.12. Türkiye'nin Başlıca Petrol İthalatı Yaptığı Ülkelerin Yüzdesel Dağılımı	65
Grafik 4.13. 2012-2014 Yılları Arasında Yapılan Petrol İthalatının Ürün Çeşitlerine Dağılımı	66

Grafik 4.14. 2005-2015 Yılları Arasında Ham Petrol Fiyatının Değişimi	66
Grafik 4.15. 1996-2015 Yılları Arasında Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar ve Bunların Damıtılmasından Elde Edilen Ürünlerde İthalat ve İhracat Hacmi	67
Grafik 4.16. Türkiye'nin Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	71
Grafik 4.17. Türkiye'nin Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	73
Grafik 4.18. Türkiye'nin Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi	74
Grafik 4.19. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	79
Grafik 4.20. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	80
Grafik 4.21. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi	82
Grafik 4.22. Avrupa Ülkeleri Otomobil Pazarı 2015 Yılı Satış Grafiği	86
Grafik 4.23. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	87
Grafik 4.24. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	89
Grafik 4.25. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi	90
Grafik 4.26. 2015 Yılında Ham Demir Üretiminde İlk On Ülkenin Yüzdesel Dağılımı	93

Grafik 4.27. Demir ve Çelik Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	97
Grafik 4.28. Demir ve Çelik Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	99
Grafik 4.29. Demir ve Çelik Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi	100
Grafik 4.30. 2015 Yılında Plastik Üretimini Ülke ve Bölgelere Yüzdesel Dağılımı	103
Grafik 4.31. Plastik İhracatında Önde Gelmeye Rağmen Demir Çelik Ticaretinde Dış Ticaret Açığı Veren Ülkeler ve Türkiye'nin Karşılaştırılması	106
Grafik 4.32. Türkiye'nin 2013 Yılında Plastik Hammadde ve Mamulde Dış Ticaret Dengesi	107
Grafik 4.33. Türkiye'de Plastik Tüketiminin Sektörlere Dağılımı	108
Grafik 4.34. Türkiye'nin Plastik ve Mamulleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	110
Grafik 4.35. Türkiye'nin Plastik ve Mamulleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	112
Grafik 4.36. Türkiye'nin Plastik ve Mamulleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi	113
Grafik 4.37. Dünya Kimyasal Ürün İhracatının Alt Gruplara Dağılımı	116
Grafik 4.38. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	121
Grafik 4.39. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	123
Grafik 4.40. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi	124

Grafik 4.41. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	130
Grafik 4.42. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	132
Grafik 4.43. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi	134
Grafik 4.44. Ar-Ge Harcamalarının Sektörlere Yüzdesel Dağılımı	135
Grafik 4.45. Türkiye'nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	141
Grafik 4.46. Türkiye'nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	143
Grafik 4.47. Türkiye'nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi	144
Grafik 4.48. Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	153
Grafik 4.49. Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü	155
Grafik 4.50. Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi	157
Grafik 5.1. Türkiye'nin 2003-2015 Yılları Arasında Cari Dengesi ve Enerji Hariç Cari Dengesinin Grafik Üzerinde Görünümü	160
Grafik 6.1. Türkiye'nin 1996-2015 Yılları Arasında Döviz Rezervi, Cari Açık ve Büyüme Oranlarının Grafik Üzerinde Görünümü	162

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 4.1. Plastik İhracatında Ülkelerin İhracat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi	104
Görsel 4.2. Plastik İthalatında Ülkelerin İthalat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi	105
Görsel 4.3. Ülkelerin Organik Kimyasal Ürünler İhracat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi	117
Görsel 4.4. Ülkelerin Organik Kimyasal Ürünler İthalat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi	118
Görsel 4.5. Ülkelerin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet İhracat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi	126
Görsel 4.6. Ülkelerin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet İthalat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi	128
Görsel 4.7. Ülkelerin Eczacılık Ürünleri İhracat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi	137
Görsel 4.8. Ülkelerin Eczacılık Ürünleri İthalat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi	138
Görsel 4.9. Ülkelerin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar İhracat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi	149
Görsel 4.10. Ülkelerin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar İthalat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi	150

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BİT	: Bilgi İletişim Teknolojileri
DOĞAKA	: Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EB	: Ekonomi Bakanlığı
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
GB	: Gümrük Birliği
GMP	: Good Manufacturing Practices (İyi Üretim Uygulamaları)
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İBYKP	: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
İKK	: İzmir İktisat Kongresi
İMMİB	: İstanbul Değerli Maden Ve Metaller İhracatçı Birliği
KB	: Kalkınma Bakanlığı
KTO	: Konya Ticaret Odası
LNG	: Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
MB	: Merkez Bankası
ODD	: Otomotiv Distribütörleri Derneği
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
PLASFED	: Plastik Sanayicileri Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TKİ	: Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu

- TOBB** : Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- USD** : United States Dollar (Amerikan Doları)
- ÜBYKP** : Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

1. GİRİŞ

Uluslararası Para Fonu(IMF) verilerine göre 2015 yılında Türkiye dünyanın en büyük on sekizinci ekonomisi konumundadır. 143 milyar dolar civarında ihracat ve 207 milyar dolar civarında ithalatta bulunan Türkiye yüksek dış ticaret açığı vermektedir. Oluşan bu dış ticaret açığı cari hesapları negatife çevirmekte ve döviz darboğazına kadar gidebilen sonuçlar doğurmaktadır, bunun sonucunda da Türkiye Cumhuriyeti'nin bu kısa tarihinde de birçok kez meydana gelen krizler ortaya çıkmaktadır. Ülkeden döviz çıkışının ana sebebi olan dış ticaret açığını olabildiğince ortadan kaldırmak Türkiye açısından oldukça önemlidir.

Bu sorunu çözmek için; Türkiye'nin ithalatta önde gelen sektörlerinin incelenmesi ve yüksek ithalatı oluşturan sebeplerin ortaya konarak ithalatı azaltıcı ya da ikame edici önlemlerin belirlenmesi, bu sektörlerin daha rekabetçi olması için atılması gereken adımların tespit edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada; Türkiye'nin birbirleriyle bağlantılı olan dış ticaret açığı ve cari açık sorununu, ithalatta dezavantajlı ilk on sektörün ithalat rakamları ve bu sektörlerin mevcut durumu üzerinden ele alarak bu sektörlerin geliştirilebilmesi ve daha rekabetçi bir konuma getirilerek bu dezavantajın olabildiğince ortadan kaldırılabilmesi için atılabilecek adımlar ve alınabilecek önlemler sunulacaktır.

İkinci bölümde öncelikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından 1980 yılına kadar izlenen ithalat politikaları 1923-1945 yılları arasını kapsayan cumhuriyetin ilk yılları ve 1945-1980 yılları arasını kapsayan çok partili dönem başlıkları altında incelenecektir.

Üçüncü bölümde 1990 sonrası Türkiye'nin ithalat politikası 1990-2006 dönemi ve 2007'den günümüze iki alt başlık altında ele alınacaktır. Bölüm sonunda Türkiye'nin Son dönemde izlediği ithalat politikasının sonuçları incelenecektir.

Dördüncü bölümde ithalatta dezavantajlı olduğumuz ürünler tespit edilecektir; devamında Türkiye'nin 1996-2015 yılları arasında ithalat kaleminde ilk on sırada yer alan ürün gruplarının ihracat ve ithalat rakamları tablo ve grafikler yardımıyla incelenecektir. Dezavantajlı sektörlerin Türkiye'deki durumuna

değınilecek ve bu sektörlerin geliştirilmesi, ithalatın düşürülmesi için öneriler sunulacaktır.

Beşinci bölümde dezavantajlı olduğumuz ürünlerin bir sonucu olan cari açık konusuna, altıncı bölümde ise yine bunlarla bağlantılı olan döviz darboğazı konusuna değinilerek, Türkiye'nin yine bahsedilen yıllar içindeki durumu ortaya koyulacaktır.

2. 1990 ÖNCESİ TÜRKİYE'NİN İTHALAT POLİTİKALARI

2.1. Cumhuriyetin İlk Yılları

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ekonomi politikalarına değinmeden önce Osmanlı Devleti'nden devralınan ekonomik tablodan söz etmekte yarar var. Osmanlı'dan devralınan ekonomi; I. Dünya Savaşı'ndan çıkmış, nüfusunun %80'inin doğrudan ya da dolaylı olarak tarımla uğraşan¹, tarımın ilkel yöntemlerle yapıldığı, ürünün genellikle üretici tarafından tüketilen, sanayileşmenin yok denecek kadar az olduğu, hammadde ihraç edip endüstri mallarının neredeyse tamamını dışarıdan ithal eden bir ekonomidir. Ulaşım sisteminin yetersiz olmasından dolayı üretilen tarım ürünlerinin pazarlara ulaşımı kısıtlıydı. Tren yolları yetersiz ve kötü durumda, kara yollarının büyük kısmı ise araç geçişine uygun değildi.²

Sanayileşme ise yok denecek kadar azdı ve olanlar İstanbul, İzmir civarında yoğunlaşmıştı. Dokuma ve halı tezgahları ve terziler bu dönemde imalattaki küçük üreticiliğın büyük kısmını oluşturmaktaydı. Sanayimizin o dönemdeki durumunu anlamak açısından bir bilgi verecek olursak; sanayide kullanılan tüm motorların gücü 20,977 beygir gücündeyken, İngiltere'nin 1815 yılındaki sanayisinde toplam

¹ O. Aktan (1998). Atatürk'ün ekonomi politikası: ulusal bağımsızlık ve ekonomik bağımsızlık. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetin 75. yılı özel sayısı, 29. http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/aktan_ataturk_ekonomi_politika.pdf (Erişim Tarihi: 18.11.2015)

² Aktan, 1998, a.g.k., 29.

beygir gücü 210,000'dir.³ Bu dönemde sınai mal ihtiyacı ithalatla karşılanıyor; fındık, kuru üzüm, incir, tütün ve halı gibi mallar ihraç ediliyordu.⁴ Maden yataklarının neredeyse tamamı ise yabancılar veya gayrimüslim azınlık tarafından işletilmekteydi. Birçok ayrıcalıklı yabancı şirket de elde ettikleri işletme haklarını spekülâtif amaçlarla saklamakta, üretime geçmeye yönelik niyet ve hazırlıkları olmadığı halde önemli maden yataklarını kapalı tutmaktaydı.⁵

Ekonomi üzerindeki bir diğer olumsuzluk ise yıllardır Osmanlı Devleti'nin sırtında yük olmuş kapitülasyonlar ve dış borçlardır. Türkiye Cumhuriyeti bu borçları miras almış ve Lozan Antlaşması gereği gümrük tariflerini 1929 yılına kadar değiştirmeden devam ettirmek zorunda kalmıştır. Türkiye 129 milyon Türk Lirası borç yükümlülüğü altına girmiştir. Ülkemizin 1923 yılındaki ihracat gelirinin 85 milyon TL olduğu düşünüldüğünde bu borcun ne kadar yüksek bir miktar olduğu daha rahat anlaşılabilir.⁶

Görüldüğü üzere ülkemizin devraldığı ekonomi savaştan çıkmış, çağının gerisinde kalarak sanayileşememiş, fakir, milli sermayeden yoksun, borç içinde kalmış bir durumdadır. Türkiye'nin ilk yıllardaki ekonomi politikası da bu darboğaz durumu üzerine şekillendirilmiştir. Bundan sonraki dönem; 1923-1930 yarı liberal dönem ve 1930-1938 devletçilik dönemi olarak iki ayrı başlık altında incelenecektir.

2.1.1. 1923-1930 yarı liberal dönem

1923-1930 yılları arasındaki devlet ekonomi politikası Osmanlı Devleti'nden devralınan olumsuz ekonomik şartlar göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Bu dönemde temel fikir devletin yasal düzenlemelerle özel sektör yatırımlarını teşvik ederek ve kamu işletmeciliğini en düşük seviyede tutarak bir piyasa ekonomisi oluşturmaktır. Bu niyetle yeni kurulan devletin ekonomik durumunu

³ H. Akyıldız ve Ö. Eroğlu (2004). Türkiye Cumhuriyeti dönemi uygulanan iktisat politikaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 29.

<http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2004-1-3.pdf> (Erişim Tarihi: 18.11.2015)

⁴ Aktan, 1998, a.g.k., 30.

⁵ Y. Tezel (1982). *Cumhuriyet Dönemi'nin iktisadi tarihi*. (5.Baskı), Ankara: Yurt Yayınevi, s.92.

⁶ Akyıldız ve Eroğlu, 2004, 44.

görüşmek ve bir ekonomi yol haritası belirlemek maksadıyla İzmir İktisat Kongresi(İKK) toplanmıştır.

17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir’de 1135 delegenin katılımıyla toplanan ve Türkiye’nin ekonomik durumu, sorunları ve oluşturulacak yol haritası tartışılan kongreden çıkan önemli kararları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Sanayi yatırımlarının ve sanayicinin yasa ve desteklerle teşvik edilmesi
- Hammaddesi yurt içinden karşılanabilen sanayilerin kurulması
- Küçük işletmelerden büyük işletme ve fabrikalara geçişin yapılması
- Yatırımcılar için kredi sağlayacak bankaların kurulması
- Borsaların kurulması
- Yabancı sermayenin ekonomik bağımsızlığa zarar vermeyecek şekilde yatırıma teşviki
- Tekelcilikle mücadele edilmesi
- Yerli malı kullanımını yaygınlaştırılması
- Demiryolu yapımının bir programa bağlanması
- Aşar vergisinin kaldırılması
- Ekonomik özgürlük için önemli olan kuruluşları millileştirilmesi
- Sanayinin gümrük tarifeleri ile korunması
- Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun yeniden ele alınması⁷

Alınan bu kararlarla özel yatırım eliyle sanayileşme hızlandırılmak istenmiş, bağımsız milli bir ekonomi oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır. Yatırımcılara kredi sağlanması amacıyla 1924 yılında devletin de desteğiyle yarı resmi özellikte İş Bankası kurulmuştur.⁸ Ayrıca nüfusun büyük bir bölümü tarımla uğraştığı ve bu kişilerin sermaye oluşturmasının yolunun tarımı desteklemekten geçtiğinin düşüncesi ile çiftçiler de desteklenmiştir. Bu kapsamda Osmanlı döneminden kalan ve çiftçinin üzerinde ağır bir yük olan aşar vergisi kaldırılmıştır.

⁷ <http://www.ataturk.net/cumh/izmir.html> (Erişim tarihi: 18.11.2015)

⁸ N. Eroğlu (2007). Atatürk dönemi iktisat politikaları (1923-1938). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 66.
dergipark.ulakbim.gov.tr/maruiibfd/article/download/5000011223/5000011509 (Erişim Tarihi: 18.11.2015)

Alınan bu kararlara rağmen özel sektörde beklenen yatırımlar yapılmamıştır. Bunun önemli sebepleri arasında özel sektörde yeterli sermaye olmaması ve sanayicilerin 1929 yılına kadar süren gümrük tarifeleri sebebiyle korunamaması gösterilebilir.

Bu dönemde devlet kamu için önem arz eden fakat özel sektörün karlı bulmadığı ya da gücünün yetmediği sektörlere yatırım yapmıştır. Bu dönemde kısıtlı imkanlarla devlet demiryollarının ve limanların millileştirilmesine önem verilmiş, bu kapsamda 1926 yılında Kabotaj Kanunu'nu çıkartılmıştır. Her ne kadar İİK'de tekelleşmeye karşı çıkılsa da kaldırılan aşar vergisinden doğan kaybı telef etmek için bu dönemde tekeller kurulmuştur.⁹

Cumhuriyetin kurucu kadrosu sanayileşmenin ekonomik kalkınmada en önemli faktör olduğuna inanmışlar ve İKK'de alınan kararlar doğrultusunda Osmanlı'dan gelen Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu geliştirerek 1927 yılında yürürlüğe koymuşlardır. Bu kanunun bazı maddeleri şunlardır:

- Uygun görülen teşebbüslere on hektara kadar karşılıksız arazi tahsil edilecektir.
- İletişim için gerekli telefon-telgraf bağlantıları ile kullanılacak motor gücünün devletçe bila bedel tahsisi sağlanacaktır.
- Teşebbüslere gümrük ve kazanç vergisinde bağışıklıklar yapılacaktır.
- Yıllık üretimin %10'una kadar bölümünün satışı devlet garantisindedir.
- Kamu ürünleri bu işletmelere indirimli satılacaktır.
- Nitelikli işçi gerektiğinde bunlar ülke dışından kısa süreli ve Türk işçilere aynı işi öğretmek üzere getirilebilecektir.¹⁰

Bütün bu çabalara rağmen yatırım ve sanayileşme istenen seviyelere ulaşamamıştır. Bunun sebeplerine değinecek olursak; öncelikle özel sektörde bir sermaye birikiminin olmaması, o dönemde piyasalardaki belirsizliğin yabancı

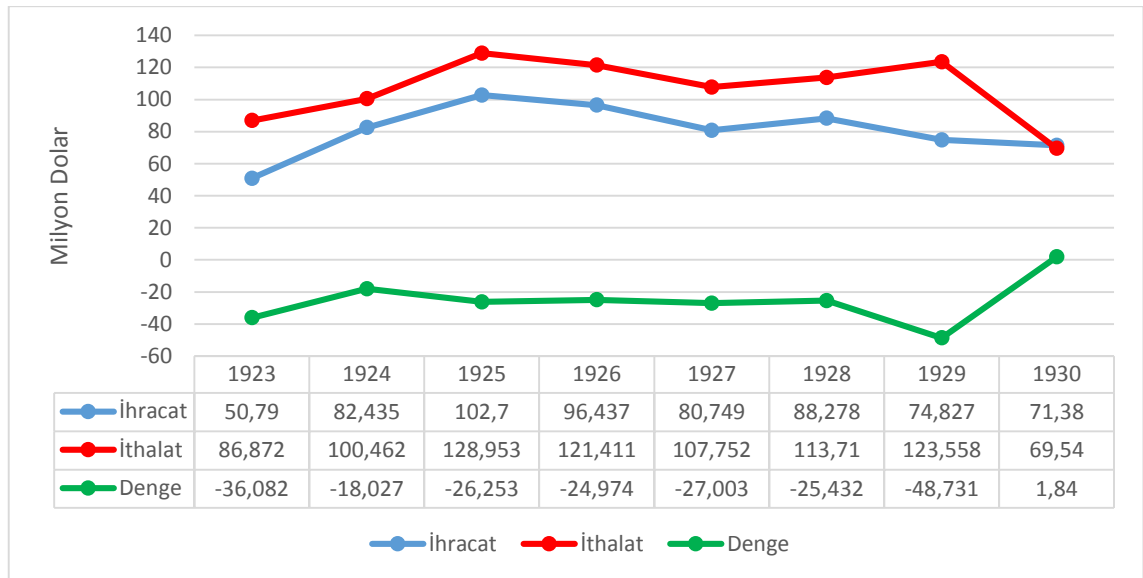
⁹ Eroğlu, 2007, a.g.k., 66.

¹⁰ M Benzer. (2011). Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye ekonomisi.

http://www.tuicakademi.org/cumhuriyetin-ilk-yillarinda-turkiye-ekonomisi/#_ftn27 (Erişim Tarihi: 18.11.2015)

sermayeyi yatırım yapmaktan uzaklaştırması ve devamında 1929'da ortaya çıkan küresel ekonomik kriz gösterilebilir. Sanayileşememenin bir diğer nedeni de yapılan nüfus değişimidir; Yunanistan ile yapılan nüfus değişimi sonucunda birçok kalifiye eleman ülkeyi terk etmiş, bu da tecrübeli eleman sıkıntısını ortaya çıkartmıştır. Buna karşın devlet yatırım yapmak istemiş fakat kısıtlı miktardaki kamu sermayesi, demiryolu yapımında ve mevcut olanların millileştirilmesinde kullanıldığından bu girişimler yeterli seviyede olamamıştır. Bu dönemdeki ithalat ve ihracat miktarını grafikte incelediğimizde;

Grafik 2.1. 1923-1930 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Görüldüğü üzere 1930 yılına kadar dış ticaretimizde sürekli bir açık söz konusu, yukarıda da değindiğimiz sebeplerden ötürü bu beklenen bir durum. Bahsettiğimiz dönemde Türkiye'nin sanayileşememiş olmasından dolayı neredeyse bütün tüketim mallarını dışarıdan sağlamasından dolayı ithalat harcamalarımız sürekli yüksek seviyelerde seyretmiştir, 1923-1929 yılları arasında ithalatımızda en büyük paya %50 dolaylarında olan tüketim malları sahiptir. İhracatımızda ise en yüksek pay %86,3 ile tarımdadır, buna karşılık sanayinin ihracattaki payı yalnızca

%8,6 kadardır.¹¹ 1929 yılında göze çarpan ithalat artışı ise o yıl içinde son bulacak gümrük tarifelerinin geçerlilik süresi sonucu, piyasada gümrük ithalat tarifelerinin yükseleceği yönündeki beklentiden dolayı yapılan, yüksek miktarda ithalatın sebep olduğu bir artış olarak yorumlanabilir. 1930 yılında gümrük tarifelerinin değiştirilmesinden sonra yaşanan ithalatın düşüşü de bunu destekler niteliktedir fakat 1929 yılından sonra yaşanan küresel krizin bu rakamların düşmesine katkısı da göz ardı edilmemelidir.

Bu dönemde paramız değerini yavaş bir hızda kaybetmiştir ve özellikle 1929 yılına gelindiğinde ekonomik krizin de etkisiyle paramızda ciddi değer kayıpları olmuştur. Rakamlarla ifade etmek gerekirse; 1923 yılında 763 Kuruş olan İngiliz Sterlini 1928' de 956 Kuruşa, 168 Kuruş olan Amerikan Doları(USD) ise 195 Kuruş'a yükselmiştir.¹² Paranın değer kaybı, ödemeler dengesi açıkları gibi sebepler bir merkez bankasının kurulması gerekliliğini doğurmuş ve 11 Haziran 1930 yılında 1715 sayılı yasayla Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kurulmuştur.¹³

Bu dönemin ilkelerini; sanayileşme, özel sektöre teşvik ve destek, ekonominin millileştirilmesi, vergi düzenlemeleri, gereksiz harcamalardan kaçınma, yerli malına teşvik ekseninde bir ekonomik düzen yaratmaya çalışmak olarak yorumlayabiliriz. 1930 yılından itibaren başlayan dönemde ise küresel ekonomik kriz, yeni gümrük tarifesi uygulamaları ile daha farklı bir ekonomi ve ithalat politikası ortaya çıkmıştır.

2.1.2. 1930-1938 devletçilik dönemi

1929 yılından sonraki Türkiye ekonomi politikasının belirlenmesinde rol oynayan temel unsurları; küresel ekonomiyi etkileyen büyük buhran, Lozan'da belirlenen gümrük tarife artırımını engellemenin kalkması ve önceki dönemde özel teşebbüslerin beklenen yatırım gücünü gösterememesi olarak sıralayabiliriz. Bir önceki dönemde hedeflenen yatırımcıları teşvik ve destek yoluyla sanayileşme

¹¹ N. Töre (1982). Atatürk dönemi Türkiye politikası ve Türkiye'nin ekonomik gelişmesi semineri. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 513, s. 52.

¹² Benzer, 2011, a.g.k.

¹³ S. Oktar (1998). Cumhuriyetin başında parasal sorunlar ve merkez bankasının kurulması. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), 244-251'den aktaran Eroğlu, 2007, a.g.k., 67.

kişilerde yeterli sermaye olmaması, yabancı yatırımını gelmemesi gibi sebeplerden ötürü beklenen etkiyi yaratamadı. 1930 yılında dünyada etkisini hissettirmeye başlayan büyük bunalımla birlikte ülkeler korumacı politikalara yönelmeye başladı bu da dünya ticaretinin büyük ölçüde daralmasına yol açtı.¹⁴ Kriz sonucunda dünya piyasasında hammadde fiyatlarının sanayi malları fiyatından daha büyük bir düşüş yaşaması Türkiye gibi hammadde ihraç eden ülkeler için büyük tehdit oluşturuyordu. Bu dönemde Türkiye'nin üzerindeki bir diğer ekonomik yük de Osmanlı'dan kalan borçların ödenmeye başlanmasıdır. Bütün bu gelişmeler ve geçmiş dönemden edinilen deneyim devletçilik politikasına geçişte etkili oldu. 1929 yılında ithalat tarifelerinin sabit tutulması şartı kalktıktan sonra daha korumacı bir politika uygulamanın da önü açılmış oldu. Bu dönemde uygulanan devletçilik özel sektörü yok etmek değil daha çok, yetersiz olan özel sektörün yerine devletin yatırımlara öncülük etmesi üzerinedir.

Devletçi iktisat politikası devlet işletmeciliği ve fiyat mekanizması olarak iki şekilde yürütülmüştür.¹⁵ Bu dönemde atılan ilk adımlar; ticaretin, para politikasının ve paranın değerinin korunması için kanunlar çıkartılmasıdır. Bu kapsamda, 1930 yılından itibaren "Türk Parasını Koruma Kanunu", "Çay, Şeker ve Kahve İthalatının İdaresi Hakkında Kanun", "Endüstriyel Malların Maliyet ve Satış Fiyatlarının Kontrolü ve Tespiti Hakkında Kanun" gibi bazı düzenlemeler yapılmıştır.

Bu dönemde iktisat politikalarının daha uygun bir biçimde belirlenebilmesi ve döviz üzerinde kontrolün sağlanması için T.C Merkez Bankası kurulmuştur.¹⁶ 1933 yılında ise devletin yapacağı yatırımların projelerini hazırlamak ve bu yatırımları finanse etmek için Sümerbank kurulmuştur.¹⁷

Bu dönemin önemli uygulamalarından biri de Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'dır. Böyle bir planın ortaya konmasında otarşik ve planlı ekonomisi sayesinde büyük bunalımın etkilerinden kendini korumayı başaramış olan Sovyetler

¹⁴ Aktan, 1998, a.g.k., 34.

¹⁵ Eroğlu, 2007, a.g.k., 69.

¹⁶ Eroğlu, 2007, a.g.k., 68.

¹⁷ Aktan, 1998, a.g.k., 35.

Birliği'nin etkisi vardır.¹⁸ Yapılan alışmalar neticesinde 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı kabul edilmiştir. Bu planın esasları:

- Ham maddesi ülke içinde bulunan sanayi kolları üzerine yoğunlaşılmıştır,
- ngrlen sanayi kollarının devlet tarafından kurulması kararlaştırılmıştır,
- Kurulmasına karar verilen sanayimizin üretim kapasitesi, memleketin ihtiyaç ve tketimeyle orantılıdır.¹⁹

Görüldüğü üzere gereken ürünü içeride üreterek ithal ikameci bir politika izlenmek istenmiş bu şekilde dışa bağımlılığı azaltma niyeti güdülmüştür. Bu plan kapsamında, seramik, kimya, selüloz, dokuma ve madencilik gibi sektörlere yatırım yapılarak planın 1938 yılında tamamlanması öngörülmüştür.

Bu plan doğrultusunda kurulan bazı tesisler: Bakırköy Bez Fabrikası(1934), Keçiborlu Kükürt Fabrikası(1935), Paşabahçe Cam Fabrikası(1936), Gemlik Suni İpek Fabrikası(1938), MTA(1935), dokuma sanayisinde; Bursa Merinos(1938), Nazilli(1937), Kayseri(1936).²⁰

Bu dönemde göze çarpan bir ticaret politikası da "kliring" anlaşmalarıdır. Bu sistem temelde iki ülke arasında mal takası yoluyla ticarettir. Bu sistemde ithalat ihracata bağlı hale geldiğinden ihracatı teşvik edici etki yapmaktadır, Türkiye'de o dönemde olabildiğince kliring anlaşması yapmıştır.²¹

Yapılan alışmalar olumlu sonuçlar vermiş, dünyanın içinde bulunduğu durağanlık ortamına rağmen ülkenin sanayileşme ve büyüme oranı artmıştır. Bu dönemde ülke ekonomisi ortalama %6'lık bir büyüme oranı yakalamıştır.²² Aynı dönemin ithalat ve ihracat rakamlarını incelersek:

¹⁸ Eroğlu, 2007, a.g.k., 69.

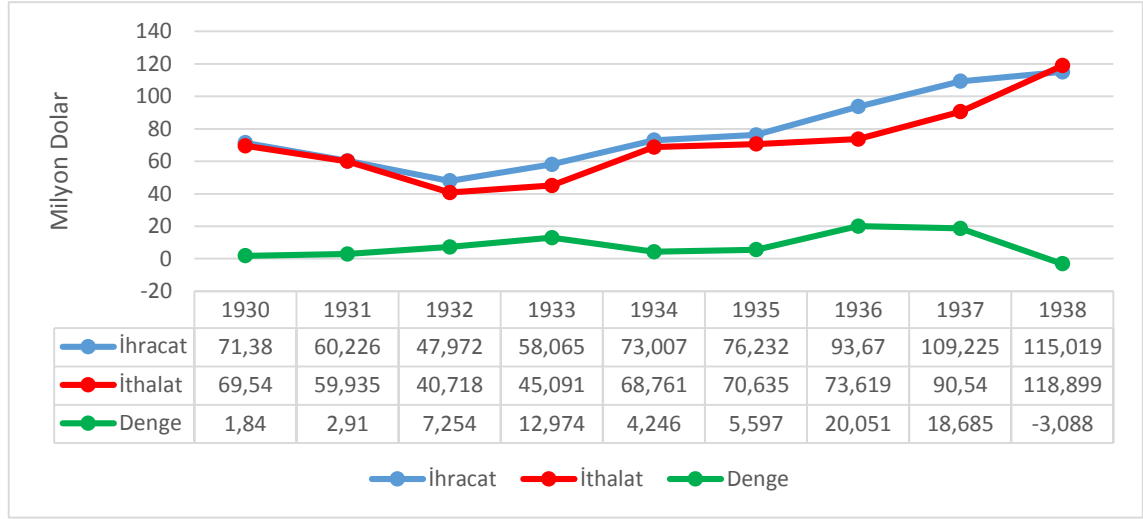
¹⁹ Benzer, 2011, a.g.k.

²⁰ Benzer, 2011, a.g.k.

²¹ A. Zarakoğlu (1982). Atatürk dönemi Türkiye politikası ve Türkiye'nin ekonomik gelişmesi semineri. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 513, s. 93.

²² Akyıldız ve Eroğlu, 2004, a.g.k., 49.

Grafik 2.2. 1930-1938 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Görüldüğü gibi 1930-1936 yılları arasında bir önceki döneme kıyasla ithalatımızda gözle görülür bir düşüş var, uygulamaya konulan korumacı gümrük tarifeleri ve büyük bunalım döneminin etkisini bu noktada görebiliyoruz. 1935 yılından sonra Birinci Beş Yıllık Planın etkisi ihracatımızda gözle görülür bir sıçrama şeklinde tabloda görülüyor. Türkiye bu dönemde 1938 yılı haricinde sürekli dış ticaret fazlası vermiş, son yıldaki bozulmayı ise yaklaşan savaş ihtimalinden dolayı yatırımların azalması ve harcamanın askeri alanlara yapılması olarak yorumlayabiliriz.

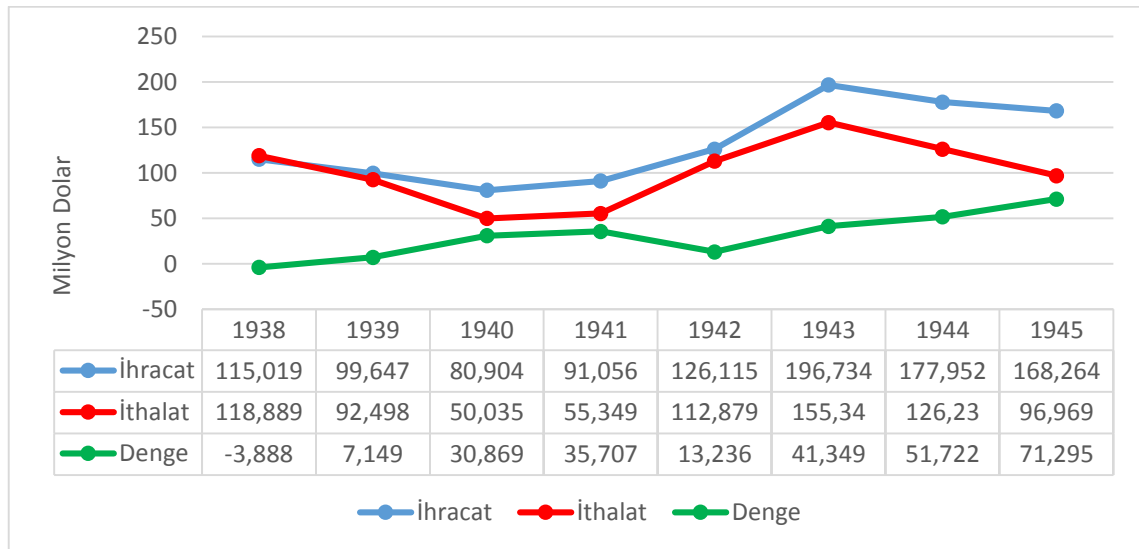
2.1.3. 1938-1945 II. Dünya Savaşı yılları

Bu dönemde II. Dünya Savaşı'nın etkileri ekonomi üzerinde belirleyicidir. Birinci Sanayi Planı beklenenden daha çabuk bitirilmiş ve bunun sonucunda İkinci Sanayi Planı hazırlanmış ve bu plan 1938 yılında yürürlüğe girmiştir. Birinci plandan daha kapsamlı olan bu plan, enerji, petrol, azot, deniz ürünleri ve afyon gibi daha stratejik sektörlerle yönelik hazırlanmış, fakat İkinci Dünya Savaşı tehlikesinin yaklaşmasından dolayı plan uygulanamamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti savaşa katılmamasına rağmen alınan önlemler kapsamında halkı silah altına almış ve askeri harcamalarını artırmış bu da devlet

yatırımlarını azaltmıştır. 1930-1938 yılları arasında devletçilik politikasına rağmen özel sektörün yeterli sermaye birikimi yapamamış olması bu dönemde sanayileşmeyi aksatmıştır.²³ Yine bu dönemde üretim daralması, askeri harcamalar ve emisyon hacminin artışı gibi sebeplerden enflasyon artmıştır. Bu dönemdeki ithalat ve ihracat rakamlarını incelersek:

Grafik 2.3. 1938-1945 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Sanayileşmenin ve büyümenin sekteye uğramasına rağmen tabloyu incelediğimizde 1938 yılı dışında ülkemiz dış ticaret fazlası vermeye devam etmiştir. 1943 yılından itibaren göze çarpan ihracattaki düşüğe rağmen ithalattaki düşüşün daha yüksek olması sonucu dış ticaret fazlası giderek artmıştır.

2.2. Çok Partili Dönem

Çok partili dönem 1945 yılında Millet Partisi ve 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla başladı. Bu dönem 1946-1953 ve 1954-1961 dönemi olarak iki ayrı başlık altında incelenecektir. 1946-1953 döneminde, II. Dünya Savaşı sonrası liberal ve genişlemeci ekonomi politikasına geçiş ve büyüme göze çarparken, 1954-

²³ B. Eşiyok. (2006). *İktisadi dönemler itibarıyla Türkiye ekonomisinde kalkınma(1923-2004)*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Matbaası. s. 10.

1961 döneminde yine bu politikanın getirdiği sorunlar ve korumacılığa dönüşün etkilerini görürüz. 1946 sonrası dönemin bir diğer önemli özelliği de ilerleyen yıllarla kronik hale gelecek olan dış ticaret açığının başlangıcı olmasıdır.

2.2.1. 1946-1953 dönemi

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte dünyada liberal ekonomi politika etkileri görülmeye başladı. Türkiye Cumhuriyeti de bu dönemde son on altı yıldır süren korumacı-devletçi politikasını terk etmeye ve liberal ekonomi anlayışına dönmeye başlamıştı. Bu bağlamda alınan 7 Eylül 1946 Kararları doğrultusunda Türk Lirası'nda cumhuriyet tarihinin en büyük devalüasyonu yapılarak %120 civarında bir değer kaybıyla doların karşılığı 1,28 liradan 2,80'e yükseltilmiştir.²⁴ 1947 yılında ise 1946'da yapılan iktisadi plan yerine "Vaner Planı" olarak da bilinen, daha liberal ve yapılacak olan yatırımların finansmanının belirli bir bölümünün dış kaynaklardan sağlanmasını öngören yeni bir iktisadi plan yapılmıştır. Dış finansman destekli bir planın yapılmasındaki bir diğer amaç, Marshall yardımlarından yararlanmaktır.²⁵ Nitekim bu adımların sonucunda Türkiye 1947 yılında Dünya Bankası, IMF, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne üye olmuş ve Marshall yardımlarından faydalanabilmiştir.

1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle liberal politikalar daha ileriye götürülmüş, bu kapsamda ilan edilen ithalat rejimiyle koruma önlemlerinin büyük ölçüde gümrük tarifeleriyle yürütüldüğü bir dış ticaret politikası izlenmiş ve liberasyon oranı %65'e kadar yükselmiştir.²⁶ Uygulanan politikalar ile daha önceki dönemlerin korumacı, denk bütçe-denk ödemeler dengesi politikası terk edilerek genişlemeci liberal ekonomi politikasına geçilmiştir.

Bu dönemde tarım alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Sektör büyümüş, tarımda makineleşme artmış, Kore Savaşı esnasında tarım ürünlerine olan talebin artışıyla tarım ihracatımız artmıştır.²⁷ Bu gelişmeler liberal ekonomi politikasını

²⁴ K. Boratav. (2003). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*. (21.Baskı), Ankara: İmge Kitabevi. s. 35.

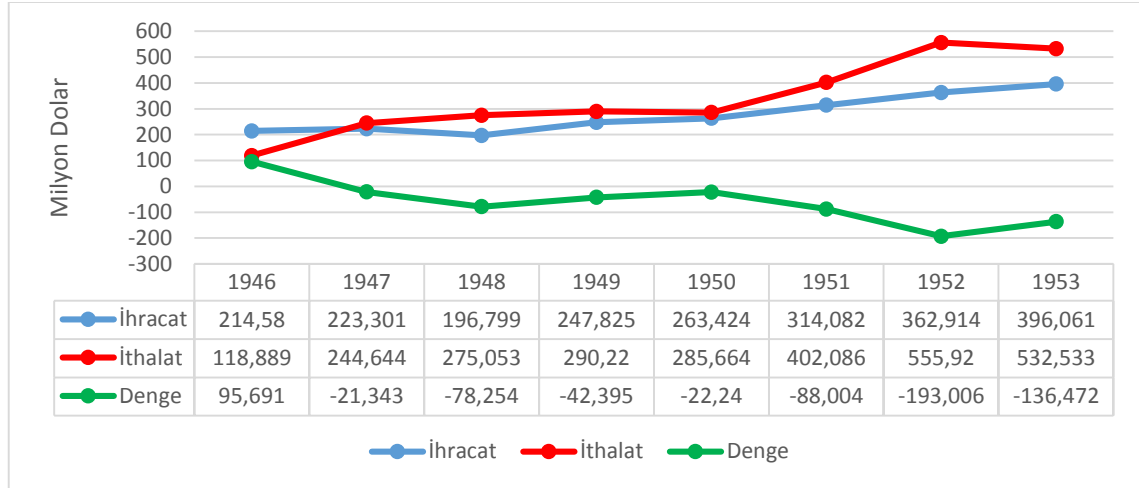
²⁵ Akyıldız ve Eroğlu, 2004, a.g.k., 51.

²⁶ E. Kutlu (2002). *İthalat ve İhracat Uygulamaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Matbaa Tesisleri. s.31.

²⁷ Akyıldız ve Eroğlu, 2004, a.g.k., 52.

teşvik edici etki yapmıştır. Bu dönemin ithalat ve ihracat rakamlarını grafik üzerinde incelersek:

Grafik 2.4. 1946-1953 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Görüldüğü üzere ticaret fazlası verdiğimiz tek yıl 1946'dır. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin kronik ticaret açığı başlamıştır. Özellikle 1950 yılından sonra ticaret açığı derinleşmeye başlamış ve 1953 yılı haricinde olumlu bir yükseliş olmamıştır. Buna karşılık olarak ithalatımız ve ihracatımızda birlikte bir artış vardır. İhracatımızdaki artışın nedenini daha önce de belirttiğimiz gibi, savaş yılları sonrası artan tarım ürünleri talebine bağlayabiliriz. 1946-1953 arası dönemde toplam ticaret açığımız 485 milyon dolar civarına ulaşmıştır. Oluşan bu açık dış borçlarla kapatılmış, başta ciddi sorunlar yaratmayan bu borçlar ilerleyen yıllarda giderek büyük güçlükler yaratmaya başlamıştır.²⁸

²⁸ Akyıldız ve Eroğlu, 2004, a.g.k., 51.

2.2.2. 1954-1960 dönemi

Bu dönemde liberal politikalar değişen ekonomi şartlarıyla birlikte terk edilmeye başlanmış, ihracat mallarına olan talebin azalmasıyla ihracat azalmış ve devamında ithal ikameci bir politikaya geçiş için adımlar atılmaya başlanmıştır. İktidar, 1953 yılına gelindiğinde ortaya çıkan döviz darboğazı sonucunda ithal ikamesinin araçları olan; kotalar, ithal yasakları ve yüksek gümrük duvarlarını uygulamak zorunda kalmış, bunun ilk adımlarından biri olarak 1953 yılında ithalat liberasyonu durdurulmuştur.²⁹

1953-1958 arasında ithalatın %40'tan fazla bir düşüş göstermesi, derinleşen kriz ve artan dış baskılar sonucu 4 Ağustos 1958'de istikrar kararları uygulamaya koyulmuştur.³⁰ Bu kararlar kapsamında TL, dolar karşısında 2,2 katı devalüe edilmiş, 1953 yılında uygulamaya konan dış ticaret kontrollerinin belirli bir ölçüde gevşetilmiş, ithalat rejimi yeniden düzenlenerek ihtiyaçları üç aylık kotaları içeren bir programa bağlanmıştır.³¹ Buna karşılık olarak alacaklı devletler 600 milyon dolarlık borcu erteleyip, 359 milyon dolarlık yeni kredi taahhüdü vermişlerdir.³² Bu dönemin ithalat-ihracat rakamlarını tablo üzerinde incelersek:

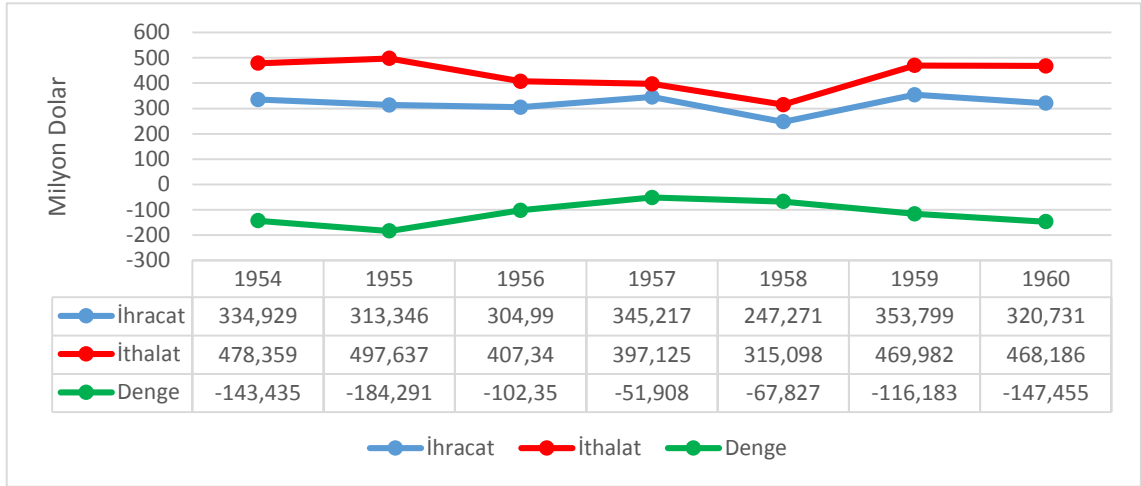
²⁹ O. Kanca (2012). 1950-1960 Arası Türkiye'de uygulanan sosyo-ekonomik politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), s. 56.

³⁰ Boratav, 2003, a.g.k. 37.

³¹ <http://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/agustos-1958-iktisadi-kararlari.html> (Erişim Tarihi: 21.11.2015)

³² Boratav, 2003, a.g.k. 38.

Grafik 2.5. 1954-1960 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tabloya baktığımızda, verilen yıllarda ithalatımızın sürekli ihracatımızın üzerinde olduğunu görüyoruz. 1955 yılından sonra ithalatımızın düşüşe geçmesini korumacı politikaya geçiş hamlelerinin sonucu olarak yorumlayabiliriz. 1958 yılından sonra ihracat ve ithalat miktarımızın artmasında alınan istikrar kararlarının etkisini görebiliyoruz, buna karşın ticaret açığımız artarak devam etmiştir. Bu dönemde milli gelirin büyüme hızı düşmüş ve ekonomi ithalata daha bağımlı bir karaktere bürünmüştür.

Özet olarak bu dönemde, değişen şartlarla ve durgunluğa giren ekonomi ile birlikte ekonomi politikasında korumacı uygulamalar yeniden güç kazanmış, ticaret ve bütçe açıkları dış borçlar ve ödemeler konusunda zorluklar yaşanmış, yapılan anlaşmalar ve alınan istikrar kararlarıyla birlikte devalüasyona gidilmiştir.

2.2.3. 1963-1980 planlı ekonomi dönemi

Bu dönem sadece Türkiye’de değil, dünyada genel olarak Keynesyen tarzı politikaların, sosyal devlet anlayışının güçlendiği bir dönemdir. Ayrıca 1963 yılından itibaren planlı kalkınma uygulamasına geçilerek iktisadi kalkınma bir plan

doğrultusunda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun ilk adımı 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)'nin kurulmasıyla atılmıştır.

Ekonomi, bu dönemde yeniden, ithal edilen ürünlerin yurt içinde üretiminin yapılmasına dayanan “ithal ikameci” sanayi politikasına dönüş yapmıştır. 1963 yılında yürürlüğe konulan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(BBYKP) da bu görüşe uygun biçimde hazırlanmıştır. Bu planların önemli bir özelliği devlet için emredici, özel sektör için ise özendirici bir nitelikte olmasıdır.³³ 1963-1967 yılları arasında uygulanması öngörülen bu planda tarım maddelerine dayanan ihracatın çeşitlendirilerek artırılması ve mamul madde ihracının artmasını sağlayacak yatırımlara öncelik verilmesi ihracat politikası olarak benimsenmiştir.³⁴ Bu dönemde ithalat ve ihracatla ilgili alınan bazı tedbirler şu şekildedir:

- Yurt içindeki üretimi kısmen karşılayan ürünlerin liberasyon listesine alınmaması,
- İthalat programlarında plan hedeflerinin gerçekleşmesi için gerekli ithalata öncelik verilmesi,
- İthalat programlarında lüks mal ithaline yer verilmemesi,
- İthalat ve ihracat işbirliği ile yürütülecek ve aynı maddenin bir yandan ihraç edilirken öte yandan ithal edilmemesine dikkat edilmesi,
- İthalatın süresi içinde ve maksada uygun olarak yapılmasının sağlanmasına dikkat edilmesi,
- İthalata ait hükümlerde sık sık değişiklik yapılmayarak istikrar ve devamlılık sağlanması,
- İhracatçılara stok yapmaya imkan verecek şekilde yeteri kadar kredi sağlanması,
- İhracatçıya vergi iadesi teşviki sağlanması,
- İhracatta bürokrasinin azaltılması,
- Tanıtım faaliyetlerine önem verilmesi.³⁵

³³ Akyıldız ve Eroğlu, 2004, a.g.k., 53.

³⁴ M. Pıçak (2010). Planlı kalkınma dönemi Türkiye ihracat politikaları üzerine bir değerlendirme. *Mevzuat Dergisi*, (148). <http://www.mevzuatdergisi.com/2010/04a/02.htm> (Erişim Tarihi: 23.11.2015)

³⁵ Devlet Planlama Teşkilatı [DPT] (1963). *Kalkınma planı (birinci beş yıl) 1963 — 1967*. s.522-523. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf> (Erişim Tarihi:23.11.2015)

Bu kalkınma planının hedefleri kısaca; GSMH’de yıllık %7 oranında büyüme gerçekleştirebilmek, dış ödemeler dengesini olumlu bir tabloya dönüştürmek, kalkınma için gerekli olan nitelikli kişileri yetiştirebilmek olarak sayılabilir.³⁶ Bu dönemde tarım ve sanayi ihracatı sırasıyla %47,9 ve %18,6 oranında artış göstermiş, bu dönemde ortalama %6,6’lık bir büyüme oranı yakalanmıştır.³⁷

BBYKP’nin olumlu sonuçlar vermesinin ardından İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(İBYKP) 1968-1972 yılları arasında uygulanmak üzere uygulamaya koyulmuştur. Birinci kalkınma planına yakın hedeflerle hazırlanan programın önemli bir farkı bu planda sanayi sektörüne daha fazla yoğunlaşmasıdır. Bu plan kapsamında alınması öngörülen bazı tedbirler şunlardır:

- Dış pazarlarda rekabet gücü kazanmak amacıyla, ihracata dönük sanayilerin kurulmasına ve teşvik edilmesine öncelik verilmesi,
- Yeni pazar araştırmalarının yapılması,
- İhraç mallarında tipleştirme, standartlaştırma, dış talebe uygun mal üretimi ve kalite konularına önem verilmesi,
- Türk mallarının dış pazarlarda tanıtılması ve sürümünün artırılması amacıyla İkili Ticaret Antlaşması sisteminin geliştirilmesi,
- İhracatçıların desteklenmesi ve ihracatta vergi iadesi usulünün basitleştirilerek daha yaygın bir hale getirilmesi,
- İhracat sigortası uygulamalarının geliştirilmesi.³⁸

İkinci kalkınma planının hedefleri; sanayiye ekonominin öncül sektörü haline getirmek, yıllık %7’lik büyüme sağlamak, enflasyon ve deflasyonun önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak, yatırım harcamalarını arttırmak ve dışa bağımlılığı azaltmaktır.³⁹ Öte yandan kamunun ara mallara ve yatırım mallarına özendirilmesi sağlanarak sanayileşmeye dayalı bir toplumsal kalkınma gerçekleştirme hedeflenmiştir.

³⁶ DPT, 1963, a.g.k., 37.

³⁷ Pıçak, 2010, a.g.k.

³⁸ Pıçak, 2010, a.g.k.

³⁹ DPT (1968). İkinci beş yıllık kalkınma planı 1968-1972. s.3, 618, 620.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf> (Erişim Tarihi: 23.11.2015)

İkinci kalkınma döneminde sanayileşme konusunda önemli gelişmeler yaşanmış, tarım ihracatı %44,8 artmış, toplam ihracat içindeki payı ise %15,4 azalmıştır. Buna karşılık sanayi ürünlerinin ihracatı %306,3 gibi yüksek bir oranda, ihracat içindeki payı da %16,5 oranında artmıştır. Bu dönemde ortalama %7,1 oranında büyüme oranı yakalanmıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(ÜBYKP) ise Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET) ile olan entegrasyona ve bu kapsamda gelecekte kaldırılması gerekecek olan gümrük tarifelerine ekonominin hazırlanması amacıyla oluşturulmuştur. ÜBKYP 1973-1977 yılları arasını kapsamaktadır. Bu plan kapsamında alınması planlanan tedbirlerden bazıları;⁴⁰

- İhracatın çeşitlendirilip arttırılması,
- Sanayi ürünlerine dış rekabet gücü kazandırılması,
- Dış ticaret rejiminin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ve Katma Protokol'e karşı yükümlülüklerinin Türkiye'nin uzun dönemli kalkınma amaçlarıyla bağdaştırılması,
- Ankara Anlaşması'ndaki bütün imkanlardan azami ölçüde yararlanılması,
- İhracatta vergi iadesi uygulamalarına devam edilmesi,
- İhracat kredisi ve ihracat sigortası sistemlerinin geliştirilmesi,
- İhracata dönük sanayilerin teşviki için gerekli düzenlemelerin yapılması ve bu sanayilerin girdileri yurtiçinde üretilmediği takdirde gümrük kolaylıkları sağlanarak ve kısıtlama olmaksızın ithalinin gerçekleştirilmesi,
- Dış Ticaret Ofisi'nin kurulmasıdır.

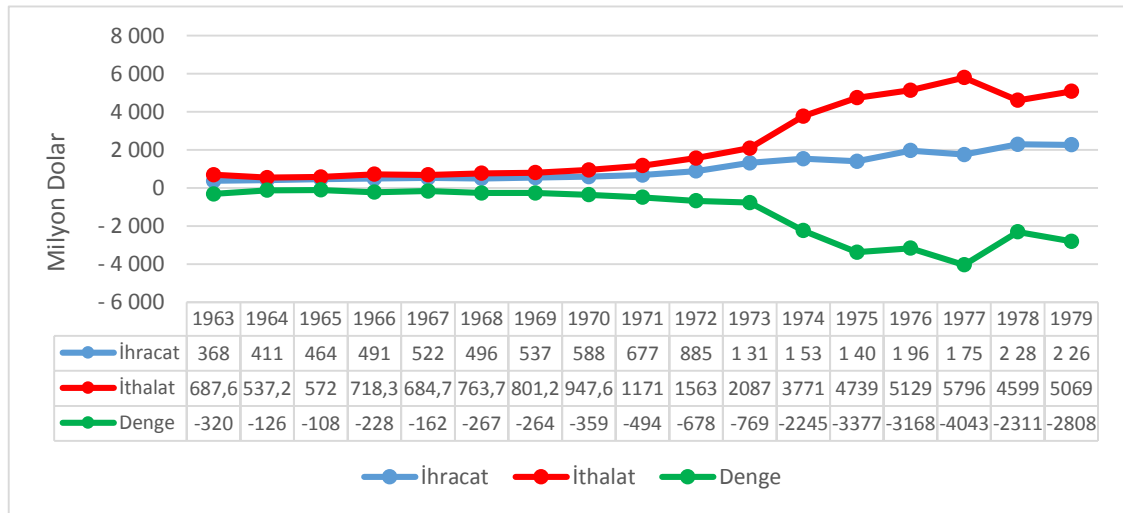
ÜBYKP'nin başlıca hedefleri arasında; yılda ortalama %7,9 oranında büyüme, tarımda %4, sanayide %11 büyüme oranı, ihracatın yıllık artış oranının %9'a

⁴⁰ DPT (1973). Üçüncü beş yıllık kalkınma planı (1973-1977). s.620.
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf> (Erişim Tarihi: 25.11.2015)

çıkartılması, sanayileşme ile tarım dışında 1,6 milyon kişiye iş olanağı sunmak vardır.⁴¹

Bu dönemde ortalama %6,52 oranında bir büyüme oranı yakalanmıştır. Uygulanmaya çalışılan ve uygulanan bu politikalar sonucu sanayi sektöründe, 1962-1976 yılları arasında ortalama %10 oranında bir büyüme oranı yakalanmıştır. Dönem içindeki uygulamalar ekonomide olumlu etkiler yaratmış olsa da ilerleyen yıllarda finansman açıkları nedeniyle krize neden olmuştur. Bu dönemde dünya çapında oluşan krizler Türkiye'yi de etkilemiş bunun sonucunda dönem içinde 1970 ve 1980 yılında devalüasyona gidilmiş, bu da enflasyonu tırmandırıcı etki yapmıştır. 1970 yılında enflasyon oranı %8,1 iken 1971 yılında bu oran %16,5'e ve 1979 yılına gelindiğinde ise %56,8'e fırlamıştır.⁴² Bu dönemde dış borçlarımızda da büyük artışlar yaşanmış, 1960 yılında 558 milyon dolar olan dış borcumuz 1979 yılında 9 milyar doları geçmiştir. Dönem sonunda ülke borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmiş ve IMF ile anlaşmalar yapmak zorunda kalmıştır. Bu dönemdeki ithalat-ihracat durumumuza bakacak olursak:

Grafik 2.6. 1963-1979 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

⁴¹ <https://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/ucuncu-bes-yillik-kalkinma-plani-donemi.html> (Erişim Tarihi: 25.11.2015).

⁴² Akyıldız ve Eroğlu, 2004, a.g.k., 53-54.

Grafikte de görüldüğü üzere dönemin ortasına kadar büyük bir değişim olmadan ortalama 250 milyon dolar kronikleşen dış ticaret açığı ile seyreden bir ithalat-ihracat dengesi var. Fakat 1970 yılından itibaren siyasal istikrarsızlığın da etkisiyle açık daha hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. 1973 yılındaki petrol kriziyle birlikte Türkiye’de de başlayan ekonomik kriz ve bunun dış ticaretimize yansımaları da grafikte net bir biçimde görünmektedir. 1973 yılında 2.087 milyon dolar olan ithalatımız büyük bir ivme yakalayarak 1977 yılına geldiğimizde 5.796 milyon dolara ulaşarak rekor kırmıştır. Buna karşılık ihracatımızda önemli bir artış gerçekleşmemiş ve dış ticaret açığımız 4.043 milyon dolara ulaşmıştır.

Dönem sonunda karma ekonomi anlayışı geçerliliğini kaybetmeye başlamış, krizlerle sarsılan Türkiye’de yeni ekonomi politikası arayışlarına girmiştir. 1980 yılına gelindiğinde küreselleşmenin etkisindeki dünya ile birlikte Türkiye de açık ekonomi anlayışını benimsemiştir.

2.2.4. 1980-1990 dönemi

İthal ikameci planlı ekonomi, 1970’li yılların sonlarında krizler, artan enflasyon ve bozulan dış ticaret dengesi ile oluşan cari açık neticesinde artık işleyemez hale gelmiştir. 1980 yılına kadar, görece olarak dışa kapalı bir ekonomik model uygulanmasına rağmen, dış konjonktürden doğan kriz ve durgunluğun önüne geçilememiştir.⁴³ 1970’li yılların sonlarına gelindiğinde; borçlar, enflasyon, işsizlik, döviz darboğazı gibi sorunlarla boğuşan Türkiye’de yeni bir ekonomi politikası ihtiyacı doğmuştur. 1980 yılında enflasyonun %107,2 oranıyla 1946’dan bu yana ilk kez %100’ün üzerine çıkması⁴⁴ ve negatif büyüme oranı oluşması, tarihe “24 Ocak Kararları” olarak geçecek olan, 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirlerinin ilan edilmesini hızlandırmıştır.

⁴³ S. Öztürk ve D. Özyakışır (2005). Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası yaşanan yapısal dönüşümlerin GSMH, dış ticaret ve dış borçlar bağlamında teorik bir değerlendirilmesi. *Mevzuat Dergisi*, (94). <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/10a/01.htm> (Erişim Tarihi: 28.11.2015)

⁴⁴ E. Aydoğan (2004). 1980’den günümüze Türkiye’de enflasyon serüveni. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 11(1), 91.

24 Ocak kararları ülkenin daha önceki politikalarından farklı bir yaklaşımdadır. Bu kararlarla serbest piyasa ekonomisine dönüşüm gerçekleştirmek istenmiştir. 24 Ocak kararları küreselleşen dünya ile paralel bir görüşte hazırlanarak ithal ikameci politikadan ithalata yönelik politikaya geçişi benimsemiştir. Bu istikrar programının felsefesi ekonomiye devlet müdahalesini en aza indirerek piyasa ekonomisine işlevlik kazandırmaktır.⁴⁵ Bu kararlar başlıca şu şekildedir:

- Para arzının kısılması ve serbest faize geçilmesi,
- Türk Lirasının yüksek oranda devalüe edilmesi,
- Kamu harcamalarının kısılması,
- Bütçe açığının azaltılması,
- Kamu iktisadi teşebbüslerine açıklarını kapatmak için ürünlerine zam yapma yetkisinin verilmesi,
- Sübvansiyonların asgariye indirilmesi,
- Esnek kur ve günlük döviz uygulamasına geçilmesi,
- Yabancı sermaye girişini hızlandıracak önlemlerin alınması,
- İhracatın mali açıdan desteklenmesi.⁴⁶

Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme; 1981 yılında Merkez Bankası(MB)'nın günlük döviz kuru uygulamasına geçmesi ve Sermaye Piyasası'nın yürürlüğe girmesidir. Bu dönemdeki uygulamaları ve tedbirleri şu şekilde maddeler halinde özetleyebiliriz:

- Para önemli ölçüde devalüe edilmiştir. Bir yıl içinde iki katına çıkarılan dolar fiyatı 24 Ocak 1980'de tekrar artırılarak 47 TL'den 70 liraya çıkarılmış olup, bunu izleyen yıllarda doların değeri sık sık ayarlanarak 1987 yılı sonunda 1000 TL dolaylarına getirilmiştir.
- Fiyatlar üzerinde devlet kontrolleri büyük ölçüde gevşetilmiş ya da kaldırılmıştır.
- Kamu iktisadi teşebbüslerinin ürettiği mallara gerekli zamlar yapılmıştır.

⁴⁵ Öztürk ve Özyakışır, 2005, a.g.k.

⁴⁶ E Arıcan. (2002). *Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları*. (1.Baskı). İstanbul: Derin Yayınevi. s. 107.

- İşçi kuruluşlarının faaliyeti sınırlandırılmış, toplu pazarlık yöntemleri gözden geçirilmiş ve işçi ücretlerinin yükselmesine engel olunmuştur.
- Yabancı yatırımlar teşvik edilmiştir.
- Sıkı bir para politikası uygulaması başlamış ve para emisyonlarının kontrol edilmesi yönünde bazı çabalar sarf edilmiştir.
- İhracatın teşviki amacı ile vergi iadeleri, sübvansiyonlar, kredi kolaylıkları, ucuz faiz uygulamaları yaygınlaştırılmıştır.
- 1984 yılında döviz alımları serbestleştirilmiştir.
- 1986 yılında borsa kurulmuştur.
- 1989 yılında sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir.⁴⁷

Bu kararlardan sonra ekonomideki durgunluk dönemi sona ermiş ve 1980 yılında %2,8 oranında küçülen Türkiye ekonomisi yıllık ortalama %5,2'lik bir büyüme oranı yakalamıştır. Bunun yanında dönemin başlarında enflasyonda da gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır; 1980 yılında %107,2 olan enflasyon 1981 yılında %36,2'ye, 1982 yılında da %25,2'ye düşmüştür. 1980-1989 dönemi ekonomik büyümenin sanayi temelli geliştiği bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Sektörler arasında en belirgin gerileme tarım sektöründe gözlenmektedir. Cumhuriyet boyunca yıllık ortalama %3,8 oranında büyüyen tarım sektörü, 1980-1988 döneminde ancak %1,6 oranında büyüebilmiştir. Buna karşılık olarak sanayi sektörü yıllık ortalama %9,5'lik bir büyüme yakalamıştır.⁴⁸

Fakat yine bu dönemde dış borçlarımız 11 milyar 374 milyon dolardan, 49 milyar 35 milyon dolara yükselmiştir.⁴⁹ Devamında ise devletin nakit açığını kapatmak için dış borçlanmaya gitmesi ve dönemin sonunda kamu kesimi açıklarının hızla artmasıyla kriz sinyalleri vermeye başlayan ekonomi, yönetimi ileriki dönemde, 5 Nisan 1994'te yeni bir istikrar paketi uygulamaya koymaya itmiştir. Son olarak dönem içindeki dış ticaret dengesini grafikte inceleyecek olursak:

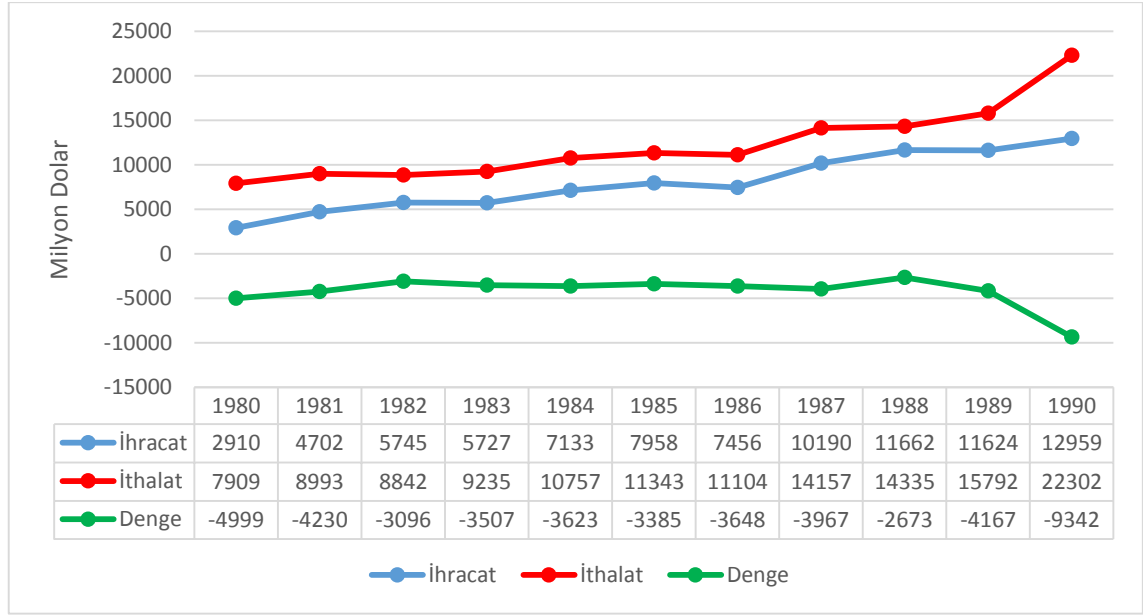
⁴⁷ Öztürk ve Özyakışır, 2005, a.g.k.

⁴⁸ B. Eşiyok, 2006, a.g.k., 19. ve S. Yıldırım (2006). Türkiye'de 24 Ocak 1980 öncesi ve sonrası sanayileşmenin ekonomik büyümeye etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(1).

<http://sbd.ogu.edu.tr/SayiDetay.aspx?40> (Erişim Tarihi: 28.11.2015).

⁴⁹ Akyıldız ve Eroğlu, 2004, a.g.k., 55.

Grafik 2.7. 1980-1990 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tabloda görüldüğü gibi bu dönemde 1986, 1989 ve 1990 yılları istisna olmak üzere ithalat ve ihracatımız genellikle paralel olarak yükselmiştir. Dış ticaretimiz sürekli olarak açık vermeye devam etmekle birlikte 1988 yılına kadar istikrarlı bir dengede kalmıştır. Üstte belirttiğimiz gibi dönem sonu yaşanan gelişmelerden dış ticaretimiz de etkilenmiş ve 1990 yılına geldiğimizde ithalatımız 22.302 milyon dolar seviyesine fırlarken ihracatımız küçük bir artışla 12.959 milyon dolara yükselmiştir, böylelikle dönem sonunda dış ticaret açığımız 9.342 milyon dolar olmuştur.

3. 1990 SONRASI TÜRKİYE'NİN İTHALAT POLİTİKALARI

3.1. 1990-2006 Yılları Arası

1990 ve sonrası dönem globalleşmenin etkisini iyiden iyiye hissettirdiği, ülke ekonomilerinin birbirleriyle işbirliği ve ticaretinin arttığı yıllardır. Türkiye bu dönemde açık ekonomi politikasını devam ettirmeye çalışmıştır. Globalleşme; yatırım, yeni pazar ve ticaret olanakları getirmektedir, fakat aynı zamanda birbiriyle sıkı bağlar oluşturan bu ekonomilerde oluşabilecek bir kriz bütün diğer ülkeleri etkisi altına alma riskini beraberinde getirmekte, ülke ekonomilerini dış etkilere karşı daha savunmasız bir duruma sokmaktadır. Nitekim 1990 sonrası Türkiye de yurt dışında başlayıp daha sonra ülkemize etki eden birçok krizle mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Bu krizlerin ilki 1994 yılında ortaya çıkmıştır. Körfez Savaşı'nın başlaması petrol fiyatlarını yükseltmiş bu da ülke içinde enflasyonu yükseltici etki yapmıştır, buna kamu kesimi borçlarının kontrol edilemez seviyeye gelmesi, Merkez Bankası'nın yetersiz döviz rezervi ve cari açık da eklenince kriz kaçınılmaz olmuştur.⁵⁰ Bu krizle başa çıkabilmek için bir dizi sıkı önlemleri içeren 5 Nisan 1994 İstikrar Kararları uygulamaya konulmuştur. Uygulamaya koyulan bu kararların amacı kısaca; ihracatı arttırmak, enflasyonu düşürmek ve TL'ye değer kazandırmak, ekonomiyi istikrara kavuşturmak olarak sıralanabilir. Bu amaçlara yönelik; vergi reformu, özelleştirme, tarımsal destekleme politikaları gibi bazı yapısal reformlar gündeme gelmiştir. Bu kriz sonucunda alınan kararların başlıcaları şu şekildedir:

- Piyasalarda arz talep dengesinin yeniden oluşturulması için, KİT ürünlerinin fiyatlarına bir kerelik yüksek oranlı zamlar yapılacaktır.
- Döviz piyasası, tamamen serbest rekabet şartlarına bırakılarak, TL'nin devalüasyonu arz talep koşullarına devredilecek.

⁵⁰ İ. Sarıgedik (2008). 1994-2001 krizlerine genel bakış ve kriz yönetimi. Ankara: Ankara Üniversitesi. s.10; S. Oktar ve L. Dalyancı (2010). Finansal kriz teorileri ve Türkiye ekonomisinde 1990 sonrası finansal krizler. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29 (2), 12.

- Kamu harcamalarında tasarruf sağlamak için, cari harcamalar %30 oranında azaltılıp, ücret ve maaş artışları enflasyonun altına endekslenecek.
- Kamu gelirlerini arttırmak için, KİT ürünlerine maliyetlerini karşılayacak ölçüde zamlar yapıp, ek vergiler koyulacak.
- Hububat, şekerpancarı ve tütün dışındaki tarımsal ürünlere sübvansiyon kaldırılacak.
- Emeklilik yaşı artırılabacak.
- Memura yılın ikinci yarısı için bütçe ödenekleri ölçüsünde zam yapılacaktır.
- Aylık vergi iadesi ödemeleri kaldırılacaktır.
- KİT'lerin bir kısmı kapatılacaktır, bir kısmı ise özelleştirilecektir.
- Lüks taşıt sahiplerinden, birden fazla konut sahiplerinden, şirketlerden, gelir ve kurumlar vergisi ödeyen vergi mükelleflerinden, bir defaya mahsus vergi alınacaktır.
- Dolar %38,8 oranında devalüe edilecektir.⁵¹

5 Nisan 1994'te uygulamaya konulan ekonomik istikrar tedbirleri ile birlikte iç piyasa önemli ölçüde daralmış, ithalatta görülen %20,9'luk azalma sonucunda, dış ticaret açığı 5,2 milyar dolara gerilemiş ve ihracatın ithalatı karşılama oranı da %77,8'e ulaşmıştır.⁵² Bu tedbirler bazı olumlu sonuçlar vermiş ve piyasadaki dalgalanmaları belli bir oranda durdurabilmiştir.

Bu dönemde yaşanan ve dış ticaretimize etki eden çok önemli bir gelişme de Avrupa Birliği ile imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması'dır. Ülkeler artan rekabetten korunmak ve küreselleşmenin bir parçası olabilmek için birbirleriyle ekonomik işbirliklerini arttırmışlar ve bu yönde çeşitli anlaşmalar yapmaya başlamışlardır,

⁵¹ E. Eren (2013). *1980 sonrası Türkiye ekonomisinde yapısal ve siyasal değişimler*. <http://erdemeren2026.blogcu.com/1980-sonrasi-turkiye-ekonomisinde-yapisal-ve-siyasal-degisimler/13854334> (Erişim Tarihi: 03.12.2015)

⁵² E. Hepaktan (2008). *Türkiye'nin dönüşüm sürecinde dış ticaret politikaları*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, s. 6.

serbest ticaret anlayışı uluslararası ticarete hâkim olmuş, dış ticareti kısıtlayan tarife ve kotalar gittikçe azalmıştır.⁵³

Gümrük Birliği Anlaşması 1 Ocak 1996'dan itibaren yürürlüğe girmiştir, anlaşma gereği; ortak bir gümrük tarifesinin hazırlanıp uygulanması, üye devletlerarasındaki alışverişlerde gümrük vergilerinin ve sınırlayıcı her türlü mevzuatın yasaklanması ve böylece üye devletlerin gümrük alanları yerine tek bir gümrük oluşturması planlanmıştır.⁵⁴ Gümrük Birliği(GB) uyarınca Avrupa Birliği(AB) ile gümrük tarifeleri karşılıklı olarak kaldırılmış ve üçüncü ülkeler için de ortak bir tarife uygulanmaya başlanmıştır.

GB'ye katılmak Türkiye açısından ticareti arttırıcı bir etki yapmıştır. Türkiye'nin, GB ile AB'nin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı Ortak Gümrük Tarifesi(OGT)'ni kabul etmesinden sonra üçüncü ülkelere ithalat yapabilmesi, OGT'li üçüncü ülke mallarının AB mallarından daha ucuz olmasına, Türkiye'nin AB ülkelere mal ihraç edebilmesi de bu ülkelere ve OGT'li üçüncü ülkelere daha ucuza mal üretebilmesine bağlı hale gelmiştir.⁵⁵

“AB ülkeleriyle gerçekleştirilen dış ticaret rakamları incelendiğinde AB'nin toplam ticaretinde Türkiye'nin payının GB'den sonra yükseldiği ve bu ülkelere yapılan ithalatın genelde yatırım mallarıyla ara girdilerden oluştuğu görülmektedir. Ancak ithalatta bu malların payı hafif bir azalma eğilimine girmişken ihracatta aynı malların payı gittikçe artmaktadır.”⁵⁶

GB anlaşmasından sonra AB ülkelerinin ihracat ve ithalatımızdaki payı artmıştır. Bu durum aşağıdaki grafikten görülebilir, verilen yıllarda Türkiye ve dünya ekonomisindeki kriz ve beklenmedik koşullar ihracat ve ithalat miktarında

⁵³ E. Nart(2010). Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri: panel veri analizi, *Journal of Yaşar University* s.2875. journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/08/No17Vol5_5_Nart.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2015)

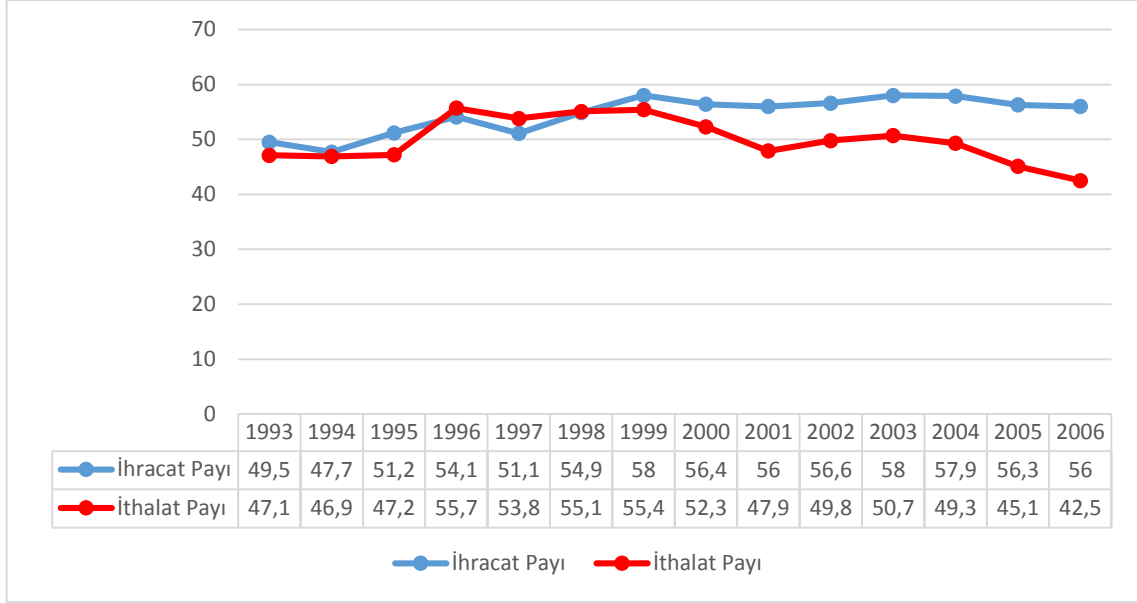
⁵⁴ C. Aktaş ve D. Güven (2015). Gümrük birliği sonrasında Türkiye'nin ithalat fonksiyonu katsayılarındaki değişimin incelenmesi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, s. 3-4. https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/9/67-80.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2015)

⁵⁵ O. Demir ve Y. Temur (1998). Gümrük birliğinin ilk iki yılı değerlendirmesi. *Dış Ticaret Dergisi*, s. 38-60.

⁵⁶ E. Nart, 2010, a.g.k., 2877.

dalgalanmalara yol açtığından ticaret payı yüzdelere bakmak daha anlamlı olacaktır:

Grafik 3.1. 1993-2006 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaretinde AB Ülkelerinin Payı

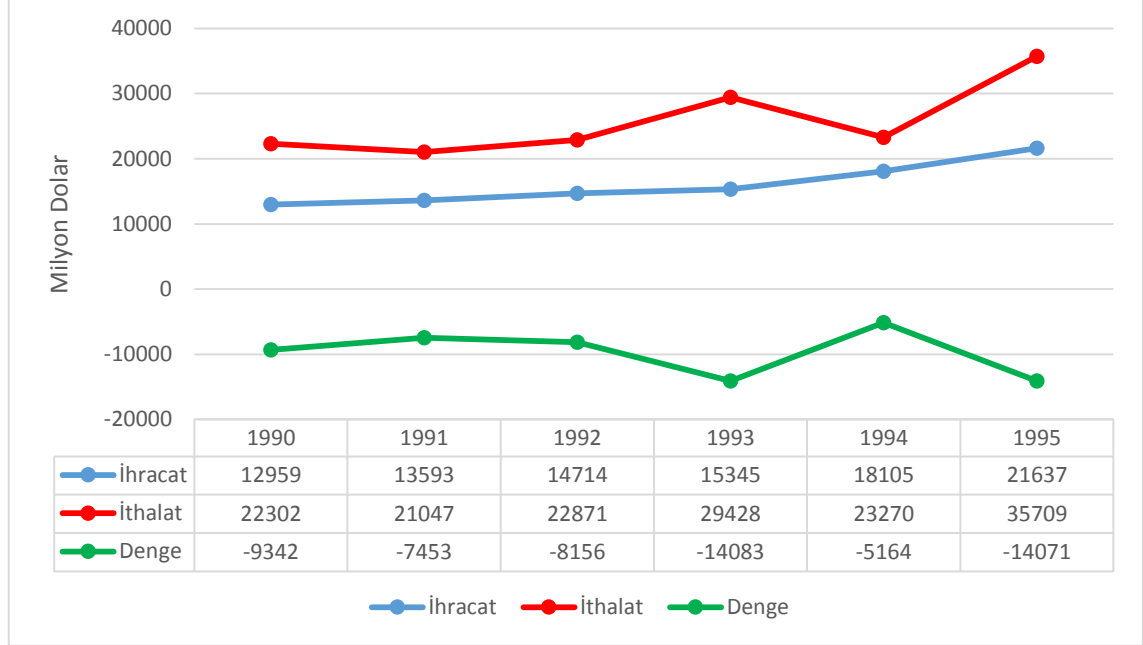

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Görüldüğü üzere 1995 yılında GB'ye dahil olduktan sonra hem ithalatımızda hem ihracatımızda bir artış gerçekleşmiştir. 1996 yılında bir önceki yıla göre AB ülkelerinin dış ticaretimiz içindeki toplam payı ihracatımızda %2,9 ithalatımızda ise %8,5 artmıştır. 1998-2001 yılları arasındaki ithalat düşüşünün sebebi bu dönemde yaşanan krizlerin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Verilen yıllarda AB'nin ihracatımız içindeki payı ithalatımızdan daha fazla artmıştır, buradan hareketle Türkiye'nin AB ülkelerine karşı rekabet gücünün arttığını söyleyebiliriz. 2000'li yıllarda en büyük ihraç ürünlerimiz; motorlu kara taşıtları, aksam ve parçaları, örme giyim eşyası, kazanlar, makineler, mekanik cihazlar, elektrikli makine ve cihazlar, demir veya çelikten eşya gelmektedir. Yine bu dönemde en fazla ithal edilen ürünlerin başında mineral yakıtlar ve yağlar, kazanlar; makine ve cihazlar, demir ve çelik, motorlu kara taşıtları, aksam ve parçaları, elektrikli makine ve cihazlar, plastik ve plastik eşyalardır. 2006 yılı itibariyle en fazla ihracat yaptığımız ülkeler; Almanya, İngiltere, İtalya, ABD(Amerika Birleşik Devletleri) ve Fransa'dır. En fazla

ithalat yaptığımız ülkeler ise; Rusya, Almanya, Çin, İtalya ve Fransa'dır.⁵⁷ Bu dönem içindeki dış ticaret miktarını ve dengesini grafikte inceleyecek olursak:

Grafik 3.2. 1990-1995 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

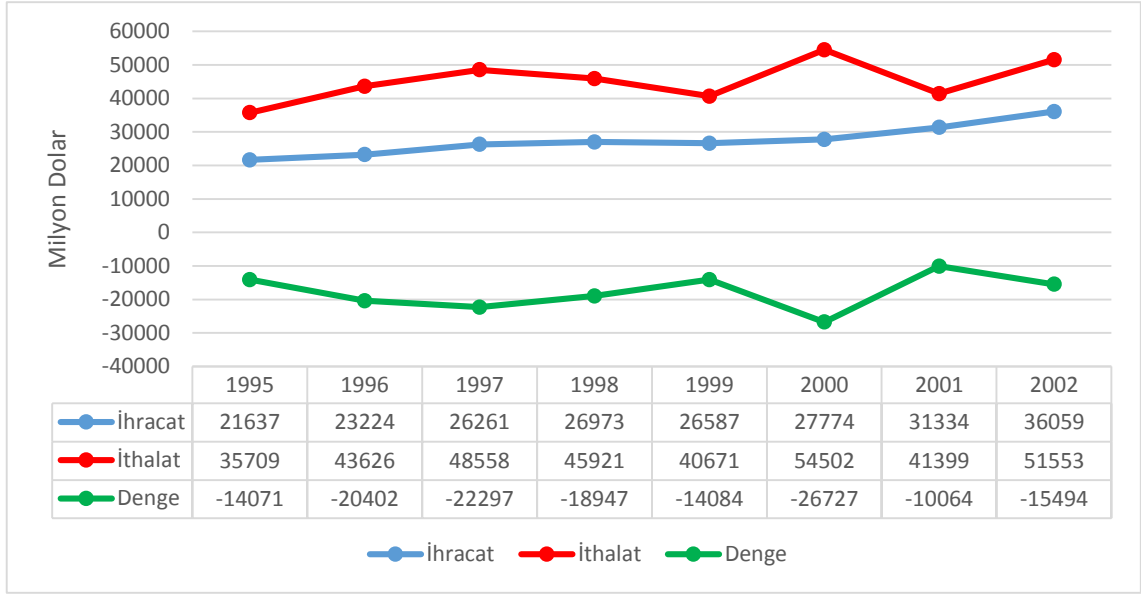

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

İlk dönemde göze çarpan 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin ve önlem planlarının ithalata yansımalarıdır, bir önceki yılda yükseliş hızını arttırarak 29.428 milyon dolara yükselen ithalat 23.270 milyon dolara kadar düşmüştür. Buna karşılık olarak verilen yıllarda ihracatımız yavaş ama istikrarlı bir şekilde artışını sürdürmüştür, yine bu dönemde ülke ekonomisi sürekli olarak dış ticaret açığı vermiştir. 1993 yılında 14.083 milyon dolarlık açık kriz döneminde 5.164 milyon dolara kadar indikten sonra 1995 yılında 14.071 milyon dolar seviyesini görmüştür. GB'nin yürürlüğe girdikten sonraki durumu inceleyecek olursak:

⁵⁷ Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2008). Dış ticaret istatistikleri ve endeksleri sorularla resmi istatistikler dizisi-2. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, s. 26.

Grafik 3.3. 1995-2002 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996 yılı ile birlikte ithalatta bir artış olduğunu görüyoruz. Daha sonra tekrardan düşüşe geçmiş ve 2000 yılında dikkat çekici bir artış olmuştur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu dönemdeki ticaret hacmi GB'nin etiklerini anlamak için sağlıklı bir dayanak değildir. Bu dönemde ülkenin içinde bulunduğu siyasi bunalım ve kriz ortamı 1999 yılında yaşanan deprem gibi beklenmedik olaylar sağlıklı bir çıkarım yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu dönemde ülke ekonomisi yüksek enflasyon ve krizlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu kapsamda 2000 yılı ile birlikte "Enflasyonu Düşürme Programı" uygulamaya koyulmuştur. Ülkemiz ekonomisinde kronikleşen cari işlemler açığı problemini giderebilmek, fiyatlar genel seviyesindeki artışı önleyebilmek ve büyümeyi sağlayabilmek için Uluslararası Para Fonu'na başvurulmuş ve 1999 yılının Aralık ayında fon ile yapılan stand-by düzenlemesinde ekonomide istikrarı sağlayabilmek için yapılması gerekenler ve uygulanması gereken politikalar belirlenmiştir.⁵⁸

"Ülkemiz tarihinde gerçekleştirilen en kapsamlı ve en iddialı ekonomik istikrar programı olan bu program ülkemizi sarsan Marmara depreminden hemen sonra AB'nin Helsinki zirvesinde ülkemizin tam üyelik adaylığının açıklanması ile birlikte uluslararası kamuoyu

⁵⁸ H. Tunç (2001). *Türkiye Ekonomisi*. (1.Baskı), İstanbul: Sümer Yayıncılık, s. 49.

tarafından Türkiye'ye kapsamlı bir istikrar programının uygulanması konusundaki baskısı vardı. Siyasi alandaki istikrar için ekonomik istikrar gerekli görülmekteydi. Bu sebeple IMF'nin de destekleyeceği bir istikrar programı ile AB kriterlerinin tutturulması sağlanabileceği düşünülmekteydi.”⁵⁹

Bu programın ana hatlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Emeklilik yaşının yükseltilmesi.
- Sıkı maliye politikası uygulanması ve vergi oranlarının artırılması.
- Özelleştirilmenin hızlandırılması.
- Enflasyonu düşürmeye odaklı bir para politikasının uygulanması; 2000 yılı boyunca MB günlük kur ilanı yapmıştır.⁶⁰

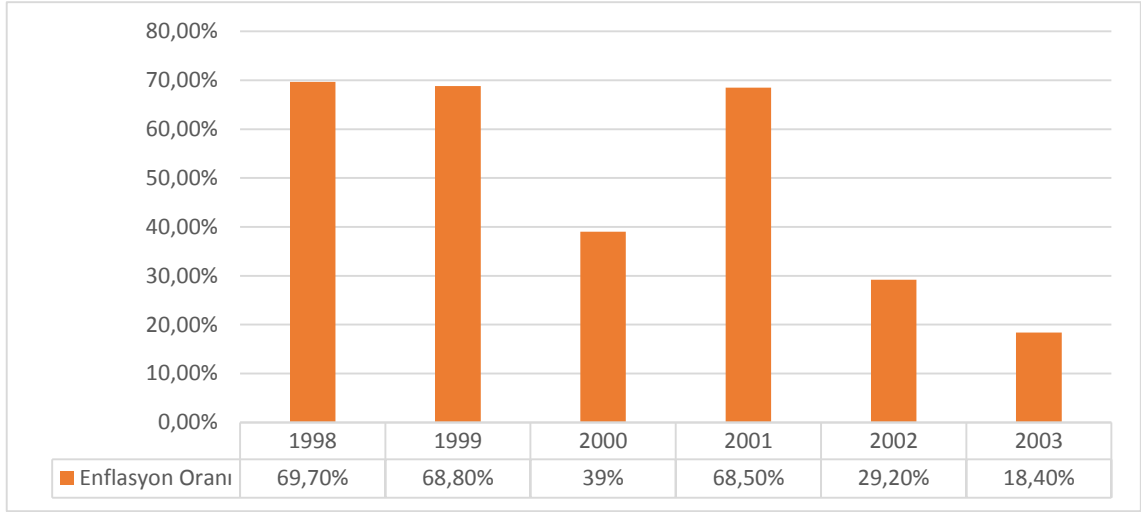
Üç yıllık olarak hazırlanan bu plan ilk yılsonunda enflasyonu %20'ye, ikinci yıl %10'a ve üçüncü yılsonunda ise tek haneli rakamlara indirmeyi hedeflemiştir.⁶¹ Program başlangıçta olumlu sonuçlar vermiştir ve enflasyonda düşüş yaşanmıştır, fakat ilerleyen zamanda piyasadaki gelişmelerle birlikte aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Türk Lirası aşırı değerlenmiş ve bu da ihracatı azaltırken ithalatı artırıcı etki yapmıştır. Aşağıdaki grafikte bu dönemdeki enflasyon oranlarının ve değişimi daha rahat görebiliriz:

⁵⁹ O. Acar (2012). Türkiye Ekonomisi'nde 2000-2001 Yılları Arası Ekonomik Gelişmeler. <http://www.okanacar.com/2012/12/turkiye-ekonomisinde-2000-2001-yillar.html> (Erişim Tarihi: 05.01.2016)

⁶⁰ M. Eğilmez ve E. Kumcu (2001). *Krizleri nasıl çıkardık?*. (1. Baskı), İstanbul: Creative Yayıncılık. s. 8.

⁶¹ G. Erçel (1999). *2000 Yılı enflasyonu düşürme programı: kur ve para politikası uygulaması*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0b15b4cf-454b-4c7a-a0b9-ac22fab419e9/baskan_ParaPol00.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE0b15b4cf-454b-4c7a-a0b9-ac22fab419e9 (Erişim Tarihi: 06.01.2016)

Grafik 3.4. 1998-2003 Yılları Arasında Türkiye'nin Enflasyon Oranları

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Programın uygulamaya koyulmasından önceki yıllara baktığımızda %69'lara varan enflasyon oranını görüyoruz 2000 yılı ile programın uygulamaya koyulması ve başlangıçtaki olumlu sonuçları 2000 yılı sonunda enflasyonun %68,8'den %39 oranına düşmesiyle görmek mümkündür, fakat ilerleyen yıllarda istenilen etki oluşturulamamış iç ve dış piyasadaki gelişmeler programdan istenilen verimin alınamamasına sebep olmuştur. Grafikten de görüldüğü gibi 2001 yılında enflasyon tekrardan %68,5 gibi yüksek bir orana varmıştır. Özetleyecek olursak 2000 yılı enflasyonu düşürme programı, başlangıçta bazı olumlu sonuçlar vermiş ve piyasayı canlandırmıştır, fakat istenilen hedeflere ulaşamamıştır.

2001 yılında Türkiye'yi derinden etkileyen ikinci bir kriz meydana gelmiştir. Krizden çıkmak için IMF'yle anlaşma yapılmış ve kredi alınmıştır, yine 2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ilan edilmiştir. Programın amacı kısaca; "kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır."⁶² Bu kapsamda programın alt hedefleri şu şekilde belirlenmiştir:

⁶² O. Acar, 2012, a.g.k.

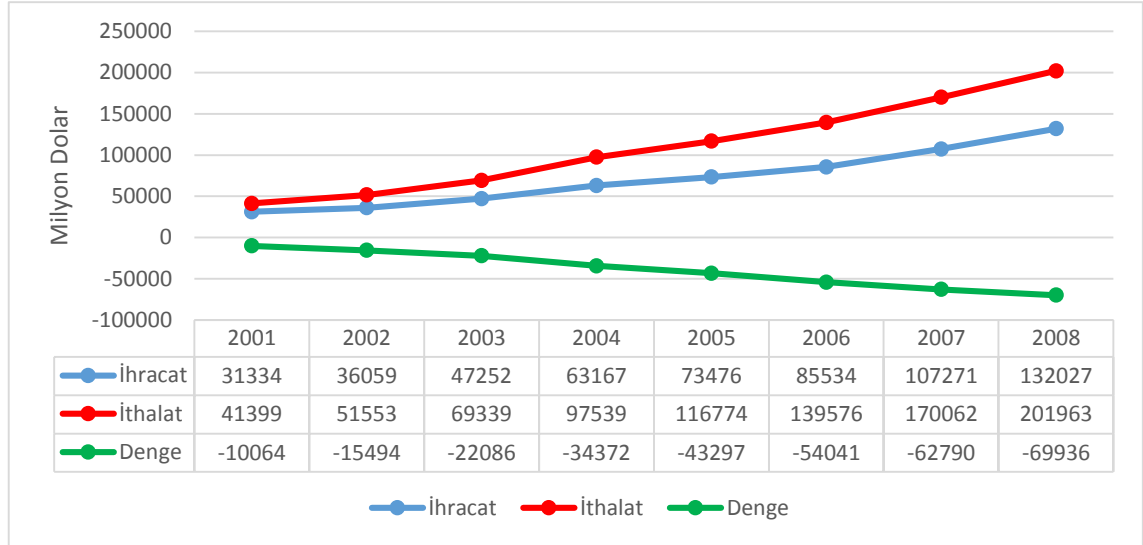
- “Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmek,
- Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırmak, böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmak,
- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmek,
- Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakârlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmek,
- Bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapıyı oluşturmak.”⁶³

Programın temel hedefi ise; "sürdürülemez boyutlara varmış olan kamu borçlarına yol açan borç dinamiğini ortadan kaldırarak Türkiye ekonomisinin bugünkü gibi olağanüstü bir dış yardıma muhtaç kalmayacak bir yapıya kavuşturulmasıdır.”⁶⁴ Bu gelişmeler altında o dönemdeki dış ticaret verilerini ve GB'nin etkilerini inceleyecek olursak:

⁶³ Türkiye Merkez Bankası [MB] (2000). Türkiye'nin güçlü ekonomiye geçiş programı. s. 12-13. [http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fc5a4a1a-63d9-4de3-bb8b-d56a61409df6/program+\(1\).pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACEfc5a4a1a-63d9-4de3-bb8b-d56a61409df6](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fc5a4a1a-63d9-4de3-bb8b-d56a61409df6/program+(1).pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACEfc5a4a1a-63d9-4de3-bb8b-d56a61409df6) (Erişim Tarihi: 06.01.2016)

⁶⁴ Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu (tarihsiz). Güçlü ekonomiye geçiş programı üzerine değerlendirmeler. s.8. http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSBgegp.pdf (Erişim Tarihi: 06.01.2016)

Grafik 3.5. 2001-2008 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

2001 yılı ve devamında hem ihracatımızda hem ithalatımızda artış olmakla birlikte ithalatımızdaki artış her yıl daha fazla olmuş ve dış ticaret dengesi aleyhimize bir seyir izleyerek her yıl daha da negatif bir hal almıştır. 2001 yılında 10.064 milyon dolar olan dış ticaret açığımız 2008 yılında 69.936 milyona ulaşmıştır. Türkiye'nin dış ticaret verileri incelendiğinde GB ülkeleri ile yapılan ticaretin, artan dış ticaret açığında büyük bir etkisi olmadığı görülmektedir. Aşağıdaki tablo incelendiğinde bu daha net şekilde görülebilir:

Tablo 3.1. Türkiye'nin 1995-2007 Yılları Arasında AB Ülkeleriyle Yapılan Ticaret Verileri

	Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	Türkiye- AB Dış Ticaret Dengesi	Türkiye-AB İthalat/İhracat	AB Dış Ticaretinin Toplam Açık İçindeki Payı
1995	-14,1	60,6	-5,8	65,7	41,1
1996	-20,4	53,2	-11,7	49,8	56,9
1997	-22,3	54	-12,7	49	57
1998	-18,9	58,7	-10,6	56	56,1
1999	-14,1	65,3	-7,1	66,8	50,4
2000	-26,7	50,9	-12,1	54,5	45,3
2001	-10,1	75,6	-2,2	88	21,8
2002	-15,5	69,9	-4,6	80,1	30,3
2003	-22,1	68,1	-7,6	77,3	34,5
2004	-34,4	64,7	-11,4	76	33,2
2005	-43,3	62,9	-10,6	78,4	24,5
2006	-54	61,2	-10	81,4	18,8
2007	-62,8	63	-8,2	88,1	13,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tabloda görüldüğü gibi verilen yıllarda ihracatımızın ithalatı karşılama oranı %53-%75 arasında dalgalanmış ve son yıllarda ortalama %65'lik bir açık oluşmuştur. AB ile olan dış ticaretimize bakıldığında 2001 öncesine kadar ciddi bir ticari açık söz konusu iken (toplam ticaret açığının yarısından fazlası) 2000 yılından sonra rakamlar çok daha olumlu bir hale gelmiş ve AB ile dış ticaretimizde ihracatın ithalatı karşılama oranı %88'e kadar yükselmiştir. Devam eden yıllarda da %81'lik bir ortalama yakalanmıştır. Bunun sonucu olarak AB ülkeleri ile yapılan ticaretten kaynaklanan açığın toplam açık içindeki payı dönem sonunda %13,1'e kadar düşmüştür. 2000 yılına kadar AB ile ticaretten kaynaklı açığın toplam dış ticaret içindeki payı ortalama %51,1'dir. Bu oran 2000 yılından sonra neredeyse yarı yarıya

düşerek %25,1 olmuştur. Bütün bunlara karşın giderek artan dış ticaret açığımız ise Rusya, Çin ve petrol ihracı yapan diğer ülkelerle yapılan ticaretin bir sonucudur.⁶⁵

1990 ve 2000'li yıllar ekonomimizin enflasyon, bütçe açıkları ve krizlerle mücadele ettiği bir dönem olmuştur. 1994 yılında yaşanan ilk krizle birlikte 5 Nisan Kararları olarak adlandırılan tedbir önlemleri devreye sokulmuştur. 1994 krizi kısa süreli fakat sert bir krizdir. Devamında yaşanan 1999 depremi ise zor durumda olan ekonomiye beklenmedik bir darbe vurmuştur. Depremin ülkenin sanayi kuruluşlarının büyük bir kısmının olduğu yerde gerçekleşmesi tesis ve iş gücü kaybına neden olmuştur. 2001 yılındaki ekonomik krizin etkisi uzun süreli ve sert olmuştur. IMF ile anlaşma yapılmış, vergi denetimi ve gelirleri arttırılırken kamu harcamalarının kısılması yönünde gayret gösterilmiştir. Bu kriz sonucunda, ekonomi yüzde %8,5 oranında daralmış, ulusal gelir 51 milyar dolar azalmış, kişi başına gelir 725 dolar gerilemiş, 19 banka kapanmış, 1,5 milyon kişi işsiz kalmış, enflasyon yüzde 70'i aşmış, iç borç stoku 2000 yılının 4 katına ulaşmıştır.⁶⁶

Bu dönemde Türkiye'nin dış ticaretindeki en önemli gelişme GB'ye katılmasıdır. 1996 yılının başından itibaren uygulamaya konulan anlaşmaya göre GB ülkeleri ile ortak bir gümrük tarifesi uygulamasına gidilmiş ve GB ülkeleri ile yapılan ticarete gümrük tarifleri kaldırılmıştır. Dış ticaret rakamları incelendiğinde Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin toplam ticaret hacmini arttırıcı bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. GB öncesi AB'nin dış ticaret içindeki payı %48 civarı iken, GB sonrası bu oran %50'nin üzerine ulaşmıştır.⁶⁷ Bu dönemde Türkiye'nin dünya ekonomisiyle bütünleşme yönünde büyük adımlar attığını söyleyebiliriz. Dış ticaret hacmi bunun en büyük göstergelerinden biridir; Türkiye'nin dış ticareti, 2006 yılında yaklaşık 220 milyar doları geçerken, Türkiye'nin söz konusu yıldaki dışa açıklık endeksi, %53'e ulaşmıştır.⁶⁸

⁶⁵ E. Nart, 2010, a.g.k., 2878.

⁶⁶ R. Karluk (2005). *Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşüm*. (13. Baskı), İstanbul: Beta Yayınları. s. 425.

⁶⁷ Nart, 2010, a.g.k., 9.

⁶⁸ Hepaktan, 2008, a.g.k., 19.

3.2. 2007'den Günümüze

2007 yılından günümüze olan süreç incelendiğinde bu dönemin başında yaşanan önemli bir gelişme ABD'de başlayıp küresel bir hal alan 2008 ekonomik krizidir. Diğer ülkelere kıyasla nispeten daha az da olsa Türkiye'de bu krizden etkilenmiştir. Kriz ABD'de bankaların konut piyasası için müşterilere yüksek miktarda denetimsiz krediler vermesinden ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllarda görülen olumlu makroekonomik tablolar, düşük enflasyon, düşük faiz gibi gelişmeler ABD merkez bankasına olan güveni artırmış ve yatırımcıların bu güvenli ortamda riskleri göz ardı etmesi özensiz konut kredilerinde artışa neden olmuştur.⁶⁹

“ABD'de 1990'lı yıllarda, konut kredilerinin büyük kısmı, yüksek kaliteli müşterilere(prime mortgage) verilirken, zaman içinde krediler daha düşük kaliteli müşterilere(subprime mortgage) de verilmeye başlanmıştır. 2008 yılı ortasında ABD'de subprime mortgage kredilerinin hacmi 1,5 trilyon dolara kadar yükselmiştir. ABD'de faizler geçmişte son derece düşük düzeylerde olduğundan, subprime mortgage kredilerini kullanan düşük gelirli gruplar, büyük ölçüde değişken faizli kredileri tercih etmişlerdir. FED'in son dönemde faizleri sürekli artırması ve konut fiyatlarının düşmesi, kişilerin aldıkları kredileri geri ödeyememesine neden olmuştur.”⁷⁰

Bankalar verdikleri bu kredileri üçüncü kişi ve kurumlara devrederek işlem hacimlerini büyütülmüştür, bu türev ürünlerinin Avrupa bankalarına satılması sonucu kriz Avrupa'ya da sıçramıştır.⁷¹ Kredi alanların bu kredileri geri ödeyememesi ve 2007 yılından sonra konut fiyatlarındaki sert düşüş bankaları zor durumda bırakmıştır. ABD'nin köklü bankalarından Lehman Brothers'ın iflas etmesi üzerine panik havası oluşmuş ve insanlar bankalardan paralarını çekmeye

⁶⁹ H. Yurdakul (2015). 2008 Küresel ekonomik krizi ve Türkiye'ye etkisi. Sahipkiran Stratejik Araştırma Merkezi. <http://sahipkiran.org/2015/01/12/kuresel-ekonomik-kriz/> (Erişim Tarihi: 08.01.2016)

⁷⁰ M. Eğilmez (2009). *Küresel Finans Krizi*. (8. Baskı), Ankara: Remzi Yayıncılık, s. 66.

⁷¹ İ. Göçer (2012). 2008 Küresel ekonomik krizin nedenleri ve seçilmiş ülke ekonomilerine etkileri: ekonometrik bir analiz. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, s.20. [http://www.bjmer.net/Makaleler/935938682_I.GOCER\(2\).pdf](http://www.bjmer.net/Makaleler/935938682_I.GOCER(2).pdf) (Erişim Tarihi: 09.01.2016)

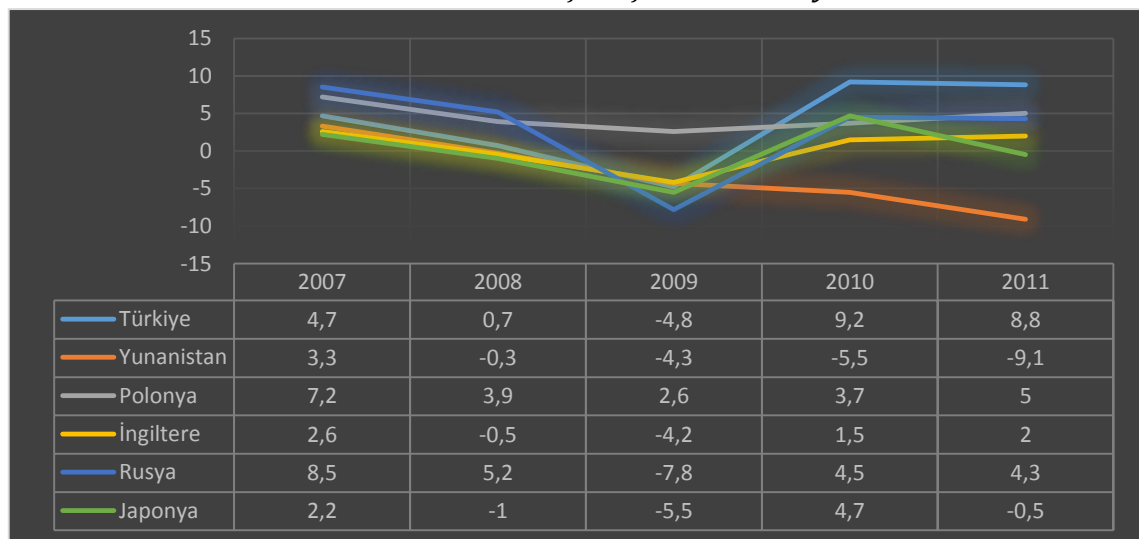
başlamışlardır. Bunun üzerine ABD hükümeti 850 milyar dolarlık bir kurtarma paketini piyasaya sürmüştür.

Kriz Avrupa'ya ve dünyaya kısa süre içinde yayılmıştır. Bu kriz gelişmekte olan ülkeleri ciddi bir biçimde etkilemiştir. Bu konu ile ilgili olarak İsmet Göçer'in yorumu şu şekildedir:

“Krizin gelişmekte olan ülkeleri derinden etkilemesinin birçok nedeni vardır. İlk olarak; uluslararası sermayenin(sıcak para) kaynağı olan ülkelerde sorunlar çıkınca, bu sorunların, gelişmekte olan ülkeleri de etkileyeceği korkusu, bu ülkelerdeki uluslararası sermayenin hızla çıkmasına yol açmıştır. İkinci olarak; gelişmiş ülkelerde büyümenin düşmesi, talebin gerilemesine yol açmış, gelişmekte olan ülkelere yapılan ithalat azalmıştır. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin, ihracatlarının azalmasına ve ekonomilerinin küçülmesine yol açmıştır.”⁷²

2008 yılından itibaren etkisini göstermeye başlayan krizin Türkiye ve bazı ülkelerdeki etkisini aşağıdaki büyüme oranlarını gösteren grafikte daha rahat görmek mümkün:

Grafik 3.6. 2007-2011 Yılları Arasında Seçilmiş Ülkelerin Büyüme Oranları

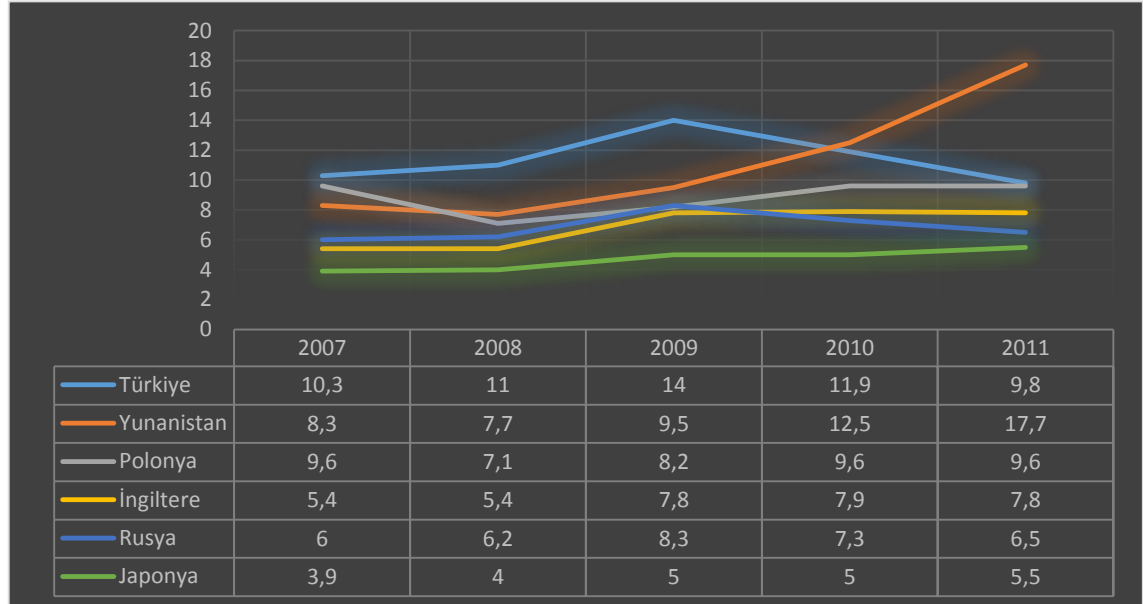

Kaynak: Dünya Bankası, <http://data.worldbank.org/>

⁷² Göçer, 2012, a.g.k., 21.

Görüldüğü üzere büyüme oranlarında verilen ülkelerin hepsinde 2008 yılında bir önceki yıla oranla düşüş vardır. 2009 yılı krizin etkilerinin en belirgin olduğu yıldır ve grafikteki ülkelerde Polonya hariç bütün ülke ekonomileri 2009 yılında eksi değerlerdedir. Verilen ülkeler içinde 2009 yılında en büyük kaybı %7,8 küçülme ile Rusya, ardından %5,5 ile Japonya yaşamıştır. 2010 yılında ise ülkeler toparlanma sürecine girmiş fakat Yunanistan'ın düşüşü devam etmiştir. Grafikte dikkat çeken bir diğer nokta 2010 yılında Türkiye'nin yakaladığı %9,2'lik büyüme oranıdır. 2010 yılında Türkiye en fazla büyüyen ekonomiler arasına girmeyi başarmıştır. Bir diğer gösterge olan işsizlik oranlarına göz atacak olursak:

Grafik 3.7. 2007-2011 Yılları Arasında Seçilmiş Ülkelerin İşsizlik Oranları

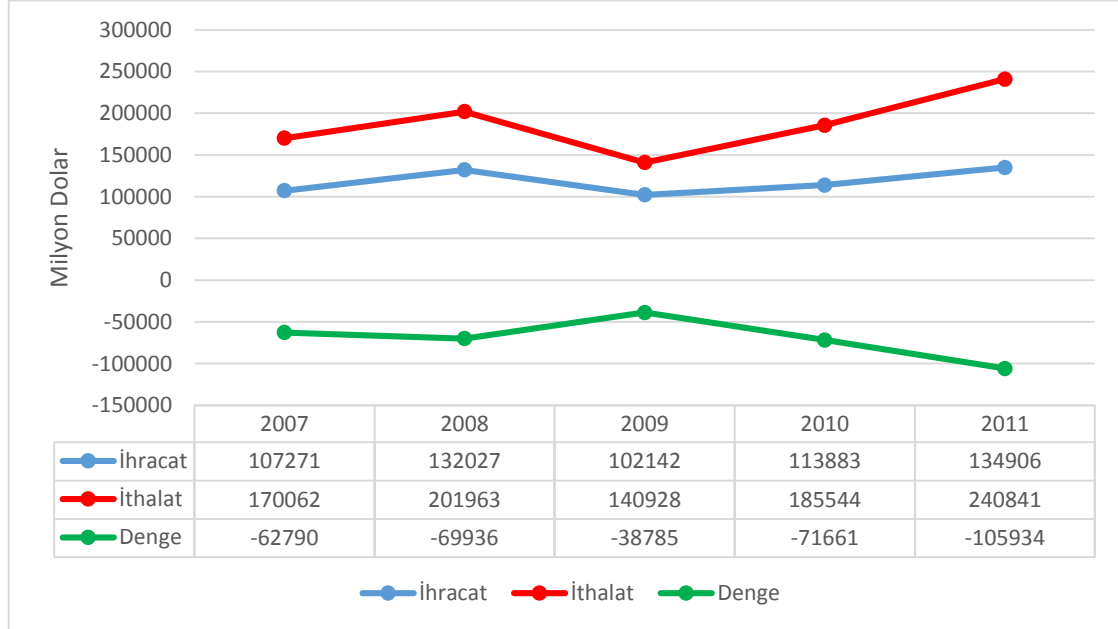

Kaynak: Dünya Bankası, <http://data.worldbank.org/>

Grafikte de görüldüğü üzere kriz ile birlikte verilen bütün ülkelerde 2009 yılında işsizlik artış göstermiştir. Bu noktada Türkiye'deki işsizlik artışı özellikle göze çarpmaktadır; 2007 yılında %10,3 olan işsizlik 2009 yılında %14'e kadar tırmanmıştır, fakat 2009 yılından sonra etkili bir biçimde toparlanarak 2010 yılında %11,9'a 2011 yılında ise %9,8'e kadar gerilemiştir. "Kriz döneminde işsizlik oranlarının yüksek olmasında, kriz nedeniyle işten çıkarılanlarla birlikte, önceden

ev işleriyle meşgul olan kadınların iş aramaya başlamasının da etkisi vardır.”⁷³
Aşağıdaki grafikte ise 2008 krizinin dış ticaretimize yansımaları görülmektedir:

Grafik 3.8. 2007-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

2009 yılında ihracatımız %22,6 ithalatımız %30,2 azalmıştır. Krizin Türkiye'yi etkilemesinin bir nedeni de kriz öncesinde ihracatın %72'lik kısmının, Avrupa ve ABD'ye yapıyor olmasıdır. Krizle birlikte bu ülkelerde yaşanan talep daralması, Türkiye'nin ihracatını ve üretimini etkilemiştir.⁷⁴ Yaşanan talep daralması üretilen ürünlerin satışını azaltmış bu da üreticilerin işçi çıkarmaya başlamasına neden olmuştur. Gayrisafi yurtiçi hasıla(GSYH) krizin de etkisiyle 2008 yılı sonu itibariyle %0,9 gerilemiştir. Sanayi sektöründe ise 2006 yılında %8,3 olan büyüme hızı 2007 yılında krizin etkisiyle %5,8'e, 2008 yılında ise %1,1'e düşmüştür. Sanayi sektörünün önemli bir göstergesi olan imalat sanayiinde üretim artış hızı 2006

⁷³ B. Aydemir (2010). Kriz sonrası istihdam sorunları ve yapılan düzenlemeler: Türkiye örneği. Balıkesir: *Küresel Kriz Sonrasında Türkiye'nin Yeniden Yapılanması Sempozyumu V*, s. 409.
https://www.researchgate.net/publication/277006599_KRIZ_SONRASI_ISTIHDA_M_SORUNLARI_VE_YAPILAN_DUZENLEMELER_TURKIYE_ORNEGI (Erişim Tarihi: 07.12.2015)

⁷⁴ Göçer, 2012, a.g.k., 23.

yılında %8,4 iken 2007 yılında %5,6'ya, 2008 yılında %0,8'e düşmüştür.⁷⁵ 2009 yılından sonra ise toparlanmaya başlayan piyasalar ile ithalatımız ve ihracatımız artmaya devam etmiştir. İthalatımızın artış hızı ihracatımızdan daha yüksek olmuş bu da dış ticaret açığımızın daha da arttırmıştır. 2011 yılına gelindiğinde dış ticaret açığımız 84.083 milyon dolara ulaşmıştır. 2012 yılında ise rakamlarda bir iyileşme göze çarpmaktadır; ithalatımız %1,8 azalırken ihracatımız %13 artış göstermiş ve ihracatımızın ithalatı karşılama oranı %56'dan %64,5'e yükselmiştir. 2010-2014 yılları arasındaki dönemi büyüme, enflasyon işsizlik ve dış ticaret verileri üzerinden inceleyelim:

Tablo 3.2. 2010-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Büyüme, Enflasyon, İşsizlik ve İhracat-İthalat Oranları

	Büyüme(%)	Enflasyon(%)	İşsizlik(%)	İhracat/İthalat (%)
2010	9,2	8,6	11,9	61,4
2011	8,8	6,5	9,6	56
2012	2,1	8,9	9,2	64,5
2013	4,2	7,5	8,7	60,3
2014	2,9	8,9	9,2	65,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri ve Dünya Bankası, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, <http://data.worldbank.org/>

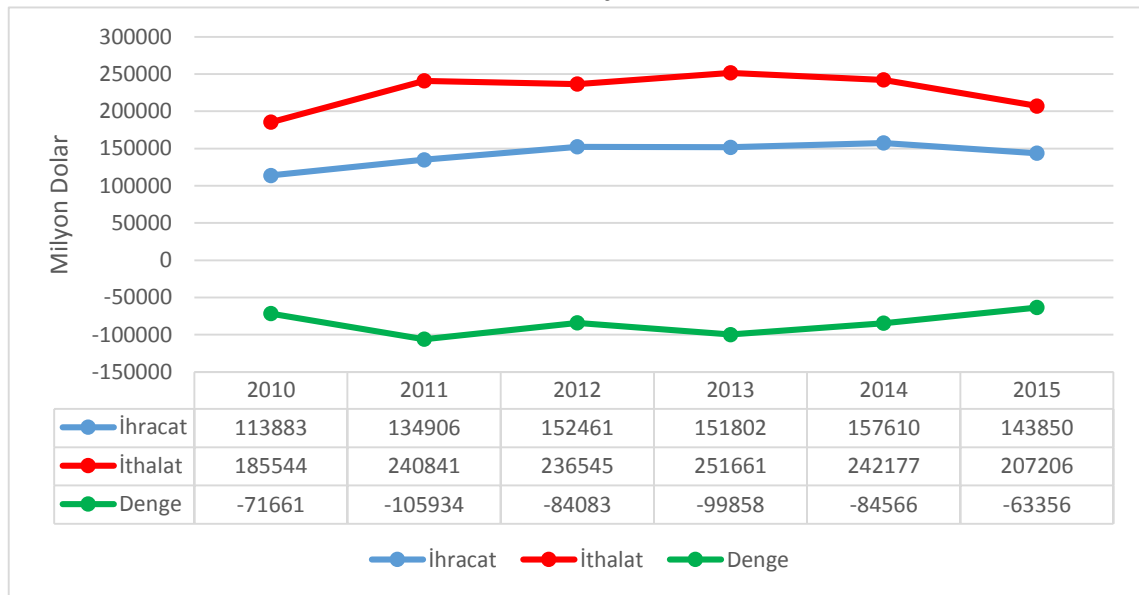
2010 yılı Türkiye ekonomisi için toparlanma dönemi olarak geçmiş ve ekonomi canlanmaya başlamıştır. 2009 yılının son çeyreğinde GSYH %6 oranında artmıştır. Ekonomik canlanmada sağlanan bu gelişme 2010 yılında da devam etmiş ve 2010 yılı üçüncü dönemine ilişkin hesaplanan GSYH değeri bir önceki yılın aynı dönemine göre sabit fiyatlarda % 5,5 artış göstermiştir.⁷⁶ Krizden sonra Türkiye %9 dolaylarında büyüme oranı yakalamıştır 2011 yılından sonra ekonomiyi soğutmak adına önlemler alınmaya başlanmıştır ve büyüme oranında yumuşak iniş

⁷⁵ Maliye Bakanlığı (2009). Yıllık ekonomik rapor 2009. s. 10. <http://www.maliye.gov.tr/YillikEkonomikRapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202009.pdf> (Erişim Tarihi: 07.12.2015)

⁷⁶ Konya Ticaret Odası [KTO] (2011). 2010 yılına ait ekonomik değerlendirme. s. 21. <http://www.kto.org.tr/d/file/2010-yili-ekonomik-degerlendirmesi.pdf> (Erişim Tarihi: 11.01.2016)

hedeflenmiştir. Alınan önlemler ve coğrafi gelişmelerle birlikte 2012 yılında büyüme %2,1 oranında gerçekleşmiştir. Bu oran beklenenden biraz daha serttir. Uygulanan mali ve parasal politikalar, uzun vadeli kaynakların sermaye akımları içerisindeki payını artırmış ve ekonomi nispeten soğutulmuştur. 5 Kasım 2012 tarihinde Türkiye'nin kredi notu, 1994 yılından beri ilk kez yatırım yapılabilir seviyeye çıkartılmıştır.⁷⁷ 2013 yılı tablodaki verilerde genel olarak bir iyileşme yaşanmıştır. 2014 yılında ne sıkı ne de gevşek, nötr sayılabilecek bir maliye politikası uygulanmıştır.⁷⁸ 2014 yılında büyüme oranımız %2,9'a düşmüş, enflasyon %8,9'a, işsizlik ise %9,2'ye yükselmiştir. Yüksek enflasyon ve işsizlik oranları, cari açık Türkiye'nin çözmekte zorlandığı sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan eleştirilerin merkezinde ekonominin kırılgan yapısı ve bunu düzeltmek için gerekli olan yapısal reformların gerçekleştirilmemesi vardır. 2010 yılından günümüze ticaret verilerine göz atacak olursak:

Grafik 3.9. 2007-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

⁷⁷ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği [TOBB] (2013). Ekonomik rapor 2012. s. 44.
<http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/68GK/ekonomikRapor2013%20-%20Kopya.pdf> (Erişim Tarihi:12.01.2016)

⁷⁸ M. Eğilmez (2014). 2014'de uygulanan ekonomi politikasının değerlendirilmesi.
<http://www.mahfiegilmez.com/2014/12/2014de-uygulanan-ekonomi-politikasnn.html> (Erişim Tarihi:12.01.2016)

2012 yılından günümüze bakıldığında göze çarpan bir yükseliş ya da düşüş gözükmemektedir. İthalatımız dalgalı bir seyir izlerken ihracatımız düşük bir hızda artmaktadır. Bu dönemde dış ticaret açığımız ortalama 89,2 milyar dolardır.

Ülkemizin içinde bulunduğu bölge son yıllarda oldukça hareketli durumdadır. Rusya'nın Kırım'a müdahalesi, Suriye iç savaşı, Irak ve Suriye'de ortaya çıkan yeni terör tehdidi bunların en önemlileridir. Bölgedeki istikrarsız ortam Türkiye için bir risk unsurudur. 2015 yılının sonunda Türkiye ve Rusya arasında yaşanmış olan bir diğer önemli gelişme savaş uçağı krizidir. 24 Kasım tarihinde Suriye'de operasyon yaptığı sırada hava sahası ihlali yapan bir Rus jetinin Türk jeti tarafından düşürülmesi ile iki ülke arasındaki tansiyon yükselmiştir, devamında Rusya Türkiye'ye karşı sert açıklamalar yapmış, siyasi ve ekonomik yaptırımlara başvurmuştur. Krizin ilk günlerinde askeri iletişim kesilmiş, diplomatik ziyaretler iptal edilmiştir. İlerleyen günlerde Rusya, Türkiye'ye turistik tur satışlarını durdurmuş, Rus spor takımlarının Türkiye'de kamp yapmasını yasaklamış ve Türkiye'den gelen ürünleri gümrük kapılarında durdurmuştur.

“Bu gelişme ile birlikte; Türk Lirası bir günde %1'in üzerinde değer kaybetti, Borsa İstanbul'da gün içinde düşüş %4,4'e ulaştı. Türkiye'nin iki yıllık gösterge tahvil faizi bir günde %1,84 yükseldi ve %10,53'e çıktı. Avrupa borsaları da gerilimden payını aldı, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, İspanya borsalarında günlük düşüş %2'ye yaklaştı. Rusya'daki piyasalar da bu haberden memnun olmadı. Ruble dolar karşısında %0,66 değer kaybetti, Rus Borsası'nda düşüş %4'e geldi. Serbest piyasada dolar 2,8740 liradan kapanırken, Borsa İstanbul günü %4,39 düşüşle 76 bin 242 puandan tamamladı.”⁷⁹

Bu gelişmelerin devamında Rusya hükümeti Türkiye'ye karşı bir dizi tedbir kararları aldı, bu kararlar:

⁷⁹ Ş. Turhan (24 Kasım 2015). *Piyasa vuruldu*. Hürriyet Gazetesi. <http://www.hurriyet.com.tr/piyasa-vuruldu-40018358> (Erişim Tarihi: 14.01.2016)

- 1) Merkezi Türkiye’de bulunan ve hukuken Rusya’ya bağılı olan firmaların Rusya’da güvenliğı ilgilendiren alanlarda faaliyet yürütmesinin yasaklanması.
- 2) 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren Türk vatandaşlarının, Rusya’da işe alınmasının yasaklanması.
- 3) Türkiye’de üretilmiş belirli ürünlere Rusya’ya girişinin yasaklanması.(Bu ürünler limon ve greyfurt dışındaki tarım ürünleri olarak belirlenmiştir.)
- 4) Rusya’ya taşımacılık yapan araçların, sıkı kontrol ve denetim altına alınması.
- 5) İki ülke arasında tarifeli uçuşlar dışındaki charter seferlerinin tamamının durdurulması. Ayrıca Rusya tur operatörlerinden Türkiye’ye tur satmaktan kaçınmaları istenmiştir.
- 6) 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren vizesiz seyahat uygulamasının askıya alınması.⁸⁰

Bu kararlar turizmcilerde ve meyve-sebze ithalatçılarında tedirginliğe yol açmıştır, nitekim Türkiye ve Rusya arasında büyük bir ticari ilişki vardır. Türkiye Rusya’nın en büyük tarım ürünleri ihracatçısı iken Rusya Türkiye’nin en büyük doğal gaz ithalatçısıdır, ayrıca Türkiye Rusya’dan büyük miktarda turist çekmektedir. Son yıllarda Rusya’dan Türkiye’ye gelen turist miktarına göz atacak olursak:

⁸⁰ N. Hacıoğlu, C. Kuburlu ve B. Coşan (29 Kasım 2015). *Putin’den Türkiye’ye yönelik 6 maddeli tedbir kararname*. Hürriyet Gazetesi. <http://www.hurriyet.com.tr/putinden-turkiyeye-yonelik-6-maddeli-tedbir-kararname-40020362> (Erişim Tarihi: 14.01.2016).

Tablo 3.3. 2011-2015 Yılları Arasında Türkiye'ye Rusya'dan Gelen Turist Sayısı

	Gelen Turist Sayısı
2011	3,5 Milyon
2012	3,6 Milyon
2013	4,3 Milyon
2014	4,5 Milyon
2015	3,4 Milyon

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Turizm İstatistikleri, <http://biruni.tuik.gov.tr/turizmapp/menuturizm.zul>

Sektör temsilcilerinin söylediğine göre Rus turistlerin yıllık getirisi 3,5 milyar dolar civarındadır.⁸¹ Ticari ilişkilere değinecek olursak; 2014 yılında Rusya ihracatımızda yedinci ithalatımızda ise birinci sıradadır. 2014 yılında 5 milyar 943 milyon dolarlık ihracata karşılık 25 milyar 288 milyon dolarlık ithalat yapılmıştır. Rusya ile ticareti yapılan başlıca ürünler:

Tablo 3.4. 2014 Yılında Türkiye-Rusya Arasındaki Başlıca Ticaret Kalemleri

Ürün İhracat	Milyon Dolar	Ürün İthalat	Milyon Dolar
Tarım ve Hayvancılık	1.068	Doğalgaz	11.697
Tekstil	910,7	Ham petrol	4.763
Otomotiv	680,8	Ana metal	3.106
Makin ve teçhizat	610,7	Tarım ve hayvancılık	1.601
Kimyasal madde ve ürünler	378,6	Gıda ve içecek	1.103
TOPLAM	5,943	TOPLAM	25,288

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Görüldüğü üzere tarım ürünleri Rusya'ya ihraç ettiğimiz ürünlerin başında gelmektedir. İthalatımızda ise doğalgaz birinci sıradadır. Türkiye'nin enerji bağımlılığının yarattığı olumsuzluk burada karşımıza tekrar çıkmaktadır. 2014 yılında Türkiye Rusya'dan 11.697 milyon dolar değerinde doğalgaz ithal etmek durumunda kalmıştır. Bu veriler gösteriyor ki her iki ülke de birbirleriyle sıkı bir

⁸¹ N. Hacıoğlu (30 Kasım 2015). *Rusya, Türkiye'den meyve sebze ithalatını yasakladı*. Hürriyet Gazetesi. <http://www.hurriyet.com.tr/meyve-sebze-ithalati-yasak-40021096> (Erişim Tarihi: 14.01.2016).

ticari ilişki içindedirler ve girilen yeni dönemde Rusya tarafından alınan yaptırım kararı Türkiye açısından hafife alınacak bir durum değildir. Alınan bu kararların Rusya'yı da yıpratıcı etkisini göz ardı etmemek gerekir. 2014 yılı Ağustos ayından itibaren Rusya'nın Avrupa ülkelerine karşı koymuş olduğu ambargodan sonra Türkiye Rusya'ya tarım ürünleri ihracatında birinci sıraya yükselmiştir. Dolayısıyla iki ülkenin de birbirleriyle ciddi ticari ilişkileri vardır. 2015 yılsonu itibariyle Türkiye'nin temel makro göstergeleri şu şekildedir:

Tablo 3.5. 2015 Yılı Sonunda Türkiye'nin Bazı Makro Ekonomik Göstergeleri

GSYH	1,963 milyar dolar
Kişi Başına GSYH (USD)	9,286
GSYH Büyüme	%3,4
TÜFE	%8,81
USD Kuru	2,91
Bütçe Giderleri	506 milyar dolar
Bütçe Gelirleri	483,4 milyar dolar
Bütçe Dengesi	-22,6 milyar dolar

Kaynak: Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr/>

3.3. Türkiye'nin Son Dönemde İzlediği İthalat Politikasının Sonuçları

Türkiye'nin ithalat politikasındaki temel değişim 1980 yılında ithalatın serbestleştirilmesi ile gerçekleşmiştir. 1980 öncesine kadar ülke içindeki sektörlerin geliştirilmesi hedeflenmiş ve bu doğrultuda ithalata karşı koruyucu ve kısıtlayıcı önlemler alınmıştır. 1980 öncesini ithal ikameci ve müdahaleci dönem olarak tanımlayabiliriz. Bu dönemde ülkenin ihtiyacı olan ürünlerin iç piyasada üretilmesi hedeflenmiş, iç piyasada ikamesi mümkün olmayan ürünler ithal edilmiştir. Bu dönemde ithalat genellikle; petrol, makine, ulaşım araçları, enerji üreten makineler ve kimyasal ürünlerden mamul maddeler üzerinedir.

1980 sonrasında ise bu anlayış kökten değişerek yerini serbestleşmeye ve ihracatı teşvik eden bir anlayışa bırakmıştır. Bu tarihten itibaren dış rekabete açık ve ihracata yönelik sanayileşmeyi esas alan planlar uygulanmıştır. Bu kapsamda gümrük tarifelerinin kaldırılması, bürokrasinin azaltılması ve Türk Lirasının değerinin azaltılması gibi adımlar atılarak ithalatın önü açılmıştır. 1980 yılından sonra ihracatımız ve ithalatımız hızla artmıştır. Aşağıdaki tabloda 1980-1990 yılları arasındaki dış ticaret miktarının artışı iki yıllık aralıklarla görülebilir:

Tablo 3.6. 1980-1990 Yılları Arasında Türkiye'nin Temel Dış Ticaret Verileri

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
1980	2,910	7,909	-4,999	10,819
1982	5,746	8,843	-3,097	14,589
1984	7,134	10,757	-3,623	17,891
1986	7,457	11,105	-3,648	18,561
1988	11,662	14,336	-2,673	25,997
1990	12,959	22,302	-9,343	35,261

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

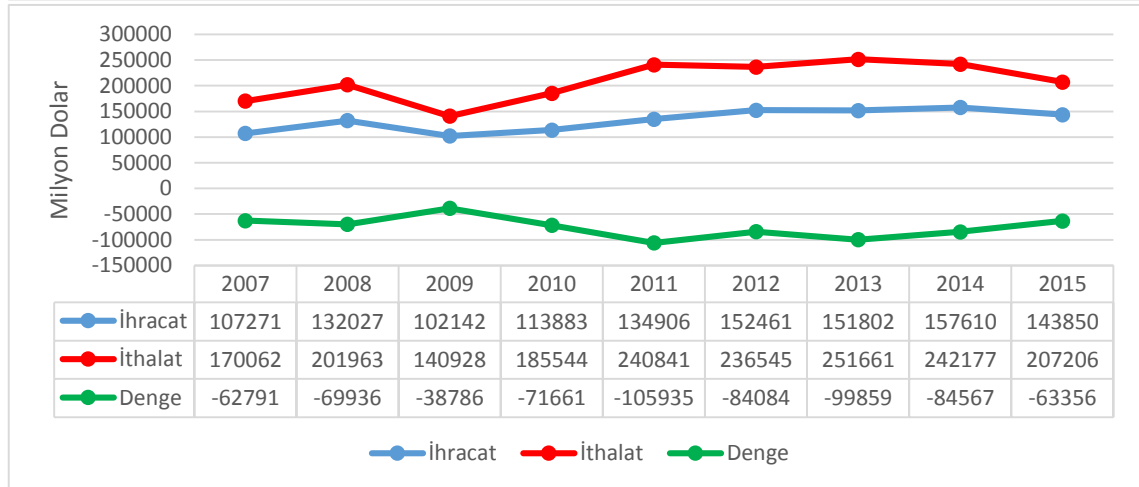
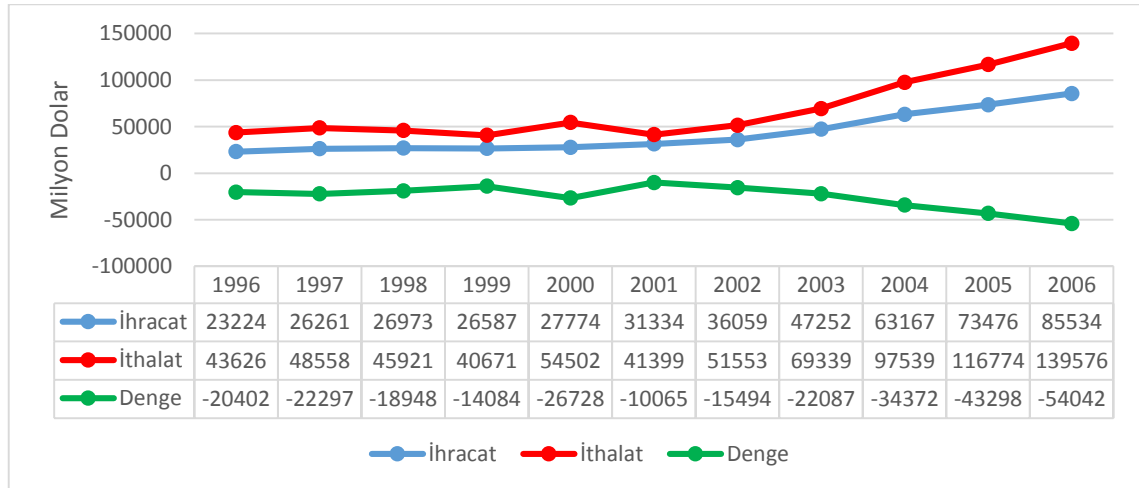
Görüldüğü üzere 1980 yılında dışa açılma ve serbestleşme hamleleriyle birlikte dış ticaretimizde genel olarak gözle görülür bir artış gerçekleşmiştir. 1990 yılına gelindiğinde ihracat 1980 yılına göre 4,5 kat, ithalat ise 2,8 kat kadar artmıştır. 1980 yılında 10.819 milyon dolar olan ticaret hacmimiz 1990 yılına gelindiğinde 3 katından fazla artarak 35.261 milyon dolara ulaşmıştır. İhracatımızdaki bu büyük artışa rağmen ithalat hacmimizin büyüklüğü ve artışının devam etmesi ticaret dengemizde olumsuz etki yapmaya devam etmiştir. Öyle ki; 1980 yılında 4.999 milyon dolar olan dış ticaret açığımız 1990 yılında 1,8 kat artarak 9.343 milyon dolara ulaşmıştır. 2000 yılı sonrası dönemden günümüze kadar olan durumu inceleyecek olursak:

Tablo 3.7. 2000-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Temel Dış Ticaret Verileri

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
2000	27,775	54,503	-26,728	82,273
2002	36,059	51,554	-15,495	87,613
2004	63,167	97,540	-34,373	160,707
2006	85,535	139,576	-54,042	225,111
2008	132,028	201,964	-69,936	333,991
2010	113,883	185,544	-71,661	299,428
2012	152,462	236,545	-84,083	389,007
2014	157,610	242,177	-84,567	399,787
2015	143,935	207,203	-63,268	351,138

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 3.10. 1996-2015 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tablo ve grafik incelendiğinde 2000 yılından günümüze kadar ihracat ve ithalatımızın büyük bir ivmeyle arttığı görülmektedir. Yalnızca kriz dönemleri olan 2002 yılında ithalatta, 2010 yılında ise ihracat ve ithalatta bir düşüş yaşanmıştır. Son olarak 2015 yılında genel bir düşüş yaşanmıştır. Günümüze gelindiğinde ihracatımız 2000 yılına göre 5 kat artmış ve 27.775 milyon dolardan 143.935 milyon dolara ulaşmıştır, buna karşılık ise ithalatımız 3,5 katından fazla artarak 54.503 milyon dolardan 207.203 milyon dolara çıkmıştır. Bunun sonucunda 2015 yılında dış ticaret açığımız 2,3 kat artarak 63.268 milyon dolar olmuştur. Dış ticaret hacmimiz 2000 yılında 82.273 milyon dolarken 2015 yılına gelindiğinde 4 katından fazla artarak 351.138 milyon dolara yükselmiştir. Ticaretimizin bu denli hızlı artışında 1980 yılında ticaret politikasının serbestleşmesinin etkisi şüphesiz önemlidir. Fakat dikkat çeken bir nokta ihracatımızın artışı ile ithalatımızın da artmasıdır, bu da sürekli bir negatif dış ticaret dengesi problemi yaratmaktadır. Maalesef Türkiye'nin bu sorunu on yıllardır devam etmektedir. Değişen dış ticaret politikası da bunu değiştirebilmiş değildir. Değişen ticaret politikamızla birlikte dış ticaretin hacmi büyük bir artış göstermiştir. İhracatımızın GSYH'ye oranı da bunu kanıtlar niteliktedir:

Tablo 3.8. 1970-2015 Yılları Arasında Türkiye'nin İhracat-GSYH Oranı

YILLAR	İHRACAT/GSYH
1970-1979	%3,71
1980-1989	%9,77
1990-1999	%10,9
2000-2009	%15,6
2010-2015	%18,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri ve Dünya Bankası,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, <http://www.worldbank.org/data>

Görüldüğü üzere ihracatımızın GSYH'ye oranı 1970-1979 yılları arasında ortalama olarak sadece %3,71 kadardır. 1980 kararlarından sonra bu oran 3 kat civarında artarak sonraki 10 yılda %9,77 ortalamasını tutturmuştur. Devam eden

yıllarda da bu oran artmış ve günümüze geldiğimizde ihracatın GSYH'ye oranı ortalama %18,6 olarak gerçekleşmiştir.

1980 yılında değişen dış ticaret politikasıyla birlikte ithalat, ihracat ve dolayısıyla dış ticaret hacmimizde gözle görülür bir büyüme yaşanmıştır. Uluslararası ticaret serbestleşmiş, Türkiye'nin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi hız kazanmıştır. Fakat artan ihracatımıza rağmen dış ticaret açığının önüne bir türlü geçilememiştir. 1940'lı yılların son dönemlerinden bu yana süregelen dış ticaret açığımız maalesef değişen ithalat politikasıyla düzelememiştir, ithalatın serbestleşmesiyle ithalattaki artış daha da artarak dış ticaret açığının daha da artmasına neden olmuştur. İthalatımızın bu şekilde artmasının diğer bir sebebi ise ihraç ürünlerimizin üretiminin, bunların hammaddesinin ithalatına yüksek oranda bağımlı olmasıdır. İlerideki bölümde ithalatta dezavantajlı olduğumuz ürünler tespit edilerek bu konuda getirilebilecek olası çözümler ortaya konulacaktır.

4. İTHALATTA DEZAVANTAJLI OLDUĞUMUZ ÜRÜNLER

Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK) verilerine göre 2015 yılında ithalatta başı çeken ilk 10 kalem şu şekildedir:

Tablo 4.1. 2015 Yılına Göre Türkiye'nin İlk On İthalat Kalemi ve Maliyeti

Ürün	İthalat Maliyeti
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler	37 842 886
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	25 550 439
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	17 639 372
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	17 543 638
Demir ve çelik	14 775 100
Plastikler ve mamulleri	12 268 290
Organik kimyasal ürünler	4 715 576
Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı	4 621 259
Eczacılık ürünleri	4 296 427
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	4 183 680

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Yukarıda sıralanan bu ürünler genellikle son 20 yıldır Türkiye'nin ithalat kaleminin ilk onunu oluşturmaktadır. Sıralama genellikle aynı kalmakla birlikte en alt sıralarda zaman zaman değişiklikler olmuş, bazı yıllar farklı ürünler listeye girebilmiştir. Bu ürünler;

- Kağıt ve karton, kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya
- Bakır ve bakırdan eşya
- Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar
- Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat
- Ham postlar, deriler(kürkler hariç) ve köseleler

İthalatımızda önde gelen ve hammadde niteliği olan kalemler ise şu şekildedir:

Tablo 4.2. 2015 Yılına Göre Türkiye'nin Hammadde Niteliği Olan İlk On İthalat Kalemi ve Maliyeti

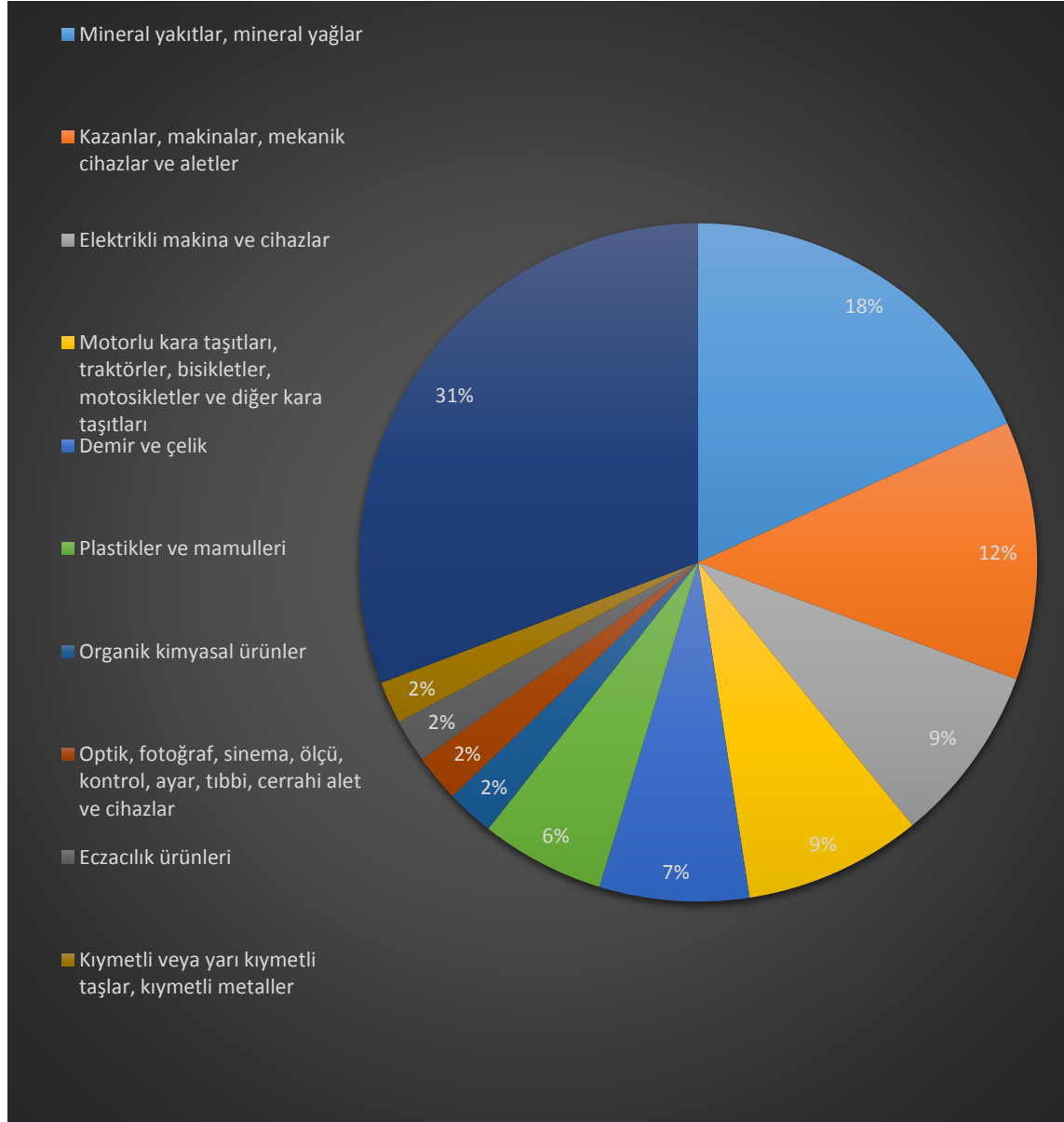
Ürün	İthalat Maliyeti
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler	37 842 886
Demir ve çelik	17 543 638
Plastikler ve mamulleri	12 268 290
Organik kimyasal ürünler	4 715 576
Alüminyum ve alüminyumdan eşya	3 333 532
Bakır ve bakırdan eşya	2 986 157
Kauçuk ve kauçuktan eşya	2 525 200
Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	2 264 729
Yağlı tohum ve meyveler, muhtelif tane, tohum ve meyveler, sanayide ve tıpta kullanılan bitkiler, saman ve kaba yem	1 884 793
Muhtelif kimyasal maddeler (biodizel, yangın söndürme maddeleri, dezenfektanlar, haşarat öldürücüler, vb.)	2 049 324

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

İthalatımızın önde gelen kalemleri arasında; petrol ve doğalgaz gibi enerji ihtiyacından kaynaklanan ürünler, makineler, elektrikli aletler, taşıtlar ve bu sayılanların parçaları başı çekmektedir. Hemen arkasından; demir ve çelik, plastikler, organik kimyasal ürünler, optik aletler, cerrahi aletler ve bunların parçaları, eczacılık ürünleri, kıymetli ve yarı kıymetli taşlar gelmektedir.

İthalatımızdaki ilk on ürünün toplam ithalatımız içindeki payı da şu grafikte görülebilir:

Grafik 4.1. Türkiye'nin İlk On İthalat Kaleminin Toplam İthalat İçindeki Payı

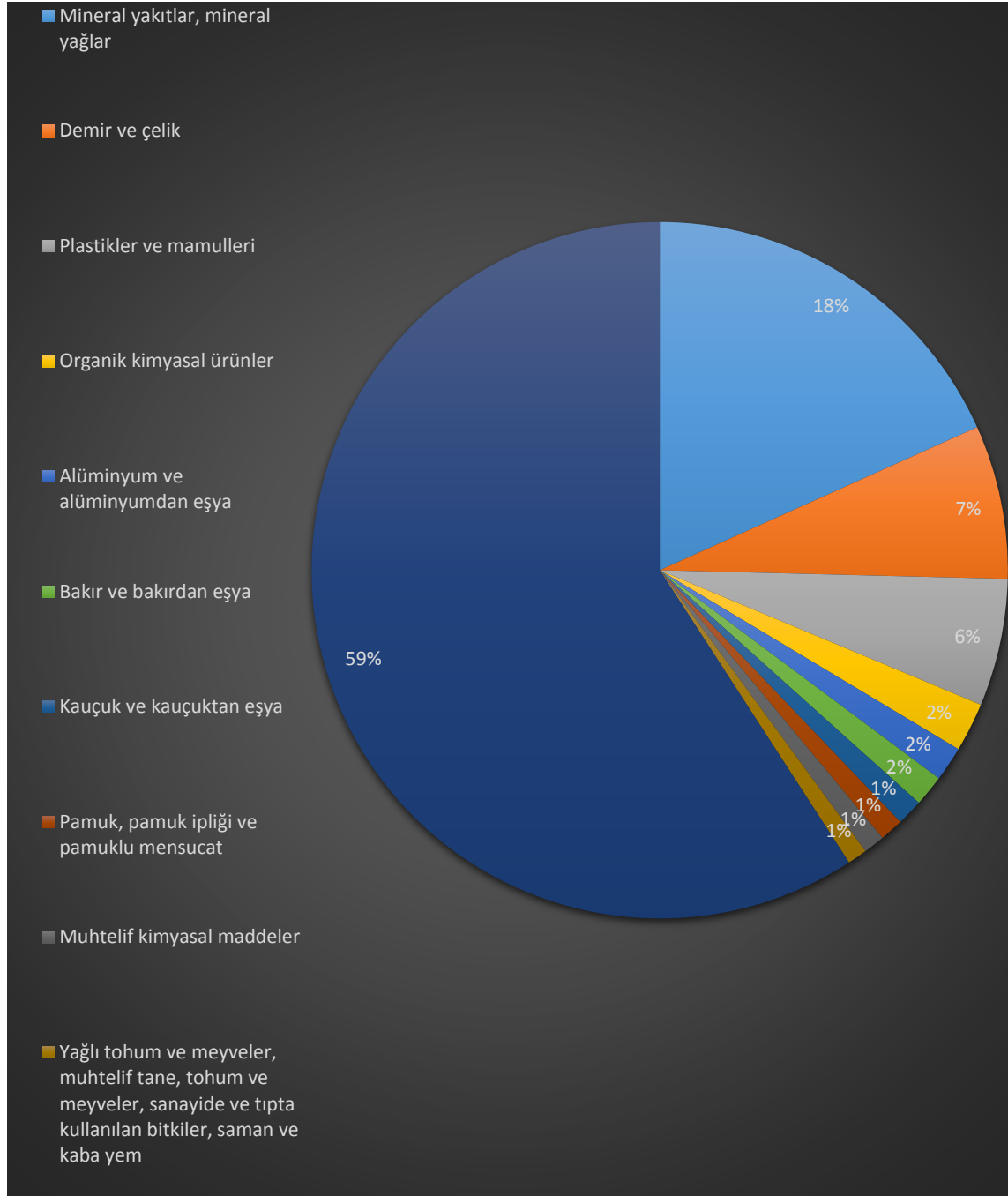

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

İthalatımızın ilk on sırasında yer alan ürünlerin toplam ithalatımızdaki payı %69 seviyesindedir. Türkiye'nin enerjide dışa bağımlının grafiğe yansımaları petrol ve doğalgazın da içinde bulunduğu "mineral yakıtlar ve mineral yağlar" kategorisinin %18 ile açık ara ilk sırada yer alması şeklinde görülebilir. Arkasından

gelen kategoriler olan; mekanik cihazlar, elektrikli cihazlar, motorlu taşıtlar ve bunların parçaları ise yıllar boyunca sürekli üst sıralarda yer almışlardır. Demir ve çelik, plastikler ve organik kimyasal ürünler de önemini her zaman korumuş olan ithalat kalemleridir. İlk onun son sıralarında yer alan; optik ve cerrahi aletler, eczacılık ürünleri, kıymetli ve yarı kıymetli taşlar kategorileri ise zaman zaman daha geri sıralara düşmüş ve yukarıda daha önce saydığımız; pamuk, bakır, kağıt gibi kategoriler ilk onda yer almıştır. İthalatımızda hammadde niteliği olan ilk on kalemin toplam ithalat içindeki payı ise şu şekildedir:

Grafik 4.2. Türkiye'nin Hammadde Niteliği Olan İlk On İthalat Kaleminin Toplam İthalat İçindeki Payı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

İlk on hammadde niteliği olan ürünlerin toplam ithalat içindeki payı %61'dir. En büyük pay yine petrol ve doğalgazdan dolayı %18'le mineral yakıtlar ve yağlar kategorisindedir, arkasından %7 ile demir-çelik, %6 ile ise plastik gelmektedir. Bu yukarıda sayılan kategoriler aynı zamanda ithalatımızdaki ilk on kalem içinde yer

alan ürünlerdir. Bakır, pamuk, kauçuk gibi geri kalan maddeler ise geçtiğimiz yıllarda zaman zaman ilk ona girmekle birlikte önemini korumaktadır. Yukarıda sözü geçen ürün kategorileri dış ticaretimizdeki harcamaların çok ciddi bir miktarını oluşturmaktadır. Bu ürünler ithalatta dezavantajlı olduğumuz ürünlerdir. Sıradaki bölümde ithalatımızdaki en büyük on kalemin daha ayrıntılı bir incelemesini yaparak mevcut durumu ortaya konulacak ve bu ürünlerde dezavantajı ortadan kaldıracak çözüm önerileri sunulacaktır.

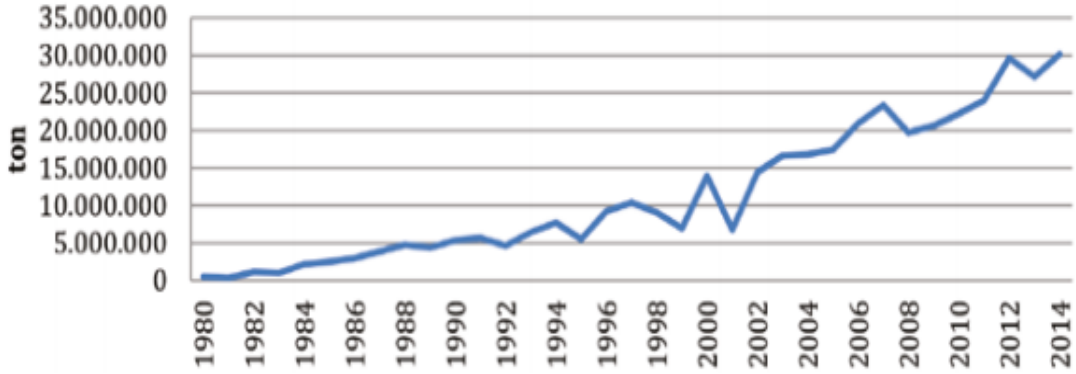
4.1. Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar

Bu kategoriye giren başlıca ürünler; kömür, naftalin, doğal gaz, petrol ve yakıtlardır. İthalatımızdaki en büyük gidere sahip olan bu kategoride en önemli ürünler petrol, doğal gaz ve kömürdür.

Türkiye'nin kömür ithalat miktarı, dolayısıyla maliyeti her geçen gün artmaktadır. Kömür ithalatı ilk olarak 1980'li yıllarda başlamış, 1990'lı yıllarda 10 milyon ton, 2000'li yıllarda ise 20 milyon tonun üzerine çıkmıştır. Kömür ithalatındaki artış oranı 2004-2014 arasındaki on yılda %79 ve son yirmi yılda ise %291 oranındadır. 2012 yılında kömür ithalatımız bir önceki yıla göre yaklaşık %23 artış göstererek 29,6 milyon ton düzeyine yükselmiş, 2013 yılında ise bir önceki yıla göre %8,4 azalarak 27,2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılı kömür ithalatı ise %11 artışla 30,2 milyon ton olmuştur. Son yıllarda kömür ithalatındaki artışın en önemli nedeni, elektrik üretimi amaçlı kullanılacak buhar kömürlerine olan talepteki ciddi artıştır.⁸² Aşağıdaki grafikte kömür ithalat miktarının yıllar içindeki değişimi görülebilir:

⁸² Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu [TKİ] (2014). Kömür Sektörü Raporu. s. 36
<http://www.tki.gov.tr/Dosyalar/Dosya/SektorRaporu2014.pdf> (Erişim Tarihi: 25.02.2016)

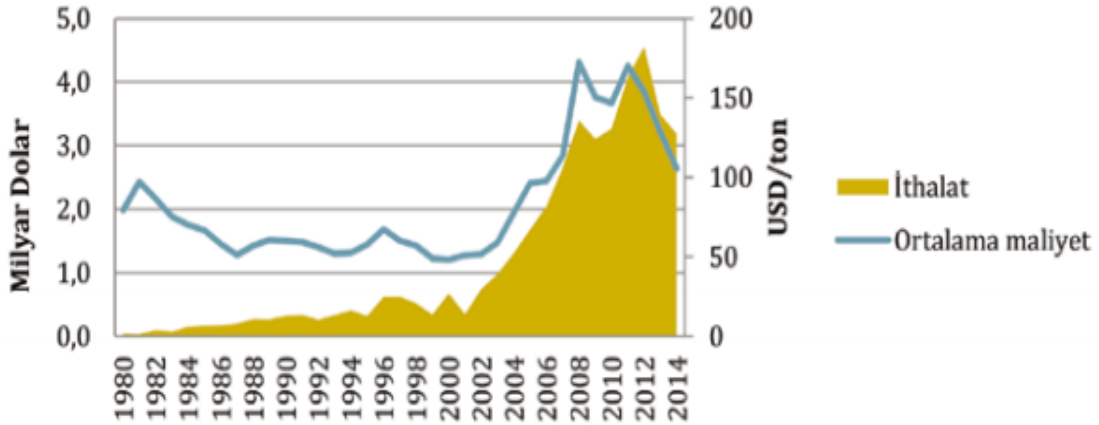
Grafik 4.3. 1980-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Kömür İthalat Miktarı

Kaynak: Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, Kömür Sektörü Raporu, <http://www.tki.gov.tr/Dosyalar/Dosya/SektorRaporu2014.pdf>

Grafikte de görüldüğü gibi kömür ithalatımız bazı dalgalanmalara rağmen sürekli bir artış halindedir. Bu artışın bu şekilde devam etmesi ilerleyen yıllarda kömürün de doğalgaz gibi yüksek rakamlarda ithalat maliyetine sebep olabileceğini göstermektedir. Kömür ithalatının maliyetini gösteren grafik ise şu şekildedir:

Grafik 4.4. 1980-2014 Yılları Arasında Kömür İthalat Maliyeti

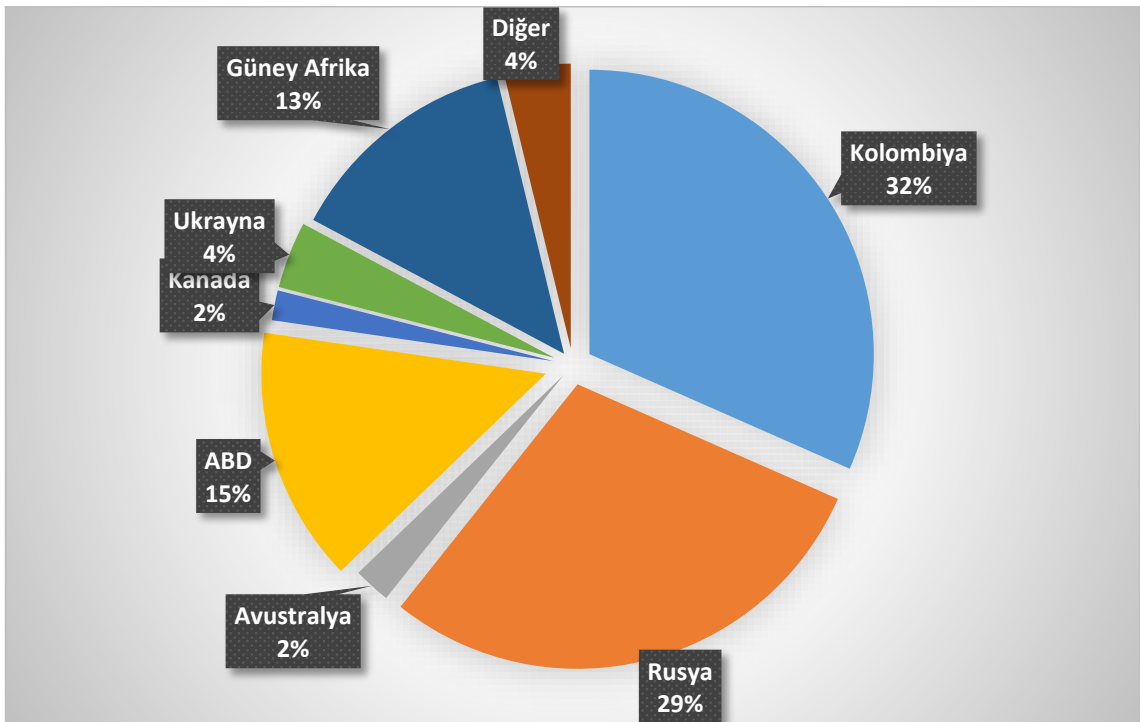

Kaynak: Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, Kömür Sektörü Raporu, <http://www.tki.gov.tr/Dosyalar/Dosya/SektorRaporu2014.pdf>

Kömür ithalat miktarlarının artmasıyla ithalat faturamız da yükselmiştir. İlk defa 2004 yılında 1 milyar dolar eşliğini geçen kömür ithalatı 2006 yılında 2 milyar dolar, 2008 yılında 3 milyar dolar ve 2011 yılında ise 4 milyar dolar seviyesini geçmiştir. 2012 yılı kömür ithalat faturamız yaklaşık 4,6 milyar dolar olarak

gerçekleşmiş, ancak daha sonra uluslararası piyasalarda kömür fiyatlarının gerilemesiyle 2013 yılı faturası 3,5 milyar dolar ve 2014 yılı faturası ise 3,2 milyar dolar seviyesinde olmuştur. Kömür ithalatı yaptığımız başlıca ülkeler ise; Kolombiya, Rusya Federasyonu, ABD, Güney Afrika Cumhuriyeti, Ukrayna, Kanada, Avustralya'dır. 2014 yılında ithal edilen kömürün ülkelere göre dağılımı şu şekildedir:

Grafik 4.5. 2014 Yılında Türkiye'nin Kömür İthal Ettiği Ülkeler

Kaynak: Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, Kömür Sektörü Raporu, <http://www.tki.gov.tr/Dosyalar/Dosya/SektorRaporu2014.pdf>

Kolombiya'dan yapılan kömür ithalatı 9,4 milyon ton olarak gerçekleştirilirken Rusya Federasyonu'ndan yapılan ithalat 8,7 milyon ton oldu. Bu iki ülkeyi 4,3 milyon ton ile ABD, 4 milyon ton ile Güney Afrika Cumhuriyeti, 2 milyon ton ile Ukrayna ve 632 bin ton ile Avustralya izledi. 2013 yılında söz konusu 6 ülkeden yapılan kömür ithalatı toplam ithalatın %94'ü düzeyindeyken 2014 yılında bu oran %96'ya yükseldi.⁸³

⁸³ TKİ, 2014, a.g.k., 37.

Bu kategorideki diğer önemli ithalat ürünü ise doğalgazdır. Türkiye maalesef fosil yakıtlar açısından zengin bir coğrafyaya sahip değildir ve doğal gazı da diğer yakıtlar gibi ithal etmek zorundadır; 2014 yılı itibariyle Türkiye'nin ihtiyacı olan doğalgazın %99,04'ü ithalat yoluyla karşılanmaktadır.⁸⁴ Türkiye 1980'li yıllardan itibaren doğal gazı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB)'nden ithal etmeye başlamıştır. Türkiye doğal gazı iki şekilde ithal etmektedir; boru hatları iletimi ve sıvılaştırılmış doğal gazın(LNG) deniz yoluyla ülkeye getirilmesiyle. Yapılan ithalatın büyük bir bölümü boru hatlarıyla yapılmaktadır. Türkiye'nin doğal gaz ithal ettiği en önemli üç ülke Rusya, İran ve Azerbaycan'dır. 2014 yılında Türkiye'nin doğal gaz alımı yaptığı ülkeler ve alım miktarı milyar metreküp cinsinden şu şekildedir:

Tablo 4.3. 2005-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Doğal Gaz Aldığı Ülkeler ve Miktarı

	Rusya	İran	Azerbaycan	Cezayir	Nijerya	Diğer	Toplam
2005	17,524	4,248	0	3,786	1,013	0	26,571
2006	19,316	5,594	0	4,132	1,100	79	30,221
2007	22,762	6,054	1,258	4,205	1,396	167	35,842
2008	23,159	4,113	4,580	4,148	1,017	333	37,350
2009	19,473	5,252	4,960	4,487	903	781	35,856
2010	17,576	7,765	4,521	3,906	1,189	3,079	38,036
2011	25,406	8,190	3,806	4,156	1,248	1,069	43,874
2012	26,491	8,215	3,354	4,076	1,322	2,464	45,922
2013	26,212	8,730	4,245	3,917	1,274	892	45,269
2014	26,975	8,932	6,074	4,179	1,414	1,689	49,262

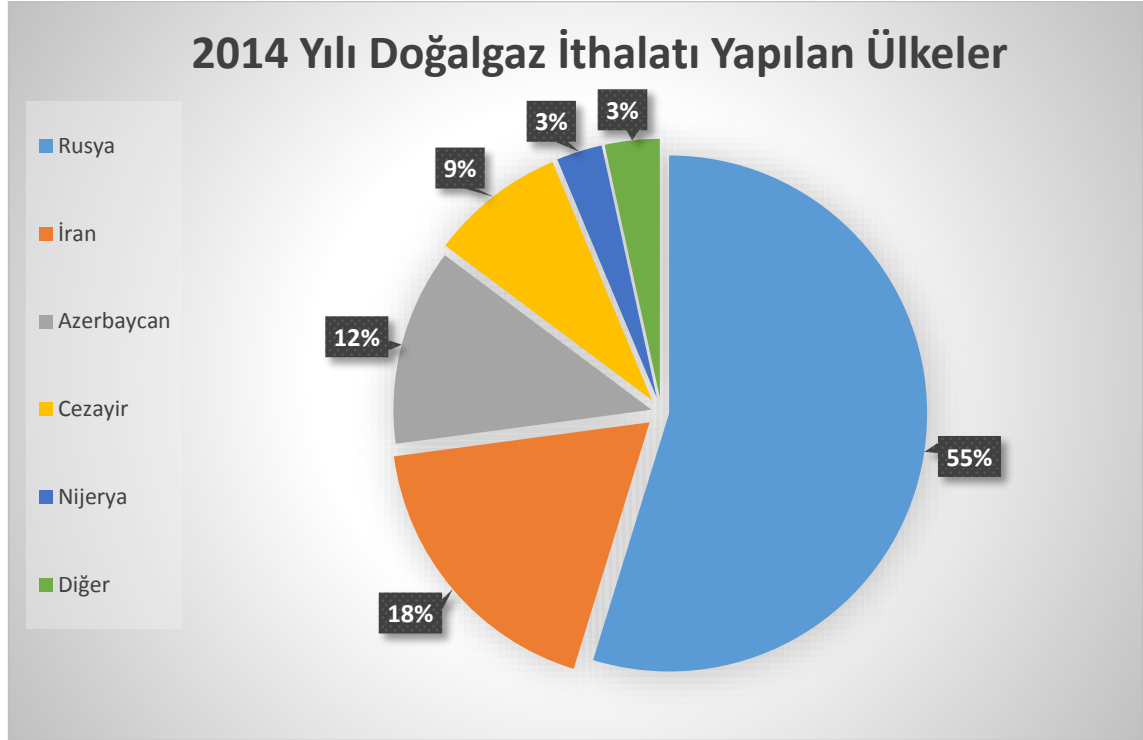
Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu, http://www3.epdk.org.tr/documents/dogalgaz/rapor_yayin/DPD_RaporYayin2014.pdf

Tabloda da görüldüğü üzere Türkiye doğal gaz ithalatında büyük oranda Rusya'ya bağımlıdır. Türkiye ilk üç sırada olan Rusya, İran ve Azerbaycan'dan

⁸⁴ Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu [EPDK] (2014). Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu. s 15. http://www3.epdk.org.tr/documents/dogalgaz/rapor_yayin/DPD_RaporYayin2014.pdf (Erişim Tarihi: 27.02.2016)

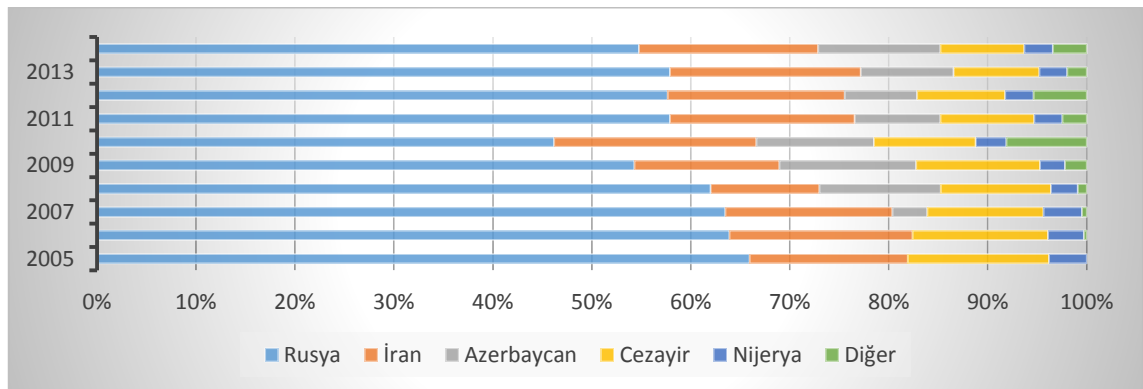
ithalatı boru hatları yoluyla yapmaktadır. Diğer ülkelerden alım ise deniz yoluyla LNG şeklinde olmaktadır. Aşağıdaki grafiklerde Türkiye'nin doğal gaz ithalatı yaptığı ülkelerin dağılımı verilmiştir:

Grafik 4.6. 2014 Yılında Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatı Yaptığı Ülkeler

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu, http://www3.epdk.org.tr/documents/dogalgaz/rapor_yayin/DPD_RaporYayin2014.pdf

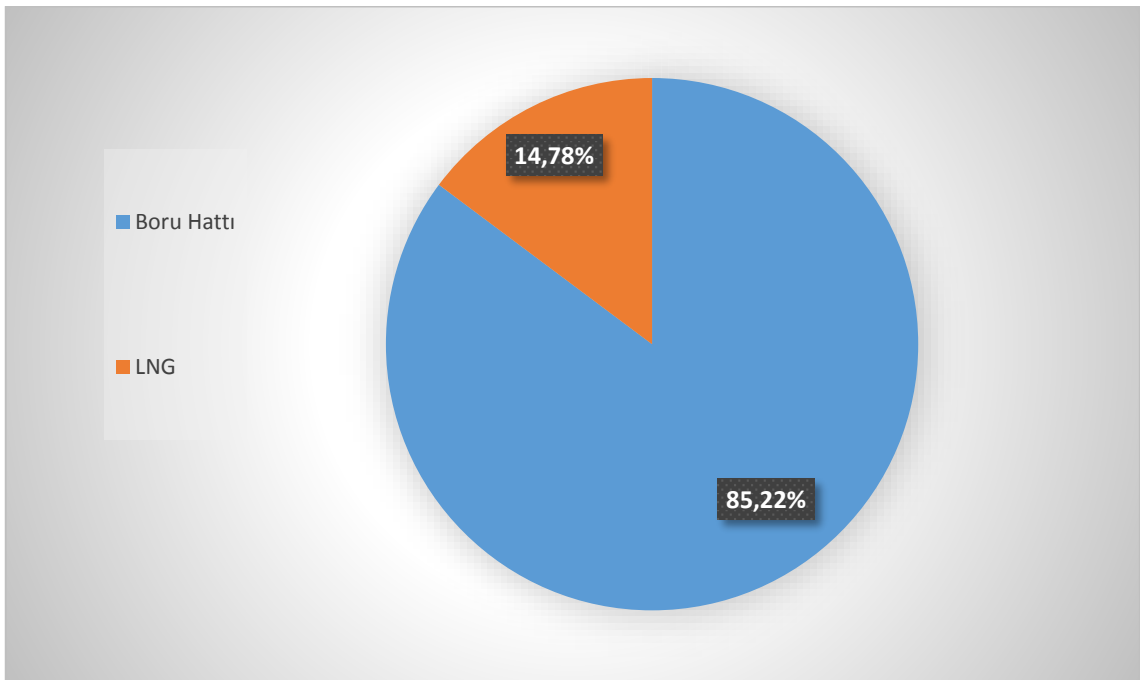
Grafik 4.7. 2005-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatı Yaptığı Başlıca Ülkelerin Toplam Doğal Gaz İthalatı İçindeki Payları

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu, http://www3.epdk.org.tr/documents/dogalgaz/rapor_yayin/DPD_RaporYayin2014.pdf

Grafiklerde de görüldüğü üzere doğal gaz ithalatımızda en büyük pay Rusya'ya aittir. 2014 yılında ithal edilen gazın %55'i Rusya'dan alınmıştır, arkasından %18'le İran ve %12 ile Azerbaycan gelmektedir. Bu üç ülkeden alınan gaz boru hatlarıyla ülkemize iletilmektedir. Geri kalan ülkelerden yapılan gaz ithalatı(Cezayir: %9, Nijerya: %3 ve diğerleri:%3) LNG halinde deniz yoluyla gelmektedir. Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacı %85 oranında boru hattı yoluyla karşılanmaktadır.

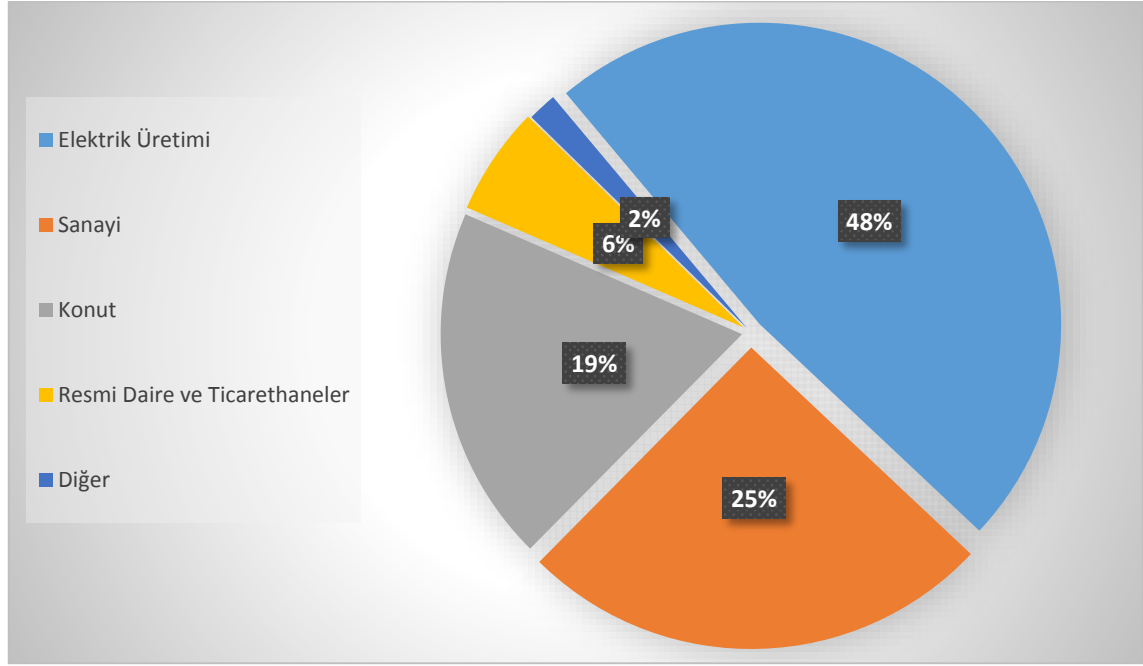
Grafik 4.8. Türkiye Doğal Gaz İthalatının Boru Hattı ve LNG yöntemlerine Dağılımı

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu, http://www3.epdk.org.tr/documents/dogalgaz/rapor_yayin/DPD_RaporYayin2014.pdf

Türkiye'de doğal gazın kullanım alanlarına değinecek olursak; 2014 verilerinden yola çıkarak ithal edilen doğal gazın %48'i yani neredeyse yarısı elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Elektrik üretimini %25 ile sanayi, arkasından %19 ile konut ve %5 ile resmi daire ve ticarethaneler takip etmektedir:

Grafik 4.9. Türkiye’de Doğal Gazın Kullanım Alanlarına Dağılımı

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu, http://www3.epdk.org.tr/documents/dogalgaz/rapor_yayin/DPD_RaporYayin2014.pdf

Doğal gazın ithalat fiyatı ise gizli bilgi kategorisinde olduğundan dolayı tam rakamlara ulaşılması zordur fakat basında yer alan bazı haberler doğrultusunda Rusya, İran ve Azerbaycan’dan alınan doğalgaz fiyatlarının bin metreküp başına şu şekilde olduğu ortaya çıkmıştır:

Tablo 4.4. Türkiye’nin Doğal Gaz İthalatında Diğer Ülkelerden Aldığı İndirim Oranları

DOĞALGAZ FİYATLARI VE ALINAN İNDİRİMLER*			
	2012	2013	İndirim oranı (%)
Rusya-Batı Hatı	446	429	3,81
Rusya-Mavi Akım	445	428	3,82
İtalya-Mavi Akım**	445	428	3,82
İran	530	507	4,34
Azerbaycan	354	349	1,41

*Bin m³/Dolar **Eni
Açıklama: 2012 yılı için Ekim-Aralık, 2013 yılı için Ocak-Mart fiyat dönemi baz alınmıştır.

Kaynak: Enerji Enstitüsü, <http://enerjienstitusu.com/2013/03/31/turkiye-hangi-ulkeden-kac-liraya-dogalgaz-aliyor/>

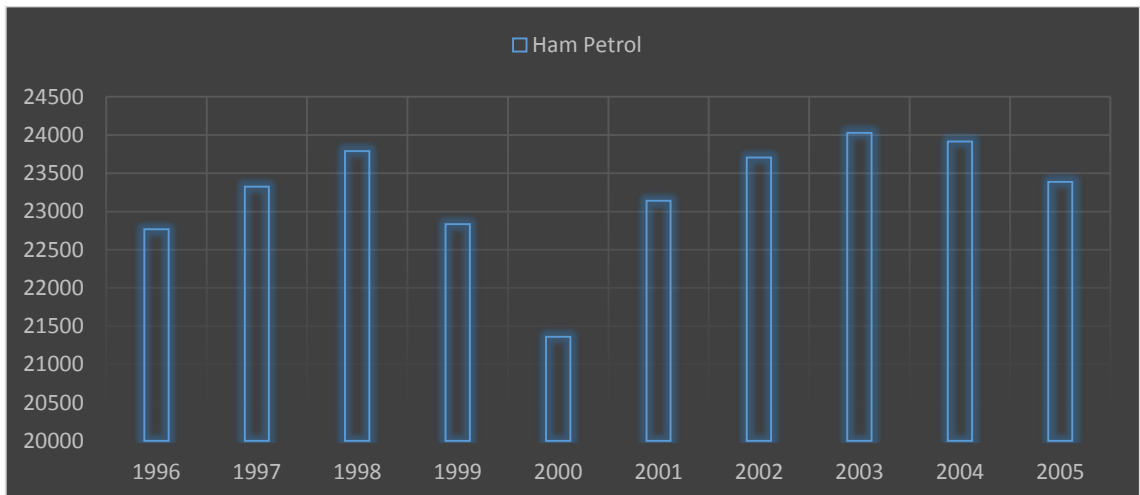
Petrol ise yine Türkiye coğrafyasında çok az bulunan ve dışa bağımlı olduğumuz bir diğer kaynaktır. Coğrafi olarak petrol kaynaklarının verimli olduğu orta doğuya yakın olunmasına rağmen ülke sınırları içerisinde bu verimlilik söz konusu değildir. Türkiye'nin petrol ithalat miktarı bilinmekle birlikte harcadığı para miktarı açık şekilde paylaşılmamaktadır. Aşağıdaki tablo ve grafiklerde Türkiye'nin ham petrol ithalatının yıllar içindeki değişimi görülmektedir:

Tablo 4.5. 1996-2015 Yılları Arasında Türkiye'nin Ham Petrol İthalat Miktarı

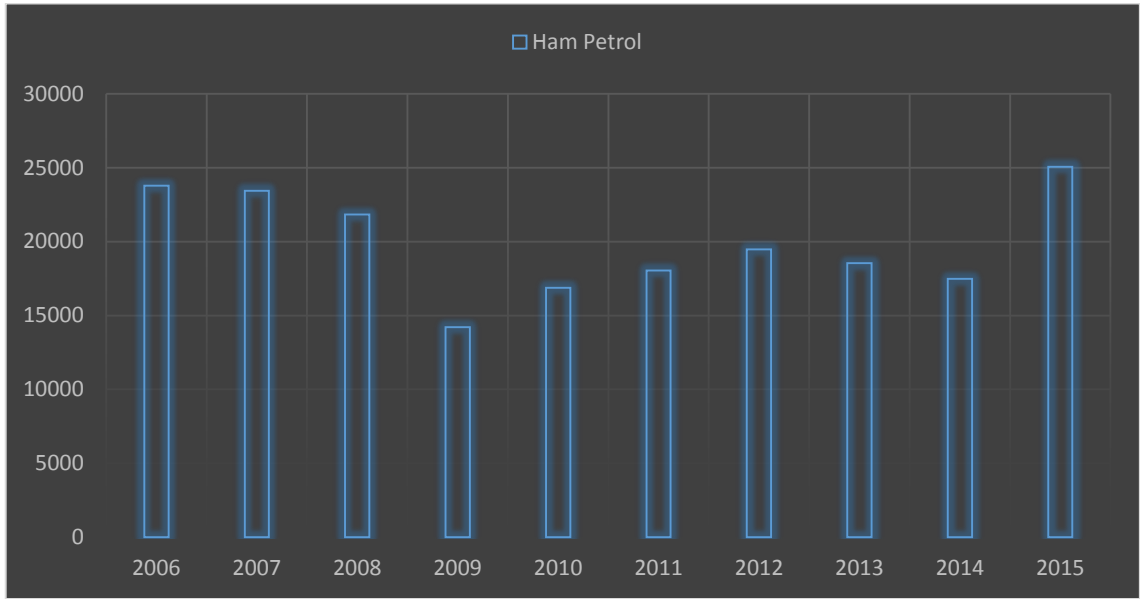
Yıllar	Miktar(Ton)	Yıllar	Miktar(Ton)
1996	22 766 621	2006	23 786 875
1997	23 324 261	2007	23 445 764
1998	23 791 392	2008	21 833 471
1999	22 836 976	2009	14 219 427
2000	21 362 926	2010	16 873 392
2001	23 141 640	2011	18 049 163
2002	23 707 589	2012	19 479 238
2003	24 028 667	2013	18 554 147
2004	23 917 019	2014	17 481 481
2005	23 389 647	2015	25 065 982

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.10. 1996-2015 Yılları Arasında Türkiye'nin Ham Petrol İthalat Miktarı

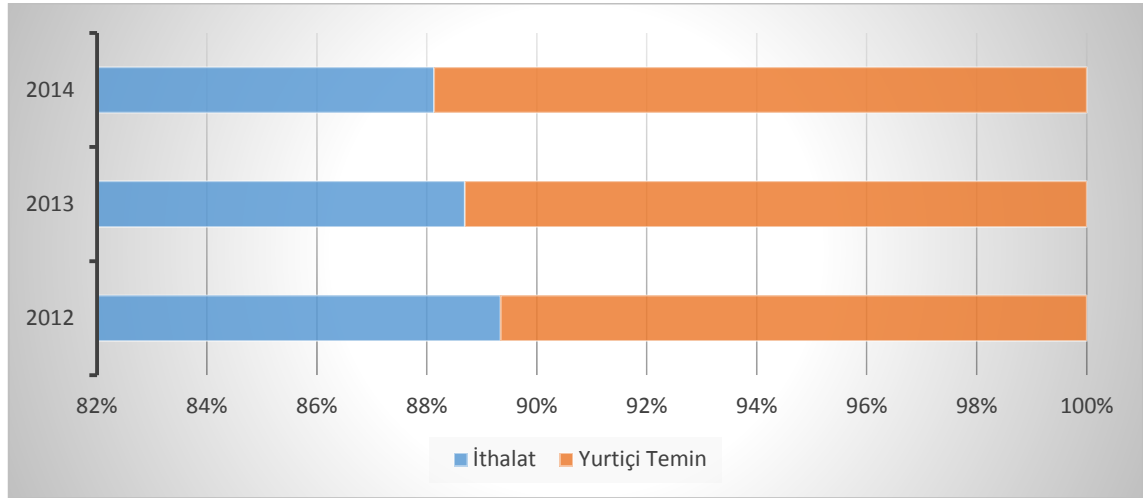
Grafik 4.10. (Devam) 1996-2015 Yılları Arasında Türkiye'nin Ham Petrol İthalat Miktarı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996-2005 yılları arasındaki ham petrol ithalatı 21,3 ve 24 milyon ton arasında değişmiştir. 1996 yılından başlayarak artan petrol ithalatındaki artış 1998 yılına kadar sürerek 22,7 milyon tondan 23,8 milyon tona çıkarak %4,8 civarında bir artış göstermiştir. 1998 yılından sonra düşüşe geçmiş ve 2000 yılında 21,3 milyon tona kadar gerilemiştir. Devam eden yıllarda yeniden yükselişe geçmiş ve ufak dalgalanmalar yaşanmıştır. 2009 yılında ise ithalatta büyük bir düşüş gerçekleşerek son yirmi yılın en düşük seviyesi olan 14,2 milyon tona gerilemiştir. Devam eden yıllarda ithalat ortalama 17,5 milyon ton seviyesinde olmuştur. Yalnızca 2015 yılında çok büyük bir sıçrama yapan ham petrol ithalatımız son yirmi yılın en yüksek seviyesi olan 25 milyon ton seviyesine çıkmıştır. Daha önceden bahsedildiği gibi Türkiye'nin kendi topraklarında çıkardığı petrol iç talebi karşılamakta yeterli değildir. Ülkede çıkarılan petrol talebin ortalama %11'ini karşılamaktadır. 2012 yılında yurtiçi üretim %10,66 iken 2013 yılında bu oran %11,31'e 2014 yılında ise %11,87'ye çıkmıştır. Son yıllarda artan petrol arama faaliyetleri ve açılan yeni kuyularla birlikte yurtiçi üretimin talebi karşılama oranı az da olsa artmıştır:

Grafik 4.11. İthalat ve Yurtiçi Temininin Türkiye'nin Petrol İhtiyacını Karşılama Oranı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

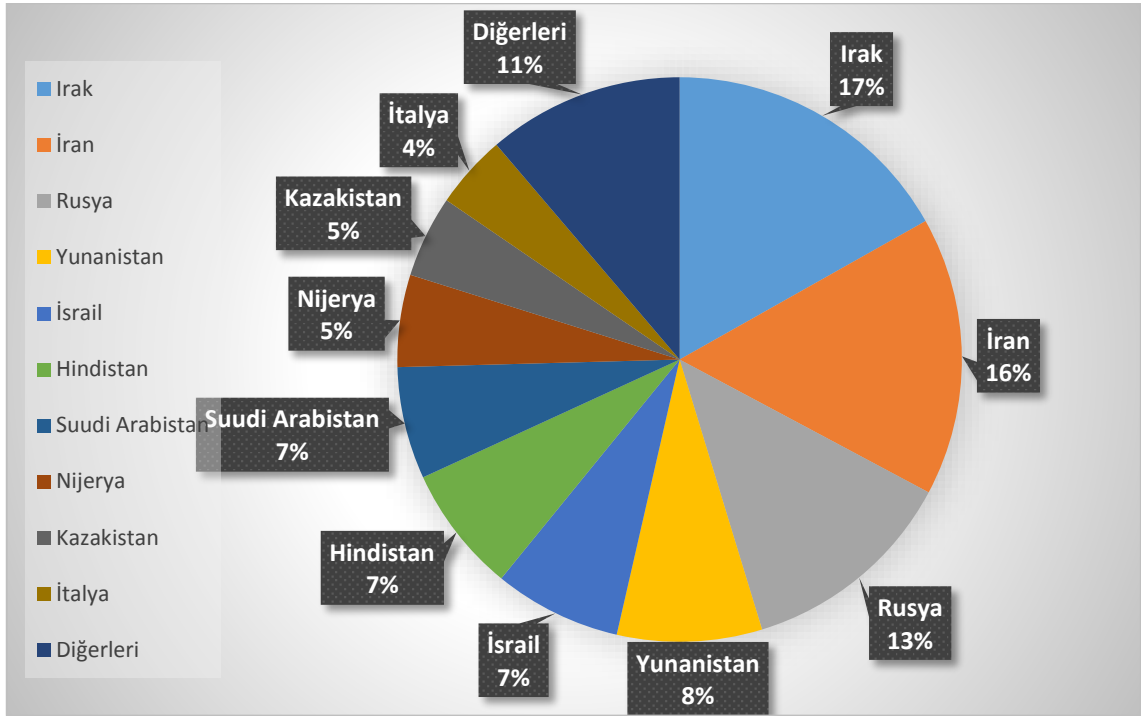
Türkiye'nin petrol ithalatı yaptığı önde gelen ülkeler; Irak, İran, Rusya, Yunanistan ve İsrail'dir. Türkiye'nin 2014 yılında ithalat yaptığı ilk on ülke ve miktarlar şu şekildedir:

Tablo 4.6. 2014 Yılında Petrol İthalatı Yapılan İlk On Ülke ve İthal Edilen Ürün Çeşidi

	Ham Petrol	Motorin	Jet Yakıtı	Diğer	İthalat Payı
Irak	5.482.967	0	0	0	%16,84
İran	5.194.659	0	0	0	%15,96
Rusya	506,923	2.222.965	0	1.213.423	%12,48
Yunanistan	0	2.198.147	482,246	22,002	%8,3
İsrail	0	2.226.135	5,026	145,917	%7,3
Hindistan	0	2.291.266	73,916	0	%7,27
Suudi Arabistan	2.014.178	0	74,952	0	%6,42
Nijerya	1.719.327	0	0	0	%5,28
Kazakistan	1.525.060	0	0	0	%4,69
İtalya	176,861	875,453	0	206,941	%4,22

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu,
<http://www.epdk.org.tr/TR/Dokumanlar/Petrol/YayinlarRaporlar/Aylik>

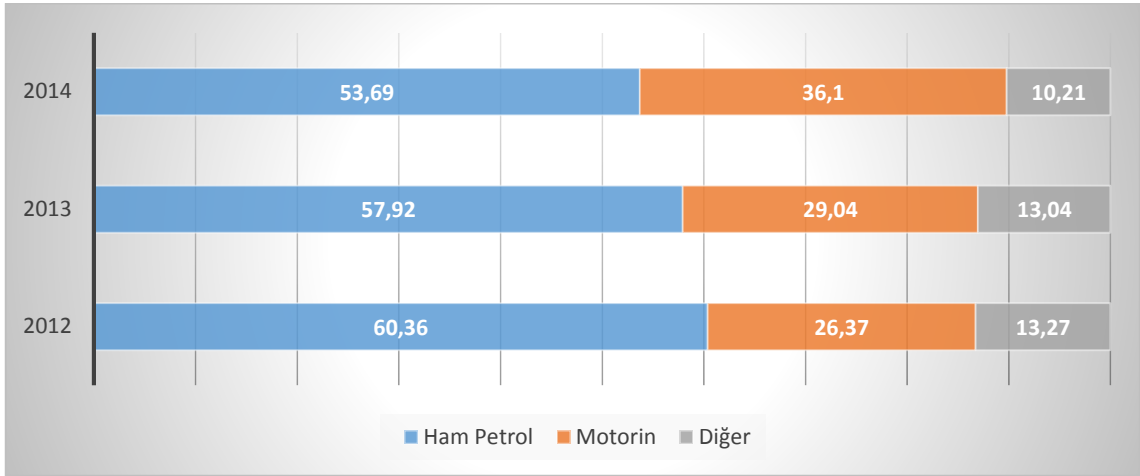
Grafik 4.12. Türkiye'nin Başlıca Petrol İthalatı Yaptığı Ülkelerin Yüzdesel Dağılımı

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu,
<http://www.epdk.org.tr/TR/Dokumanlar/Petrol/YayinlarRaporlar/Aylik>

Türkiye'nin ithalat yaptığı ilk on ülke toplam ithalatın yaklaşık %89'unu ilk beş ülke ise %61'ini karşılamaktadır. Petrol ithalatındaki ilk iki ülke olan Irak ve İran'dan yalnızca ham petrol alınırken üçüncü ülke olan Rusya'dan ağırlıklı olarak motorin ve işlem görmüş petrol alınmıştır. Arkasından gelen Yunanistan, İsrail ve Hindistan'dan ise ham petrol yerine işlem görmüş olan petrol tercih edilmiştir. Son üç yıl incelendiğinde ham petrol ithalatı oranında bir gerileme görülürken motorin ithalat oranında bir artış olmuştur öyle ki; son 3 yılda ham petrol ithalatının toplam petrol ithalatındaki payı %7 civarı bir düşüş yaşarken buna karşılık motorinin payı %9 civarında artmıştır. Aşağıdaki grafikte yapılan petrol ithalatı çeşidinin son 3 yıldaki dağılımı görülebilir:

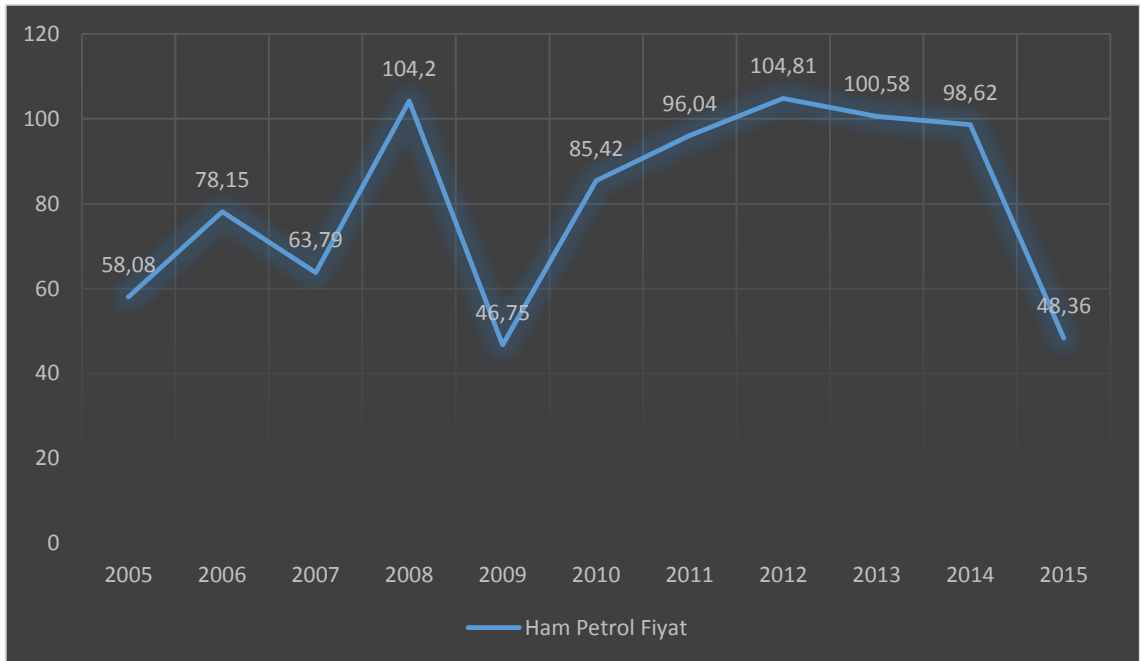
Grafik 4.13. 2012-2014 Yılları Arasında Yapılan Petrol İthalatının Ürün Çeşitlerine Dağılımı

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu,
<http://www.epdk.org.tr/TR/Dokumanlar/Petrol/YayinlarRaporlar/Aylik>

Petrolde dışa bu denli bağımlı bir ülke için petrol fiyatları da oldukça önemlidir. Aşağıdaki grafikte ise petrol fiyatlarının son on yıldaki değişimi görülmektedir:

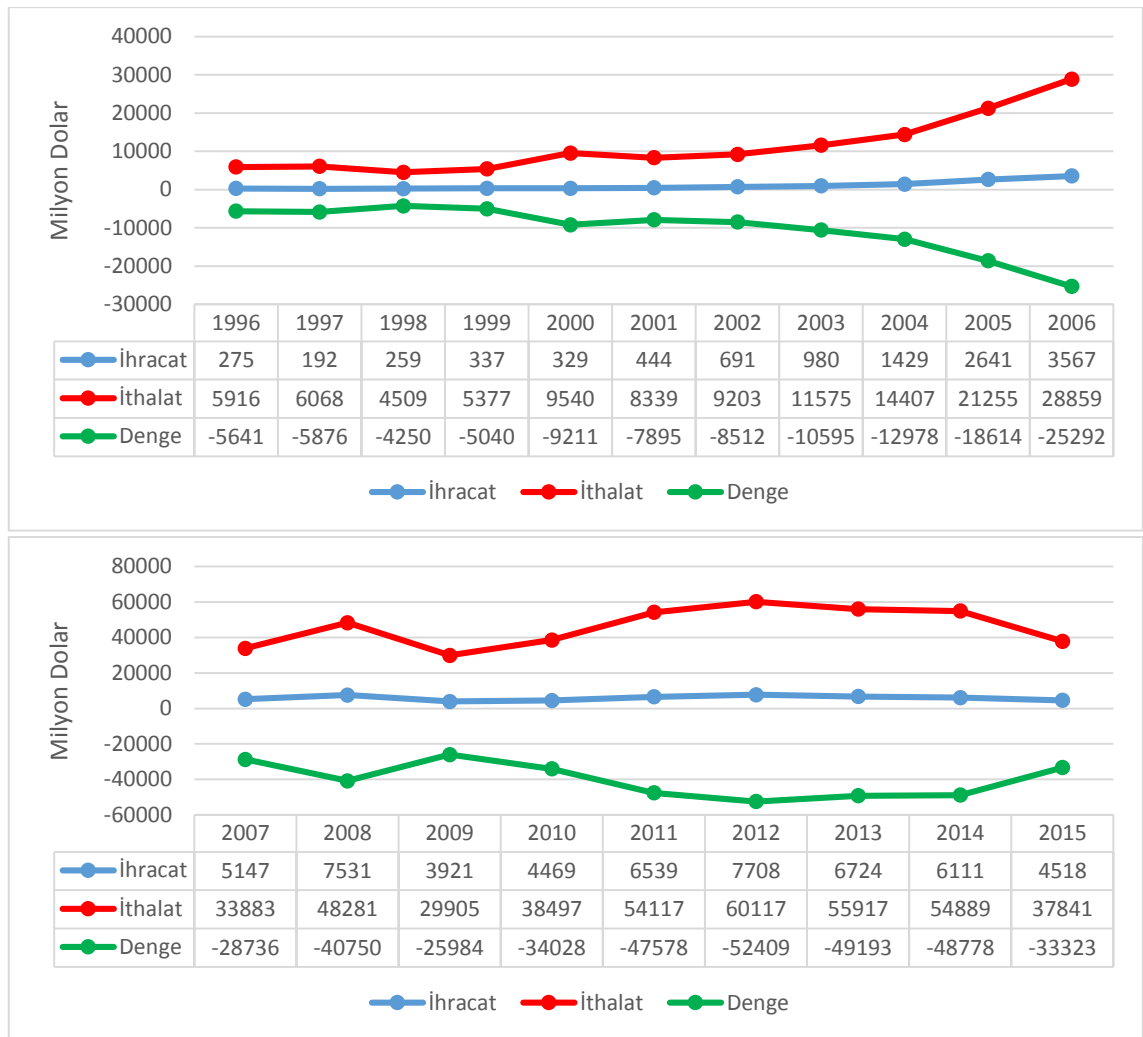
Grafik 4.14. 2005-2015 Yılları Arasında Ham Petrol Fiyatının Değişimi

Kaynak: Macrotrends, <http://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>

Petrol varil fiyatları 2005-2007 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiş ve 60-80 dolar civarında iniş çıkışlar yaşamıştır. 2008 yılında ise büyük bir artışla 104 dolar seviyesine çıkmış, sonraki yıl sert bir düşüşle 46,75 dolara düşmüştür. 2009 yılından sonra tekrar hızla yükselişe geçen fiyatlar 2012 yılında 104,8 dolar ile rekor seviyeye çıkmıştır. 2012 yılından sonra hafif bir düşüş içinde olan petrol fiyatları 2015 yılında sert bir düşüşle 48 dolar seviyelerine kadar düşmüştür. Arz fazlasından kaynaklanan bu düşüş petrol ihracatçıları zor durumda bırakırken Türkiye gibi ithalatçı konumda olan ülkeler için olumlu bir etki yapmıştır. Aşağıdaki grafikte ihracat ve ithalat miktarları ve dış ticaret dengesi bir arada gösterilmiştir.

Grafik 4.15. 1996-2015 Yılları Arasında Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar ve Bunların Damıtılmasından Elde Edilen Ürünlerde İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafiklerde de görüldüğü gibi 2001 yılından itibaren bu alandaki ithalatımız büyük bir hızla tırmanmaya başlamıştır, bu artış 2008 yılına kadar sürmüştür, 2001 yılında 8.339 milyon dolar olan ithalat 2008 yılına gelindiğinde beş katından daha fazla artarak 48.281 milyon dolara kadar ulaşmıştır. 2009 yılında krizin etkisiyle ithalat rakamları 29.905 milyon dolara gerilemiştir. Devam eden yıllarda ithalat tekrar artmıştır, 2012 yılında 60.117 milyon dolara ulaşan ithalat bu alandaki en yüksek ithalat miktarıdır. 2012 yılından sonra ithalat rakamları düşüşe geçmiştir, 2015 yılında ise petrol fiyatlarının düşmesiyle bir önceki yıla kıyasla göze çarpan bir düşüş yaşanmıştır ve 37.841 milyon dolarlık ithalat yapılmıştır. İhracat rakamlarımız ithalat rakamlarımızla karşılaştırıldığında büyük bir gelişme yaşanmamıştır. 2003-2008 yılları arasında istikrarlı bir artış yaşanmış olsa da ithalat rakamlarıyla rekabet edebilecek düzeyde olmamıştır.

Petrol-doğalgaz gibi enerji maddeleri Türkiye'nin en büyük dış ticaret açığının oluşmasına sebep olan ürünlerdir ve maalesef mevcut durumda bu ihtiyacın yurt içinden karşılanması mümkün değildir fakat bu konuda atılabilecek bazı adımlar vardır. Örnek olarak; Türkiye aldığı doğalgazın büyük bir bölümünü elektrik üretiminde kullanmaktadır. Konutlarda kullanılan doğalgaz toplam tüketimin yalnızca %20'sini oluşturmaktadır. İşin özünde Türkiye'nin enerji yetersizliği yatmaktadır bu yüzden; yalın olarak ekonomik kazanç açısından bakıldığında Türkiye'nin enerji sorununu bir an önce çözmesi bu tüketimi büyük oranda azaltacaktır. Gerek nükleer, gerek yenilenebilir enerji yoluyla en hızlı şekilde bu sorun çözümlenmelidir. Enerji ihtiyacı bütün imalat sanayiini başlı başına etkileyen bir sektördür. Birçok sektörümüzün dış piyasada Çin, Rusya gibi enerji maliyeti düşük ülkelerle fiyat açısından rekabet edememesinin bir sebebi de budur, bu ülkeler ucuz olan enerji maliyeti sebebiyle ürünlerini daha ucuza mal edebilmekte ve daha rekabetçi bir fiyattan satabilmektedirler, Türkiye ise pahalı enerji maliyetinden dolayı bu fiyatlarla rekabet edememekte ve ihracatta dezavantajlı duruma düşmektedir. Kısaca; enerji bağımlılığı Türkiye'de önemli bir sorundur, bu sorunun çözülmesi sadece bu alandaki dış ticaret açığımızı azaltmayacak, aynı zamanda diğer sektörlerin de rekabet gücünü arttıracaktır. Petrol konusunda ise yapılabilecekler daha kısıtlıdır. Elektrikli çalışan araç ya da hibrit araçlar gibi ulaşım konusunda alternatifler geliştirilmeye çalışılsa da henüz yaygın değildir, bunun yanında

gelecekte yaygınlaşacağı da şüphesizdir. Bu konuda atılabilecek adımlar; elektrikli-hibrit araçların kullanımını desteklemek ve teşvik etmek, yeni petrol sahaları aramak ve tüketimi düşürücü önlemler almak olarak sıralanabilir.

4.2. Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları

Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, bunların aksam ve parçaları makine imalat sanayi ve dolayısıyla sanayi sektörü ile ilişkilidir. Bu fasıl kapsamındaki ürünlere şunlar örnek gösterilebilir; buhar kazanları, kızgın su kazanları, buhar türbinleri, hava, deniz taşıtlarında kullanılan motorlar, dizel ve yarı dizel motorlar, su türbinleri beton pompaları pistonlu ve vakumlu pompalar, nükleer reaktörler ve bunların aksam ve parçaları. Türkiye’de sektörün temelleri ilk bölümde anlatılan Cumhuriyetin ilk yıllarında, o dönemde özel sektörde yeterli birikim olmadığı için devlet eliyle I. ve II. Beş Yıllık Sanayi Plan’larıyla atılmıştır. Sektör Türkiye’nin sanayileşmesinde itici gücü konumundadır denilebilir. Sektör 1990 yılından bu yana yaklaşık %20’lik bir büyüme hızı göstermekte ve Türk makine ve aksamları sektörü yıllık yaklaşık 40 milyar dolarlık dış ticaret hacmi yaratmaktadır.⁸⁵ Bu alanda ihracat yaptığımız ülkelerin başında; Almanya, Fransa, İngiltere, ABD, Rusya, İran, İtalya gelmektedir. İthalatta ise başı çeken ülkeler; Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere, Çin, Japonya, ABD, Güney Kore’dir. Bu ülkelerle son üç yılda yapılan ihracat ve ithalat miktarları şu şekildedir:

⁸⁵ <http://www.istekobi.com.tr/sektorler/makine-imalat-s1/sektore-bakis/makine-imalat-b1.aspx> (Erişim Tarihi: 13.04.2016)

Tablo 4.7. Türkiye'nin kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler sınıfında 2013-2015 yılları arasında başlıca ihracat yaptığı ülkeler ve ihracat miktarı

İHRACAT ÜLKE	2013	2014	2015
ALMANYA	2.162.231.292	2.352.478.484	2.084.174.184
FRANSA	563.192.882	593.872.814	523.398.715
İNGİLTERE	910.208.440	892.432.531	779.300.327
İTALYA	439.137.816	519.579.819	528.558.629
ABD	618.610.777	711.081.516	679.257.236
RUSYA	729.932.580	577.387.391	318.416.201
İRAN	349.318.936	483.801.284	422.697.496

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tablo 4.8. Türkiye'nin kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler sınıfında 2013-2015 yılları arasında başlıca ithalat yaptığı ülkeler ve ithalat miktarı

İTHALAT ÜLKE	2013	2014	2015
ALMANYA	5.527.244.657	5.428.089.512	4.540.658.123
ÇİN	6.017.421.533	5.248.534.561	5.235.256.969
İTALYA	3.248.373.996	3.215.376.662	2.828.746.072
İNGİLTERE	1.492.042.336	1.417.738.194	1.347.665.537
FRANSA	1.294.535.817	1.177.698.748	1.148.544.101
ABD	1.174.268.676	1.258.451.891	1.223.796.846
JAPONYA	1.527.895.731	1.286.418.355	1.206.489.120
GÜNEY KORE	1.310.686.340	1.073.284.093	794.786.126

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

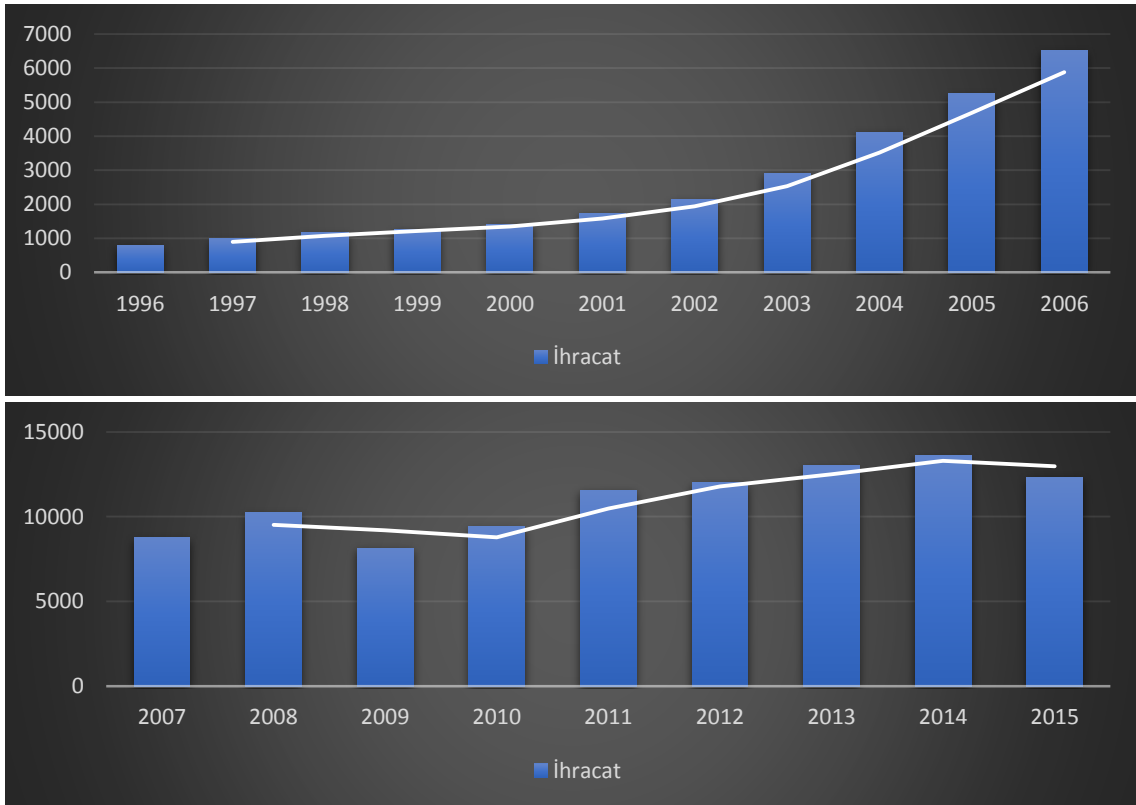
Sektörün ithalat ve ihracat verilerini aşağıdaki tablo ve grafikler yoluyla daha rahat inceleyebiliriz:

Tablo 4.9. Türkiye'nin Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi

	İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim		İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	805.802.943		2006	6.516.725.596	%24,21
1997	982.351.453	%21,9	2007	8.781.250.664	%34,74
1998	1.163.948.468	%18,48	2008	10.258.590.486	%16,82
1999	1.271.588.443	%9,24	2009	8.132.786.712	-%20,73
2000	1.418.371.113	%11,54	2010	9.413.410.924	%15,74
2001	1.744.971.748	%23,02	2011	11.560.990.083	%22,81
2002	2.142.291.408	%22,76	2012	11.999.299.748	%3,79
2003	2.922.982.738	%36,44	2013	12.989.246.926	%8,25
2004	4.125.934.224	%41,15	2014	13.591.125.748	%4,63
2005	5.246.419.256	%27,15	2015	12.334.698.740	-%9,25

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.16. Türkiye'nin Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafikler bize gösteriyor ki; makine imalat sektörü 1996'dan 2008 yılına kadar ekonomik kriz döneminde dahi ihracatını sürekli arttırmıştır. İhracat 1996-2001 yılları arasında ortalama %16,8 oranında yıllık artış ortalaması yakalamıştır. Bu dönemde en düşük ihracat artışı %9,24 ile 1999 yılındaki kriz döneminde olmuştur. Bir önceki yıla göre en yüksek artış 2001 yılında %23,02 oranında gerçekleşerek ihracat 1.418 milyon dolardan 1.744 milyon dolara yükselmiştir. 2002-2008 yılları arasında ihracat daha da yükselmiş, kriz sonrası toparlanma ve küresel şartların da olumlu yansımalarıyla sektörde ihracat daha da yüksek bir ivmeyle artmıştır. Bu dönemde ortalama artış oranı %29 civarında olmuştur.

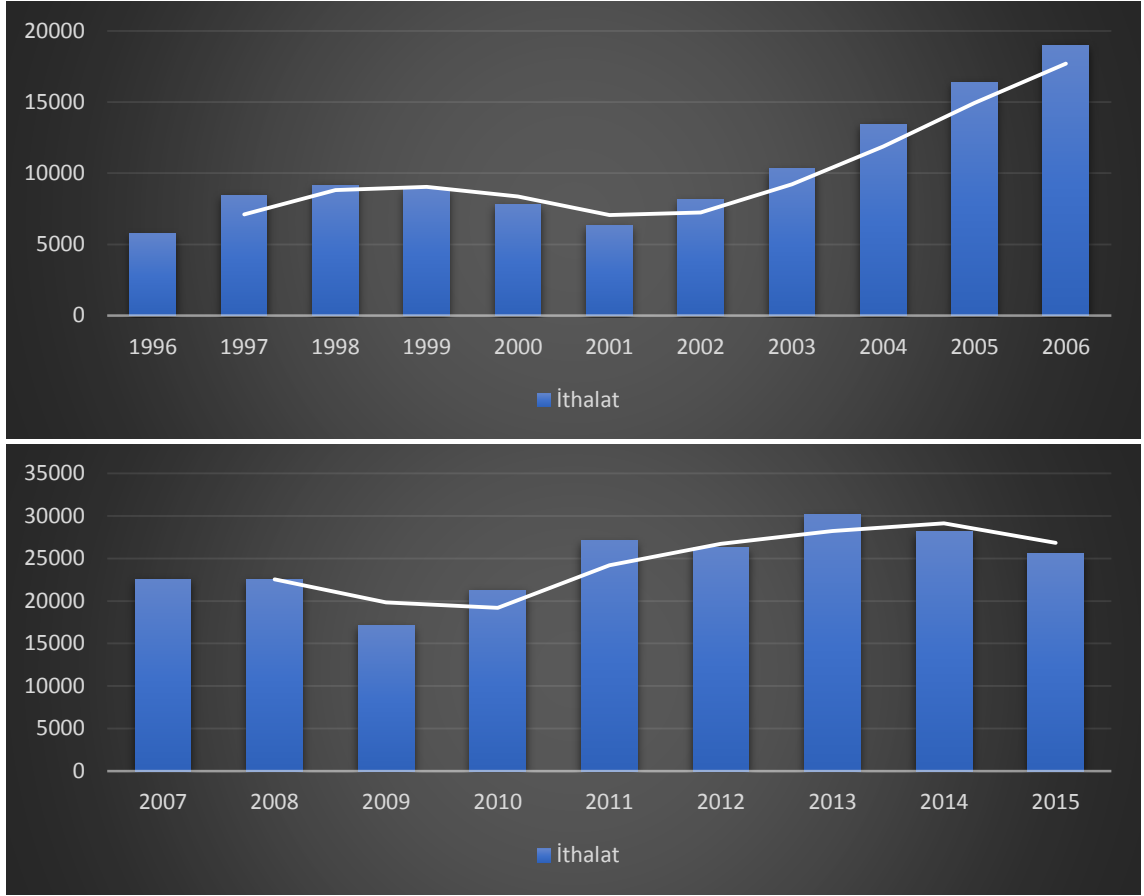
2008 yılından sonra küresel ekonomik krizin etkileri bu sektörün ihracatına net bir şekilde yansımıştır öyle ki; 2009 yılında ihracat %20,73 oranında azalarak 10.258 milyon dolardan 8.132 milyon dolara gerilemiştir. 2010-2011 yıllarında toparlanma yaşanmış ve ihracat bir önceki yıla göre sırasıyla %15,74 ve %22,81 oranında artmıştır. 2011 yılından günümüze gelen kadar dönemde ise eski artış oranlarının gerisinde kalmış ve 2015 yılında bir önceki yıla göre %9,5 oranında azalmıştır. 2012 yılından günümüze ortalama yıllık ihracat artışı %1,8 civarında gerçekleşmiştir. 2015 yılı itibarıyla sektörün 12.344 milyon dolarlık ihracat hacmi vardır. İthalat rakamlarını tablo ve grafik üzerinde inceleyecek olursak:

Tablo 4.10. Türkiye'nin Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi

	İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim		İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	5.748.294.608		2006	18.998.763.088	%15,84
1997	8.463.126.767	%47,22	2007	22.570.359.331	%18,79
1998	9.157.152.480	%8,2	2008	22.539.347.921	-%0,14
1999	8.927.832.378	-%2,51	2009	17.131.961.889	-%24
2000	7.816.809.194	-%12,45	2010	21.266.829.661	%24,13
2001	6.304.305.980	-%19,35	2011	27.110.683.481	%27,47
2002	8.173.598.100	%29,65	2012	26.315.986.393	%3
2003	10.293.923.298	%25,94	2013	30.156.653.718	%14,59
2004	13.456.961.963	%30,72	2014	28.104.042.354	-%6,81
2005	16.400.314.593	%21,87	2015	25.559.526.348	-%9,06

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.17. Türkiye'nin Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

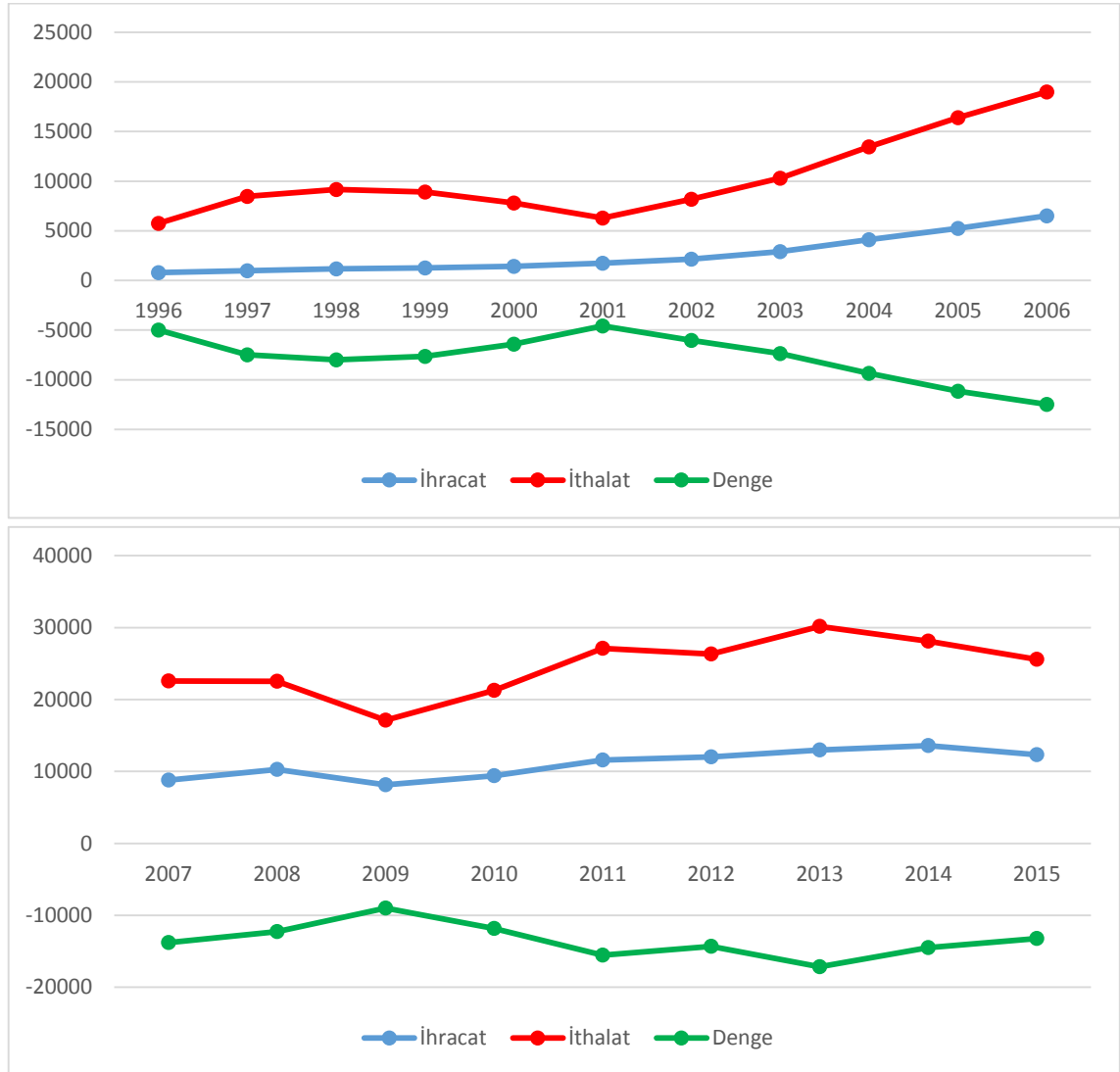

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996-2001 ithalat rakamları ihracata kıyasla krizden daha belirgin bir şekilde etkilenmiştir. 1997 yılında ithalat bir önceki yıla göre çok büyük bir artış göstererek %47,22 oranında artmıştır. Fakat 1998 yılında ufak bir yükselmenin ardından kriz döneminde ithalatta büyük düşüşler yaşanmıştır. 1998 yılında 9.157 milyon dolara kadar çıkan ithalat 2001 yılına gelindiğinde 6.304 milyon dolara düşmüştür. Bu dönemde ithalatın bir önceki yıla göre ortalama artış hızı %4,2 civarında olmuştur. 2002 yılından itibaren ekonominin toparlanmaya başlamasıyla ithalat tekrar yükselişe geçmiş ve bu yükselişini bir sonraki kriz dönemine kadar sürdürmüştür. 2007 yılında ithalat 22.570 milyon dolara varmış ve 2008 yılında çok küçük bir düşüş sayılmazsa aynı kalmıştır. 2002-2007 yılları arasında ortalama artış %20,3 olmuştur.

2009 yılında küresel krizle birlikte ithalatta %24 oranında azalma yaşanmış ve 17.131 milyon dolarlık ithalat rakamı ortaya çıkmıştır. Devam eden yıllarda ithalat artışına 2013 yılına kadar devam etmiş ve 30.156 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 2014 ve 2015 yıllarında sırasıyla %6,81 ve %9,06 oranında ithalatın azalmasıyla 2015 yılında toplam ithalat 25.559 milyona düşmüştür. 2009-2015 yılları arasında ithalat ortalama %4,1 olmuştur. Bu alandaki ihracat ve ithalat miktarını bir arada grafik yoluyla inceleyebiliriz:

Grafik 4.18. Türkiye'nin Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafiklerden de açıkça görüldüğü gibi bu sektör de sürekli açık vermektedir. Özellikle 2001 yılından sonra ithalatımız çok yüksek oranda artmış ihracatımızın artış hızı ithalatı yakalayamamıştır, bu da sektörde ticaret dengesinin hızla açık vermesine sebep olmuştur. 2001 yılı 4.516 milyon dolarla en düşük açık verilen yıl olurken bu noktadan sonra hızla artan ithalat sonucunda 2007 yılında açık 13.789 milyon dolara ulaşmıştır. Devam eden yıllarda küresel krizin etkisiyle ithalat azalmış ve bunun sonucunda açık -8.999 milyon dolar seviyesine kadar düşmüştür. Devam eden yıllarda ufak dalgalanmalarla açık artmaya devam etmiş ve 2013 yılına 17.167 milyon dolarla rekor seviyeye gelmiştir. Son olarak 2015 yılında belirli bir toparlanma ile 13.225 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Tabloda dikkat çeken nokta; ticaret açığımızın azaldığı yıllarda bu azalmanın sebebinin ihracatımızdaki olumlu artış değil de, ithalatımızdaki düşüş kaynaklı olmasıdır. İthalattaki bu düşüşün sebebi ise genellikle küresel veya ülke içindeki kriz kaynaklı olmuştur. Yani diyebiliriz ki; bu alanda ciddi manada bir ticaret açığı sorunu vardır ve yıllar boyu kayda değer bir çözüm bulunamamıştır. Bazı dönemlerde karşımıza çıkan ufak toparlanmalar sektörde iyileşme kaynaklı değil, kriz kaynaklı daralmaya bağlı bir durumdur.

Bu sektör imalat sektörüyle iç içedir. Sektörün gelişmesi hem enerji maliyetlerinin düşürülmesine hem de teknolojik olarak rekabetçi ürünler üretilmesine bağlıdır. Bir önceki konuda da belirttiğimiz gibi enerji maliyetlerinin düşmesi bu sektörün rekabetçi olmasına etki edecektir. Bunun yanında teknolojik olarak gelişmiş ülkeler bu sektörde söz sahibi olabilmektedir. Sektörün Ar-Ge faaliyetleri teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

4.3. Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları ve bunların aksam, parça ve aksesuarları

Bu fasıl ithalatımızda en yüksek üçüncü kalemi oluşturmaktadır, bu fasıl içinde değerlendirilen bazı ürünler şunlardır; elektrik motorları, jeneratörler, akım motorları, elektrik transformatörleri, elektro mıknatıslar, piller, elektrik

süpürgeleri, ev işlerinde kullanılan elektrik motorlu aletler, mikrofonlar, hoparlörler, video kayıt ve gösterme cihazları, ses kaydetme cihazları, radar cihazları, bunların aksam, parça ve aksesuarları. Elektronik sektörü yapısı itibariyle diğer sektörlerin içinde de yer alan bir sektör haline gelmiştir. Örnek olarak; günümüzde üretilen araç motorları bilgisayar kontrollü olarak üretilmektedir. Diğer sektörlerle bu denli işlemiş bir sektörün etkin olamaması durumunda diğer sektörlerdeki rekabet gücünü de olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır. Kalkınma Bakanlığı'nın Elektronik Çalışma Grubu Raporu'nda sektörün durumu ile ilgili yorumu şu şekildedir:

“Elektronik sektörünün kırılımına bakıldığında bu sektörün topluma bilişim çözümleri sunduğu görülmektedir. Sözü edilen bilişim çözümleri, bilgi ve iletişim teknolojilerini(BİT) kullanarak elde edilen donanım, yazılım, gömülü yazılım(kazılım), unsurlarından oluşmaktadır. Elde edilen ürünler, otomasyon, bilgi işlem, telekomünikasyon, tüketici elektroniği, güç elektroniği, savunma sanayi gibi onlarca ayrı alanda yer almaktadır. Bu alanların yaygın uygulaması ise, otomotiv elektroniği, akıllı binalar, akıllı şehirler gibi, makine, otomotiv, inşaat, şehir planlama, ulaşım gibi sektörler ile yakın ilişki içinde ve onların gereksinmelerini karşılamak üzere onların ürünlerinin içerisinde yer almaktadır. Bütününü elektronik sektörü olarak adlandırdığımız bu iş alanının, teknolojik yönü ağırlıklı olduğu için, bir de teknik destek yanı ortaya çıkmıştır. Çoğu, artık uzaktan teknik destek olarak, bir cihazın yanına gitmeden verilebilen bu hizmetin; niteliği nedeniyle elektronik sektörü içinde yer aldığı görülmektedir. Yakın gelecekte, hızla artan bu hizmetlerden elde edilen çalışan başına net gelir, donanım ve/veya yazılım üretip satmaktan elde edilen çalışan başına net gelirin üzerine çıkacaktır. Elektronik sektörü hemen her sektörde gömülü olarak yer alarak tematik bir görünüm kazanmıştır.”⁸⁶

⁸⁶ Kalkınma Bakanlığı[KB] (2015). *Elektronik çalışma grubu raporu*. s. 2.
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zet%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/261/Elektronik%20%C3%87a%20B1%C5%9Fma%20Grubu%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 27.02.2016)

Elektronik sektörünün diğer sektörlerle bu denli ilişkili olması önemini bir kat daha arttırmaktadır. Bu sektörde geri kalınması diğer sektörleri de şüphesiz olumsuz etkileyecektir. Sektörün Türkiye’deki şu anki durumu istenen seviyenin gerisindedir. Bu sebeplerin başında sektörün teknolojik gelişmelere ayak uyduramaması, nitelikli eleman sıkıntısı gelmektedir. Türkiye’nin elektronik sektöründe, dünyada ilk olarak pazara yansıyan bir ürün gözlenmemektedir. Dolayısıyla, sektör, başkalarının da yaptığını, daha değişik ve farklı pazarların isteklerine daha iyi yanıt verebilir olarak yapmak ve daha düşük toplam maliyetle ürün sağlamak gibi ikincil avantajlar ile rekabet gücü aramaktadır.⁸⁷

Sektörün ihracatta önde gelen ülkeleri; Çin, Hong Kong, ABD, Almanya ve Japonya’dır. Türkiye’de sektör ithalatta üçüncü büyük kalemdir. Türkiye’nin ihracat ve ithalat yaptığı başlıca ülkeler şunlardır:

Tablo 4.11. *Türkiye’nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı*

İHRACAT ÜLKE	2013	2014	2015
İNGİLTERE	1.027.680.665	1.170.217.030	1.085.041.749
İRAK	949.058.116	759.322.316	477.409.022
ALMANYA	880.808.140	994.717.789	898.004.245
FRANSA	660.692.541	703.525.247	630.346.378
TÜRKMENİSTAN	424.527.349	487.667.773	415.798.756
SUUDİ ARABİSTAN	377.117.647	268.540.437	416.901.075
RUSYA	363.376.811	329.594.495	137.913.663

Kaynak: *Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,*
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

⁸⁷ KB, 2015, a.g.k., 13.

Tablo 4.12. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı

İTHALAT ÜLKE	2013	2014	2015
ÇİN	6.696.967.629	6.483.059.389	6.952.693.806
GÜNEY KORE	1.329.012.665	1.860.570.608	1.505.152.803
VIETNAM	619.485.721	841.846.144	804.061.486
TAYVAN	424.048.251	551.226.004	580.960.429
ALMANYA	1.995.767.378	1.708.886.200	1.644.561.692
İTALYA	712.229.219	665.837.093	635.128.474
FRANSA	698.001.720	636.255.637	558.657.766

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

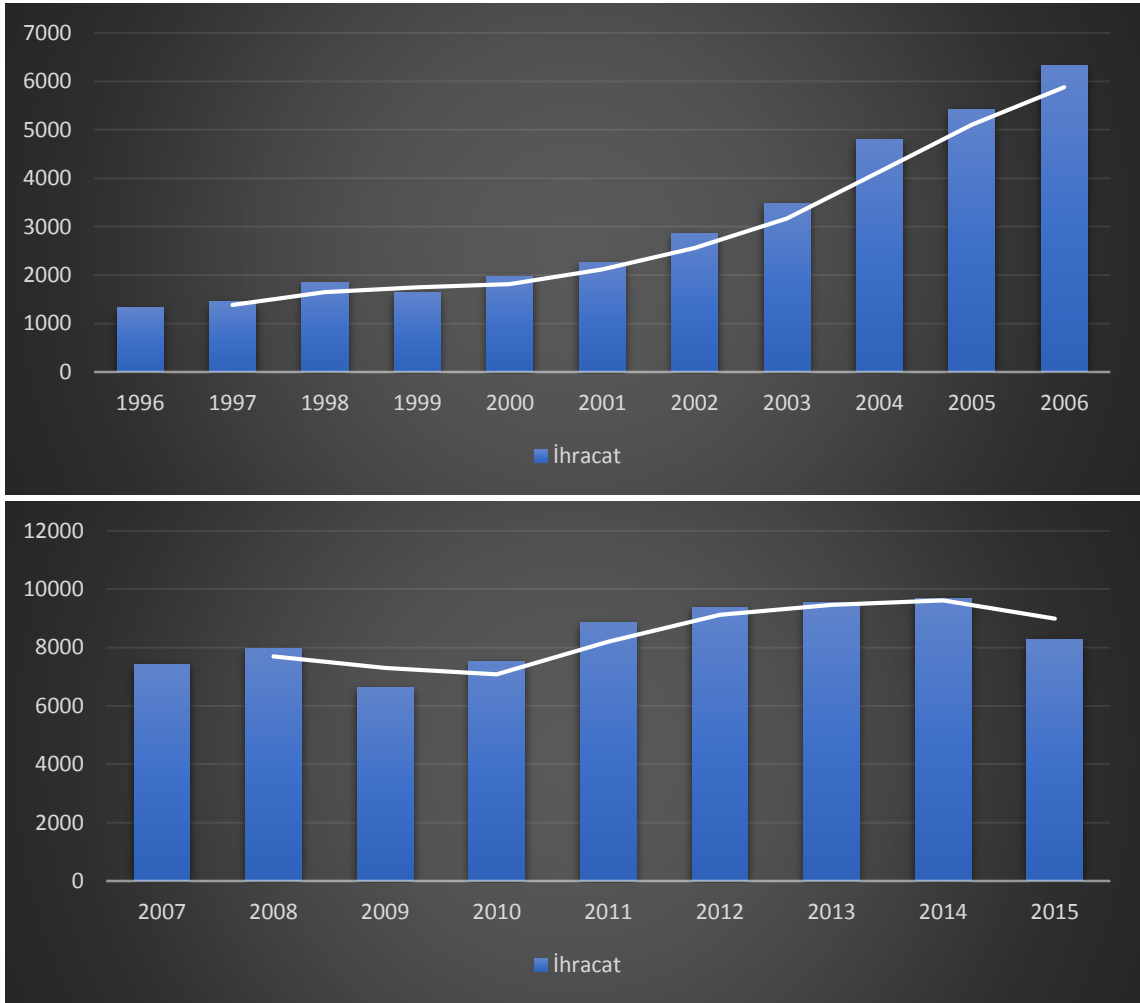
Türkiye'nin 1996 yılından bu yana gelen ihracat rakamları ve grafik üzerinde görünümü şu ise şu şekildedir:

Tablo 4.13. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi

	İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim		İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	1.327.813.675		2006	6.327.749.564	%16,67
1997	1.449.851.114	%9,19	2007	7.422.515.226	%17,30
1998	1.847.475.422	%27,42	2008	7.971.712.634	%7,39
1999	1.647.484.059	-%10,83	2009	6.630.700.935	-%16,83
2000	1.977.749.669	%20,04	2010	7.530.129.909	%13,56
2001	2.259.929.217	%14,26	2011	8.874.012.719	%17,84
2002	2.867.411.418	%26,88	2012	9.373.077.819	%5,62
2003	3.474.510.404	%21,17	2013	9.544.252.708	%1,82
2004	4.790.306.261	%37,86	2014	9.692.253.988	%1,55
2005	5.423.346.401	%13,21	2015	8.281.159.368	-%14,56

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.19. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Bu alanda ihracat incelendiğinde; 1996-2002 döneminde 1999 yılındaki düşüş haricinde ihracat bir önceki yıla göre sürekli bir artış göstermiştir. 1999 yılında krizden etkilenen ihracatta bir önceki yıla göre %10,83'lük bir düşüş olmuş ve ihracat hacmi 1,847 milyon dolardan 1.647 milyon dolara düşmüştür. 1996 yılında 1.327 milyon dolar olan ihracat hacmi 2002 yılına gelindiğinde 2.867 milyon dolara ulaşmıştır. Bu dönemde ihracatın yıllık ortalama artış hızı %12,42'dir. 2003 yılından 2008 yılına kadar aralıksız ve büyük bir ivmeyle yükselen ihracat rakamları 2009 yılında krizin etkisiyle gözle görülür bir düşüş yaşamıştır. 2008 yılına gelindiğinde 7.971 milyon dolara ulaşmış olan ihracat rakamları 2009 yılında %16,83 oranında

bir düşüşle 6.630 milyon dolara gerilemiştir, bu düşüş elektronik aletler alanında ele alınan yıllar içerisindeki en büyük düşüş oranıdır. Bu dönemde ihracatın ortalama artış hızı %12,1'dir. 2010 yılı ile birlikte sektör toparlanma hareketleri göstermiş ve ihracat artışını sürdürmüştür. 2010-2015 dönemi incelendiğinde ihracat artışında gözle görülür bir yavaşlama görüyoruz; 2012 yılında ihracat artış oranı %5,62, 2013 yılında %1,82 ve 2014 yılında %1,55 oranında olmuştur. Nihayet 2015 yılına gelindiğinde ihracatta %14,56 oranında bir düşüş yaşanmıştır ki bu oran 1999 yılındaki kriz döneminde oluşan %10,83'lük ihracat gerilemesinden daha fazladır. 2010-2015 yılları arasında ihracatın ortalama artış oranı ise %4,3'tür. 1997'den 2015' kadar geçen sürede sektörün yıllık ortalama ihracat artış oranı %11,02'dir. İthalat verileri ise şu şekildedir:

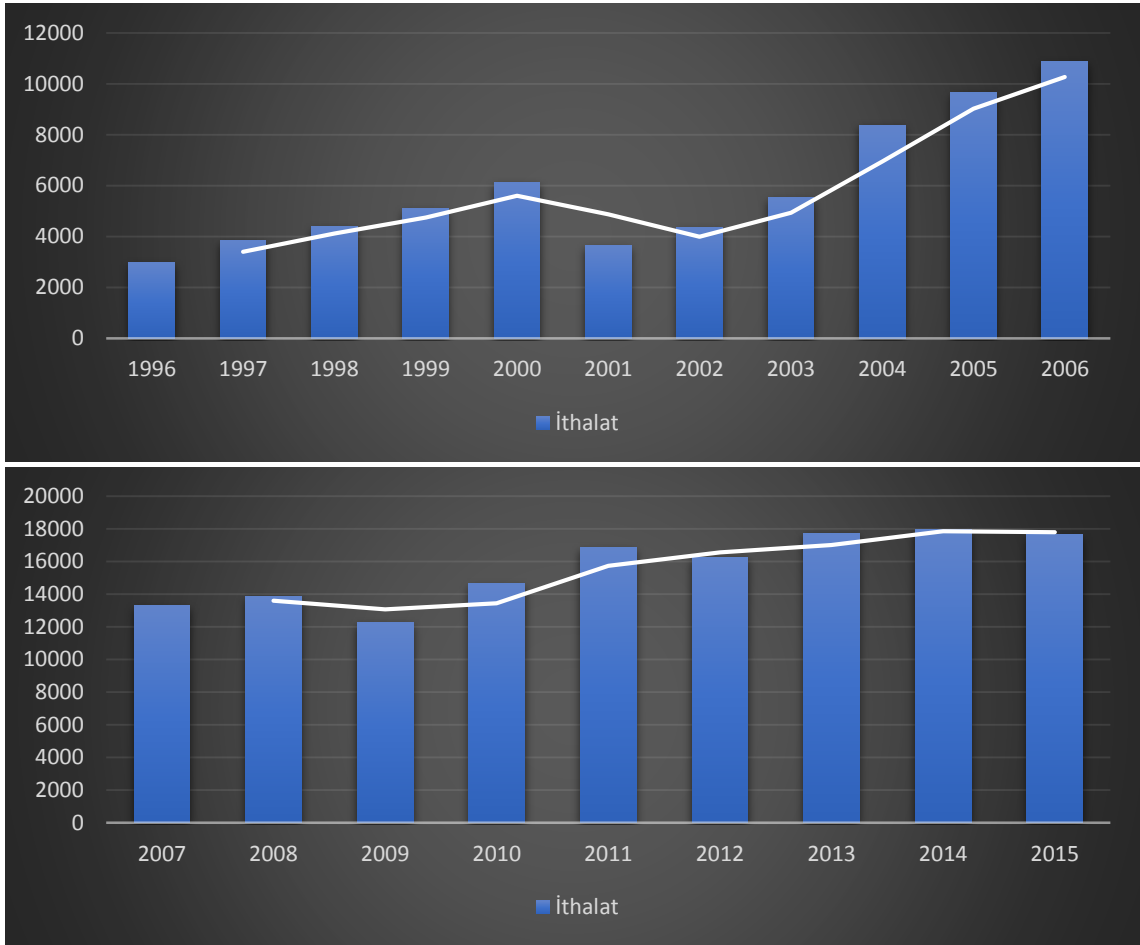
Tablo 4.14. *Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi*

	İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim		İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	2.965.873.070		2006	10.881.383.046	%12,6
1997	3.849.262.432	%29,79	2007	13.295.418.922	%22,18
1998	4.401.424.258	%14,34	2008	13.892.259.823	%4,48
1999	5.097.838.394	%15,82	2009	12.243.100.446	-%11,88
2000	6.113.129.863	%19,91	2010	14.641.851.154	%19,54
2001	3.635.886.265	-%40,53	2011	16.835.116.685	%14,97
2002	4.356.297.852	%19,81	2012	16.279.708.176	-%3,3
2003	5.519.864.358	%26,7	2013	17.758.747.956	%9,08
2004	8.371.766.112	%51,66	2014	17.948.538.480	%1,06
2005	9.663.530.103	%15,43	2015	17.637.674.509	-%1,74

Kaynak: *Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,*

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.20. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

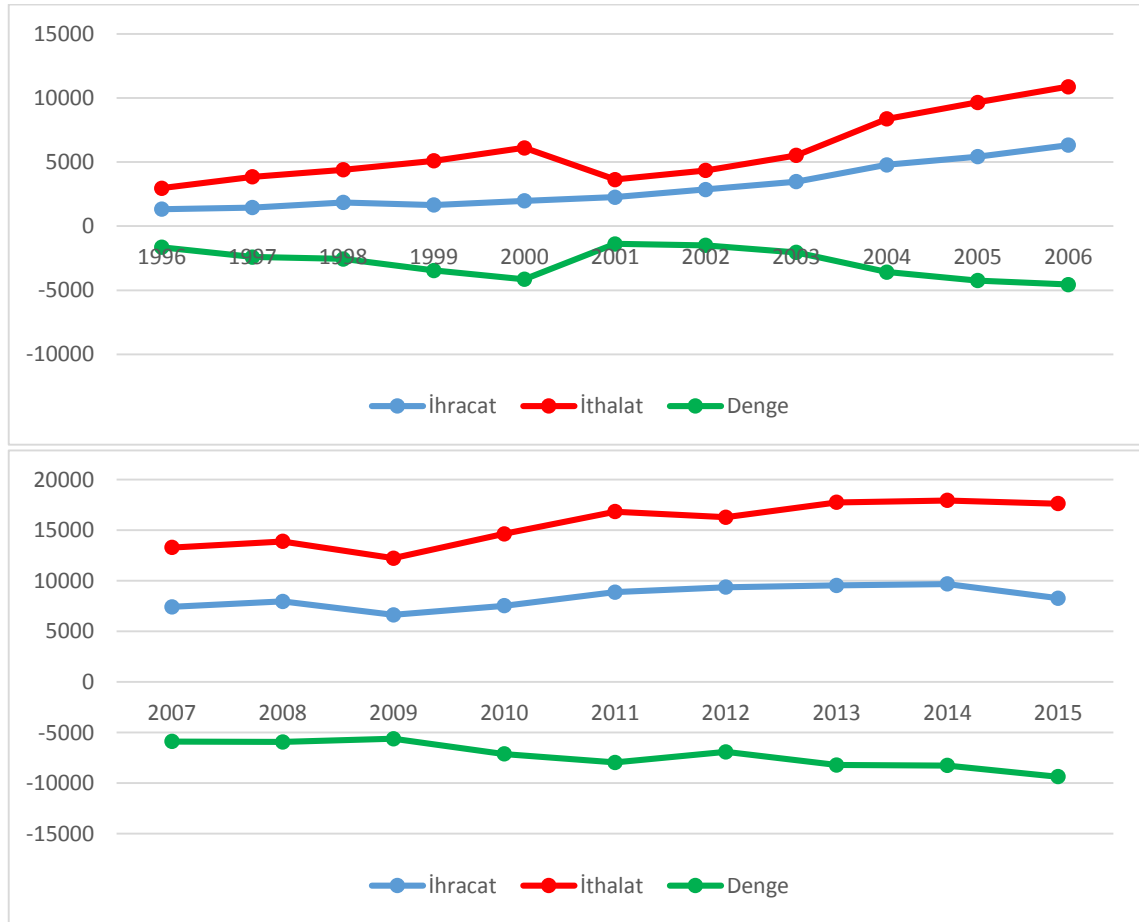

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

İthalatta 1996-2002 dönemini incelediğimizde rakamların 2001 yılına kadar istikrarlı bir şekilde arttığını görüyoruz. 2000 yılına gelindiğinde 6.113 milyon dolara ulaşmış olan ithalat rakamları 2001'de sert bir şekilde düşerek %40,53 azalmış ve 3.635 milyon dolara gerilemiştir. Bir sonraki yılda ithalat artışa geçmiş 4.356 milyon dolara ulaşmıştır. 1997-2002 döneminde ithalatın yıllık ortalama artış hızı %9,85 olmuştur. 2002-2009 döneminde ise; 2007 yılına kadar ithalat hızla artmaya devam etmiştir bu dönemde en büyük artış oranı 2004 yılında bir önceki yıla göre %51,66 oranında gerçekleşmiş, ithalat 5.519 milyon dolardan 8.371 milyon dolara yükselmiştir. 2008 yılında ithalat yavaşlamış ve 2009 yılında ise krizin etkisiyle bir önceki yıla göre %11,88 oranında azalarak 13.892 milyon dolardan 12.243 milyon dolara gerilemiştir. Bu

dönemde ithalatın bir önceki yıla göre ortalama artış oranı %17,62'dir. 2010-2015 döneminde; ilk iki yılda artış devam etmiş ve devam eden yıllarda inişli çıkışlı bir grafik çizmiştir. Özellikle 2014 ve 2015 yıllarında durgunluk göze çarpmaktadır; 2014 yılında ithalat yalnızca %1,06 oranında artmış 2015 yılında da %1,74'lük bir azalma yaşanmıştır. Bu dönemde ithalatın ortalama artış oranı %6,6 olmuştur. Elektronik sektöründeki ihracat ve ithalat miktarlarını grafik üzerinde bir arada incelersek:

Grafik 4.21. Türkiye'nin Elektrikli Makina ve Cihazlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Bu sektörün durumu da bir öncekinden çok farklı değildir. 1996-2000 yılları arasında ithalatımızın çok hızlı artarak ticaret dengesini nasıl olumsuz etkilediğini açık bir şekilde görebiliriz. 2000 yılından sonra kriz ve alınan önlemlerle birlikte

ithalatımız ciddi oranda frenlenmiş ve 2002 yılında ele alınan yıllar içinde en az ticaret açığı verilmiştir. Bu durum sonraki iki yıl boyunca devam etmiş fakat daha sonra ithalat artışı hızla devam etmiş, ihracatımız bu hıza ayak uyduramamıştır. 2007 yılından sonra ihracatımızdaki artış ithalat miktarı ile yakın oranlarda olmuş ve ticaret açığının artma hızı düşmüş, daha düz bir çizgi üzerinde hareket etmiştir. 2009 yılından sonra ithalat hızı yeniden artmaya başlamış ve ticaret dengesi dalgalı bir hal alsa da genel olarak bakıldığında negatife gitmeye devam etmiştir.

Günümüzde elektronik birçok sektöre doğrudan ve dolaylı olarak girmiştir. Bu da sektörün önemini bir kat daha arttırmaktadır. Bu sektör de teknoloji odaklıdır ve sektörün temel sorunları yeterli donanımına sahip eleman azlığı ve teknolojik olarak sektöre yenilik getirilememesinden kaynaklanmaktadır. Sektör raporlarında değinilen nokta da bu sektörde teknolojide diğer ülkelerle rekabet edemeyecek durumda olduğumuzdur. Bunlara ek olarak sektör Çin gibi ucuz iş gücü avantajı olan ülkelerle rekabet etmekte zorlanmaktadır. Üreticiler bu gibi sebeplerden dolayı yatırımlarını Çin gibi ülkelere yapmaktadırlar.⁸⁸ Bu sektörün geliştirilebilmesi için atılabilecek adımlar teknoloji odaklı olmalıdır. Üniversitelerle birlikte çalışmak, Ar-Ge yatırımları atılabilecek temel adımlardır.

4.4. Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça ve aksesuarları

Türkiye otomotiv ve yedek parça sektörü hem ithalat hem de ihracatımızda önemli bir kalemdir. Otomotiv ve yedek parça sektörünün kapsadığı ürünler şöyle özetlenebilir; Traktörler, otobüs, minibüs, binek araçları, karavanlar, tanklar, zırhlı araçlar, motosikletler, bisikletler, römorklar, engelliler için taşıyıcılar ve vites kutuları, tekerlekler, jantlar, süspansiyon sistemleri gibi araçların parça ve aksesuarları. 2015 yılı itibarıyla 17.463 milyon dolar değerinde ihracat, 17.543 milyon dolar değerinde ithalat hacmi vardır. Şu ana kadar incelediğimiz sektörler içerisinde ihracatın ithalata en çok yaklaştığı sektör olması açısından dikkat

⁸⁸ KB, 2015, a.g.k., 13.

çekicidir. Dünya'nın önde gelen araç üreticileri; ABD, Çin, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Güney Kore'dir. Bu ülkelerin 2014 ve 2015 yılındaki üretimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.15. Araç Üretiminde Önde Gelen Ülkelerin 2014-2016 Yılları Arasında Üretim Miktarı

ÜLKE	ARAÇ TÜRÜ	2014	2015	Değişim	2016*	2016/ 2015
		('000adet)	('000adet)		('000adet)	Değişim
ABD	Otomobil	10.243	10.573	3,2%	10.752	1,7%
	H. Ticari	1.169	1.236	5,7%	1.248	1,0%
	A. Ticari	382	398	4,2%	377	-5,3%
	Toplam	11.794	12.207	3,5%	12.377	1,4%
BREZİLYA	Otomobil	2.837	2.262	-20,3%	2.327	2,9%
	H. Ticari	158	116	-26,6%	111	-4,3%
	A. Ticari	171	135	-21,1%	168	24,4%
	Toplam	3.166	2.513	-20,6%	2.606	3,7%
RUSYA	Otomobil	1.696	1.270	-25,1%	1.355	6,7%
	H. Ticari	122	105	-13,9%	116	10,5%
	A. Ticari	79	65	-17,7%	75	15,4%
	Toplam	1.897	1.440	-24,1%	1.546	7,4%
HİNDİSTAN	Otomobil	2.992	3.193	6,7%	3.465	8,5%
	H. Ticari	545	525	-3,7%	566	7,8%
	A. Ticari	272	306	12,5%	323	5,6%
	Toplam	3.809	4.024	5,6%	4.354	8,2%
ÇİN	Otomobil	18.662	19.421	4,1%	21.254	9,4%
	H. Ticari	3.956	3.648	-7,8%	3.705	1,6%
	A. Ticari	1.158	869	-25,0%	1.082	24,5%
	Toplam	23.776	23.938	0,7%	26.041	8,8%
KORE	Otomobil	4.146	4.164	0,4%	4.173	0,2%
	H. Ticari	321	342	6,5%	339	-0,9%
	A. Ticari	54	53	-1,9%	56	5,7%
	Toplam	4.521	4.559	0,8%	4.568	0,2%
BRIC	Otomobil	26.187	26.146	-0,2%	28.401	8,6%
	H. Ticari	4.781	4.394	-8,1%	4.498	2,4%
	A. Ticari	1.680	1.375	-18,2%	1.648	19,9%
	Toplam	32.648	31.915	-2,2%	34.547	8,2%

Kaynak: Otomobil Distribütörleri Derneği,

http://www.odd.org.tr/web_2837_1/neuralnetwork.aspx?type=36

2015 yılında üretimini arttıran ülkeler; ABD, Hindistan, Çin ve Güney Kore olurken, Brezilya ve Rusya'da üretim ciddi bir oranda azalmıştır.

Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerin başında; Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Belçika ve ABD vardır. İthalat yaptığımız başlıca ülkeler ise; Almanya, İspanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'dir. Aşağıdaki tablolarda bu ülkelerle son üç yılda yapılan ithalat ve ihracat rakamları verilmiştir:

Tablo 4.16. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı

İHRACAT ÜLKE	2013	2014	2015
FRANSA	2.090.541.391	2.067.515.868	1.822.233.084
İNGİLTERE	1.864.551.679	2.220.218.316	2.455.889.646
ALMANYA	1.721.769.512	2.141.546.025	2.012.307.356
İTALYA	1.524.056.651	1.566.044.722	1.654.955.926
BELÇİKA	840.581.605	915.942.773	871.826.022
ABD	663.961.328	457.932.949	762.119.441

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

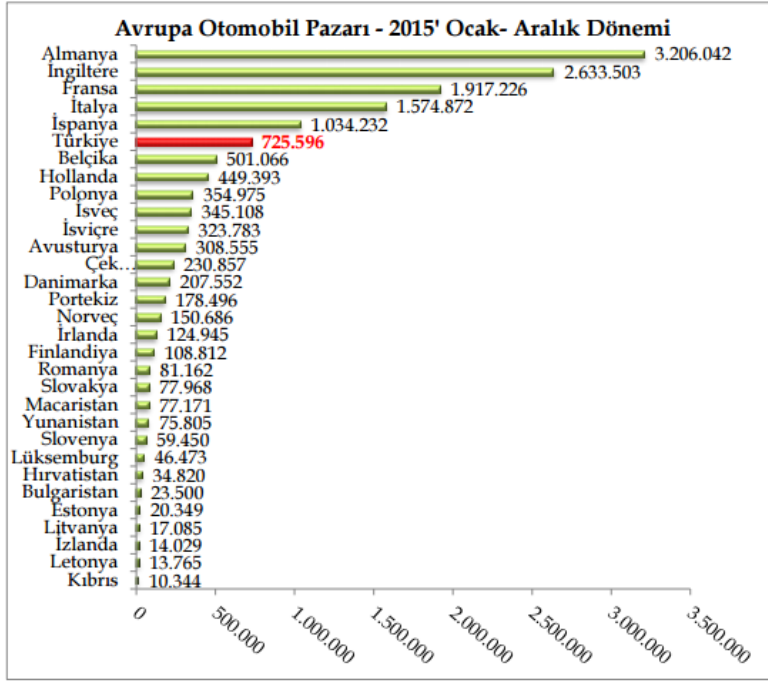
Tablo 4.17. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı

İTHALAT ÜLKE	2013	2014	2015
ALMANYA	5.621.547.258	5.222.948.313	5.706.054.315
İSPANYA	1.569.088.099	1.314.232.073	1.635.086.258
FRANSA	1.162.099.369	938.558.436	1.075.450.401
İTALYA	975.092.297	969.057.208	1.020.672.593
İNGİLTERE	955.098.535	721.938.600	903.312.512

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Otomotiv sektöründe Avrupa ile bu denli ticaret hacmi olan ve ticaret kalemlerinde hem ihracatta hem ithalatta önde gelen Türkiye'nin otomotiv pazarı ne kadar büyüktür? Otomotiv Distribütörleri Derneği(ODD) raporuna göre Türkiye Avrupa otomobil satışlarında önde gelen ülkeler arasındadır; 2015 yılında Türkiye %23,5 artışla Avrupa otomobil satışları sıralamasında altıncı olmuştur. Aşağıdaki grafikte sıralama ve diğer ülkelerin satışları ve devamında Türkiye'nin bu alandaki ihracat rakamları 1996'dan günümüze aşağıda tablo ve grafikte görülebilir:

Grafik 4.22. Avrupa Ülkeleri Otomobil Pazarı 2015 Yılı Satış Grafiği

Kaynak: Otomobil Distribütörleri Derneği,

http://www.odd.org.tr/web_2837_1/neuralnetwork.aspx?type=36

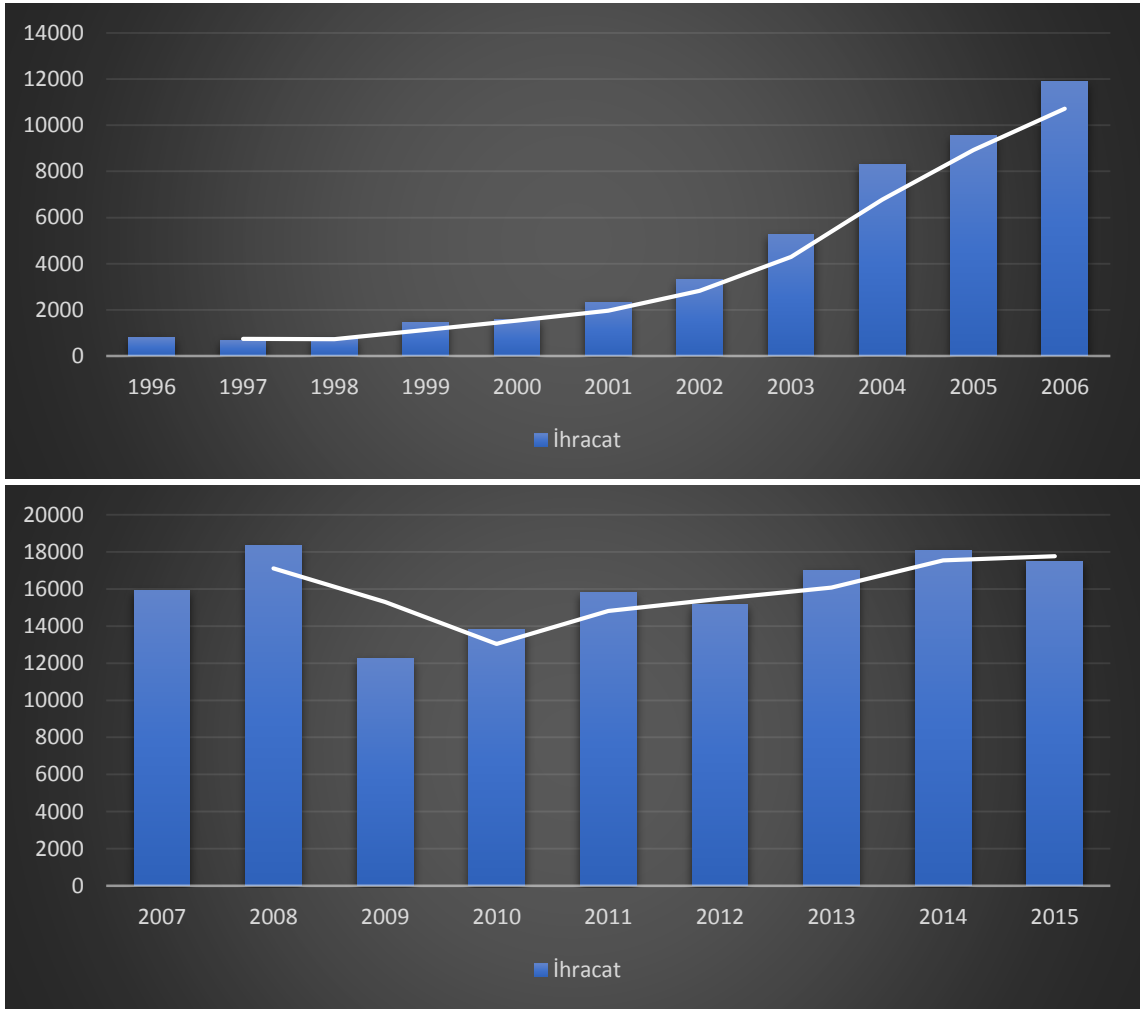
Tablo 4.18. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi

	İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim		İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	811.794.211		2006	11.886.092.051	%24,37
1997	676.035.160	-%16,73	2007	15.903.675.387	%33,80
1998	797.368.697	%17,94	2008	18.326.710.809	%15,23
1999	1.473.612.129	%84,80	2009	12.251.734.083	-%33,15
2000	1.592.513.357	%8,06	2010	13.812.676.838	%12,74
2001	2.335.381.471	%46,74	2011	15.803.438.311	%14,41
2002	3.304.134.955	%41,48	2012	15.148.113.561	-%4,15
2003	5.272.017.137	%59,55	2013	17.000.249.832	%12,22
2004	8.288.798.566	%57,22	2014	18.063.448.487	%6,25
2005	9.566.435.413	%15,29	2015	17.463.809.752	-%3,32

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.23. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996-2001 dönemine göz attığımızda 1997 yılındaki %16,73 oranında bir düşüş görüyoruz, bunun dışında kriz yılları dâhil olmak üzere ihracatta sürekli bir artış vardır. 1999 yılında %84,80 ile ele alınan tüm yıllar içindeki en yüksek artış oranı yakalanmıştır. Krizin etkisiyle 2000 yılında ihracat artış hızı düşmüş ve %8,06 oranında artış olmuştur. Krizin etkilerini ve diğer sektörleri nasıl etkilediği düşünülürse bu durum olumlu olarak yorumlanabilir. 1996 yılında 811 milyon dolar olan ihracat hacmimiz 2001 yılına gelindiğinde toplamda %287,68 artarak 2.335 milyon dolara varmıştır. Bu dönemde yıllık ortalama artış %28,16 olmuştur. 2002-2010 yılı ele alındığında 2009 yılına kadar devam eden yüksek artış oranları göze

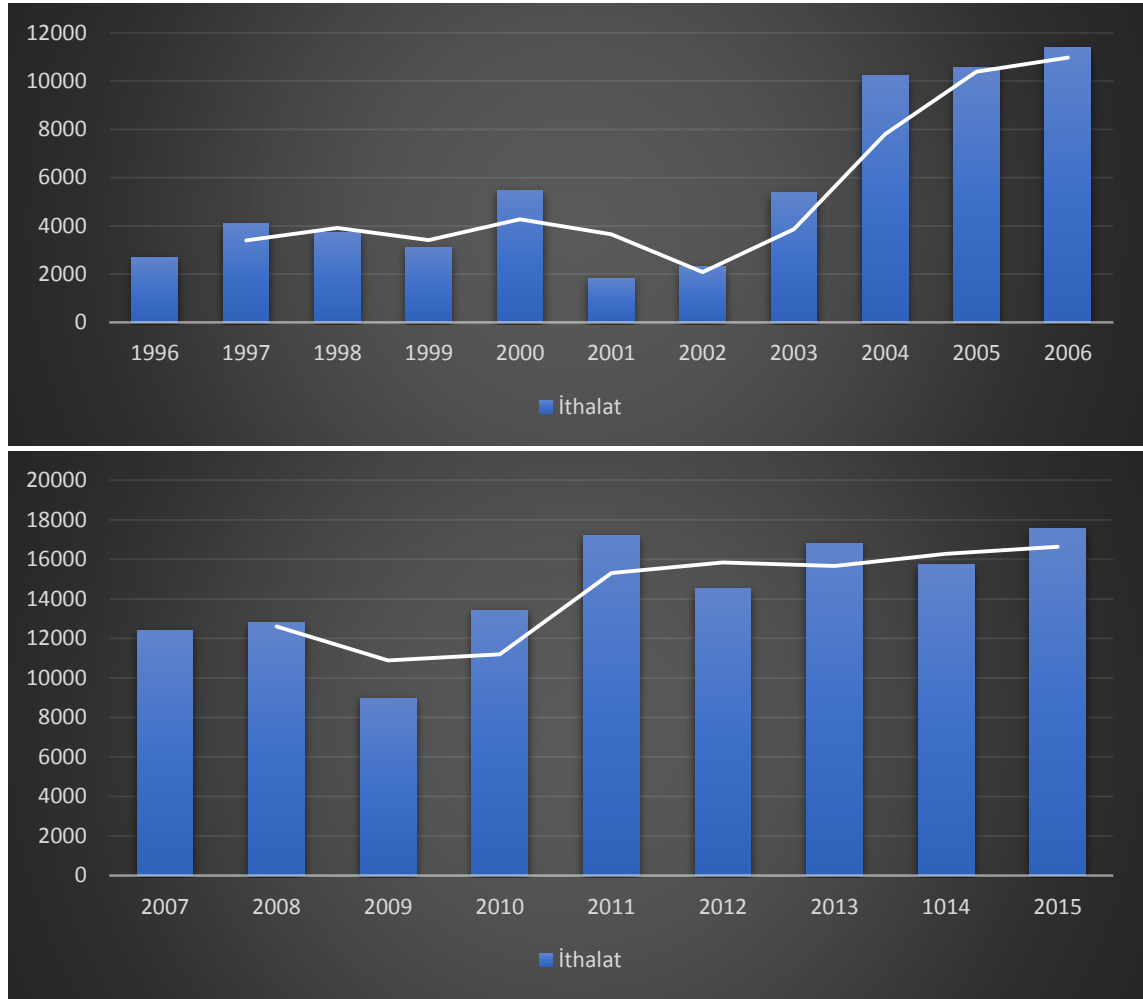
çarpmaktadır. Özellikle ilk yıllarda %46, %41, %59 şeklinde yüksek ivmeli artışlar yaşanmış ve olumlu bir grafik oluşmuştur. Daha sonraki yıllarda da artış devam etmiş 2009 yılında krizden net bir şekilde etkilenen sektör %33,15 oranında bir düşüş yaşamıştır. 2002 yılında 3.304 milyon dolarlık ihracat hacmi bulunan sektör 2009 yılına gelindiğinde 12.251 milyon dolara ulaşarak %370 artmıştır. Bu dönemde yıllık ortalama %23,54 oranında artış oranı yakalanmıştır. 2010-2015 dönemi otomotiv sektörü için, şu ana kadar incelediğimiz diğer sektörler gibi dalgalı ve daha küçük hareketlenmelerle geçmiştir. 2012 yılına kadar %12-14 bandında ihracat artışları yaşanmış, 2012 yılında %4,15 oranında bir düşüş olmuştur. Sonraki iki yıl devam eden artış 2015 yılında %3,32 oranında düşüşle sonlanmıştır. 2010 yılında 13.812 milyon dolar olan ihracat %26,72 oranında artarak 2015 yılında 17.463 milyon dolara varmıştır. Bu dönemde ortalama yıllık artış oranı %6,3 olmuştur. Otomotiv sektörünün aynı dönemler içinde ithalat rakamları ise şu şekildedir:

Tablo 4.19. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi

	İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim		İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	2.692.913.402		2006	11.408.441.425	%8,1
1997	4.105.135.871	%52,44	2007	12.397.294.653	%8,66
1998	3.727.576.159	-%9,2	2008	12.789.716.775	%3,16
1999	3.094.421.168	-%17	2009	8.975.863.746	-%27,6
2000	5.466.836.637	%76,66	2010	13.419.356.304	%49,5
2001	1.827.054.320	-%66,58	2011	17.184.080.117	%28,05
2002	2.332.731.919	%27,67	2012	14.514.293.245	-%15,54
2003	5.383.395.344	%130,77	2013	16.808.265.962	%15,8
2004	10.237.023.930	%90,15	2014	15.735.931.633	-%6,38
2005	10.552.791.788	%3,08	2015	17.543.638.879	%11,48

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.24. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

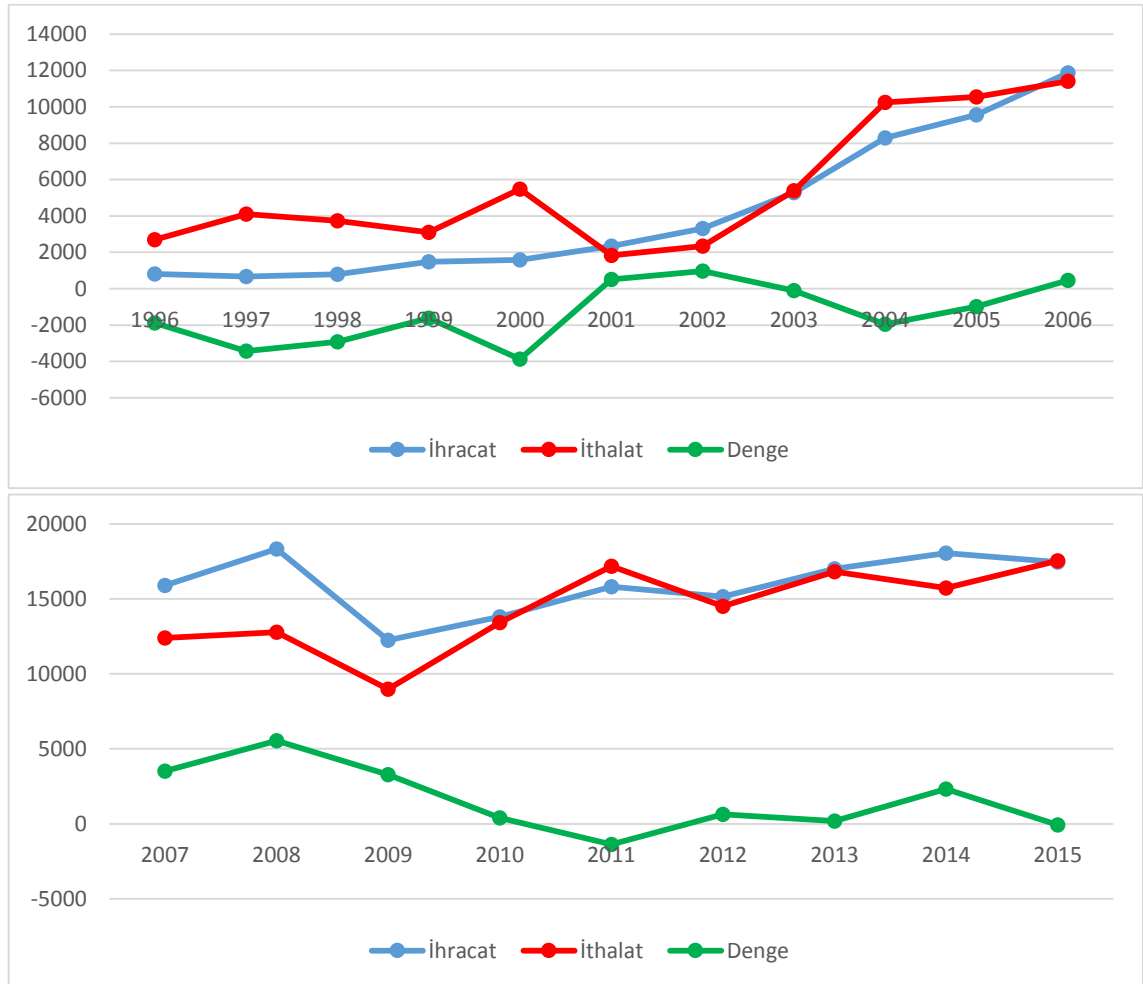

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996-2001 dönemine baktığımızda ithalat rakamlarının krizle birlikte sert düşüşler yaşadığını görüyoruz. İthalatın kısılmasından otomotiv sektörü ithalatının net bir şekilde etkilendiğini söyleyebiliriz. Öyle ki; 1997 yılında bir önceki yıla göre %52,44 artış göstererek 4.105 milyon dolara çıkan ithalat rakamları 1998 ve 1999 yıllarında sırasıyla %9,2 ve %17 düşerek 3.094 milyon dolara gerilemiştir. 2000 yılında tekrar yükselişe geçen rakamlar 5.466 milyon dolar seviyesine ulaşmış, 2001 yılında yeniden sert bir düşüşle 1.827 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. 2002-2009 döneminde ise 2009 yılına kadar sürekli bir yükseliş olmuştur. Özellikle 2003 ve 2004 yıllarında bir önceki yıla göre sırasıyla %130,77 ve %90,15 gibi yüksek oranda artışlar gerçekleşmiştir. 2008 yılına gelindiğinde otomotiv ithalatı 12.789

milyon dolara ulaşmıştır. Küresel krizin otomotiv ithalatı üzerindeki etkisi 2009 yılı rakamlarına yansımış ve ithalat %27,6 oranında düşerek 8.975 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. 2010-2015 dönemi için söyleyebileceğimiz; diğer sektörlerle benzer bir şekilde dalgalı bir seyir izlediğidir. 2015 yılına gelindiğinde ithalatımız 17.543 milyon dolar seviyesine gelerek en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde ithalat %29,76 oranında artmıştır. Yıllık ortalama artış oranı ise %13,81'dir. İhracat ve ithalat rakamlarını bir arada inceleyecek olursak şöyle bir görüntü ortaya çıkmaktadır:

Grafik 4.25. Türkiye'nin Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Otomotiv sektörünün dış ticaret grafiğini incelediğimizde şu ana kadar incelediğimiz diğer sektörlerden daha farklı bir tabloyla karşılaşırız. Bu grafiklerde ilk göze çarpan ihracat rakamlarının 2000 yılından itibaren ithalatla baş edebilecek seviyede olduğudur. Öyle ki; 2000 yılından sonra bazı yıllarda ihracat ithalatı geçmiş bazı yıllar geri kalmıştır. Yine de diğer ithalat ürünleriyle karşılaştığımızda bu sektörün ithalatı yakalamış olması oldukça olumludur. 1999-2000 yıllarında ihracat krizden belirgin bir biçimde etkilenmemiştir, buna karşın ithalatın 2001 yılında sert bir biçimde düştüğünü görüyoruz, bu krize karşı önlem paketinde ithalatın kısılması tedbiri kapsamında oluşan bir durumdur. Çoğunlukla özel tüketim kapsamına giren otomotiv sektörü ithalatında düşüş yaşamıştır. 2002 yılından sonra hem ithalat hem ihracat hızlı bir biçimde artmıştır. O dönemdeki küresel para bolluğunun izlerini bu sektörde de görmek mümkündür. 2008 yılındaki küresel krizden otomotiv sektörü rakamları etkilenmiştir. Hem ithalat hem ihracat düşmüştür. 2009 yılında ihracat %33,15 düşerek 18.326 milyon dolardan 12.251 milyon dolara gerilemiştir, ithalat ise; %27,6 düşerek 12.789 milyon dolardan 8,975 milyon dolara gerilemiştir. 2010 yılından itibaren sektör, diğer sektörler gibi ticaret hızı yavaşlamış ve ticaret dengesi dalgalı bir tablo izlemiştir. 2011 yılı haricinde az da olsa sürekli ticaret fazlası oluşmuştur. Son olarak 2015 yılına gelindiğinde 80 milyon dolarlık bir dış ticaret fazlası verilmiştir. Her ne kadar kayda değer bir miktar olmasa da diğer sektörlerin dış ticaret açığı düşünüldüğünde otomotiv sektöründeki bu tablo daha olumludur. 2015 yılı itibarıyla sektörün ihracat hacmi 17.463 milyon dolar ithalat hacmi ise 17.543 milyon dolardır.

Şimdiye kadar incelediğimiz sektörler arasında dış ticaret dengesi olarak baktığımızda en iyi durumda olan sektör otomotiv sektörüdür. Türk otomotiv sektörünün yıllardan beri süregelen üretim deneyiminden kaynaklanan bilgi birikimi vardır ve uluslararası pazarlarda iddialı olabilecek seviyededir. Bu sektörün ihtiyacı olan teknolojik gelişmelerden geri kalmadan atılım yapmaktır. Bu bağlamda yerli bir markanın yaratılmaya çalışılması olumlu bir gelişmedir. Enerji maliyetlerinin de düşmesiyle sektör rekabet gücü kazanacaktır. Türkiye’de otomotiv sektörünün güçlü yanlarına örnek; Türkiye’de sektöre yönelik yeni yatırım planları, orta ve uzun vadede büyümeye yönelik beklentilerin daha umut verici

olması ve Türkiye'nin stratejik konumu dolayısıyla ithalat-ihracat pazarında avantaj elde etme gücü gösterilebilir. Sektörün zayıf yanları ise; yüksek vergi oranları, cari açık korkusunun devamı, büyümenin daralması, üretim maliyetlerinin fazla olması, sermaye yetersizliği, kur riski, Avrupa pazarına yakın olunması ve rekabet şeklinde sıralanabilir.⁸⁹

4.5. Demir ve çelik

Demir çelik sektörü esas itibarıyla; demir cevherinin yüksek fırınlarda veya hurdaların ark ocaklarında eritilmesiyle elde edilen slab ve kütüğün değişik işlemlerden geçirilerek istenilen kimyasal ve fiziksel özelliklere sahip mamuller üreten bir sektördür.⁹⁰ Bu fasılın alanına giren bazı ürünleri şu şekilde sıralayabiliriz; kütle, külçe, blok, dökme demir, dökme demir ve çeliğin döküntü hurdaları, demir veya çelikten granül ve tozlar, demir veya alaşımsız çelikten yarı mamuller, demir veya alaşımsız çelikten çubuklar, külçe veya diğer ilk şekillerde paslanmaz çelikten yarı mamuller. Ağır sanayi sektörlerinden en önemlisi olarak nitelendirebileceğimiz demir çelik sektörü, inşaat, altyapı, otomotiv, beyaz eşya ve makine sanayi gibi pek çok önemli endüstriye hammadde sağlamaktadır. Bu nedenle bir ülkenin sanayileşmesi güçlü bir demir çelik sektörüne ve tüketimine sahip olmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Dünya demir çelik üretiminde lider konumda olan ülke Çin Halk Cumhuriyeti'dir, arkasından Japonya ve Hindistan onu takip etmektedir. 2015 yılında dünya çelik üretimi 1,599 milyon ton olarak gerçekleşmiştir, yalnızca Çin üretiminin 803 milyon tonluk bölümünü gerçekleştirmiştir, bu toplam üretimin %50,2'sine denk gelmektedir. Türkiye ise 31 milyon ton civarında ham çelik üretimi gerçekleştirerek %1,9 oranında bir paya sahip olmuştur. Türkiye, dünyadaki 66 çelik üreten ülke arasında dokuzuncu sırada, Avrupa'daki çelik üreticileri arasında

⁸⁹ ATIG (2014). *Otomotiv sektör raporu*. s. 5.

http://www.atig.com.tr/arastirma/raporlar/tr/otomotiv_sektor_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 25.04.2016)

⁹⁰ Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı [DOĞAKA] (2014). *Demir çelik sektör raporu*. s. 6.

http://www.dogaka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.gov.tr_523_TN1D55SP_Demir-celik-Sektor-Raporu-2014.pdf (Erişim Tarihi: 27.04.2016)

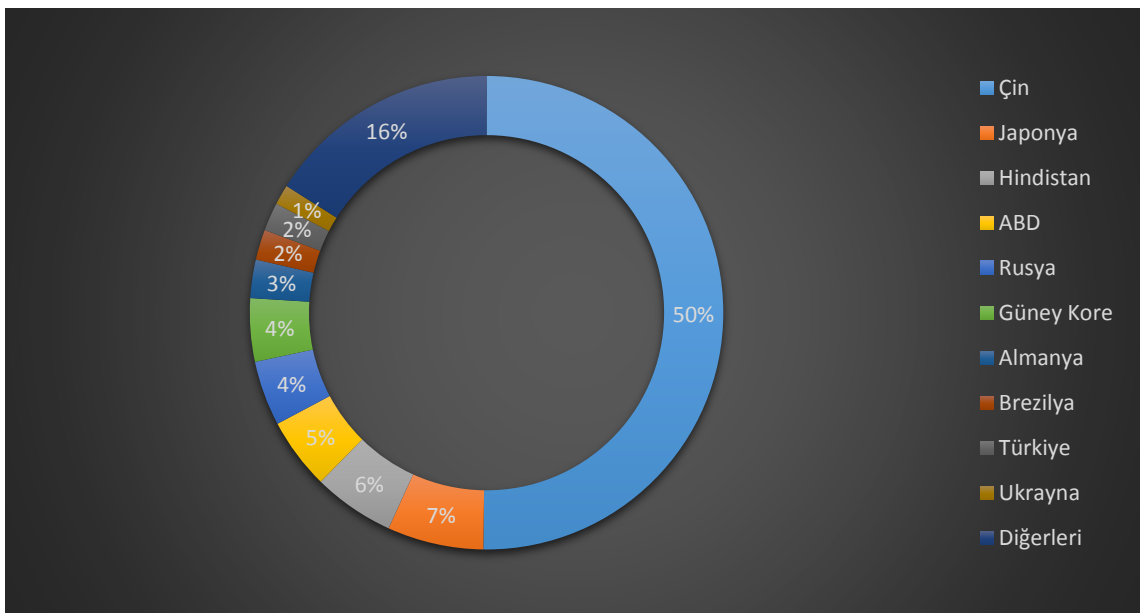
ise Almanya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda 2015 yılına göre sıralanmış dünya ilk on ham demir üreticileri üretim rakamlarıyla(milyon ton) yer almaktadır, ardından gelen grafikte ise 2015 yılı içinde ilk on üreticinin dünya üretimi içindeki payı yüzde olarak yer almaktadır.

Tablo 4.20. 2015 Yılında Ham Demir Üretiminde İlk On Ülke ve Üretim Miktarları

Ülke	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1- Çin	626,7	683,3	731	779	822,7	803,8
2- Japonya	109,6	107,6	107,2	110,6	110,6	105,1
3- Hindistan	68,3	72,2	77,3	81,2	87,2	89,5
4- ABD	80,6	86,2	88,7	86,9	88,1	78,9
5- Rusya	66,9	68,7	70,4	68,7	71,4	71,1
6- Güney Kore	58,5	68,5	69,1	66,1	71	69,6
7- Almanya	43,8	44,3	42,7	42,6	42,9	42,6
8- Brezilya	32,8	35,2	34,5	34,2	33,8	33,2
9- Türkiye	29	34,1	35,9	34,7	34	31,5
10- Ukrayna	33,6	35,3	33	32,8	27,1	22,9
Dünya Genel	1.413,6	1.490,1	1.559,2	1.606,0	1.646,7	1.599,4

Kaynak: World Steel, <https://www.worldsteel.org/statistics/statistics-archive.html>

Grafik 4.26. 2015 Yılında Ham Demir Üretiminde İlk On Ülkenin Yüzdesel Dağılımı

Kaynak: World Steel, <https://www.worldsteel.org/statistics/statistics-archive.html>

2015 yılında genel olarak dünya ham demir üretimi düşmüştür. İlk on ülke arasından sadece Hindistan ham demir üretim miktarını arttırmış ve ABD'yi 2015 yılında geçerek üçüncü üretici konumuna geçmiştir. Türkiye ise 2014 yılına kadar sekizinci durumdayken son yıldaki üretim düşüşüyle birlikte Brezilya'nın gerisinde kalarak dokuzuncu sıraya gerilemiştir. 2014 verilerine göre dünya demir çelik sektöründeki başlıca ihracatçı ve ithalatçı ülkeler ise şunlardır:

Tablo 4.21. 2014 Yılında Başlıca Demir Çelik İhracatçısı ve İthalatçısı Ülkeler

İhracatçı Ülke	Milyon Ton	İthalatçı Ülke	Milyon Ton
1- Çin	92,9	1- ABD	41,4
2- Japonya	41,3	2- Almanya	24,3
3- Güney Kore	31,9	3- Güney Kore	22,4
4- Rusya	27	4- İtalya	16,6
5- Almanya	24,8	5- Tayland	15,1
6- Ukrayna	21,5	6- Çin	14,9
7- İtalya	17,3	7- Fransa	13,4
8- Türkiye	16,2	8- Türkiye	13,4
9- Fransa	14,9	9- Vietnam	12,4
10- Belçika	14,2	10- Meksika	11,6

Kaynak: World Steel, <https://www.worldsteel.org/statistics/statistics-archive.html>

Bu verilere göre Çin en büyük çelik ihracatçısı konumundadır; 92,9 milyon ton ile açık ara önde olan Çin'i 41,3 milyon tonla Japonya ve 31,9 milyon tonla Güney Kore takip etmektedir. Türkiye ise 16,2 milyon tonla sekizinci sıradadır. İthalatta ise ABD 41,4 milyon tonla ilk sırada yer alırken arkasından 24,3 tonla Almanya ve 22,4 tonla Güney Kore gelmektedir. Türkiye ise 13,4 milyon tonla sekizinci büyük ithalatçıdır.

Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde, özellikle Çin'de, demir çelik sektörüne yapılan yatırımlar dünya çelik üreticisi ülkeleri arasındaki rekabeti fiyat açısından çok üst seviyelere çıkarmıştır. Fiyat açısından rekabet gücü zayıflayan Avrupa ülkeleri de pazar paylarını koruyabilmek için daha çok yüksek katma değerli ürünler (yassı ürünler, vasıflı ve paslanmaz çelik ürünleri gibi) üretip ihraç etme ve katma

değeri düşük ürünleri (uzun ürünler gibi) diğer ülkelerden ithal etme yolunu seçmişlerdir.⁹¹ Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerin başında: ABD, Birleşik Arap Emirlikleri(BAE), Mısır, Irak ve İsrail gelmektedir, ithalat yaptığı başlıca ülkeler ise; Rusya, Ukrayna, Çin, İngiltere, ABD, Güney Kore ve Almanya'dır.

Tablo 4.22. *Demir ve Çelik Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı*

İHRACAT ÜLKE	2013	2014	2015
ABD	512.699.623	1.141.333.794	912.270.933
BAE	586.905.130	776.960.582	680.228.384
MISIR	294.019.014	329.110.549	481.264.438
IRAK	1.240.109.543	670.980.059	444.922.688
İSRAİL	458.748.983	507.573.114	324.664.341

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tablo 4.23. *Demir ve Çelik Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı*

İTHALAT ÜLKE	2013	2014	2015
RUSYA	2.924.797.301	2.689.168.658	2.743.811.173
UKRAYNA	2.302.911.987	2.348.844.836	1.622.597.508
ÇİN	365.471.098	648.858.661	1.317.414.335
İNGİLTERE	1.483.777.435	1.456.156.434	1.151.216.407
ABD	2.065.943.501	1.555.034.975	1.046.776.153
GÜNEY KORE	406.324.586	694.473.502	892.936.506
ALMANYA	853.774.086	718.841.173	608.129.576

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

En fazla ihracat yaptığımız Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde görülen sosyal problemlerde henüz tam bir iyileşme gerçekleşmediğinden, bu bölgelere yönelik ihracatımız azalmaya devam etmiştir. Kaliteli üretimi sayesinde dünyanın

⁹¹ DOĞAKA, 2014, a.g.k., 10.

kalite beklentisi yüksek ülkelerine, yüksek miktarlarda ihracat yapan demir çelik sektörümüz, esnek bir ihracat stratejisi izlemektedir. Sektör, ihracatını talebin daraldığı bölgelerden, hızla, talebin canlı olduğu bölgelere yöneltebilmekte ve bu yönüyle oldukça da başarı sağlamaktadır. En büyük ihraç pazarlarımız, Orta Doğu/Körfez, Kuzey Afrika ve Avrupa Birliği olmasına rağmen, talep-fiyat-maliyet koşulları çerçevesinde, son yıllarda Uzak Doğu ve Güney Amerika bölgelerine de ağırlık verilmeye başlanmıştır. Çelik sektörünün, ihraç piyasalarında sürdürülebilir bir büyüme performansı yakalayabilmesini ve uzun ürünler üzerindeki ihracat baskısının azaltılabilmesi için ürün çeşitlendirmesine gidilmektedir. Son yıllarda artan yassı, vasıflı ve yapısal çelik ürünlerine yönelik yeni kapasite yatırımları, bu yönde atılmış önemli bir adım niteliğindedir.⁹² Türkiye'nin demir çelik sektöründeki ihracat ve ithalat rakamlarını tablo ve grafik üzerinde incelersek:

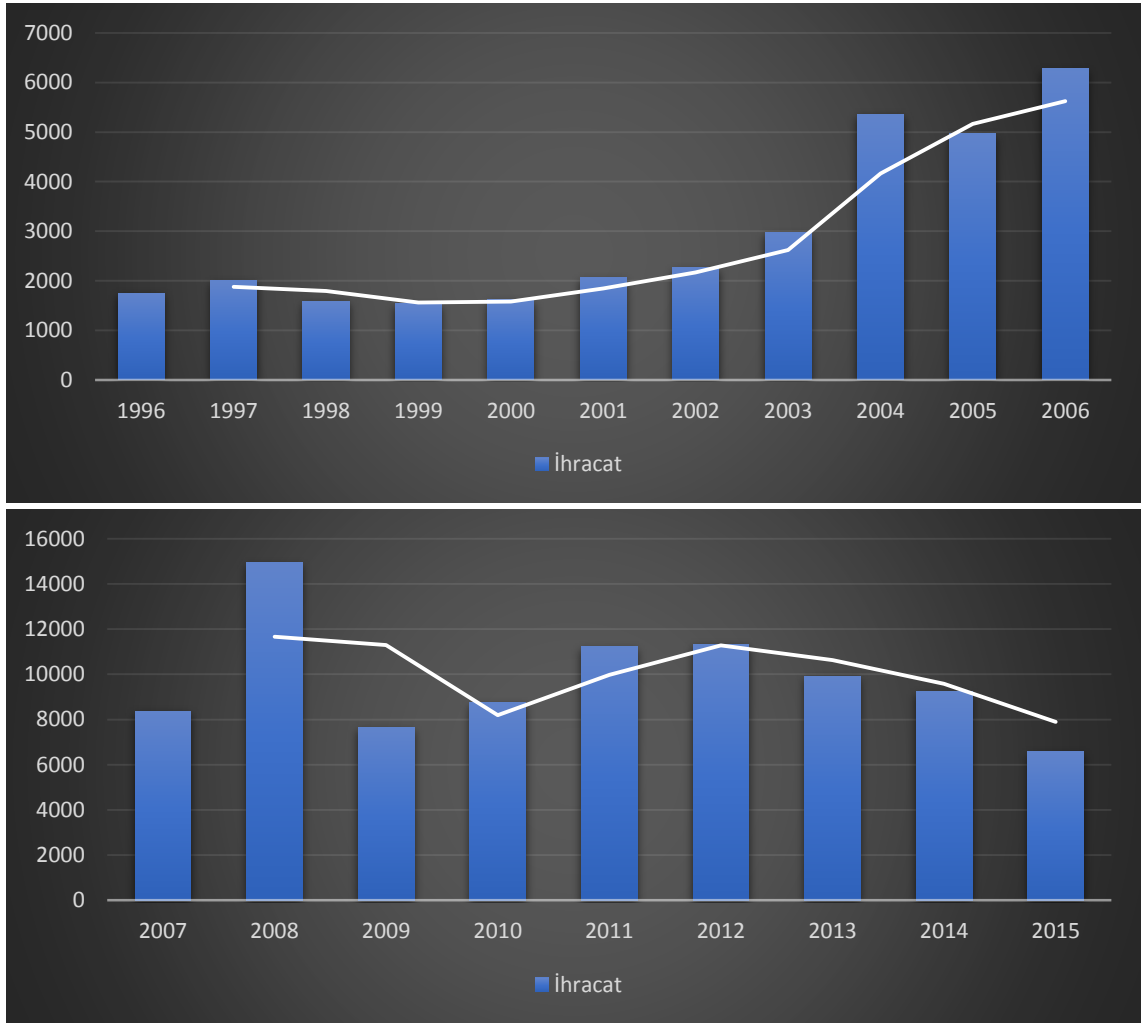
Tablo 4.24. *Demir ve Çelik Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi*

	İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim		İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	1.750.210.582		2006	6.273.352.820	%26,13
1997	2.004.075.958	%14,5	2007	8.372.265.555	%33,45
1998	1.589.502.315	-%20,69	2008	14.946.357.584	%78,52
1999	1.542.390.928	-%2,97	2009	7.641.009.566	-%48,88
2000	1.624.130.921	%5,29	2010	8.740.066.801	%14,38
2001	2.069.932.129	%27,44	2011	11.225.328.562	%28,43
2002	2.269.812.581	%9,65	2012	11.332.482.338	%0,95
2003	2.969.011.551	%30,8	2013	9.918.793.623	-%12,48
2004	5.359.511.550	%80,51	2014	9.244.172.699	-%6,81
2005	4.973.475.456	-%7,21	2015	6.557.242.938	-29,07

Kaynak: *Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,*
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

⁹² DOĞAKA, 2014, a.g.k., 22.

Grafik 4.27. Demir ve Çelik Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996-2001 döneminde ihracat rakamları dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde göze çarpan hareketlenmeler; 1998 yılında gerçekleşen %20,69 oranında düşüş ve 2001 yılında gerçekleşen %27,44 oranında artıştır. 1996 yılında 1.750 milyon dolar olan ihracat hacmi toplamda %29,65 oranında artarak 2.269 milyon dolara ulaşmıştır. 2002-2009 döneminde diğer sektörlere benzer şekilde ihracat rakamları yüksek oranlarda artmıştır fakat diğer sektörlerden farklı olarak 2005 yılında %7,21 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Bunun dışında bu yıllar arasında göze çarpan iki nokta vardır. Birincisi; 2008 yılındaki %78,52 oranındaki yüksek oranda artış, ikincisi: hemen arkasından krizin etkisiyle birlikte 2009 yılında %48,88

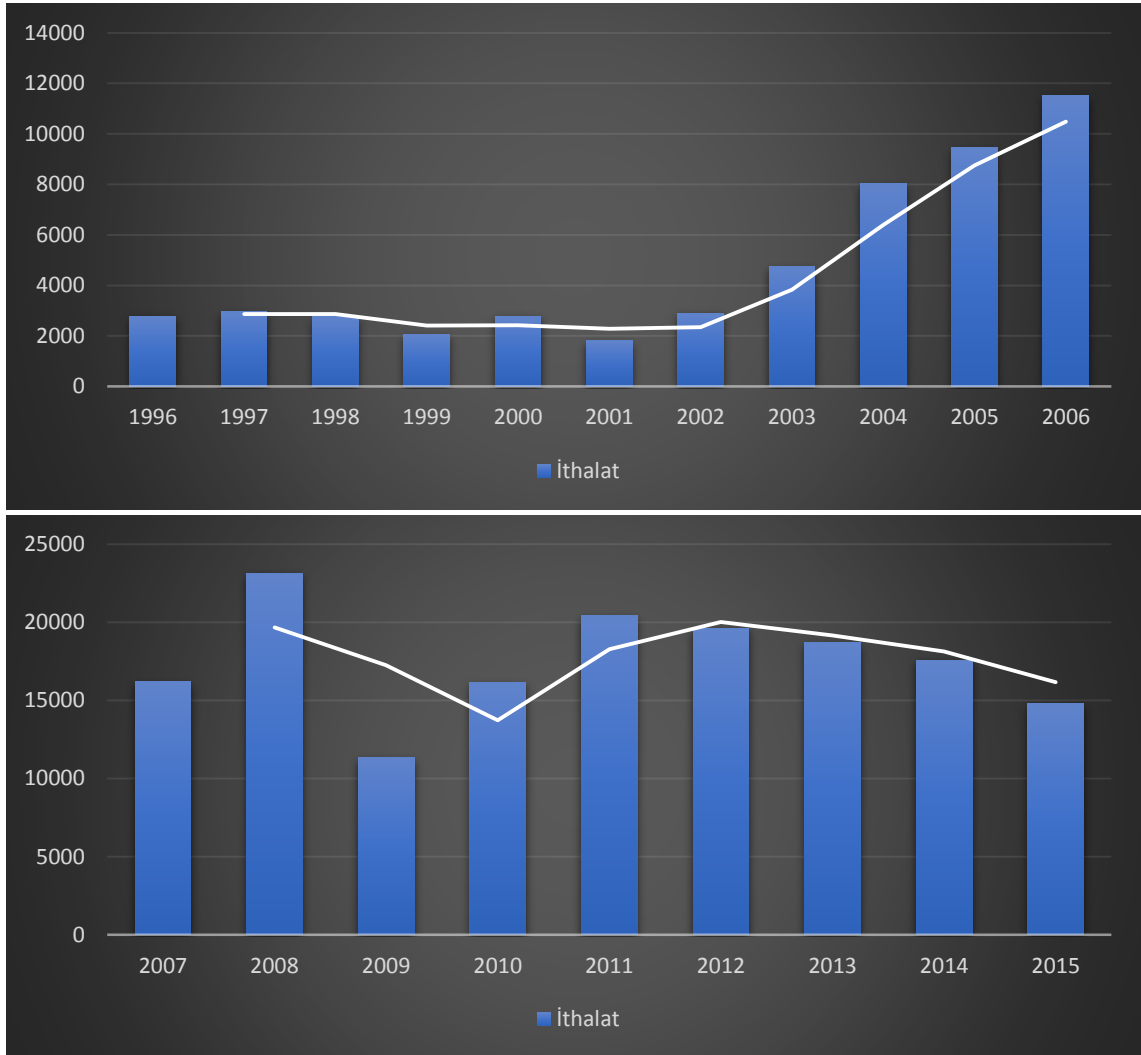
oranında gerçekleşen düşüş. 2007 yılında 8.372 milyon dolar olan ihracat 14.946 milyon dolara yükselmiş 2009 yılında ise 7.641 milyon dolara gerilemiştir. 2010-2015 dönemi ihracat rakamları açısından olumlu bir görüntü çizmemektedir. 2011 yılında ihracatta %28,43 oranında bir artış yaşanmış 2012 yılında ise neredeyse aynı kalmıştır. Sonraki yıllarda ihracat rakamları sürekli düşüş yaşamıştır. 2010 yılında 8.740 milyon dolar seviyesinde olan ihracat rakamları 2015 yılına gelindiğinde 6.557 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. İthalat rakamları ise şu şekildedir:

Tablo 4.25. Demir ve Çelik Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi

	İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim		İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	2.776.114.601		2006	11.525.251.319	%21,85
1997	2.961.989.294	%6,69	2007	16.182.378.605	%40,40
1998	2.769.415.897	-%6,51	2008	23.160.241.459	%43,12
1999	2.055.977.583	-%25,77	2009	11.351.639.590	-%51
2000	2.778.433.336	%35,13	2010	16.120.795.764	%42,01
2001	1.797.366.930	-%35,32	2011	20.424.235.103	%26,69
2002	2.904.980.103	%61,62	2012	19.642.041.022	-%3,83
2003	4.747.844.094	%63,43	2013	18.690.887.808	-%4,85
2004	8.031.521.805	%69,16	2014	17.575.889.738	-%5,97
2005	9.457.830.755	%17,75	2015	14.775.094.430	-%15,94

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.28. *Demir ve Çelik Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü*

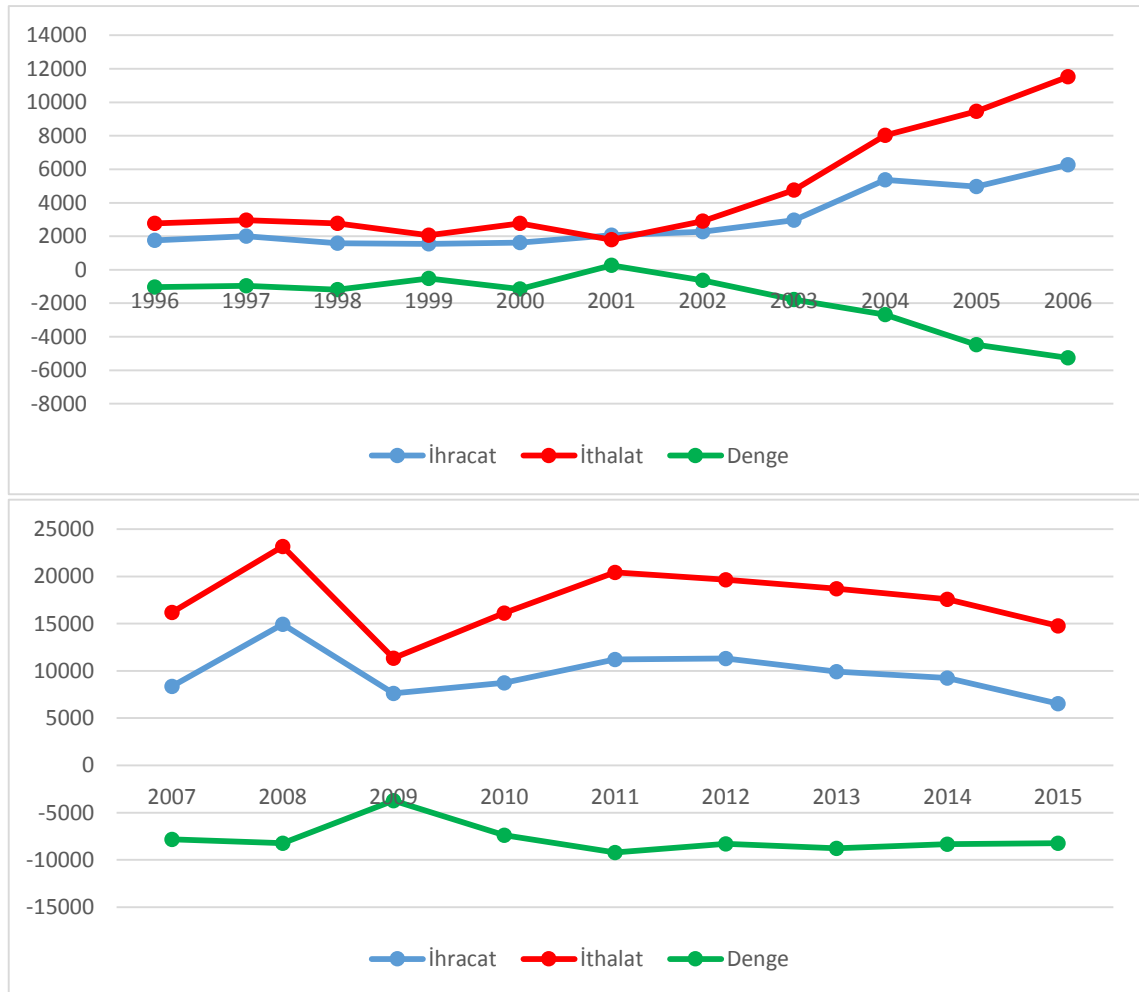

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996-2001 dönemi incelendiğinde inişli çıkışlı rakamlar karşımıza çıkmaktadır 1998 ve 1999 yılında %6,51 ve %25,77 oranında düşüşler yaşanmıştır, böylece 1996 yılında 2.776 milyon dolar olan ithalat rakamı 1999 yılında 2.055 milyon dolara kadar gerilemiştir. 2000 yılında sert bir yükselişle tekrardan 2.778 milyon seviyesine yükselme yaşanmış fakat ardından 2001 yılında 1.797 milyon dolarla 1996-2015 arasındaki en düşük seviyesini görmüştür. 2002-2009 yılları arasında ithalat hızla artmıştır. Özellikle 2008 yılında bir önceki yıla göre %43,12 oranında bir artış göstererek 16.182 milyondan 23.160 dolara yükselmiş ve en yüksek ithalat seviyesine ulaşmıştır. Buna karşılık olarak ise 2009

yılında krizle birlikte %51 oranında düşüş yaşayarak 11.351 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. 2010-2015 yılları arasında ise 2011 yılına kadar yükselme devam ederek 20.424 milyon dolar seviyesine kadar çıkmıştır. Bu yıldan sonra düzenli olarak ithalat rakamları düşmüş ve 2015 yılına gelindiğinde 14.775 milyon dolar seviyesine kadar gerilemiştir. İhracat ve ithalat rakamlarını ortak bir grafik üzerinde incelersek:

Grafik 4.29. *Demir ve Çelik Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi*

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

İhracat ve ithalat rakamlarını birlikte incelediğimizde 2002 yılına kadar sektörde dış ticaret açığı vermekle birlikte ihracat ve ithalatın birbirine yakın

seyrettiğini görüyoruz. 2001 yılında krizin etkisiyle ithalatın gerilemesini ve sonuç olarak ticaret dengesinin artı değerinde oluştuğunu görüyoruz. 2002-2009 yılları ise ticaret dengesinin hızla sektörün aleyhinde geliştiği bir dönem olmuştur, diğer sektörlerdeki grafiğe benzer şekilde kriz sonrası toparlanma ve küresel para bolluğunun etkisiyle hem ithalat hem de ihracat hızla yükselmiş ve yine diğer sektörlerle benzer şekilde ihracat artış hızı ithalatı yakalayamamıştır. 2009 yılında ise krizin etkisiyle ithalat ve ihracat rakamları düşmüş, ithalattaki düşüş oranı çok daha ciddi olmuştur ve 2009 yılı özelinde dış ticaret açığı büyük oranda azalarak 3.710 milyon dolara kadar gerilemiştir. Bir önceki yılda açığın 8.214 milyon dolar seviyesinde olduğu göz önüne alınırsa bu ciddi bir düşüştür. Fakat 2010-2015 yılları arasında bu seviye korunamamış 2011 yılına gelindiğinde fark açılarak 9.199 milyon dolar seviyesine kadar çıkmıştır. 2011 yılından sonra az da olsa bir toparlanma yaşanmış ve 8.310 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Devam eden yıllarda büyük bir değişim olmamış ve 2015 yılına gelindiğinde demir çelik sektöründe dış ticaret açığımız 8.218 milyon dolar olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de 2015 yılı itibariyle sektörde kurulu olan 31 tesisin, 10’u Akdeniz bölgesinde, 9’u Marmara bölgesinde, 7’si Ege bölgesinde, 3’ü Karadeniz bölgesinde, 2’si de İç Anadolu bölgesinde yerleşiktir. 2015 yılı itibariyle, söz konusu tesislerden 12 tanesinin ham çelik kapasitesi 2 milyon ton ve üzerinde, 7 tanesinin kapasitesi 1-2 milyon ton arasında, 6 tanesinin kapasitesi 500 bin-1 milyon ton arasında ve 6 tanesinin kapasitesi de 50 bin-500 bin ton arasındadır.⁹³

Bu sektörün geliştirilmesi ile ilgili atılabilecek adımlar şu şekilde olabilir; kömür, demir cevheri gibi hammadde girdilerinin yükselmesinden dolayı, ülkemizde yeni kömür ve cevher kaynaklarının araştırılması yönünde çalışmalar yapılabilir. Türkiye demir çelik sektöründe yıllardır gündemde olan en önemli konu, ürün cinsi olarak yassı-uzun dengesizliğidir. 2003 yılında İskenderun’da başlayan daha sonra 2006 yılından itibaren yapılan diğer yassı mamul yatırımları ile mevcut durumda 30 yassı, 70 uzun şeklinde olan yassı-uzun dengesi, 60 yassı, 40 uzun olacak şekilde hedeflenmelidir.⁹⁴ Sektörde teknolojik gelişmelere ayak uydurulmak ve rekabet gücü yüksek ürünler üretebilmek için çalışmalar yapılabilir. Türkiye

⁹³ DOĞAKA, 2014, a.g.k., 14.

⁹⁴ DOĞAKA, 2014, a.g.k., 26.

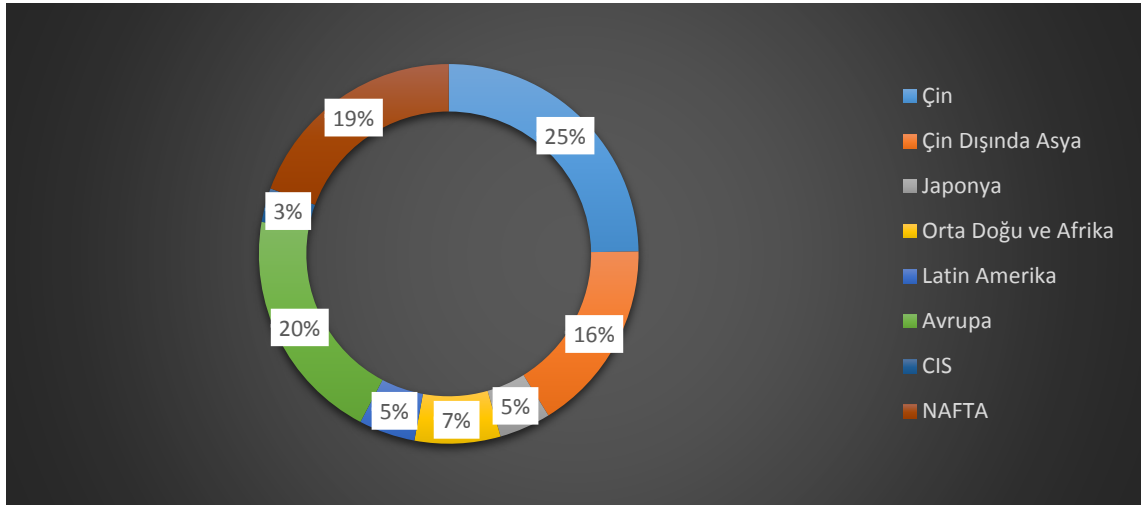
Dünyanın en büyük hurda alıcısıdır, yurtiçi hurda üretiminin arttırılmasına ve alternatif girdiler üretilmesine yönelik tedbirler alınabilir. Demir çelik sektörünün bir diğer sorunu cevherlerin tükenmeye yüz tutması ve düşük tenörlü cevherlerin fazlalığıdır, bu yüzden yeni cevherler bulunmasına yönelik çalışmalar yapılmalı ve tenör zenginleştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Tenör zenginleştirme işlemi yüksek enerji gereksinimi duymaktadır bu yüzden bu işlemin karlılığı enerji maliyetiyle yakından alakalıdır dolayısıyla; demir çelik endüstrisinde enerji girdi maliyetlerinin azaltılması yönünde gerekli çalışma, planlama ve yatırımlar yapılmalıdır.

4.6. Plastik ve mamulleri

Plastik ve mamulleri petrokimya ürünleridir. Çeşitli sertlik ve dayanıklılıkta üretilebilen bu ürünler ev gereçleri, otomotiv, inşaat gibi farklı alanlarda kullanılabilir. Plastik ve mamulleri kapsamına hammadde olarak; ilk şekillerde etilen polimerler, propilenler, vinil asetat, akrilik polimerler, vinil klorür, silikonlar, plastik hurda ve döküntüleri girmektedir. Bunun yanında; plastikten levhalar, folyolar, şeritler, hortumlar, borular, yer kaplamaları, inşaat malzemeleri, banyo, küvet, lavabolar ve ev eşyaları da bu gruba girmektedir.

Dünya plastik üretiminde önde gelen ülkeler Çin ve ABD'dir. Aşağıda toplam plastik üretiminin bölgelere göre dağılımı görülmektedir. Ardından gelen tabloda ise başlıca ülkelerin plastik üretim miktarları verilmiştir.

Grafik 4.30. 2015 Yılında Plastik Üretiminin Ülke ve Bölgelere Yüzdesel Dağılımı

Kaynak: Plastics Europe, <http://www.plasticseurope.org/Document/plastics---the-facts-2015.aspx>

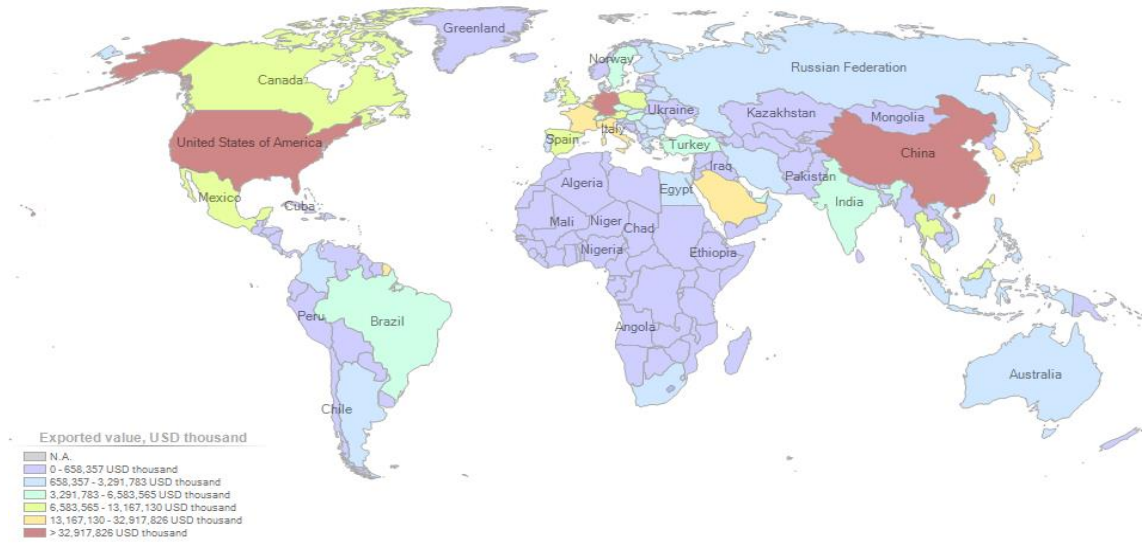
Tablo 4.26. 2015 Yılında Plastik Üretiminde Başlıca Ülkeler ve Üretim Miktarları

Ülke	Bin Ton	Pay	Ülke	Bin Ton	Pay
Çin	72.000	%25	Polonya	6.200	%2,2
ABD	42.000	%14,6	Rusya	6.300	%2,2
Almanya	15.000	%5,2	Endonezya	4.300	%1,5
Suudi Arabistan	12.500	%4,3	Kanada	4.200	%1,5
Hindistan	11.500	%4	Malezya	3.600	%1,3
Tayvan	8.500	%3	Çek Cumhuriyeti	1.850	%0,6
Türkiye	8.300	%2,8	Macaristan	1.800	%0,6
İtalya	8.000	%2,8	Arjantin	1.600	%0,6
Brezilya	7.000	%2,4	Diğerleri	67.050	%23,3
Fransa	6.500	%2,3	Toplam	288.000	%100

Kaynak: Plastik Sanayicileri Federasyonu, http://www.plasfed.org.tr/28-turkiye_plastik_sektoru

Çin dünya plastik üretiminin %25'lik kısmını yaparak birinci sırada yer almaktadır. Onu %14,6 ile ABD ve %5,2 ile Almanya takip etmektedir. Türkiye ise 8,3 milyon tonluk üretimi ile dünyada yedinci Avrupa'da ise Almanya'nın ardından ikinci sıradadır. 2015 yılında Türkiye plastik mamul üretimi bir önceki yıla göre %0,6 artarak 8,3 milyon ton ve değer olarak 31,9 milyar ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir. 2010 yılında 5,3 milyon ton olan üretim 2015 yılında 8,3 milyon tona erişmiş ve 2010 ile 2015 yılları arasında yıllık birleşik büyüme oranı %9,5

olmuştur. Değer olarak ise 2010 yılında 20,5 milyar ABD doları olan plastik mamul üretimi, 2015 yılında 31,9 milyar ABD doları düzeyine çıkmış, 2010 yılı ile 2015 yılları arasında yıllık birleşik büyüme oranı %9,2 olarak gerçekleşmiştir. Aşağıdaki tabloda ve harita üzerinde 2015 yılında başlıca plastik ihracatı yapan ülkeler ve ihracat hacimleri verilmiştir.

Görsel 4.1. Plastik İhracatında Ülkelerin İhracat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi

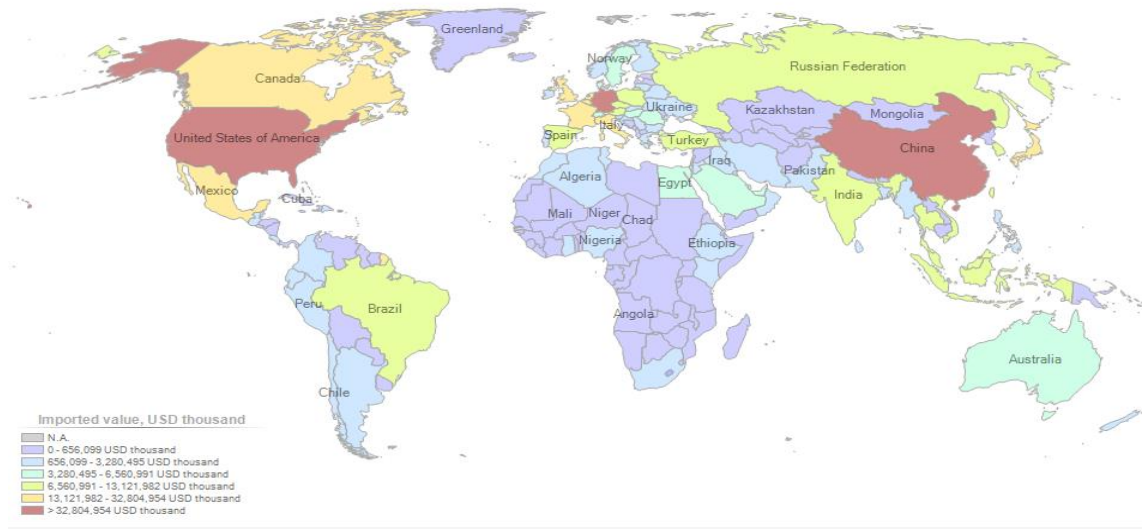
Kaynak: Trademap, <http://trademap.org/Index.aspx>

Tablo 4.27. 2015 Yılında Dünya Plastik İhracatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	İHRACAT(BİN DOLAR)	ÜLKE	İHRACAT(BİN DOLAR)
1-Çin	65.835.653	7-Japonya	22.500.227
2-ABD	60.251.811	8-Fransa	19.762.061
3-Almanya	54.272.745	9-Tayvan	18.506.189
4-Güney Kore	28.220.063	10-İtalya	18.267.613
5-Belçika	27.717.231	23-Türkiye	5.371.206
6-Hollanda	23.630.573	Dünya Toplam	545.200.390

Kaynak: Trademap, <http://trademap.org/Index.aspx>

Yukarıdaki verilerde dikkat çeken nokta; Türkiye plastik üretiminde İtalya ile neredeyse başa baş iken ihracatta bir hayli geride olmasıdır. Öyle ki: İtalya 18.267 milyon dolarlık ihracat yapabilmişken Türkiye sadece 5.371 milyon dolarlık ihracat yapabirmiştir. Bunun yanında Belçika ve Hollanda önde gelen üreticiler arasında olmamalarına rağmen ihracatta beşinci ve altıncı sıradadırlar. Bu sektörde Türkiye'nin ihracatta rekabet edemediğinin bir göstergesidir. Aynı şekilde ithalat rakamlarını inceleyecek olursak:

Görsel 4.2. Plastik İthalatında Ülkelerin İthalat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Trademap, <http://trademap.org/Index.aspx>

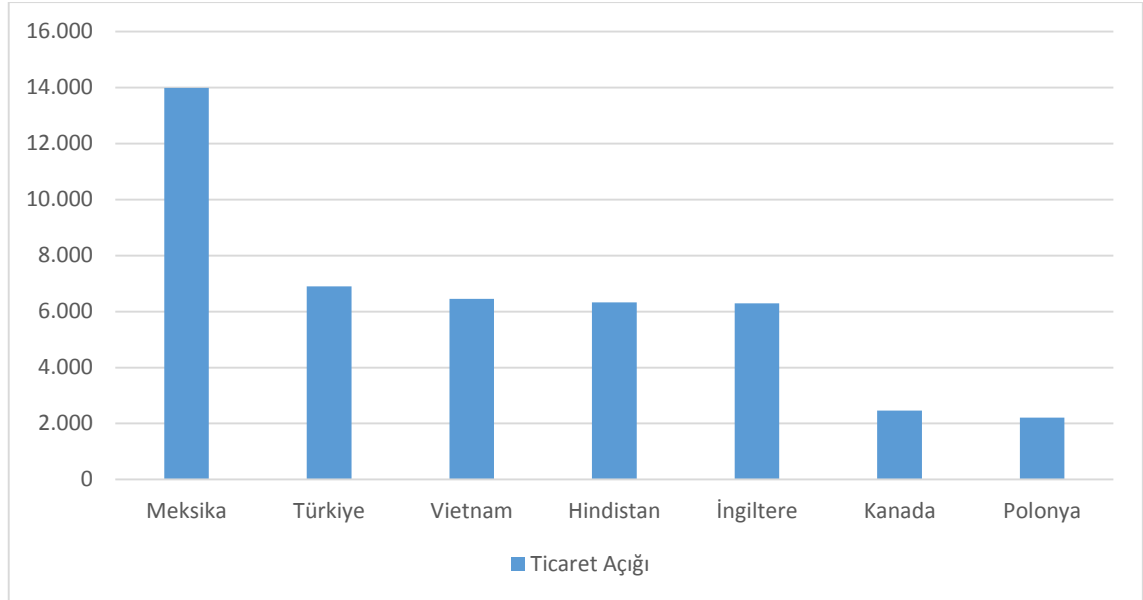
Tablo 4.28. 2015 Yılında Dünya Plastik İthalatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	İTHALAT(BİN DOLAR)	ÜLKE	İTHALAT(BİN DOLAR)
1-Çin	65.609.923	8-Belçika	16.219.367
2-ABD	50.249.343	9-Kanada	14.948.110
3-Almanya	36.288.460	10-Hollanda	14.237.282
4-Fransa	22.367.739	11-Japonya	13.775.654
5-Meksika	22.306.435	12-Türkiye	12.268.290
6-İtalya	18.016.010	Dünya Toplam	556.312.888
7-İngiltere	17.823.264		

Kaynak: Trademap, <http://trademap.org/Index.aspx>

İthalatçı ilk on ülkelerle ihracatçı ilk ülkeler arasında çok fark yoktur. İlk üç yine aynı kalırken listeye Meksika, İngiltere ve Kanada girmiştir. Türkiye ihracatta yirmi üçüncü sıradayken ithalatta on ikinci sıradadır ve ithalatı ihracatının iki katından fazladır. Verilen ülkelerin ticaret dengesi incelendiğinde görülecektir ki; bu sektörde Meksika'nın ardından en fazla ticaret açığı veren ülke Türkiye'dir. Bu verilere göre 6.897 milyon dolar ticaret açığı vermiştir. Aşağıdaki grafikte ise plastik ithalat ve ihracatında ilk yirmide olup zarar eden ülkelerin Türkiye ile karşılaştırılması görülmektedir.

Grafik 4.31. Plastik İhracatında Önde Gelmesine Rağmen Demir Çelik Ticaretinde Dış Ticaret Açığı Veren Ülkeler ve Türkiye'nin Karşılaştırılması

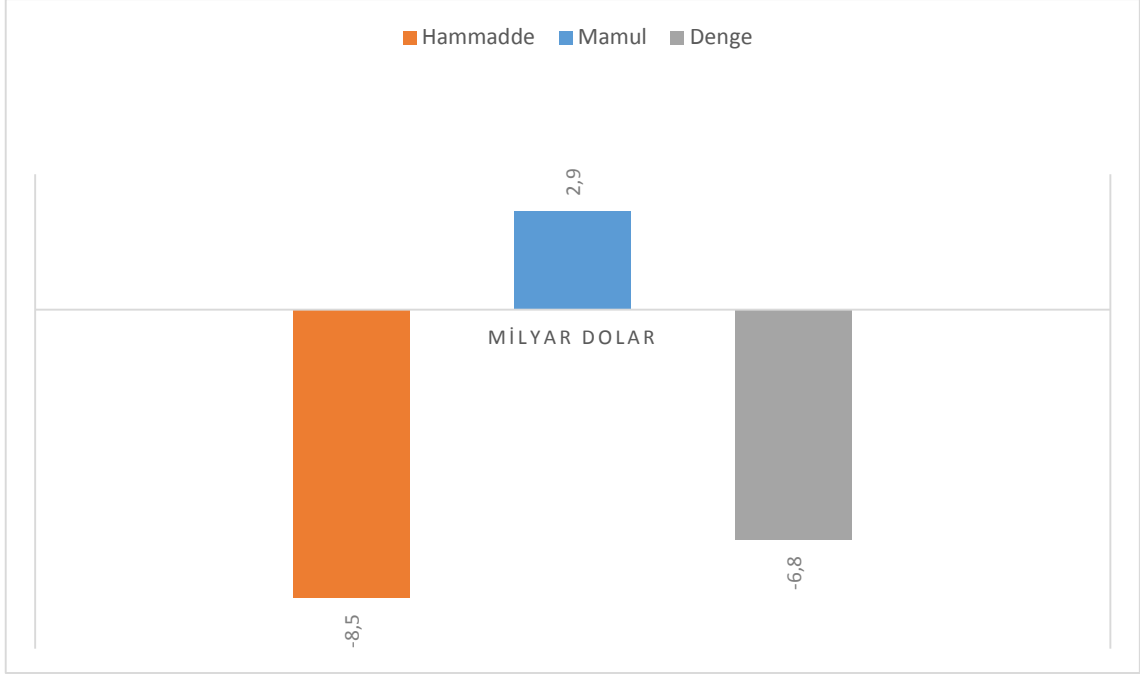
Kaynak: Trademap, <http://trademap.org/Index.aspx>

Meksika'nın ileri düzeyde açığından sonra Türkiye'nin üretimde dünya yedincisi Avrupa'da ise ikinci olmasına rağmen en fazla açık veren ülke olması bu sektörde ciddi bir rekabet sorunu olduğunu ortaya koymakta ve ülke olarak ticarete dezavantajlı olduğumuz ürünler arasına sokmaktadır.

Türkiye'de plastik sektöründe 6499 kayıtlı firma bulunmaktadır. Bu firmaların 252 tanesi yabancı sermayelidir. Türkiye'nin %87 oranında plastik hammadde ithal

bağımlılığı vardır. İthalatın büyük bölümünü de bu oluşturmaktadır.⁹⁵ Örnek olarak 2013 yılındaki ithalat dağılımına göz atarsak:

Grafik 4.32. Türkiye'nin 2013 Yılında Plastik Hammadde ve Mamulde Dış Ticaret Dengesi

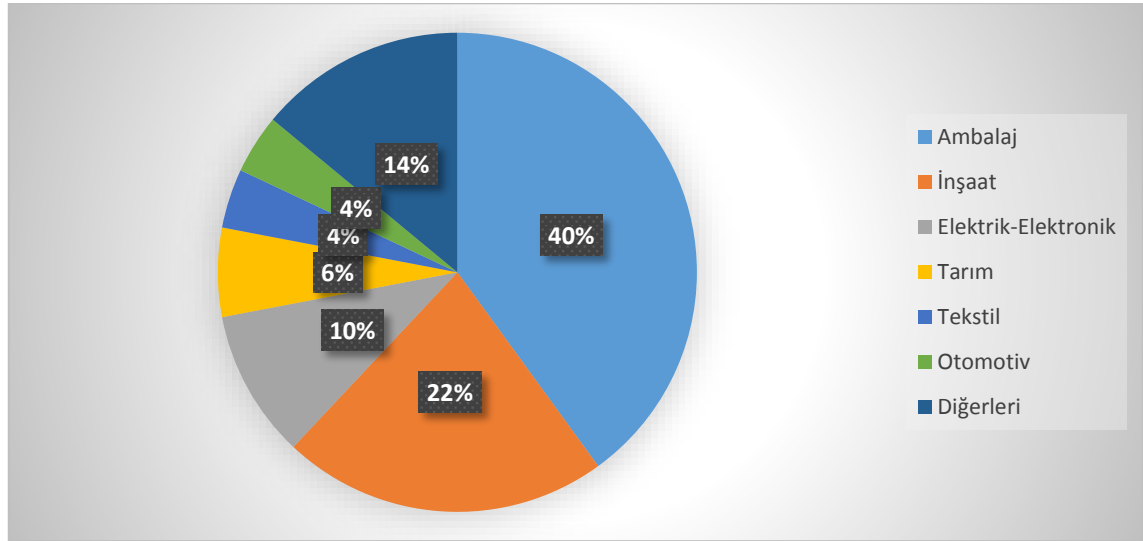

Kaynak: Plastik Sanayicileri Federasyonu, http://www.plasfed.org.tr/28-turkiye_plastik_sektoru

Türkiye’de plastik tüketiminin en yüksek olduğu sektör ambalajdır, arkasından inşaat ve elektrik-elektronik sektörü onu takip etmektedir. Aşağıdaki grafikte bu dağılım görselleştirilmiştir.

⁹⁵ Plastik Sanayicileri Federasyonu[PLASFED] (2013). *Türkiye plastik sektörü*. http://www.plasfed.org.tr/28-turkiye_plastik_sektoru (Erişim Tarihi: 01.05.2014)

Grafik 4.33. Türkiye’de Plastik Tüketiminin Sektörlere Dağılımı

Kaynak: Plastik Sanayicileri Federasyonu, http://www.plasfed.org.tr/28-turkiye_plastik_sektoru

Türkiye’nin plastik ve mamulleri ihraç ettiği başlıca ülkeler: Irak, Almanya, İngiltere, İtalya, Rusya, İran ve İsrail, ithalat yaptığı başlıca ülkeler ise; Almanya, Suudi Arabistan, Güney Kore, Çin, Belçika ve İtalya’dır. Aşağıdaki tabloda son üç yılda bu ülkelerle yapılan ihracat ve ithalat hacmi verilmiştir.

Tablo 4.29. Türkiye’nin Plastik Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı

İHRACAT ÜLKE	2013	2014	2015
İRAK	671.097.934	588.411.479	492.659.110
ALMANYA	352.576.449	383.527.222	360.462.432
İNGİLTERE	221.149.198	239.170.988	225.873.780
İTALYA	177.171.394	228.063.598	202.115.314
İRAN	208.616.493	243.965.566	186.123.971
RUSYA	319.290.070	307.274.945	186.086.779
İSRAİL	143.037.780	171.622.657	181.038.620

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tablo 4.30. Türkiye'nin Plastik Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı

İTHALAT ÜLKE	2013	2014	2015
ALMANYA	1.682.446.839	1.611.991.060	1.419.708.175
SUUDİ ARABİSTAN	1.615.836.506	1.722.562.824	1.324.535.749
GÜNEY KORE	933.216.310	1.340.404.960	1.160.535.109
ÇİN	1.019.692.506	993.812.473	889.194.479
BELÇİKA	900.461.450	830.514.907	686.660.238
İTALYA	754.491.816	795.951.398	674.109.690
FRANSA	668.317.552	702.493.253	559.516.506

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

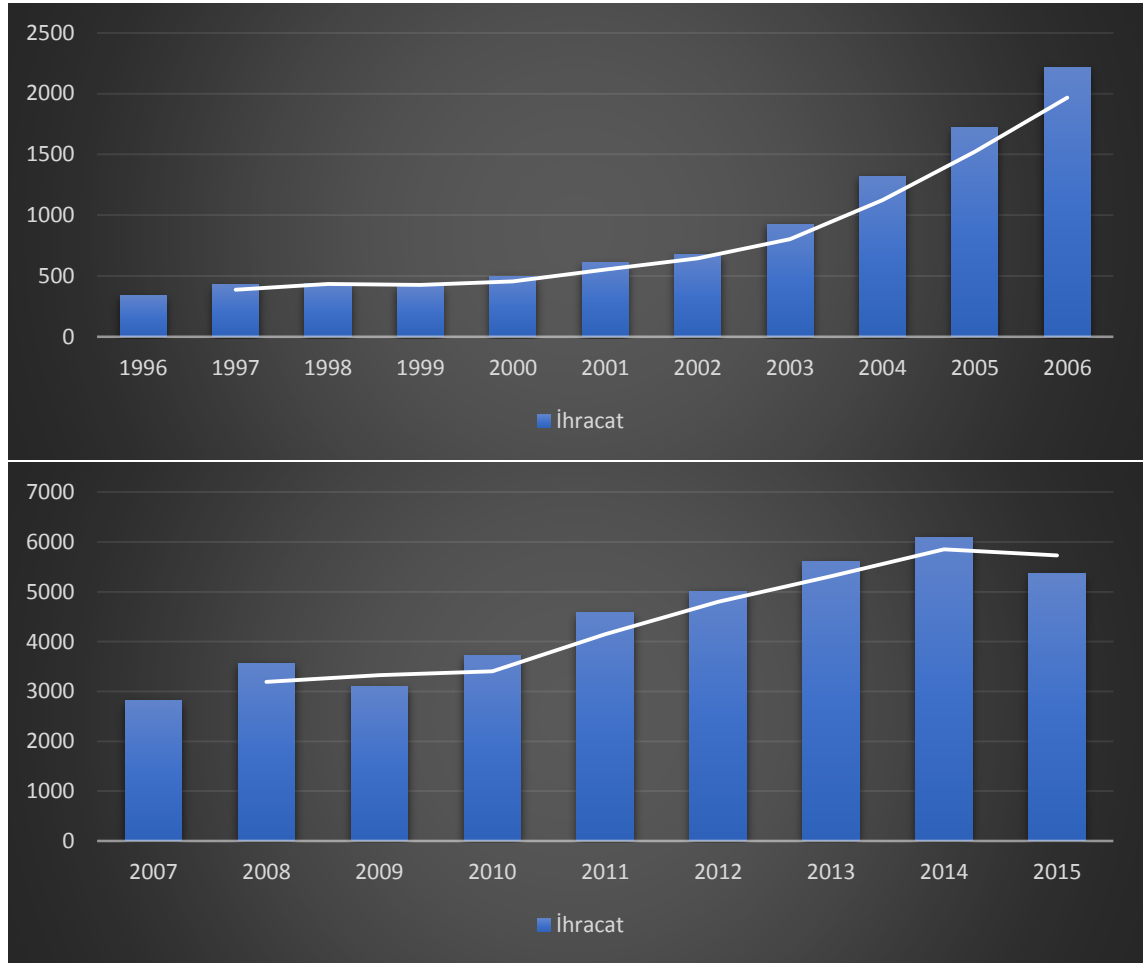
Birkaç istisnai durum dışında hem ihracatın hem de ithalatın gerilediği görülmektedir. 2015 yılı verilerine göre en büyük ihracatçımız Irak, en büyük ithalatçımız ise Almanya'dır, Almanya'nın hemen ardından gelen Suudi Arabistan 2014 yılında Almanya'yı geride bırakmış fakat 2015 yılında tekrardan gerisinde kalmıştır. Konunun devamında Türkiye'nin 1996 yılından 2015'e kadar plastik ve mamulleri sektöründeki ithalat ve ihracat rakamları tablo ve grafik üzerinde incelenecektir. Aşağıdaki tablo ve grafikler ihracat miktarını göstermektedir.

Tablo 4.31. Türkiye'nin Plastik ve Mamulleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi

	İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim		İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	343.411.856		2006	2.214.265.778	%28,57
1997	430.232.723	%25,28	2007	2.822.051.008	%27,44
1998	437.868.945	%1,77	2008	3.563.148.164	%26,26
1999	416.481.068	-%4,89	2009	3.093.758.846	-%13,18
2000	498.782.175	%19,76	2010	3.716.596.306	%20,13
2001	610.143.209	%22,32	2011	4.580.258.186	%23,23
2002	679.863.090	%11,42	2012	5.012.898.977	%9,44
2003	926.035.512	%36,2	2013	5.608.724.405	%11,88
2004	1.323.732.407	%42,94	2014	6.097.283.323	%8,71
2005	1.722.148.131	%30,09	2015	5.358.853.588	-%12,12

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.34. Türkiye'nin Plastik ve Mamulleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996 yılında ihracatımız 343 milyon dolar gibi düşük bir seviyededir. 2001 yılına kadar olan dönem incelendiğinde 1999 yılı hariç sürekli bir artış halindedir. 1999 yılında %4,89 oranında düşüş yaşanmıştır. 1996 yılında 343 milyon dolar olan ihracat 2001 yılına gelindiğinde %77,84 oranında artarak 610 milyon dolara ulaşmıştır. Bu dönemde yıllık ortalama artış %12,84'tür. 2002 yılından 2009 yılına kadar olan dönem incelendiğinde diğer sektörlere benzer şekilde yüksek oranlarda artış ve 2009 yılında krizin etkisiyle gerileme görüyoruz. 2002 yılında 679 milyon dolar olan ihracat 2008 yılına gelindiğinde 3.563 milyon dolara kadar yükselmiştir. 2009 yılında ise %13,18 oranında düşüşle 3.093 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Bu dönemde ihracat hacmi %355,5 gibi yüksek bir oranda artış

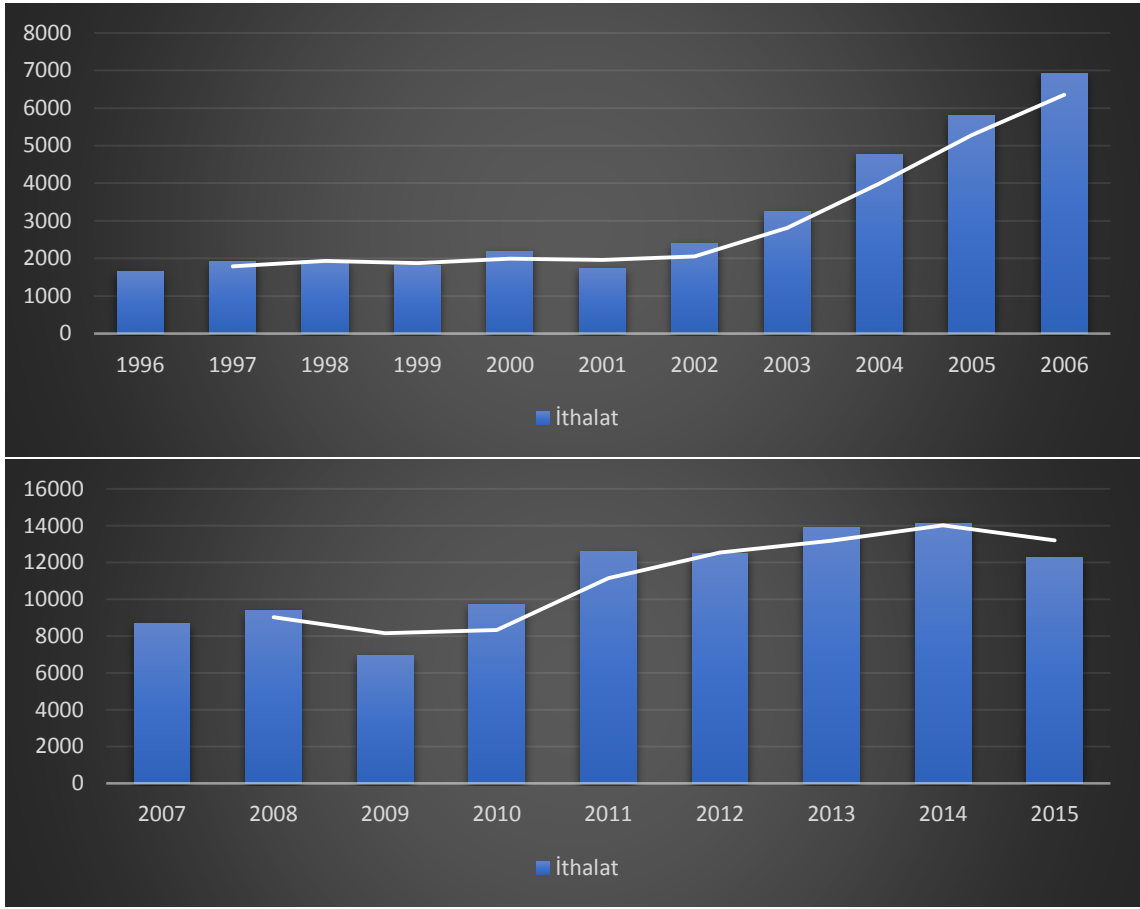
göstermiştir, yıllık ortalama artış oranı ise %23,71'dir. 2010-2015 dönemi ise diğer sektörler gibi durgun ya da gerileme şeklinde olmamış ihracat düzenli 2015 yılına kadar düzenli bir biçimde artmıştır, yalnızca 2015 yılında %12,12'lik bir düşüş yaşamıştır. 2010 yılında 3.716 milyon dolar olan ihracat 2014 yılında 6.097 milyon dolara ulaşarak Türkiye için rekor seviyeye yükselmiştir. 2015 yılında yaşanan düşüşle 5.358 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Bu dönem sonunda ihracat %44,18 artmıştır, yıllık ortalama artış oranı ise %10,21'dir. İthalat verileri ise şu şekildedir:

Tablo 4.32. Türkiye'nin Plastik ve Mamulleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi

	İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim		İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	1.652.837.156		2006	6.918.411.209	%19,37
1997	1.926.518.512	%16,55	2007	8.688.043.830	%25,57
1998	1.943.004.065	%0,85	2008	9.385.516.806	%8,02
1999	1.806.431.683	-%7,03	2009	6.944.490.149	-%26,01
2000	2.179.476.747	%20,65	2010	9.730.432.011	%40,11
2001	1.733.426.109	-%20,47	2011	12.578.501.480	%29,26
2002	2.382.133.867	%37,42	2012	12.505.397.536	-%0,59
2003	3.235.625.117	%35,82	2013	13.881.017.368	%11
2004	4.763.094.212	%47,20	2014	14.150.791.769	%1,94
2005	5.795.589.018	%21,67	2015	12.268.272.187	-%13,31

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.35. Türkiye'nin Plastik ve Mamulleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

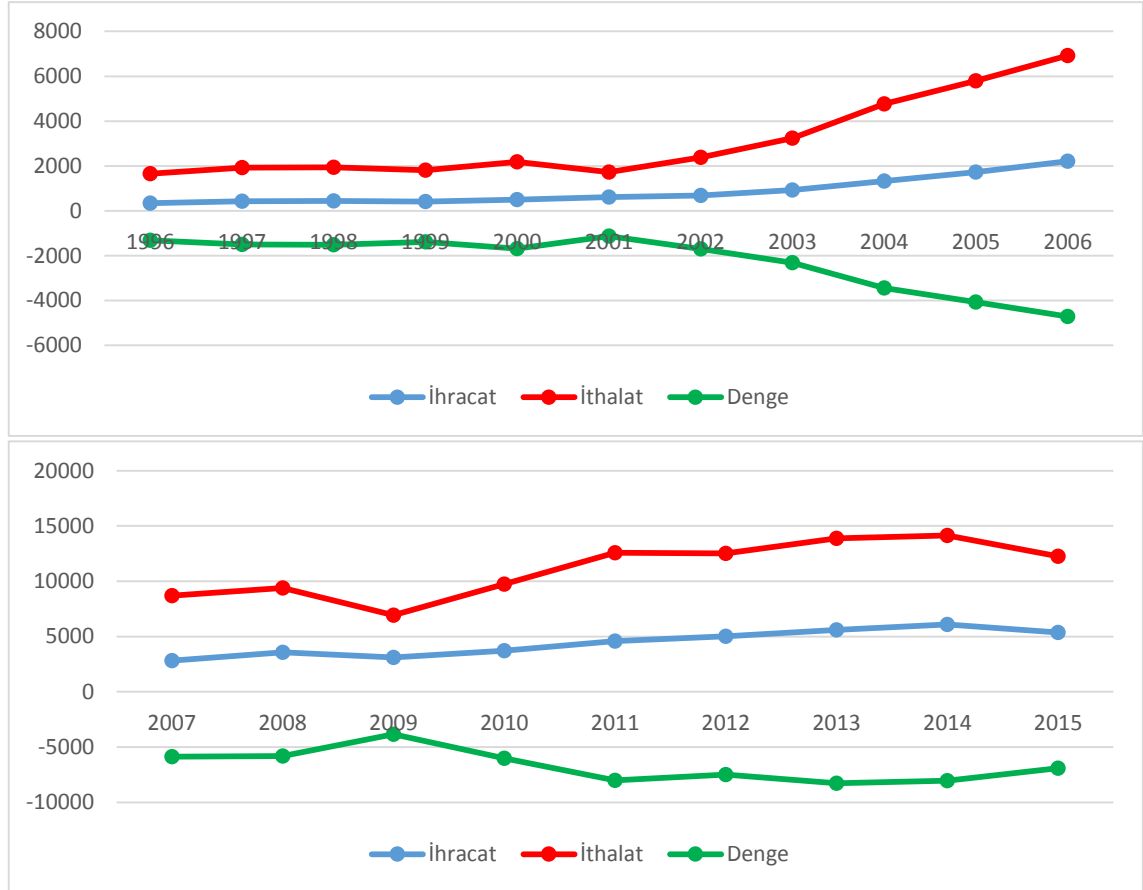

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996-2001 yılları arasında ithalat rakamları dalgalı bir seyir izlemiştir. 1996 yılında plastik ve mamulleri ithalatı 1.652 milyon dolarken 1998 yılına gelindiğinde 1.943 milyon dolara kadar yükselmiştir. Daha sonraki yıllarda krizin de etkisiyle azalmalar olmuştur. 2001 yılında bir önceki yıla göre %20,47 oranında gerileyen ithalat 1.733 milyon dolar seviyesine düşmüştür. Bu yıllar arasında ithalatımız sadece %4,9 oranında artmıştır. 2002-2009 dönemi ihracat tablosuna benzer şekilde sürekli artış göstermiş bu artış 2009 yılına kadar devam etmiştir. Küresel krizin etkisiyle 2009 yılında diğer sektörlerde olduğu gibi bu sektörde de ithalatta düşüş yaşanmıştır; 2008 yılında 9.385 milyon dolar olan ithalat 2009 yılında 6.944 milyon dolara düşmüştür. 2010-2015 yıllarında, 2012 yılındaki %0,59 oranında çok küçük bir düşüş görmezden gelinirse 2015 yılına kadar sürekli bir yükselme vardır. 2014 yılında 14.150 milyon dolar seviyesine kadar yükselen plastik ve plastik

mamul ithalatı sektörün en yüksek ithalat seviyesidir. 2015 yılında ise %13,31 oranında bir düşüş yaşanmış ve 12.268 milyon dolara gerilemiştir. İhracat ve ithalat verilerinin grafik üzerinde bir arada görünümü ise grafik üzerinde şu şekildedir:

Grafik 4.36. Türkiye'nin Plastik ve Mamulleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Yukarıdaki grafikler diğer incelediğimiz sektörlerden çok farklı değildir. Sürekli olarak verilen dış ticaret açığı, 1996-2001 yılları arasında daha durgunken 2002 yılı ve sonrasında yüksek ivmeli bir artış, 2009 yılında krizin etkisiyle dış ticaret açığında azalma şeklinde oluşmuştur. 2011 yılında 7.998 milyon dolara kadar artan açık bu yıldan sonra daha düz bir çizgi halini almış ve 2013 yılından sonra düşmeye başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında son yıllardaki bu iyileşme

olumludur. Plastik Sanayicileri Federasyonu(PLASFED) raporunda 2015 yılı ihracatıyla ilgili şöyle bir yorum yapmıştır:

“2015 sonu itibarıyla geçici Aralık ayı ihracat verileri dikkate alındığında değer bazında plastik mamul ihracatında %13,7 gerileme söz konusu. %10’un üzerindeki bu düşüş paritenin dolar cinsinden hesaplanan ihracat gelirinde yaptığı tahribata yakın bir değerdir. Zira ihracatta miktar bazında gerileme %2,5 ile ihmal edilebilir düzeyde oluşmaktadır. Paritenin stabilize olması ve 2016’da bir önceki yılın baz etkisi ile birlikte tekrar sektör ihracatının güçlü bir yön kazanacağına inanıyoruz.”⁹⁶

Sektör son yıllar itibarıyla durgunluk içine girmiştir, bu da sektör temsilcilerini telaşlandırmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak PLASFED yönetim kurulu başkanı şunları söylemiştir:

“Bizleri bekleyen bu dönüşüm sürecine hepimiz hazır olmalıyız. Zira savunma, havacılık, medikal, otomotiv, elektronik sanayi gibi sektörler başta olmak üzere birçok sektörde yeni ve yenilikçi olan çözümler plastik endüstrisinden gelmeye devam edecektir. Bu trendi desteklemek için ileri polimerlerin Türkiye’de geliştirilmesi ve üretilmesi teşvik edilmelidir. Bunu yaparken yöntem olarak ithalatta korunma önlemleri değil, girdi maliyetlerini teşvik eden akıllı teşvik stratejileri uygulanmalıdır. Hükümetimiz bir dizi önlem açıkladı. Araştırma ve geliştirme yanında tasarımın da destek kapsamına alınması memnuniyet vericidir. Üretim paketini bekliyoruz. Dar kapsamlı olacağı yönündeki işaretlere rağmen beklentimiz, bunun plastik sektörünü de kapsaması. Her zaman vurguladığımız gibi; plastik sektörünü desteklediğinizde, gıda sanayinden otomotive, havacılık sanayinden beyaz eşya ve inşaatla kadar her sektöre destek vermiş olursunuz. Atılan adımları destekliyoruz ve bu bağlamda derinleştirilmeli, yeni önlemlerle desteklenmeli, diyoruz. Plastik sektörü 10 yılı aşan neredeyse kesintisiz bir büyüme döneminin ardından, duraklama işareti veriyor. Her sektöre mamul-yarı mamul

⁹⁶ PLASFED (2015). *2015 Yılı sonu plastik sektörü değerlendirmesi*. s 3.
http://www.plasfed.org.tr/uploads/Plastik_Sektoru_Yilsonu_Deg.pdf (Erişim Tarihi:01.05.2016)

veren plastik sektörünün bu durumu, aynı zamanda imalat sanayimizin de zorlandığının göstergesidir.”⁹⁷

Sektör temsilcileri devletten destek beklemektedir. Türkiye'nin bu sektördeki sorunlarından önemli bir tanesi de teknolojik rekabette etkin olamamasıdır. Üretimin bu denli yüksek olup ihracatın bu denli düşük olmasının önemli bir sebebi de budur. Bu yüzden sektörün gelişmesi için atılabilecek adımlar; Ar-Ge yatırımlarına teşvik arttırılabilir. Plastik mamul üreticilerinin büyük çoğunluğu KOBİ'lerden oluşmaktadır ve lokal bazda faaliyet göstermektedir, bu yüzden sektör bölgelerin durum ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bölgelere özel desteklenmelidir. Teşvik uygulamalarının hedeflerinden biri de bölgeler arası kalkınmışlık farkını ortadan kaldırmaktır, bu yüzden mevcut yatırımların alt bölgelere aktarılması da sektörün gelişmesine katkı sağlayacaktır. Dış ticaret açığımızın önemli bir kaynağı hammadde ithalatına dayanmaktadır. Petro-kimya ürünü olan plastiğin hammaddesi ülkemizde maalesef yeterli miktarda yoktur. Bu yüzden hammadde ithalatını azaltmak bir çözüm değildir. Bu durumda yapılacak olan teknolojik standardı ve katma değeri olabildiğince yüksek ürünler üretip bunu uluslararası pazarda satabilmek olacaktır.

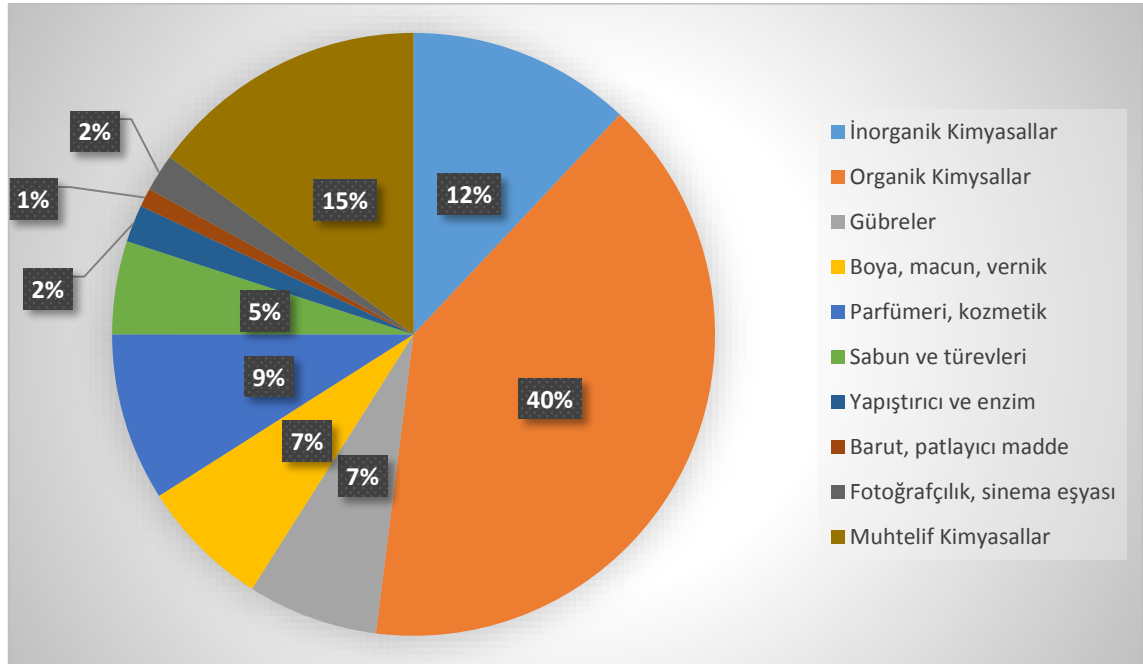
4.7. Organik kimyasal ürünler

Kimya sektörü tanımı, diğer birçok sektörün girdisini oluşturan çok geniş bir yelpazedir. Kauçuk, plastik hammaddesi nafta, mineral yakıt ve yağlar, inorganik ve organik kimyasallar, boya, macun vernik, barut ve patlayıcı maddeler gibi geniş bir ürün grubunu ifade eder. Organik kimyasal ürünler ise bu geniş sektörün bir koludur. Organik kimyasallar, zirai ilaçlar, vitamin ve antibiyotikler, gübreler, bazı kişisel temizlik ürünleri ve bazı imalat sektöründe kullanılan organik kimyasal ürünler bu sektör kapsamındadır. Fasillara göre sınıflamaya göre bu grupta yer alan ürünlere diğer örnekler; siklik ve asiklik hidrokarbonlar, siklik ve asiklik alkoller,

⁹⁷ PLASFED (2015). Türkiye Plastik Sektörü 2015 Raporu (2015). <http://www.barat.com.tr/plasfed-turkiye-plastik-sektoru-2015-raporu/> (Erişim Tarihi: 01.05.2016)

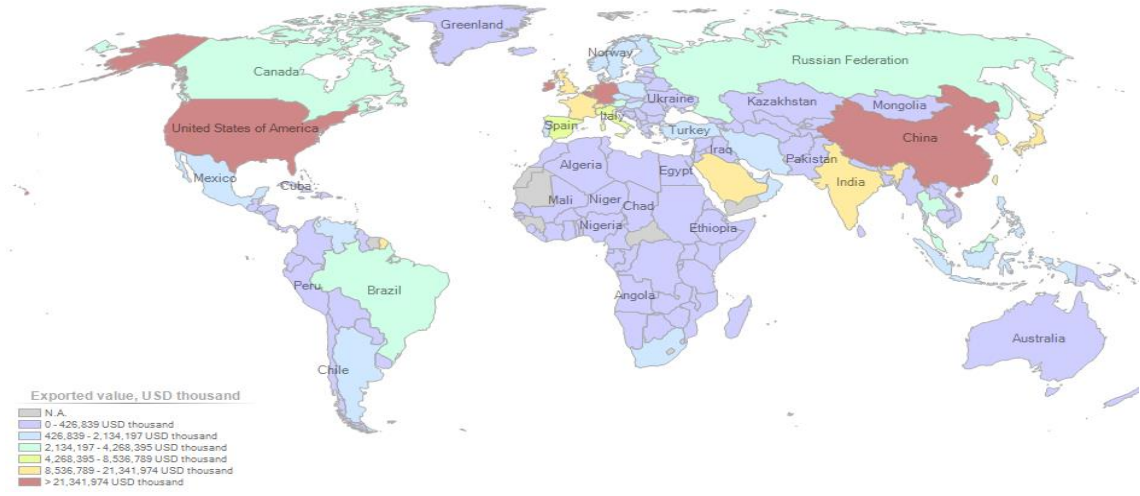
fenoller, eterler, aldehitler, ketonlar, fosforik esterler, nükleik asitler, provitaminler ve vitaminler, glikozitler ve antibiyotiklerdir. Değer bazında dünya kimya sektörü ihracatının %40'ını organik kimya sektörü oluşturmaktadır. Aşağıdaki grafikte kimya alt sektörlerinin değer bazında ihracat dağılımları verilmiştir.

Grafik 4.37. Dünya Kimyasal Ürün İhracatının Alt Gruplara Dağılımı

Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Kimya Sektörü Raporu, http://www.tskb.com.tr/i/content/730_1_Kimya_Sektor_Raporu_Agustos_2014.pdf

Dünya organik kimya sektöründe başta gelen ülkeler Çin, ABD, Japonya, Almanya ve Belçika'dır. Aşağıdaki haritada ülkelerin organik kimyasal ihracat seviyesi verilmiştir, ardından gelen tabloda ise ilk on ihracatçı ve Türkiye'nin 2015 ihracat değerleri yer almaktadır.

Görsel 4.3. Ülkelerin Organik Kimyasal Ürünler İhracat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

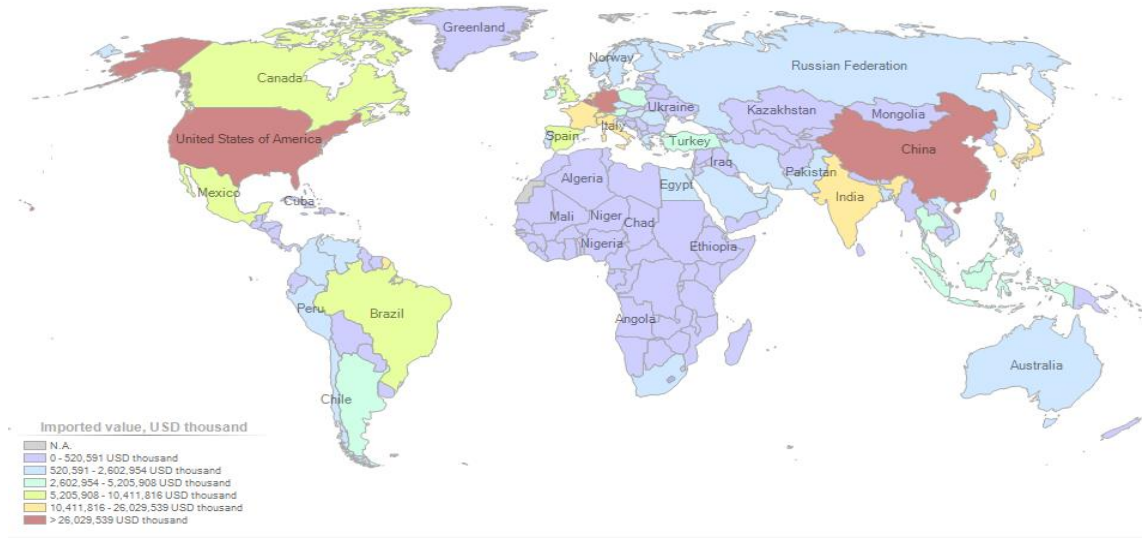
Tablo 4.33. 2015 Yılında Dünya Organik Kimyasal İhracatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	İHRACAT(BİN DOLAR)	ÜLKE	İHRACAT(BİN DOLAR)
1-Çin	42.683.948	7-Güney Kore	18.245.308
2-ABD	38.834.820	8-Japonya	17.915.426
3-Belçika	31.245.548	9-İsviçre	17.338.574
4-İrlanda	25.456.412	10-Singapur	15.622.714
5-Almanya	23.952.467	44-Türkiye	474,102
6-Hollanda	19.267.057	Dünya Toplam	364.403.969

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

Harita ve tablonun bize gösterdiği; 2015 yılında 364.403 milyon dolarlık dünya organik kimyasal ihracatında başı çeken ülkelerin Çin, ABD, Belçika, İrlanda, Almanya ve Hollanda olduğudur. Bu ülkelerin 2015 yılındaki ihracatları 21.341 ve üstü bandında ve haritada kırmızı renktedir. Çin 42.683 milyon dolarlık ihracatla dünya lideri konumundadır. Arkasından ABD ve Belçika 38.834 ve 31.245 milyon dolarla gelmektedir. İkinci seviye olan 8.536-21.341 bandında ise Güney Kore,

Japonya, İsviçre, Singapur, Hindistan, Fransa ve İngiltere göze çarpmaktadır. Türkiye ise ancak beşinci seviye olan 426-2.134 milyon dolar bandında yer alabilmiştir. Türkiye'nin 2015 yılındaki toplam ihracatı ancak 474,102 milyon dolardır ve dünya sıralamasında kırk dördüncüdür. Türkiye organik kimyasal ihracatında sözü geçen ülkeler arasında değildir. 2015 İthalat rakamlarının harita ve tablo üzerinde görünümü ise şu şekildedir:

Görsel 4.4. Ülkelerin Organik Kimyasal Ürünler İthalat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

Tablo 4.34. 2015 Yılında Dünya Organik Kimyasal Ürünler İthalatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	İTHALAT(BİN DOLAR)	ÜLKE	İTHALAT(BİN DOLAR)
1-ABD	52.059.079	7-Fransa	15.676.515
2-Çin	47.878.739	8-Japonya	14.198.625
3-Belçika	32.698.629	9-İtalya	13.924.040
4-Almanya	30.836.015	10-Güney Kore	12.032.849
5-Hollanda	17.447.858	21-Türkiye	4.715.576
6-Hindistan	15.917.583	Dünya Toplam	397.932.001

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

2015 yılında 392.932 milyon dolarlık dünya organik kimyasallar ithalatında en fazla ithalat hacmine sahip olan ülke 52.059 milyon dolarla ABD'dir. Onu arkasından takip eden 47.878 milyon dolarla Çin, 32.698 milyon dolarla Belçika ve 30.836 milyon dolarla Almanya'dır. Bu ülkeler haritada en yüksek ithalat seviyesi olan kırmızı renkle gösterilmiştir. İkinci seviye olan 10.411-26.029 milyon dolar bandında olan ülkeler ise Hollanda, Hindistan, Fransa, Japonya, İtalya ve Güney Kore'dir. Türkiye haritada dördüncü seviye olan 2.602-5.205 milyon dolar bandında yer almaktadır ve 2015 yılındaki ihracatı 4.715 milyon dolardır, Türkiye ithalat sıralamasında yirmi birincidir. 2015 yılında ithalat değerimiz ihracatımızın neredeyse on katıdır. 2015 yılında Türkiye organik kimyasal ticaretinde 4.241 milyon dolarlık dış ticaret açığı vermiştir. Bu ihracat ve ithalat hangi ülkelerle yapılmaktadır? Türkiye'nin bu sektörde başta gelen ihracatçıları: İtalya, ABD, İspanya, Yunanistan ve Romanya'dır. Başta gelen ithalatçı ülkeler ise; Çin, ABD, Almanya, Suudi Arabistan, Güney Kore'dir. Aşağıdaki tablolarda bu ülkelerle son üç yılda yapılan ihracat ve ithalat değerleri verilmiştir.

Tablo 4.35. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı

İHRACAT ÜLKE	2013	2014	2015
İTALYA	96.647.941	143.887.852	98.241.164
ABD	80.186.792	67.330.929	84.264.584
İSPANYA	80.115.346	31.902.050	34.148.969
YUNANİSTAN	38.024.918	19.345.837	32.773.642
ROMANYA	10.735.045	6.274.763	17.036.150

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tablo 4.36. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı

İTHALAT ÜLKE	2013	2014	2015
ÇİN	599.445.479	718.920.742	740.934.210
ABD	430.082.808	497.304.980	415.372.474
ALMANYA	490.593.202	464.048.006	378.860.077
SUUDİ ARABİSTAN	252.164.490	387.448.182	369.970.715
GÜNEY KORE	182.905.479	379.942.267	359.389.046

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

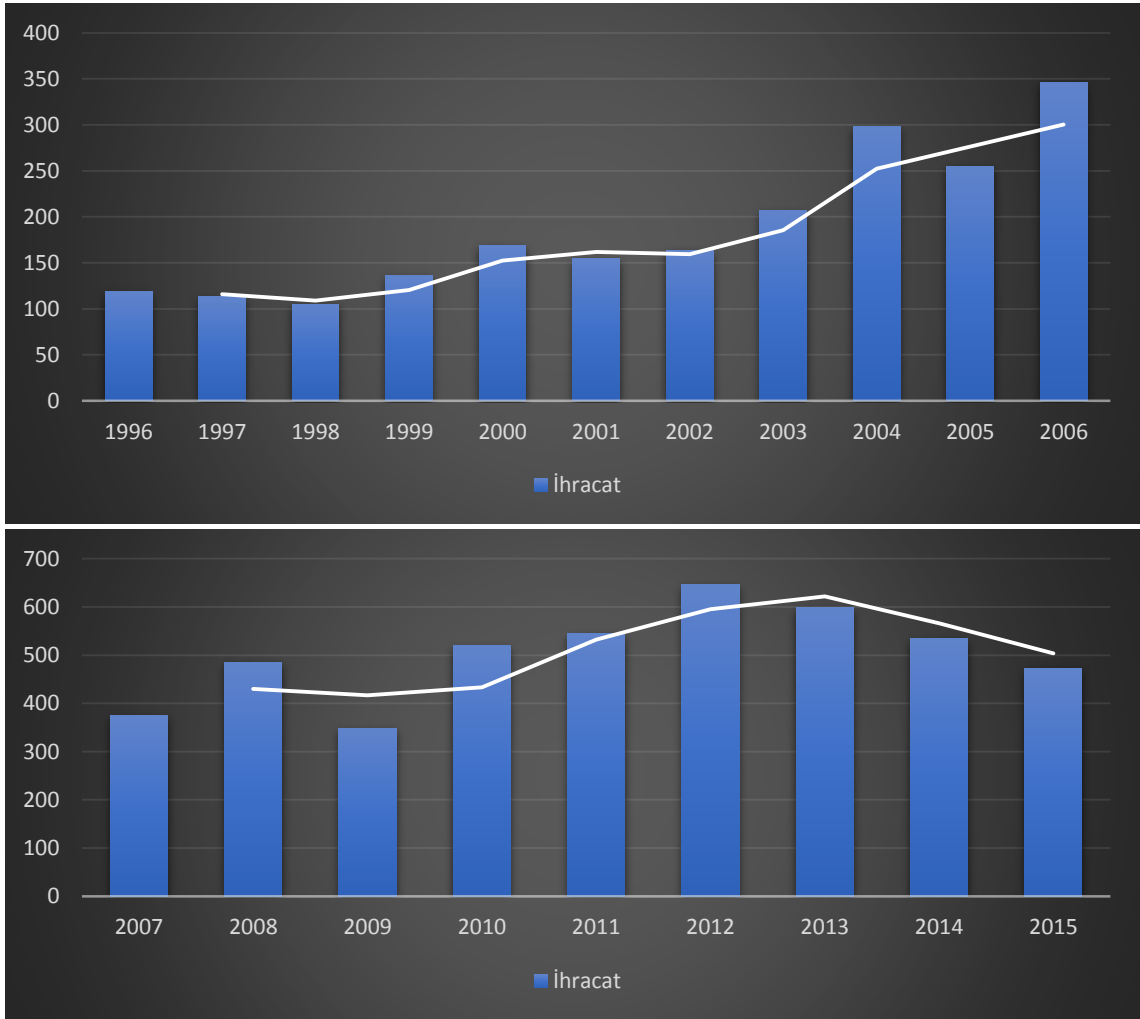
2015 yılına bakıldığında baş ihracatçımız olan İtalya ile ihracatımızın gerilediği fakat diğer dört ülke ile arttığı görülmektedir. İthalatta ise tersi şekilde baş ithalatçımız olan Çin ile 2015 yılında ithalatımızın artış gösterdiği, Almanya hariç ardından gelen ülkelerle ise azaldığı görülmektedir. Devam eden bölümde diğer sektörlere benzer olarak ihracat ve ithalat rakamlarının 1996 yılından 2015 yılına kadar olan bölümdeki seyrine tablo ve grafik üzerinde göz atılacaktır. Aşağıda sözü edilen yıllar içinde organik kimyasal ihracat rakamları tablo ve grafik üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 4.37. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi

	İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim		İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	119.129.640		2006	346.186.344	%35,58
1997	113.280.894	-%4,91	2007	374.383.191	%8,14
1998	105.866.437	-%6,55	2008	486.560.187	%29,96
1999	136.611.866	%29,04	2009	347.697.738	-%28,54
2000	169.843.781	%24,32	2010	520.499.181	%49,69
2001	155.598.713	-%8,39	2011	545.360.824	%4,77
2002	164.914.251	%5,98	2012	646.889.024	%18,61
2003	207.263.447	%25,67	2013	598.460.434	-%7,49
2004	298.290.395	%43,91	2014	534.418.363	-%10,71
2005	255.320.588	-%14,41	2015	473.941.473	-%11,32

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.38. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996-2001 arasında ihracat iyi bir görünüm çizememiştir. Yalnızca 1999 ve 2000 yıllarında ihracat artışı olmuş diğer yıllarda ise düşüş yaşanmıştır. 1996 yılında 119 milyon dolar civarında olan ihracat 1998 yılına gelindiğinde 105 milyon dolara düşmüş, daha sonra yükselerek 2000 yılında 169 milyon dolara kadar çıkmış ve 2001'de gerileyerek 155 milyon dolara düşmüştür. Bu dönemde ihracat %30,25 oranında artmıştır ve yıllık ortalama artış %6,7'dir. 2002-2009 dönemi diğer sektörlerde olduğu gibi istikrarlı bir ihracat artış grafiği çizememiştir. 2003, 2004, 2006 ve 2008 yıllarında yüksek artışlar yaşanmış fakat 2005 ve 2009 yıllarında ihracat düşüşleri de olmuştur. 2002 yılında 164 milyon dolar olan ihracat 2008

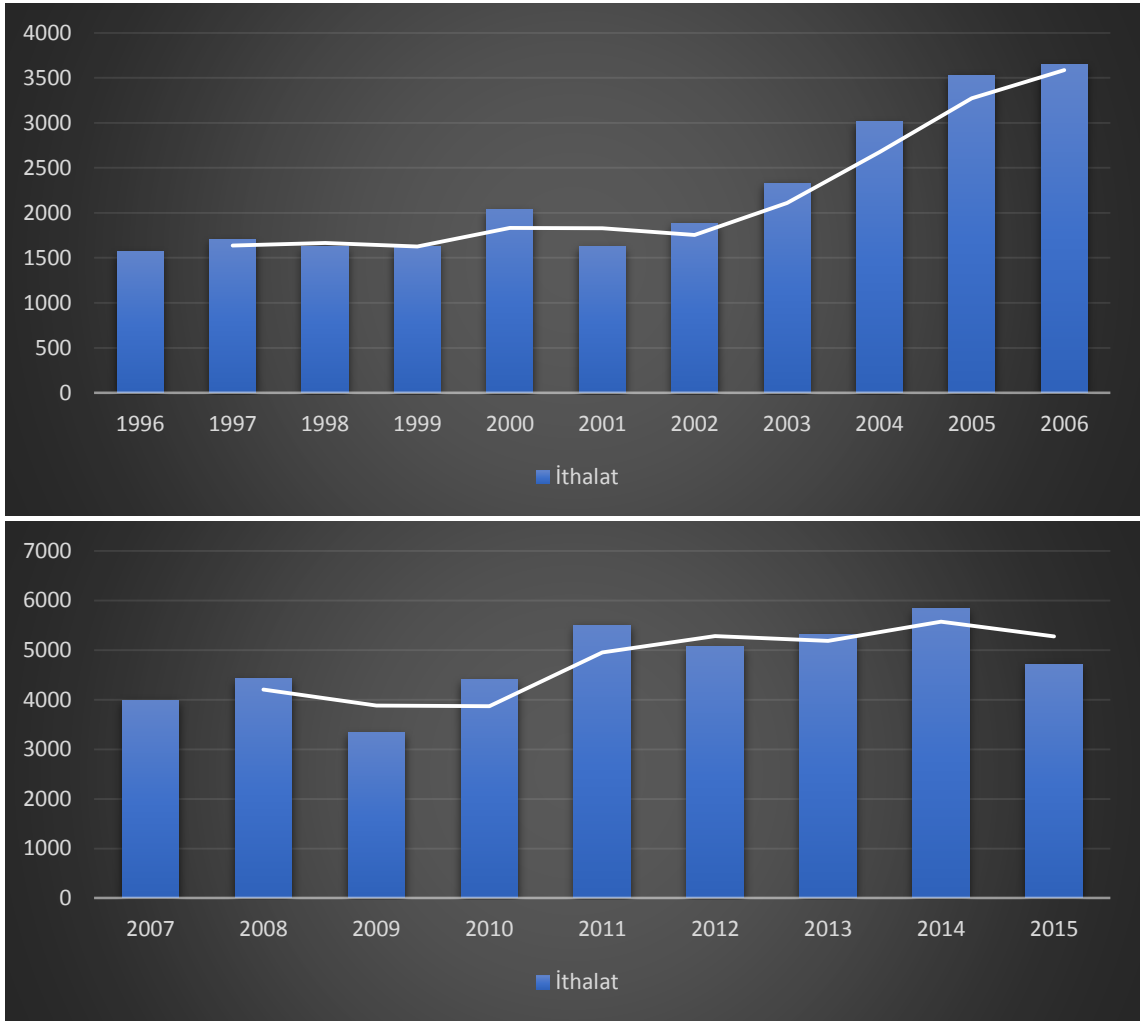
yılında 486 milyon dolara ulaşmış 2009 yılında krizin etkisiyle %28,54 oranında düşüş yaşayarak 347 milyon dolara gerilemiştir. Bu dönemde ihracat %111,58 artmıştır ve yıllık ortalama artış oranı %13,28'dir. 2010-2015 döneminde 2012 yılına kadar ihracatta düzenli artış yaşanmış bu yıldan sonra 2015 yılına kadar aynı şekilde düzenli bir düşüş yaşanmıştır. 2012 yılında 646 milyon dolara kadar çıkan ihracat bu sektördeki en yüksek seviyedir. Bu yıldan sonra düşüşle 2015'e gelindiğinde 473 milyon dolara kadar gerilemiştir. Bu dönemde ihracat %9,04 azalmıştır. İthalat verileri ise şu şekildedir:

Tablo 4.38. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi

	İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim		İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	1.571.924.366		2006	3.642.179.793	%3,13
1997	1.703.818.131	%8,39	2007	3.995.870.928	%9,71
1998	1.626.639.773	-%4,53	2008	4.421.327.974	%10,64
1999	1.626.150.621	-%0,04	2009	3.341.722.446	-%24,42
2000	2.036.943.075	%25,26	2010	4.400.234.322	%31,67
2001	1.625.024.690	-%20,23	2011	5.504.434.997	%25,09
2002	1.887.544.762	%16,15	2012	5.064.621.139	%8
2003	2.332.491.491	%23,57	2013	5.314.063.766	%4,92
2004	3.016.972.953	%29,34	2014	5.833.426.020	%9,77
2005	3.531.580.944	%17,05	2015	4.715.471.469	-%19,17

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.39. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

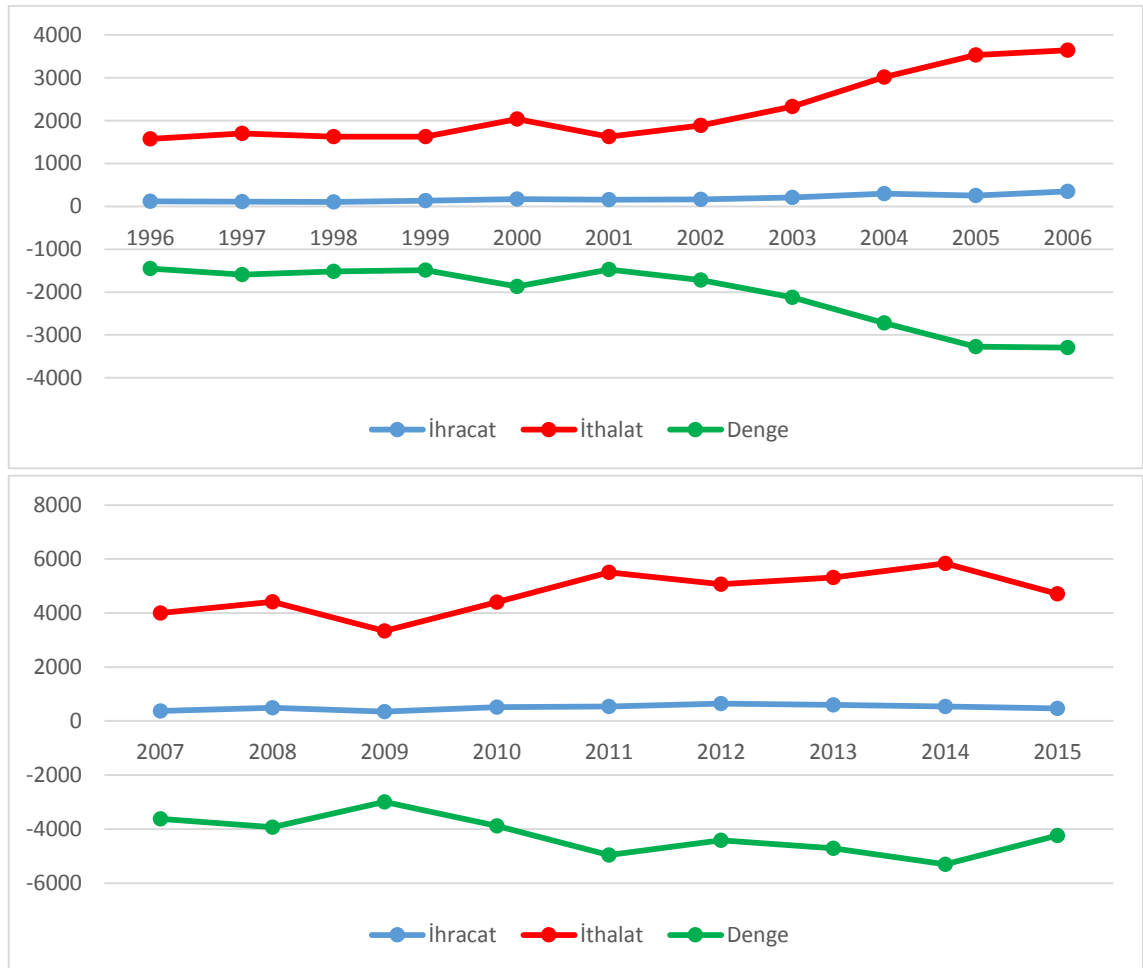

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996-2001 döneminde ithalat 1.626 milyon dolar civarında seyretmiştir. Yalnızca 2000 yılında %25,26'lık bir artışla 2.036 milyon dolara yükselmiş sonraki yıl tekrardan 1.626 seviyesine dönmüştür. Bu dönemde ithalat yalnızca %3,43 oranında artmıştır. Yıllık artış oranı ortalama %1,71'dir. 2002-2009 döneminde ise 2008 yılına kadar düzenli bir artış olmuştur. 2002 yılında yıllık ithalat hacmi 1.887 milyon dolardır, 2008 yılına gelindiğinde bu miktar 4.421 milyon dolara kadar yükselmiştir. 2009 yılında %24,42'lik bir düşüş yaşamış ve dönemi 3.341 milyon dolarda kapatmıştır. Bu dönemde ithalat %77,05 oranında artmıştır, yıllık ortalama artış oranı ise %10,64'tür. 2010-2015 dönemi dalgalı bir seyir izlemiştir. 2010

yılında 2.010 milyon dolar olan organik kimyasal ürünler ithalatı 2014 yılında 5.833 milyon dolara kadar yükselerek bu fasıldaki en yüksek ithalat hacmine ulaşmıştır. 2015 yılında ise %19,17 oranında bir düşüş yaşanmış ve ithalat 4.715 milyon dolara gerilemiştir. Bu dönemde ithalat %7,15 artmıştır ve yıllık ortalama artış oranı %10,04'tür. İhracat ve ithalat verilerinin ortak bir grafikte görünümü ise şu şekildedir:

Grafik 4.40. Türkiye'nin Organik Kimyasal Ürünler Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafiğe genel olarak bakıldığında ihracatın geçen yıllar boyunca ciddi bir atılım yapamadığını görüyoruz. İthalatın iniş ya da çıkışı dış ticaret dengesine tek başına

etki eden faktör olmuştur diyebiliriz. 1996 yılında 1.452 milyon dolar olan dış ticaret açığımız 2015 yılında 4.242 milyon dolara kadar yükselmiştir. Buna karşılık olarak ihracatımız 119 milyon dolardan 473 milyon dolara kadar yükselebilmıştır; ihracatımız ithalatımızı karşılamaktan çok uzaktır. Şüphesiz ki ithalatın bu kadar yüksek olmasında bu ürünlerin üretilebilmesi için gerekli olan doğal kaynakların Türkiye’de olmaması etkilidir, bu aynı zamanda üretim maliyetini de yükseltmektedir. Üretim maliyetini yükselten bir diğer unsur bilgi yoğun olan bu sektörde kalifiye eleman yetersizliğidir, bu da ücretleri arttırmaktadır.⁹⁸ Teknoloji ve bilgi odaklı olan bu sektörde dezavantajlı olmamızın bir diğer sebebi ise Ar-Ge yatırımlarının düşüklüğüdür. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın raporunda Ertek bunu şu şekilde kaleme almıştır:

“Türkiye’nin kimyasal ürünler ile ilgili Ar-Ge harcamaları 2011’de 196 milyon TL, 2012’de ise 242 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu oranlar ile Türkiye’nin Ar-Ge faaliyetlerine G. Kore’nin %8’i oranında bir bütçe ayırdığı görülmektedir. Sektörde yarı-zamanlılar dahil olmak üzere 1.206 araştırmacı istihdam edilirken bunların sadece 91 tanesi doktora ve üstü dereceye sahiptir. 2014 itibariyle kimya sektöründe özel sektöre ait 9 adet aktif Ar-Ge merkezi bulunmaktadır. “

Yine aynı raporda üniversite ve sektörün iş birliği içinde olduğu teknoparkların kurulmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Organik kimya sektörü için, tüketim potansiyeli yüksek bir iç pazarımızın varlığı ve Türkiye’nin konumu itibariyle hem AB gibi büyük pazarlara hem de Ortadoğu gibi hammadde kaynaklarına yakın olması önemli birer avantajdır.

Organik kimya sektörümüzün hammadde konusunda dışa bağımlı olması bu konuda rekabetçi olmasının önünü tıkamaktadır. Bu yüzden bu sektörün Ar-Ge çalışmalarına önem vererek katma değeri yüksek ürünler üretmesi uzun vadede sektörü daha olumlu bir noktaya getirebilecektir. Bu hedef doğrultusunda nicelik odaklı olması yerine nitelik odaklı eğitim verilmesi gerekmektedir. “Türkiye’de

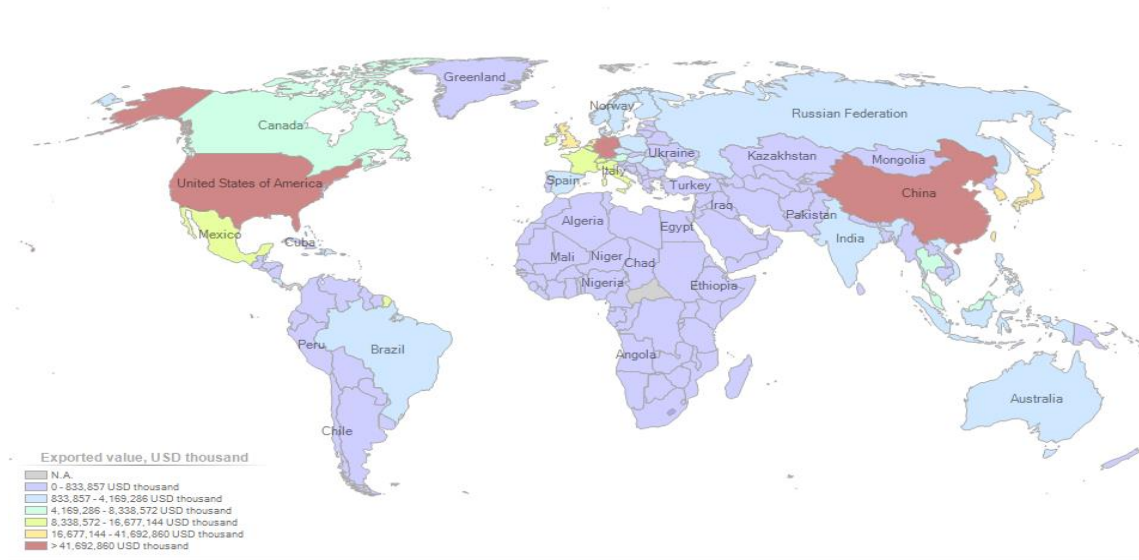
⁹⁸ E. Ertek (2014). *Kimya sektörü raporu*. s. 34.

http://www.tskb.com.tr/i/content/730_1_Kimya_Sektor_Raporu_Agustos_2014.pdf (Erişim Tarihi: 04.05.2016)

nicelik olarak kimya alanında eğitim alan işgücü sayısı yeterli görülse de eğitimin niteliği sektör temsilcilerinin sıklıkla yakındıkları konulardan biri durumundadır.”⁹⁹

4.8. Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarları

Bu sınıflandırma içine giren ürünlere örnek olarak; x, alfa, beta veya gama ışınli cihazlar, optik lifler, optik kablolar, mercekler, gözlükler, gözlük çerçeveleri, fotoğraf makineleri, sabit görüntü projektörleri, sinema kameraları, dürbünler, mikroskoplar, hassas teraziler, pusulalar, resim, çizim, hesap yapmaya mahsus aletler ve ortopedik cihazları sıralanabilir. Bu sektör bilgi ve teknoloji yoğun bir sektördür ve Türkiye'nin en büyük sekizinci ithalat kalemidir. Sektörün 2015 yılındaki dünya ticaret hacmi 539 milyon dolardır. Bu sektörde önde gelen başlıca ülkeler; ABD, Çin, Almanya, Japonya ve Güney Kore'dir. Aşağıdaki haritada ve tabloda bu sektörde önde gelen ülkeler ve Türkiye görülebilir.

Görsel 4.5. Ülkelerin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet İhracat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

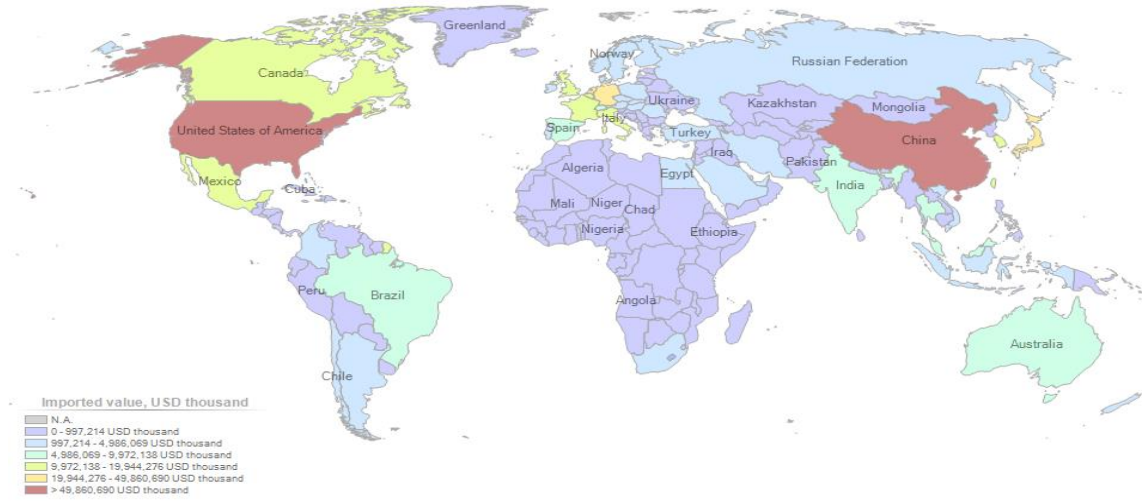
⁹⁹ Ertek, 2014, a.g.k., 66.

Tablo 4.39. 2015 Yılında Dünya Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet İhracatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	İHRACAT(BİN DOLAR)	ÜLKE	İHRACAT(BİN DOLAR)
1-ABD	83.385.721	7-İngiltere	18.378.385
2-Çin	73.779.680	8-Tayvan	17.788.881
3-Almanya	61.206.854	9-Fransa	15.501.164
4-Japonya	35.744.788	10-Singapur	15.439.834
5-Güney Kore	32.522.199	43-Türkiye	724,970
6- Hollanda	25.342.755	Dünya	539.008.806
		Toplam	

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

Sektörün ihracatta önde gelen üç ülkesi ABD, Çin ve Almanya haritada kırmızı renkte gösterilmiştir. Bu üç ülke 2015 yılında sırasıyla 83,3, 73,7 ve 61,2 milyar dolarlık ihracat yapmışlardır. Bu ülkeleri takip eden Japonya 35,7 milyar dolarla çok daha geriden gelmektedir. Japonya, Güney Kore, İngiltere ve Tayvan ikinci seviye olan sarı renkle gösterilmiştir. Japonya ve Güney Kore'nin ihracatı 35,7 ve 32,5 milyar dolardır. Arkasından gelen İngiltere ve Tayvan ile aralarında 13 milyar dolar dolaylarında bir fark vardır. Fransa, Singapur, Meksika ve İtalya gibi ülkeler ise 8-16 milyar dolar bandı olan üçüncü seviye ülkelerdir. Türkiye ise 0-833 milyon dolar seviyesi olan altıncı seviyededir ve dünya sıralamasında kırk üçüncü sıradadır. Türkiye'nin bu sektörde ihracat olarak çok geride olduğu açıktır. İthalat verilerinin harita ve tablo üzerinde görünümü ise şu şekildedir:

Görsel 4.6. Ülkelerin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet İthalat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

Tablo 4.40. 2015 Yılında Dünya Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet İthalatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	İTHALAT(BİN DOLAR)	ÜLKE	İTHALAT(BİN DOLAR)
1-Çin	99.721.428	7-Güney Kore	18.120.666
2-ABD	78.296.285	8-Fransa	17.469.283
3-Almanya	35.201.928	9-Meksika	14.989.013
4-Japonya	23.257.444	10-Hong Kong	13.832.167
5-Hollanda	20.816.418	26-Türkiye	4.621.259
6-İngiltere	18.299.345	Dünya Toplam	536.271.469

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

İhracatta olduğu gibi ithalatta da Çin, ABD ve Almanya ilk üç sıradadır. Haritada ise Çin ve ABD en yüksek ithalat seviyesi olan kırmızıdadır. Bu ülkelerin 2015 yılındaki ithalat hacmi sırasıyla 99,7 ve 78,2 milyar dolardır. Almanya, Japonya ve Hollanda ise ikinci seviye olan 20-49 milyar dolar bandındadır ve sarı renkte gösterilmiştir. Bu ülkelerin ithalat hacmi ise sırasıyla 35,2, 23,2 ve 20,8 milyar dolardır. Listedeki geri kalan ülkeler ise üçüncü seviye olan 10-20 milyar dolar

bandındadır ve yeşil renkte gösterilmiştir. Listede olmayan İtalya, Kanada, Meksika ve Tayvan da bu ülkeler arasındadır. Türkiye ise 4,6 milyar dolarlık ithalat hacmiyle beşinci seviyede yer almaktadır ve dünya genelinde ithalatta yirmi altıncı sıradadır. Türkiye'nin ihracat ve ithalat verilerine yoğunlaştığımızda ise Türkiye'nin başlıca ihracat yaptığı ülkelerin; Almanya, Kazakistan, Azerbaycan, Çin ve Fransa, ithalat yaptığı ülkelerin ise; Almanya, ABD, Çin, Güney Kore ve İtalya olduğunu görüyoruz. Aşağıdaki tablolarda bu ülkelerle son üç yıl içinde yapılan ihracat ve ithalat miktarları verilmiştir.

Tablo 4.41. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı

İHRACAT ÜLKE	2013	2014	2015
ALMANYA	57.843.083	69.130.904	62.087.382
KAZAKİSTAN	19.262.724	17.339.052	43.502.960
AZERBAYCAN	64.790.398	47.163.573	35.608.685
ÇİN	21.658.062	30.611.044	35.377.995
FRANSA	36.384.526	36.681.517	34.297.629

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tablo 4.42. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı

İTHALAT ÜLKE	2013	2014	2015
ALMANYA	828.435.145	861.492.089	829.978.976
ABD	754.956.469	833.071.314	729.515.957
ÇİN	611.469.268	625.305.445	584.397.385
GÜNEY KORE	178.399.271	290.914.324	360.614.808
İTALYA	286.717.170	304.829.100	275.260.812

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Almanya bu sektördeki en büyük ticari ortağımızdır. Hem ithalatta hem ihracatta ilk sırada gelen ülkedir. Kazakistan ile ihracatımız özellikle 2015 yılında

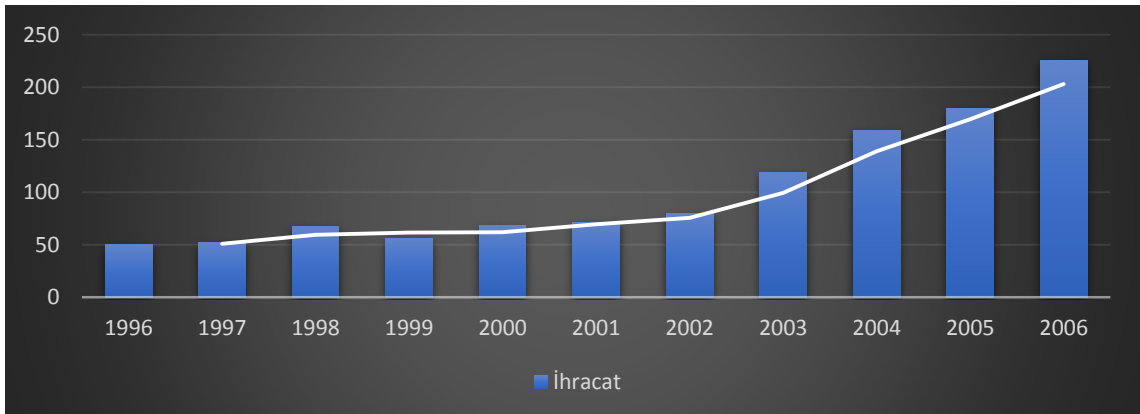
bir hayli artmış ve en fazla ihracat yaptığımız ikinci ülke olmuştur, Azerbaycan ile ise tersi bir durum söz konusudur; ihracatımız her geçen yıl gerilemiştir. Çin ile olan ihracatta yıllar boyu bir artış söz konusu iken Fransa ile aşağı yukarı aynı seviyede seyretmektedir. İthalatta ise verilen ülkelerle 2014 yılında ithalatımız artmış fakat 2015 yılında Güney Kore harici bütün ülkelerle düşmüştür. Türkiye'nin bu sektördeki ihracat rakamlarının tablo ve grafik üzerinde 1996 yılından 2015 yılına kadar olan seyri ise şu şekildedir:

Tablo 4.43. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi

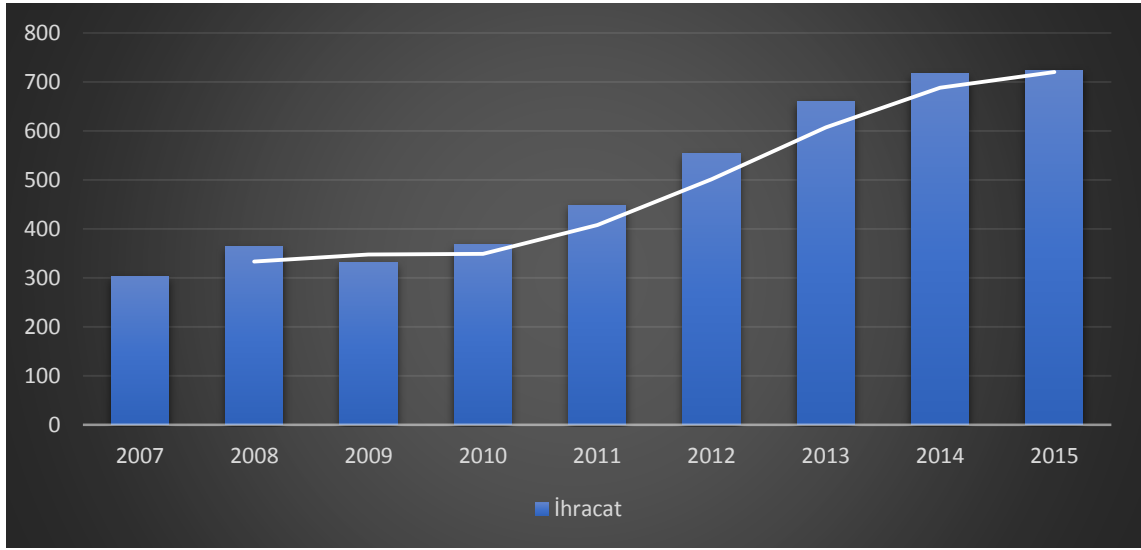
	İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim		İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	50.461.300		2006	226.557.617	%25,67
1997	52.337.646	%3,71	2007	302.884.346	%33,68
1998	67.114.682	%28,23	2008	364.945.690	%20,49
1999	56.991.782	-%15,09	2009	331.464.648	-%9,18
2000	68.218.674	%19,69	2010	367.134.222	%10,76
2001	71.086.536	%4,20	2011	448.032.306	%22,03
2002	80.477.555	%13,21	2012	554.929.142	%23,85
2003	119.159.822	%48,06	2013	660.941.254	%19,1
2004	159.323.271	%33,7	2014	716.064.406	%8,34
2005	180.275.896	%13,15	2015	724.819.053	%1,22

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.41. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Grafik 4.41. (Devam) Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

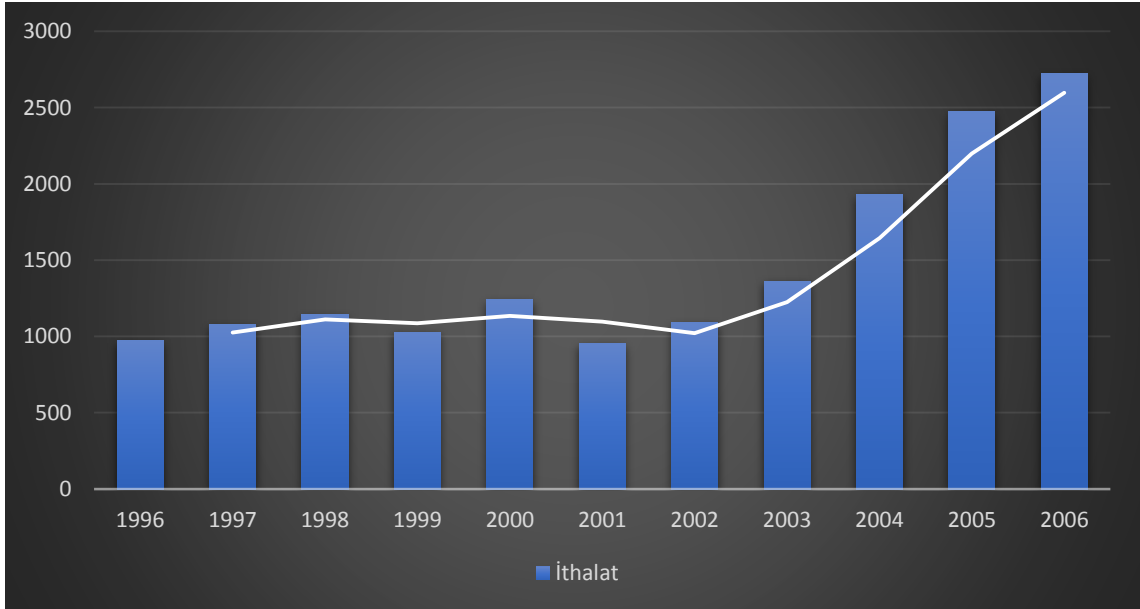
1996-2001 yılları arasında düşük bir hızda yükselen ihracat rakamları 1996 yılında 50 milyon dolar civarındayken 2001 yılına gelindiğinde 71 milyon dolar civarına kadar yükselebilmiştir. Bu dönemde tek azalma 1999 yılında %15,09 oranında gerçekleşmiştir, bir önceki yıl 67 milyon dolar civarında olan ihracat 56,9 milyon dolara inmiştir. Dönem içinde ihracat %42 artmıştır, yıllık ortalama artış oranı ise %6,79'dur. 2002-2009 döneminde diğer sektörlerin ithalat grafiklerine benzer şekilde küresel para bolluğunun da etkisiyle 2009 yılına kadar ihracat yükselmiş, 2009 yılında ise küresel krizin etkisiyle %9,18'lik bir düşüş yaşamıştır. 2002 yılında ihracat 80 milyon dolar civarındayken 2009 sonuna gelindiğinde bu miktar 331 milyon dolara kadar yükselmiştir. Bu dönemde ihracat %313 gibi yüksek bir oranda artmıştır ve yıllık ortalama artış oranı %22,34'tür. 2010-2015 dönemi incelendiğinde ise istikrarlı bir büyüme görülmektedir, diğer sektörlerin grafiklerine göre daha olumlu bir tablo önümüze çıkmaktadır. Verilen yıllarda ihracat hiç azalmamış sadece 2015 yılında ihracat artış hızında bir düşüş olmuştur. 2010 yılında 367 milyon dolaylarında olan ihracat 2015 yılında 724 milyon dolara kadar yükselmiştir. İhracat rakamlarının yükselmesi sektörün olumlu gelişmeler gösterdiğine bir işarettir, bu dönemde ihracat %98,35 artmıştır ve yıllık ortalama artış oranı %14,21'dir. 1996-2015 arasındaki ithalat rakamları ise şu şekildedir:

Tablo 4.44. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi

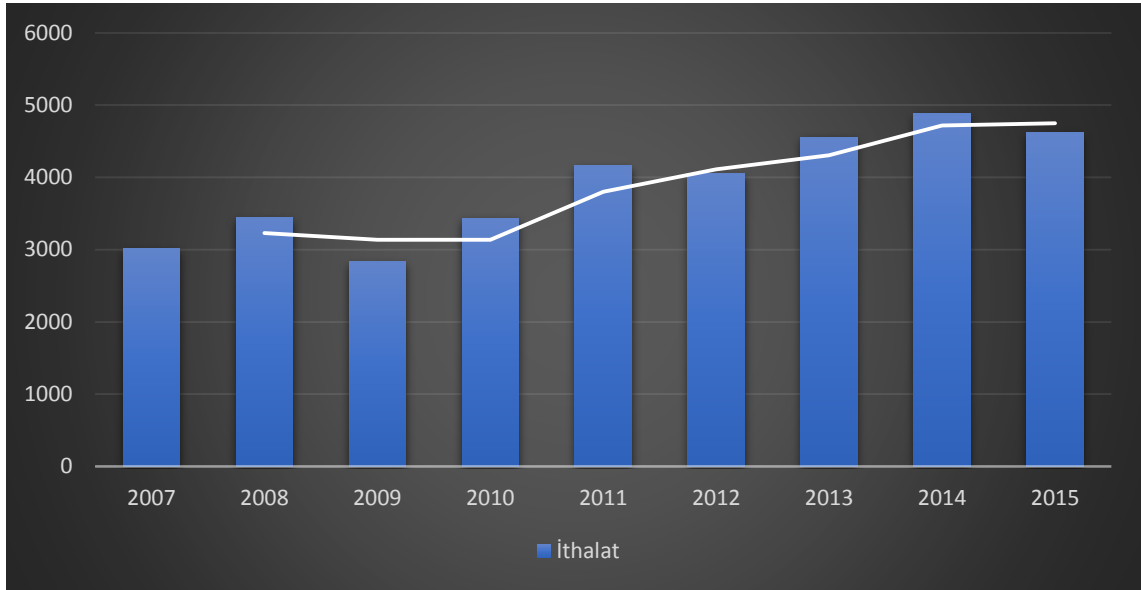
	İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim		İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	973.855.094		2006	2.722.905.179	%10,11
1997	1.078.412.969	%10,73	2007	3.012.103.838	%10,62
1998	1.144.684.712	%6,14	2008	3.444.911.821	%14,36
1999	1.027.386.155	-%10,25	2009	2.833.287.253	-%17,16
2000	1.242.463.985	%20,93	2010	3.437.705.926	%21,33
2001	953.084.430	-%23,3	2011	4.116.481.806	%19,74
2002	1.088.697.806	%14,22	2012	4.055.515.453	-%1,49
2003	1.361.454.953	%25,05	2013	4.558.522.768	%12,40
2004	1.927.982.762	%41,61	2014	4.878.069.077	%7
2005	2.472.698.453	%28,25	2015	4.621.114.841	-%5,27

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.42. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

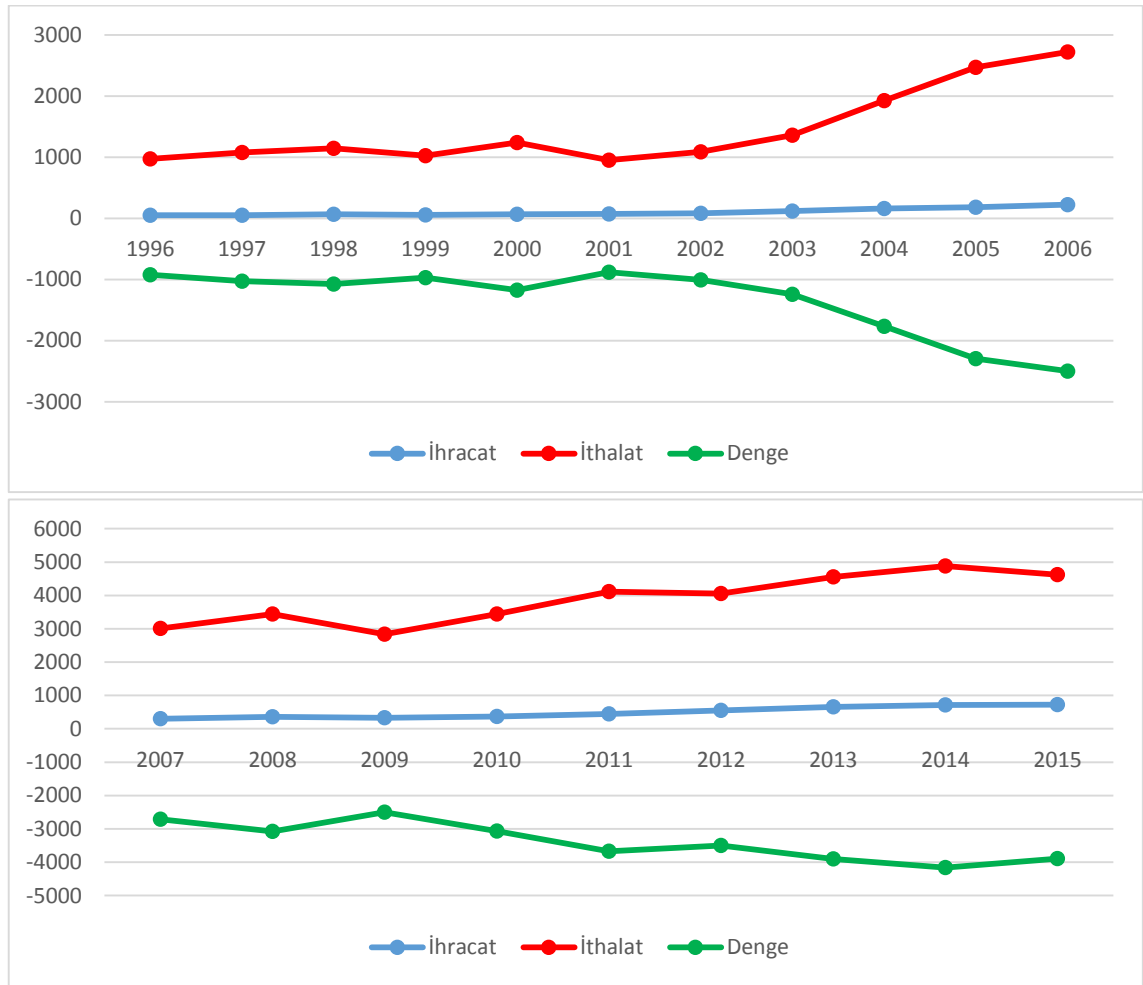
Grafik 4.42. (Devam) Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

1996-2001 döneminde dalgalanmalar olmuş, dönem sonunda ise kriz ithalat rakamlarını geriletmıştır. 1996 yılında 973 milyon civarında olan ithalat 2001 yılında 953 milyona gerilemiştir. Bu dönemde ithalat %2,06 oranında azalmıştır. 2002-2009 döneminde ise 2009 yılına kadar yüksek oranda yükselişler olmuştur ve 2009 yılında küresel krizin etkisiyle %17,16 oranında bir gerileme yaşanmıştır. 2002 yılında 1.088 milyon dolar olan ithalat 2009 yılında 2.833 milyon dolara kadar yükselmiştir. Bu dönemde ithalat %160,38 oranında artmıştır ve yıllık ortalama artış oranı %15,88'dir. 2010-2015 dönemine genel olarak bakıldığında ithalat artmıştır bunun yanında 2012 ve 2015 yıllarında düşüşler yaşanmıştır. 2014 yılında 4.878 milyon dolara çıkan ithalat rakamı bu alandaki en yüksek hacmine ulaşmıştır. Sonuç olarak 2010 yılında 3.437 milyon dolar olan ithalat 2015 yılına gelindiğinde 4.621 milyon dolara kadar ulaşmıştır. Bu dönemde ithalat %34,44 oranında artmıştır ve yıllık ortalama artış oranı %8,89'dur. Bu alanda ihracat, ithalat ve dış ticaret hacmini bir arada incelediğimizde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Grafik 4.43. Türkiye'nin Optik, Tıbbi ve Cerrahi Alet Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafikte ihracatın gidişine bakıldığında 1996-2001 döneminde 25 milyon dolarlık bir artış görünmektedir buna karşılık 2001 yılına gelindiğinde ithalatta düşüş olmuştur. 2002 yılı ve devamında ihracat daha belirgin bir biçimde artmış buna karşılık olarak ithalat da hızla artış göstermiştir, 2003-2008 yılları arasında ithalatın büyük bir ivmeyle arttığı görülmektedir. 2009 yılında ithalatın azalmasına bağlı olarak dış ticaret açığı azalmıştır fakat devam eden yıllarda ithalatın artışa geçmesiyle dış ticaret açığı artmaya devam etmiştir. İhracat ise artışını yavaş fakat istikrarlı şekilde sürdürmektedir.

Optik araçlar, ölçüm kontrol cihazları, tıbbi cerrahi aletler gibi ürünleri içinde barındıran bu sektörü etkileyen temel faktör teknoloji ve bilgidir. Bu sektörde

iddialı olabilmek için gerekli olan; ülkenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek, uluslararası alanda rekabet edebilecek ürünler üretebilecek bilgi ve teknoloji düzeyine ulaşmaktır. Bunun için Ar-Ge yatırımlarının teşvik edilmesi, üniversitelerle bu konularda çalışma yapılması bu yönde atılabilecek adımların başlıcalarıdır.

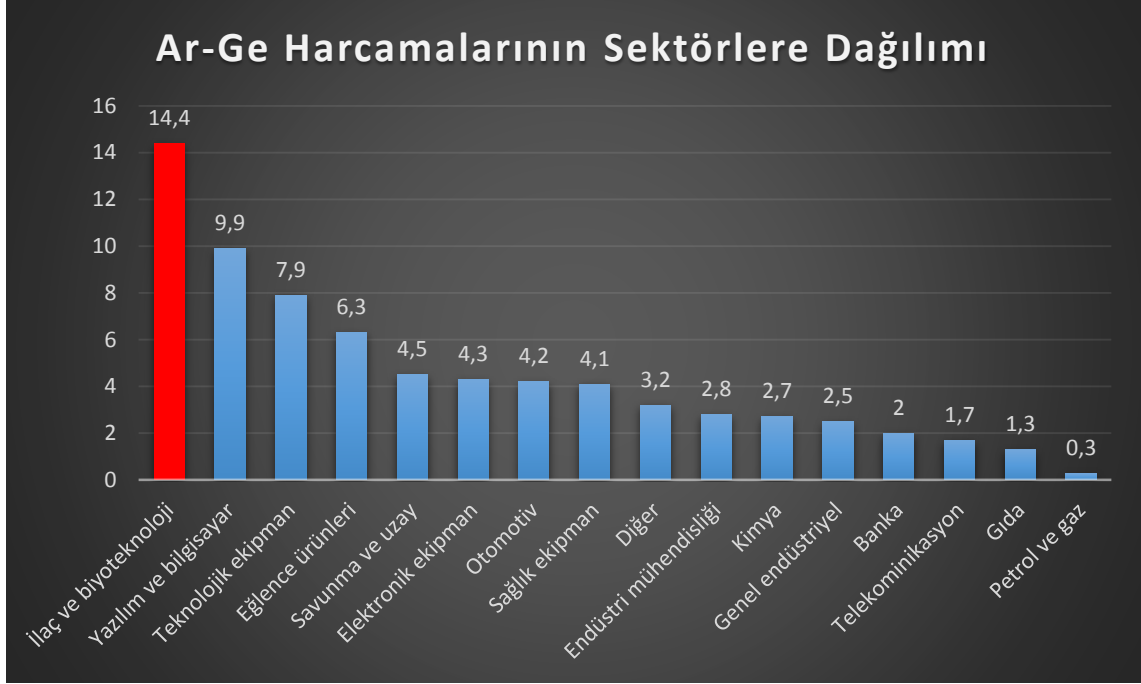
4.9. Eczacılık ürünleri

Eczacılık ürünleri grubuna dahil olan ürünler; tedavide kullanılan kurutulmuş guddeler ve organlar, tedavide, korunmada veya teşhiste kullanılmak üzere hazırlanmış insan veya hayvan kanı, tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan ürünlerden oluşan ilaçlar, tıpta, cerrahide, dişçilikte veya veterinerlikte kullanılan eczacılık malzemeleridir.

İlaçları kapsamına alan bu sektör dünya çapındaki en büyük sektörlerden biridir. İlaç sanayi, en yüksek katma değer sağlayan sektörlerin arasında yer almaktadır. Dünya ilaç sektörü son yıllarda hızlı bir büyüme süreci içerisine girmiştir. Demografik değişim, ortalama yaşam süresinin artışı, hastalık yapısındaki değişimler, sosyal küreselleşme, sağlık hizmetlerine erişimdeki anlamlı artış ve sosyal devlet olgusunun doğuşu dünya ilaç sektörünün büyümesinde önemli rol oynamıştır.¹⁰⁰ Bu sektör Ar-Ge faaliyetlerinin en yoğun uygulandığı sektörlerden biridir, yapılan harcama bazında eczacılık sektörü dünya toplam Ar-Ge harcamalarının %14,4'ünü tek başına gerçekleştirmektedir. Aşağıdaki grafikte 2015 yılında Ar-Ge harcamalarının sektörlere dağılımı verilmiştir. Grafikten de görüldüğü gibi lider konumda olan sektör ilaç ve biyoteknolojidir. Öyle ki; yazılım ve bilgisayar, teknolojik donanım ve ekipman sektörleri bu konuda ilaç sektörünün gerisinde kalmıştır.

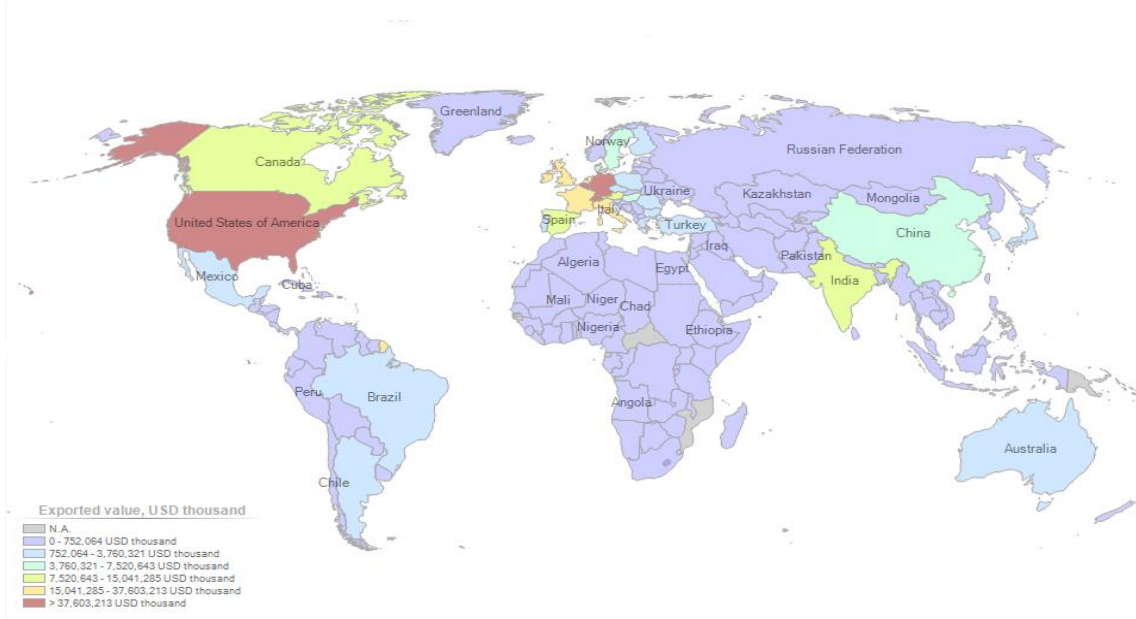
¹⁰⁰ TC Ekonomi Bakanlığı[EB] (2015). İlaç ve eczacılık ürünleri sektörü. s. 1
http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-215704;jsessionid=ctWweJ7Y6_r0tf5kCxYV1qCtz79mfQJseZ4EMLshuXCkHpTPekW!-460925342 (Erişim Tarihi:11.05.2016)

Grafik 4.44. Ar-Ge Harcamalarının Sektörlere Yüzdesel Dağılımı

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, İlaç Sektörü Raporu 2015/1

2015 yılı verilerine göre 512 milyar dolar civarında ithalat hacmi olan sektörün başlıca ihracatçıları Almanya, İsviçre ve ABD'dir. Başlıca ithalatçılar ise ABD, Almanya ve Belçika'dır. Gelişmiş ülkelerdeki yoğun tüketim yine gelişmiş olan ülkelerdeki üretimle karşılanmaktadır. Aşağıdaki harita ve tabloda ihracatta ve ithalatta önde gelen ülkeler ve Türkiye görülebilir. 2015 yılında dünya ihracat verileri şu şekildedir:

Görsel 4.7. Ülkelerin Eczacılık Ürünleri İhracat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

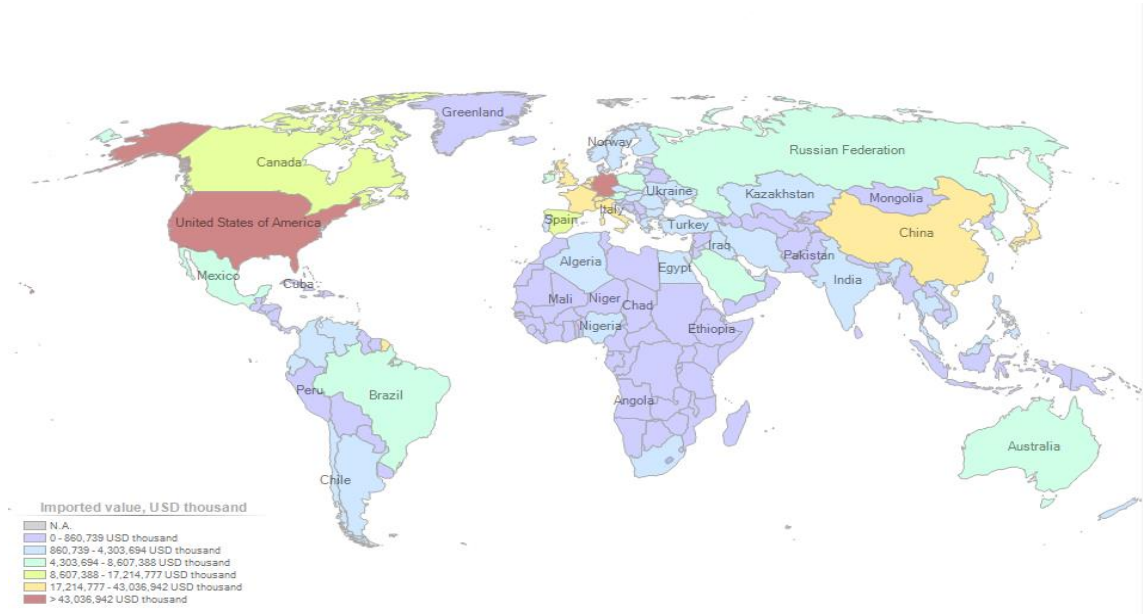
Tablo 4.45. 2015 Yılında Dünya Eczacılık Ürünleri İhracatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	İHRACAT(BİN DOLAR)	ÜLKE	İHRACAT(BİN DOLAR)
1-Almanya	75.206.427	7-Fransa	29.862.493
2-İsviçre	60.596.101	8-Hollanda	28.255.084
3-ABD	47.303.358	9-İtalya	21.951.523
4-Belçika	43.192.153	10-Hindistan	12.544.722
5-İngiltere	35.939.590	35-Türkiye	878,819
6-İrlanda	31.783.469	Dünya	489.478.862
		Toplam	

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

Almanya 75 milyar dolarlık ilaç ihracatıyla bu alanda dünya lideri konumundadır, arkasından gelen İsviçre, ABD ve Belçika ile haritada birinci seviye olan 37 milyar dolar üstü seviyesindedir ve kırmızı renkte gösterilmişlerdir. Bu üç ülke dünya ihracatının %46'sını gerçekleştirmektedir. İngiltere, İrlanda, Fransa, Hollanda ve İtalya ise ikinci seviye olan 15-37 milyar dolar aralığında, haritada sarı

renktedir. Bu ülkeler ise ihracatın %31'ini yapmaktadır. Türkiye 878 milyon dolar civarındaki ihracatıyla dünya sıralamasında otuz beşincidir ve dünya ihracatından yalnızca %0,2 oranında pay almaktadır. Bu sektörde ihracat payımız oldukça düşüktür, bunun bir sebebi de ithalatçıların ithalatta gelişmiş ülkeleri tercih etmesi, gelişmekte olan ülkelere genel olarak fazla ihracat yapmamasıdır. İthalat verileri ise şu şekildedir:

Görsel 4.8. Ülkelerin Eczacılık Ürünleri İthalat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

Tablo 4.46. 2015 Yılında Dünya Eczacılık Ürünleri İthalatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	İTHALAT(BİN DOLAR)	ÜLKE	İTHALAT(BİN DOLAR)
1-ABD	86.073.889	7-Fransa	21.721.131
2-Almanya	44.390.635	8-İtalya	20.557.520
3-Belçika	36.822.804	9-Hollanda	20.471.004
4-İngiltere	33.683.184	10-Çin	19.227.237
5-Japonya	23.160.564	23-Türkiye	4.296.427
6-İsviçre	21.725.768	Dünya Toplam	512.358.968

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

İthalata geldiğimizde ilk sıralarda benzer ülkeleri görüyoruz; ABD dünya ithalatında 86 milyar dolarla birinci sırada ardından Almanya ve Belçika gelmektedir. ABD ve Almanya haritada 43 milyar dolar bandını aşan ülkeler olarak kırmızı renkte gösterilmiştir. Bu iki ülke toplam ithalatın %26'sını gerçekleştirmektedirler. Belçika, İngiltere, Japonya, İsviçre, Fransa, İtalya ve Hollanda ise 17-43 milyar bandında olan ülkelerdir ve haritada sarı renkte gösterilmişlerdir. Bu ülkeler toplam ithalatın %35'ini gerçekleştirmektedirler. Türkiye ithalat sıralamasında dünya yirmi üçüncüsüdür. Türkiye 2015 yılında 4.296 milyar dolarlık eczacılık ürünleri ithalatı yapmıştır, bu dünya ithalatının %0,8'ini oluşturmaktadır. İhracat ve ithalat arasındaki bu uçurum 3,4 milyar dolar civarında bir dış ticaret açığı oluşturmaktadır. Türkiye'nin başlıca ihracat yaptığı ülkeler; Güney Kore, Irak, Almanya, İsviçre ve Azerbaycan'dır. İthalat yaptığı başlıca ülkeler ise; Almanya, ABD, İsviçre, Fransa ve İngiltere'dir. Aşağıdaki tablolarda bu ülkelerle son üç yılda yapılan ihracat ve ithalat rakamları verilmiştir.

Tablo 4.47. Türkiye'de Eczacılık Ürünleri Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı

İHRACAT ÜLKE	2013	2014	2015
GÜNEY KORE	30.245.811	110.255.312	225.380.213
IRAK	74.375.045	50.787.388	54.683.850
ALMANYA	63.703.284	56.278.522	48.446.235
İSVİÇRE	60.567.194	59.878.388	47.217.204
AZERBAYCAN	29.737.049	30.144.145	31.805.329

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tablo 4.48. Türkiye’de Eczacılık Ürünleri Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı

İTHALAT ÜLKE	2013	2014	2015
ALMANYA	824.498.506	857.372.601	794.264.140
ABD	506.493.294	598.162.880	556.901.992
İSVİÇRE	413.961.883	410.431.857	403.457.275
FRANSA	427.568.670	438.848.351	381.695.222
İNGİLTERE	222.904.545	295.979.195	304.292.771

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Bu sektörde ihracatımızın yarısından fazlası 225 milyon dolarla Güney Kore’ye yapılmaktadır ve her geçen yıl bu ihracat hızla artmaktadır, bunun yanında Irak’la inişli çıkışlı bir seyir izleyen ihracat rakamları son iki yılda 50-55 milyon dolar arasında kalmıştır. Almanya ve Azerbaycan’la her yıl giderek azalan ihracat hacmi Azerbaycan’la düşük bir hızla artmaktadır. Güney Kore olan ihracatımız ve gerçekleşen artış diğer ülkelerle olan değişimleri gölgede bırakıyor diyebiliriz.

İthalatta ise en yüksek değerde ithalat yaptığımız ülke Almanya’dır. 2015 yılında bir düşüş yaşanmış olsa da 794 milyon dolarlık bir ithalat yapılmıştır onun takip eden ABD ile aynı yılda 556 milyon dolarlık ithalat yapılmıştır. İthalat tablosu genel olarak incelendiğinde 2015 yılında genel bir ithalat düşüşü görülmektedir, yalnızca İngiltere ile 8,3 milyon dolarlık bir artış yaşanmıştır. Konunun devamında önceki sektör incelemelerine benzer şekilde bu sektörde 1996-2015 yılları arasındaki ihracat ve ithalat rakamları tablo ve grafik üzerinde incelenecektir. Aşağıda Türkiye’nin eczacılık ürünleri sektöründe 1996 yılından bugüne yaptığı ihracat miktarı tablo ve grafik üzerinde gösterilmiştir.

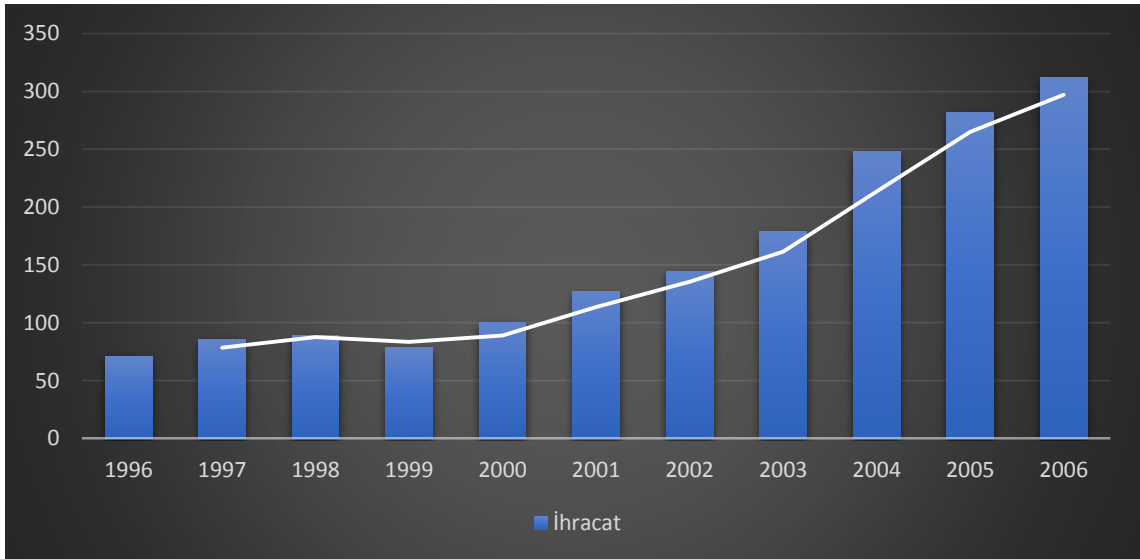
Tablo 4.49. Türkiye'nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi

	İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim		İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	71.235.726		2006	312.612.573	%10,54
1997	86.977.220	%22,09	2007	357.775.745	%14,44
1998	89.178.933	%2,53	2008	421.133.719	%17,70
1999	78.902.224	-%11,53	2009	429.061.340	%1,88
2000	100.918.687	%27,90	2010	558.171.927	%30,09
2001	127.650.687	%26,48	2011	566.797.098	%1,54
2002	144.591.319	%13,27	2012	661.783.440	%16,75
2003	179.444.468	%24,10	2013	754.084.803	%13,94
2004	248.215.582	%38,32	2014	805.583.392	%6,82
2005	282.796.388	%13,93	2015	878.149.348	%9

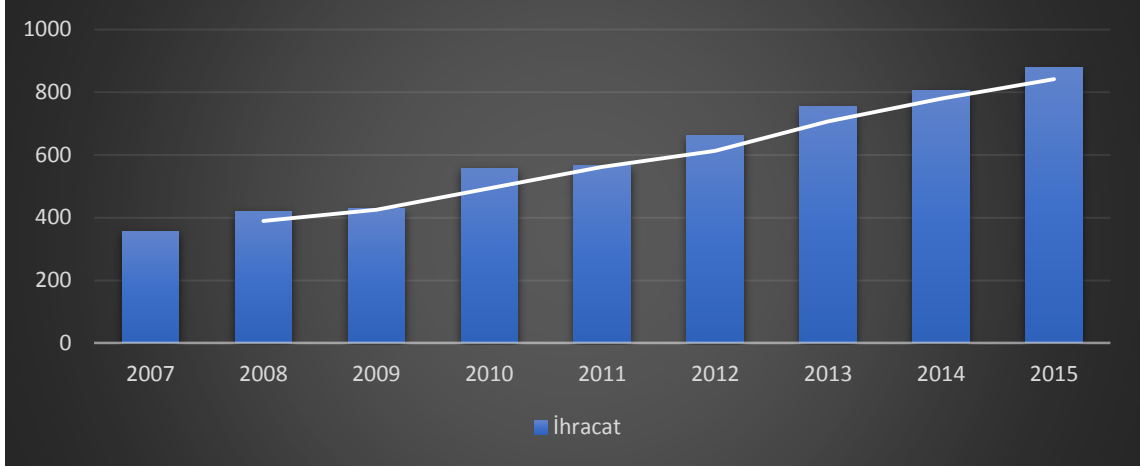
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.45. Türkiye'nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Grafik 4.45. (Devam) Türkiye'nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

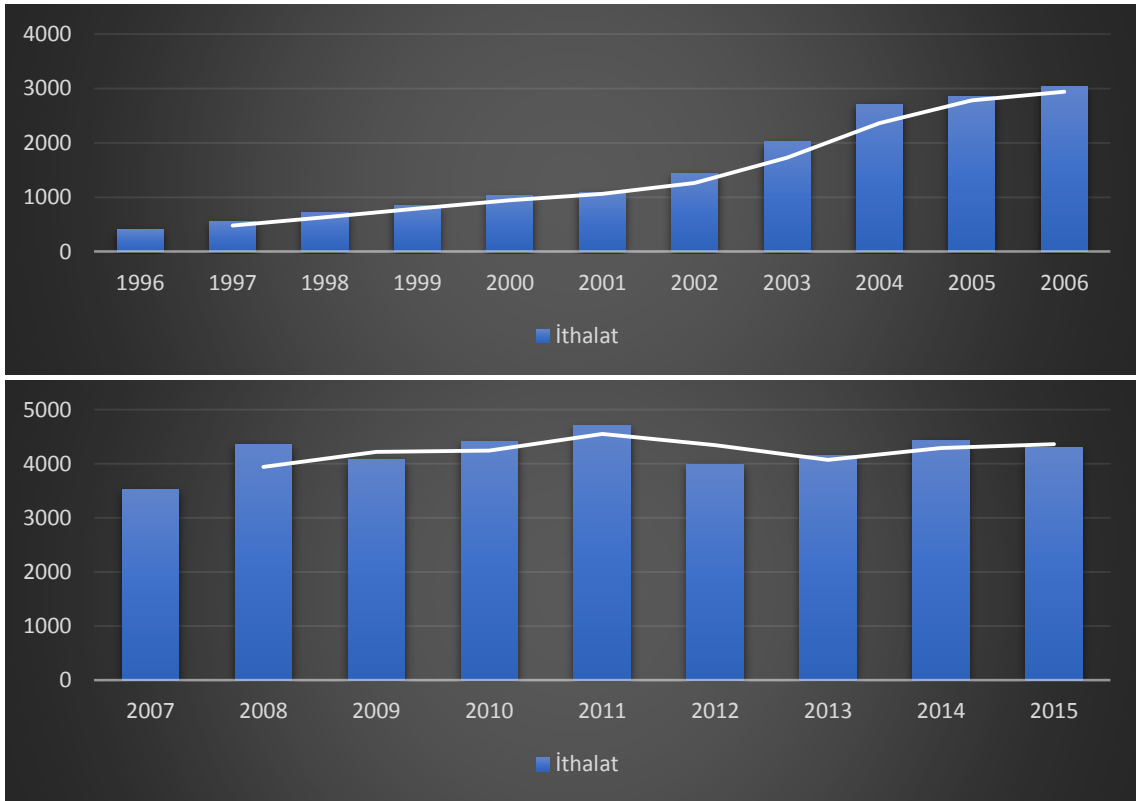
1996-2001 yılları arasında, 1999 yılında yaşanan düşüş dışında ihracatımız sürekli bir artış göstermiştir. 1996 yılında 76 milyon dolar seviyesinde olan ihracatımız 2001 yılına gelindiğinde %78,87 oranında artarak 127 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. 2002-2009 yılları arasında; yüksek hızlı yükseliş yaşanmış, 2009 yılına gelindiğinde artış hızında küresel krizin etkisiyle bir düşüş gözlenmektedir, yine de diğer sektörlerle karşılaştırıldığında yükselişin devam etmesi olumludur. Böylece, 2002 yılında 144 milyon dolar civarında olan ihracat hacmi 2009 yılına gelindiğinde %197 artarak 429 milyon dolara yükselmiştir. Bu dönemde eczacılık ürünleri sektörü ihracatta olumlu bir tablo ortaya koymuştur. 2010-2015 döneminde de istikrarlı artış devam etmiş ve 2015 yılına gelindiğinde bu sektördeki en yüksek yıllık ihracat hacmi olan 878 milyon dolara ulaşılmıştır. 2010-2015 döneminde ihracat miktarı %57,34 oranında artış göstermiştir. Bu sektördeki tek ihracat düşüşü 1999 yılında gerçekleşmiştir. İthalat verileri ise şu şekildedir:

Tablo 4.50. Türkiye'nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi

	İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim		İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	411.663.329		2006	3.035.613.874	%6,53
1997	550.547.476	%33,73	2007	3.523.655.256	%16,07
1998	720.403.244	%30,85	2008	4.360.580.753	%23,75
1999	858.440.520	%19,16	2009	4.080.490.761	-%6,43
2000	1.034.746.835	%20,53	2010	4.410.050.801	%8,07
2001	1.087.808.230	%5,12	2011	4.697.444.788	%6,51
2002	1.439.433.846	%32,32	2012	3.995.651.824	-%15,8
2003	2.019.377.738	%40,28	2013	4.151.045.204	%4,93
2004	2.710.135.924	%34,20	2014	4.428.199.217	%6,67
2005	2.849.272.448	%5,13	2015	4.296.439.693	-%2,98

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

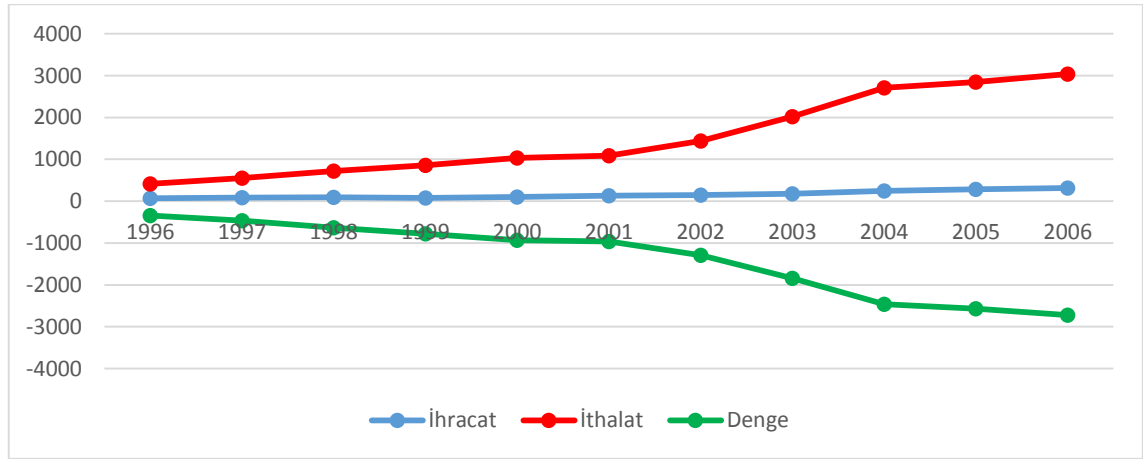
Grafik 4.46. Türkiye'nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

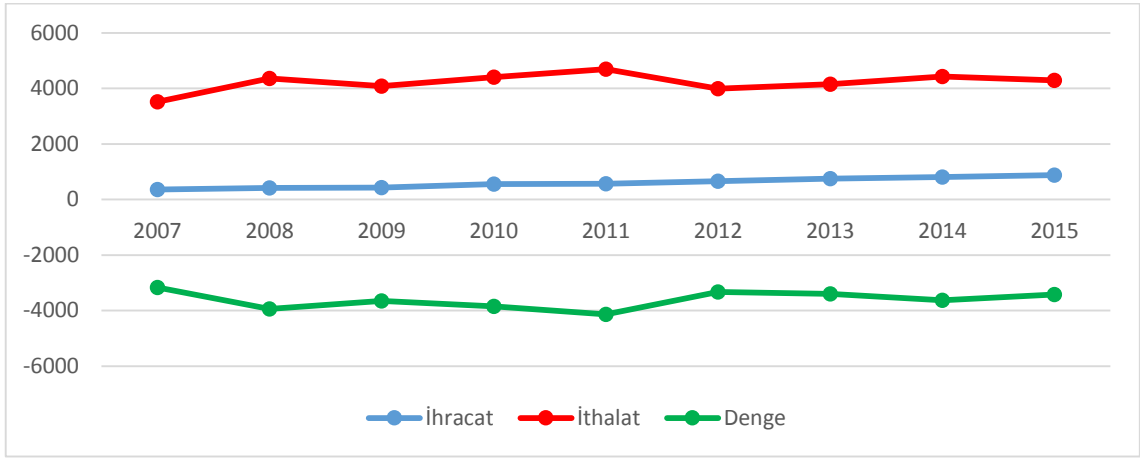
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Turizm İstatistikleri,
<http://biruni.tuik.gov.tr/turizmapp/menuturizm.zul>

Eczacılık ürünleri ithalatına baktığımızda 1996-2001 arasında sürekli bir artış olduğunu görüyoruz, bu artış sonucunda 1996 yılında 411 milyon dolar olan ithalat hacmi 2001 yılında 1.087 milyon dolara ulaşmıştır. 2002-2009 yılları arasında artış oranı yükselerek devam etmiştir, ithalattaki ilk düşüş 2009 yılında yaşanmış ve bir önceki yıla göre %6,43 oranında bir düşüş görülmüştür. Dönem sonuna gelindiğinde 2002 yılında 1.439 milyon dolar olan ithalat 4.080 milyon dolara ulaşmıştır. 2010-2015 döneminde daha dalgalı bir seyir izlemiş olan ithalat rakamları 2011 yılında tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşarak 4.697 milyon doları görmüştür. 2012 yılında ise %15,8 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Sonraki iki yılda ithalat artış göstermiş 2015 yılında ise bir düşüş daha olmuştur. Sonuç olarak; 2010 yılında 4.410 milyon dolar olan ithalat 2015 yılına gelindiğinde 4.296 milyon dolara gerilemiştir. İhracat, ithalat rakamlarının ve dış ticaret dengesinin grafik üzerinde görünümü ise şu şekildedir:

Grafik 4.47. Türkiye'nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi

Grafik 4.47. (Devam) Türkiye'nin Eczacılık Ürünleri Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Bu sektörde ihracat ve ithalat rakamları 2010 yılına kadar genel olarak sürekli bir artış içinde olmuştur. İhracat sadece 1999 yılında bir düşüş yaşamış, geri kalan yıllarda sürekli yükselmiştir. İthalat ise ilk gerilemesini 2009 yılında yaşamış 2010 yılından sonra artış hızı düşmüş ve 2012 ile 2015 yılları arasında düşüşler yaşamıştır. Genel tabloya bakıldığında ihracatımızın artışı ithalatımızın artışına ayak uyduramamış ve her geçen yıl dış ticaret açığı büyümüştür, özellikle 2001 yılından sonra dış ticaret açığının çok daha yüksek hızda arttığı görülmektedir. Bunu kriz sonrası toparlanma ve o dönemdeki para bolluğuyla ilişkilendirebiliriz. 2010 yılından sonra ihracatın daha yüksek bir hızda büyüdüğü ve buna karşılık olarak ithalatta da düşüşler yaşandığı görülmektedir. Bu da dış ticaret dengesine olumlu yansımış ve bazı iyileşmeler görülmüştür. Bu sektörde 1996 yılında 340 milyon dolar olan dış ticaret açığı 2001 yılında 780 milyon dolara, 2010 yılında 3.852 milyon dolara yükselmiştir. Nihayet 2015 yılına gelindiğinde eczacılık sektöründeki dış ticaret açığımız bir miktar azalarak 3.418 milyon dolara gerilemiştir.

Eczacılık ürünleri sektöründe en yüksek payı ilaç ticareti almaktadır. Sektör doğası gereği teknoloji odaklıdır ve rekabetçi olabilmek için Ar-Ge faaliyetleri ana faktördür. Ekonomi Bakanlığı'nın 2015 yılı İlaç Sektörü Raporu'nda sektörün Türkiye'deki durumu şu şekilde yorumlanmıştır:

“Türkiye İlaç Sektörü önemli miktarlarda ve çeşitlilikte üretim ve ihracat olanağına sahip ve katma değeri yüksek olan sektörlerden biridir. Uluslararası norm ve standartların uygulandığı Türkiye İlaç Sektörü, özel üretim teknolojisi gerektiren ürünler (biyoteknoloji vb.) dışında her türlü ürünü üretebilen, AB ülkeleri ile kıyaslanabilir bir teknolojik düzeye ulaşmıştır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen ve ülkemizde 1984 yılından itibaren yürürlüğe giren "İyi Üretim Uygulamaları"(GMP) çerçevesinde gerekli yatırımları yaparak teknolojik alt yapısını güçlendirmiştir. Sektörde genellikle lisans altında üretim, fason üretim, jenerik/eşdeğer ilaç üretimi ve antibiyotikler, analjezikler başta olmak üzere birçok ilaç etken maddesi üretimi yapılmaktadır. 2014 yılı itibariyle Türkiye’de kullanılan ilaçların kutu bazında yaklaşık %73,5’i, değer bazında ise %41,9’u ülkemizde üretilmektedir. Ancak, bazı ilaçlar, ileri teknoloji gerektirdiği için yalnızca dünyadaki belirli merkezlerde üretilebilmektedir. Ayrıca, ülkemizde tüketimi az olan ve üretimi ekonomik olmayan bazı ilaçların üretimi de yapılmamaktadır. Ülkemizde referans/yenilikçi ilaç üretimi ya da ithalatı yapılmakla birlikte, endüstrimizin temel faaliyet alanını eşdeğer/jenerik ilaçlar oluşturmaktadır. Ayrıca, ilaç araştırmaları daha çok, yeni bir molekül bulmak ya da yeni bir ilaç geliştirmek şeklinde olmayıp bulunan moleküllerin 2-3’lü kombinasyonlarını, farklı dozaj formlarını ya da eşdeğer/jenerik ürün geliştirmek yoluyla yapılmaktadır. Türkiye’de henüz geliştirilmiş yeni bir molekül bulunmamaktadır.”¹⁰¹

Yukarıda da ortaya koyulduğu gibi dünya ilaç sektöründe yükselen değer biyoteknoloji ürünleridir. Türkiye henüz bu tip ürünleri üretebilecek teknolojik birikime sahip değildir. İlaç sektörü insanların bilinçlenmesi, sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması ve yaşam kalitesinin artmasıyla her geçen gün hızla büyüyen bir sektördür ve gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Bu sektörün gücü teknolojik birikimden gelmektedir, bu noktada temel güçlük Ar-Ge faaliyetlerinin geri dönüşü uzun vadede olan yatırımlar olmasıdır fakat sektörün potansiyeli göz önüne alındığında yapılması gereken bir yatırım olduğu görülmektedir. Hem ülke içindeki

¹⁰¹ EB, 2015, a.g.k., 8,14.

talebi karşılamak için hem de dış ticarete rekabet edebilmek için bu sektöre gereken önem verilmelidir aksi halde ithalatı karşılayamayacak duruma gelinmesi durumunda ülke adına büyük maliyet yükü oluşturma tehlikesi vardır.

4.10. Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar

Bu fasıl içindeki ürünler; tabii inci, kültür incileri, elmaslar, kıymetli ve yarı kıymetli taşlar, sentetik kıymetli ve yarı kıymetli taşlar, gümüş, gümüş kaplamalı adi metaller, altın, altın kaplamalı adi metaller, platin, platin kaplamalı altın, gümüş ve adi metaller, kıymetli ve yarı kıymetli metallerin döküntüleri, mücevherci ve kuyumcu eşyası ve aksesuarları, taklit mücevherci eşyası ve metal paralardır. Türkiye’de kuyumculuk sektörünün elinde her sene yaklaşık 400 ton altını ve 200 ton gümüşü işleyerek mücevherata dönüştürme kapasitesi vardır ancak bu kapasitenin tamamı kullanılmamaktadır. Türkiye dünya altın mücevherat üretiminde ilk beş ülke arasında yer almakta, dünya mücevherat otoriteleri de Türkiye'yi İtalya'ya bir rakip olarak göstermektedirler.¹⁰² Halihazırda, 200 – 1500 arası kalifiye eleman çalıştıran 50'den fazla büyük şirket bulunmaktadır. Türk imalat sanayileri arasında en büyüklerinden biri olan değerli maden ve mücevherat sektörü, yaklaşık 250.000 kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır. Altın mücevherat üretim merkezi İstanbul'dur. Ancak Ankara ve İzmir'de de sektör üretimi yoğun bir şekilde devam etmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan bazı şehirlerde de altın mücevherat üretimi yapılmaktadır. 1995 yılında İstanbul'da bir Altın Borsası kurulmuş olup 2002 Şubat ayında da bir altın rafinerisi üretime başlamıştır.¹⁰³ Kesin bir tanımlaması olmamakla birlikte elmas, yakut, safir ve zümrüt dışında kalan, kuyumculuk ve süsleme sektöründe kullanılan mineral ve taşlar yarı kıymetli taşlar sınıfında yer almaktadırlar. Yarı kıymetli taşların ağırlıklı kullanım alanları kuyumculuk ve süs eşyası yapımıdır. Altın ile kullanılan, ancak

¹⁰² İstanbul Değerli Maden ve Metaller İhracatçı Birliği(2009) [İMMİB]. Türk değerli maden ve mücevherat sektörü. <http://test.immib.org.tr/mucevher/INDEX.ASP> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)

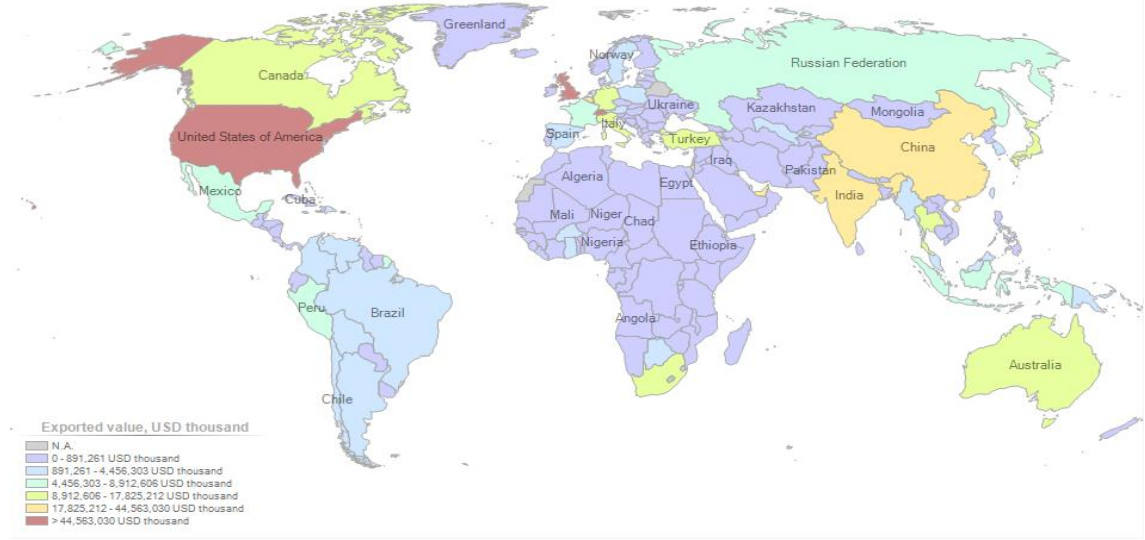
¹⁰³ İMMİB, 2009, a.g.k.

dünya çapında gelişmiş kullanıma alışkanlığı yaratılmadığı için pazarda önemli yer tutmayan özel taşlar (oltu taşı, irize opal) da yarı kıymetli taşlar grubunda yer almaktadırlar.¹⁰⁴ Kuyumculuk sektöründe özellikle son yıllarda büyük ilgi görmeye başlayan yarı kıymetli taşların bir bölümü Türkiye'de bulunmaktadır. Ankara, İstanbul ve İzmir'deki atölyeler taş üzerinde basit kesme, şekillendirme ve yontma işlemleri yaparken değerli ve yarı-değerli taşlar ve metaller pazarındaki küçük ölçekli bazı firmalar da üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır.¹⁰⁵ 1993 yılında Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'da yapılan değişikliklerle altının fiyatının belirlenmesi ile ithalatı ve ihracatı serbestleştirilmiştir. Altın ticaretinin liberalleştirilmesi yönünde alınan kararlarla, altının ithal ve ihraç aşamasında kolaylıklar getirilmiştir ve bu tarihten sonra altın ihracatında gelişmeler yaşanmıştır.

2015 yılı itibariyle 602 milyar dolarlık ihracat hacmi olan değerli ve yarı değerli taşlar sektöründe başlıca ihracatçılar İsviçre, Hong Kong, ABD'dir. Başlıca ithalatçılar ise yine; İsviçre, Hong Kong, Hindistan ve ABD'dir. Aşağıdaki haritada ülkelerin 2015 yılındaki ihracat seviyeleri görülmektedir. Ardından gelen tabloda ise 2015 yılına göre ilk on ihracatçının ve Türkiye'nin 2015 yılındaki ihracat hacmi verilmiştir.

¹⁰⁴ İMMİB, 2009, a.g.k.

¹⁰⁵ İMMİB, 2009, a.g.k.

Görsel 4.9. Ülkelerin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar İhracat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

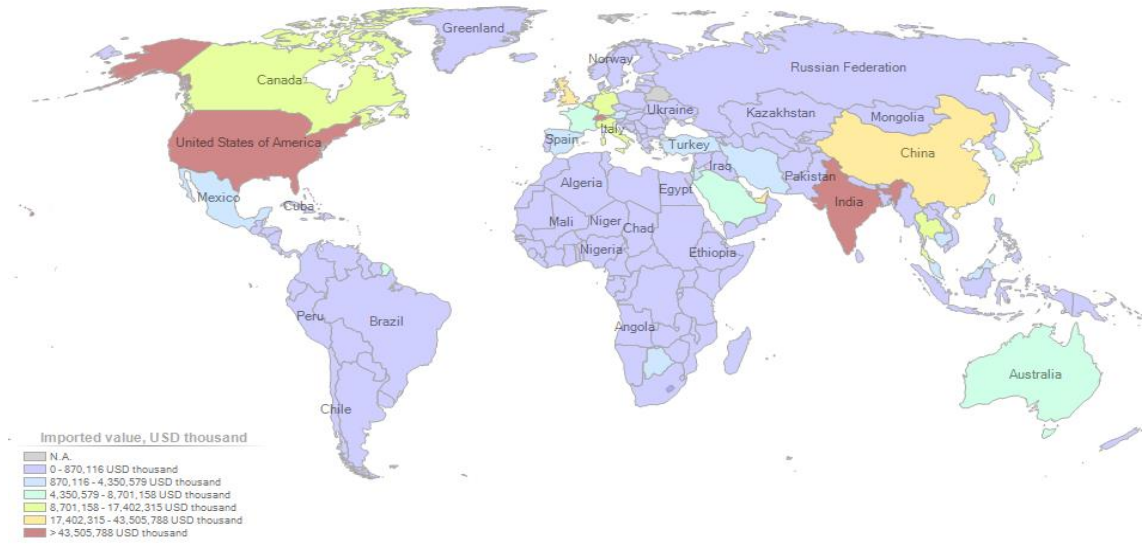
Tablo 4.51. 2015 Yılında Dünya Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar İhracatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	İHRACAT(BİN DOLAR)	ÜLKE	İHRACAT(BİN DOLAR)
1-İsviçre	89.126.061	7-BAE	25.757.550
2-Hong Kong	70.609.243	8-İsrail	18.203.753
3-ABD	57.999.465	9-Belçika	17.910.370
4-İngiltere	54.875.598	10-Kanada	17.681.373
5-Hindistan	38.488.469	15-Türkiye	11.263.726
6-Çin	29.186.637	Dünya Toplam	602.730.178

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

İsviçre bu sektörde 89 milyar dolarlık ihracatıyla lider konumdadır. Arkasından Hong Kong 70, ABD 58 milyar dolarla İsviçre'yi takip etmektedir. İngiltere ise 54 milyar dolarla dördüncüdür. Bu dört ülke 44 milyar dolarlık ihracat bandını aşan ülkeler olarak haritada kırmızı renkte gösterilmiştir ve bu dört ülke dünya ihracatının %46'sını gerçekleştirmektedir. Hindistan, Çin, BAE, İsrail, Belçika ise 17-44 milyar dolar bandında olan ülkeler olarak sarı renktedirler, bu ülkeler

2015 yılında dünya ihracatının %21'ini gerçekleştirmiştir. Kanada, Güney Kore, Avustralya, İtalya, Almanya ve Türkiye'nin de içinde olduğu 8-17 milyar dolar bandı yeşil renkte gösterilmiştir. Türkiye' 2015 yılında 11 milyar dolar civarında kıymetli ve yarı kıymetli taş ihracatı yapmıştır, bu dünya ihracatının %2'si civarındadır. İthalatta önde gelen ülkeler ihracata benzer şekilde, İsviçre, Hong Kong, Hindistan ve ABD'dir. İthalat verilerinin harita ve tablo üzerinde görünümü ise şu şekildedir:

Görsel 4.10. Ülkelerin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar İthalat Seviyelerinin 2015 Yılı Verilerine Göre Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

Tablo 4.52. 2015 Yılında Dünya Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar İthalatında Önde Gelen Ülkeler ve Türkiye

ÜLKE	İTHALAT(BİN DOLAR)	ÜLKE	İTHALAT(BİN DOLAR)
1-İsviçre	87.011.578	7-Çin	17.957.139
2-Hong Kong	71.938.376	8-Belçika	17.252.414
3-Hindistan	59.632.900	9-Almanya	14.426.480
4-ABD	58.354.324	10-Kanada	10.866.314
5-BAE	32.584.010	21-Türkiye	4.183.680
6-İngiltere	31.929.863	Dünya Toplam	512.657.956

Kaynak: Trademap, <http://www.trademap.org/Index.aspx>

İsviçre 2015 yılında 87 milyar dolarlık ithalatıyla en büyük ithalatçı konumundadır. Arkasından gelen Hong Kong, Hindistan, ABD ile birlikte 43 milyar dolar bandını aşan ülkeler olarak haritada kırmızı renkte temsil edilmektedir, bu ülkeler dünya ithalatının %54'ünü gerçekleştirmektedirler. BAE, İngiltere ve Çin 17-43 milyar dolar bandında olan ülkeler olarak haritada sarı renkte gösterilmişlerdir, bu ülkeler dünya ithalatının %16'sını gerçekleştirmektedirler. Belçika, Almanya, Kanada, İtalya, Japonya, Tayland ve Singapur gibi ülkeler de 8-17 milyar dolar bandında olan ülkeler olarak yeşil renkte temsil edilmektedirler. Türkiye ise dünya ithalatında 4 milyar dolarla yirmi birinci sıradadır ve dünya ithalatının %1'e yakınıni gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin başlıca ihracat yaptığı ülkeler; İsviçre, BAE, İngiltere, İran, Irak'tır. Başlıca ithalat yaptığı ülkeler ise; BAE, İsviçre, Almanya, İtalya ve Irak'tır. Bu ülkelerle son üç yılda gerçekleşen ihracat ve ithalat miktarı aşağıdaki tablolardadır.

Tablo 4.53. Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarı

İHRACAT ÜLKE	2013	2014	2015
İSVİÇRE	230.607.026	2.342.013.102	4.888.596.663
BAE	2.504.127.046	1.946.887.256	2.036.044.369
İNGİLTERE	55.029.977	135.199.889	1.260.917.238
İRAN	1.679.050.218	820.228.959	889.980.149
İRAK	451.810.867	492.695.277	464.443.089

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Tablo 4.54. Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 2013-2015 Yılları Arasında Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarı

İTHALAT ÜLKE	2013	2014	2015
BAE	5.037.620.785	2.749.812.142	1.607.654.172
İSVİÇRE	7.702.068.372	2.784.126.596	729.789.816
ALMANYA	384.271.955	432.011.469	295.439.968
İTALYA	254.629.502	248.573.979	215.732.169
İRAK	51.273.095	116.501.783	213.621.255

Kaynak: Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

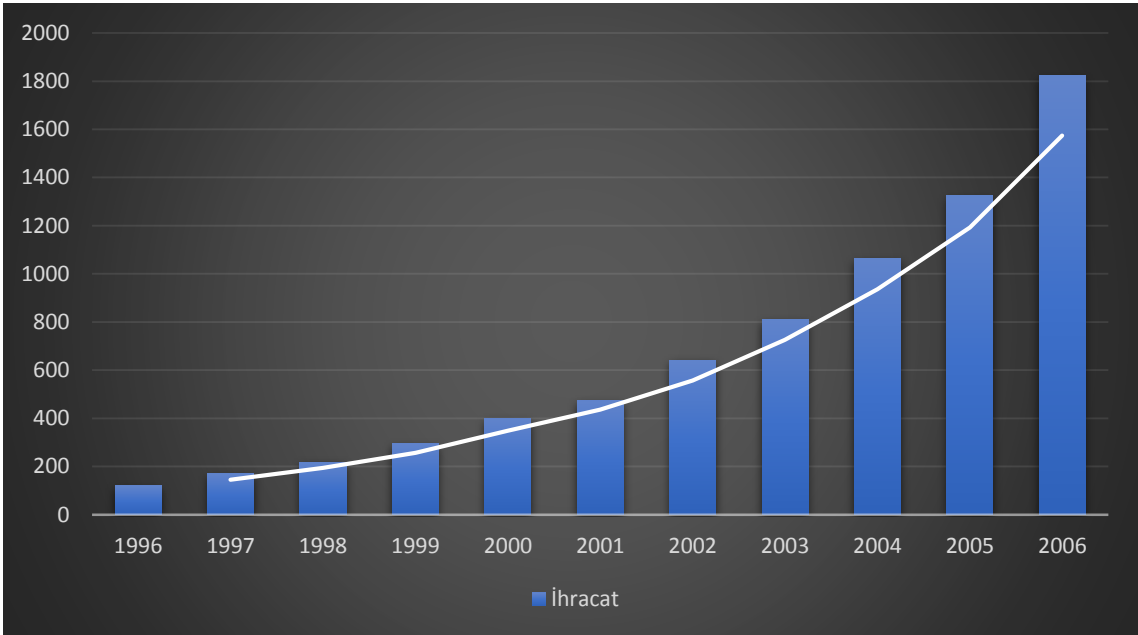
İsviçre ile olan ihracatımız 2013 yılında 230 milyon dolar seviyesindeyken 2014 yılında çok yüksek oranda artarak 2.342 milyon dolara ulaşmış, 2015 yılında bu artış devam etmiş ve 4.888 milyon dolara kadar ulaşmıştır ve böylece İsviçre açık ara en fazla ihracat yaptığımız ülke konumuna gelmiştir. Bunun dışında dikkat çeken bir diğer nokta İngiltere ile 2015 yılında ihracatta yaşanan büyük artıştır; 2014 yılında 135 milyon dolar olan ihracat 2015 yılında 1.260 milyon dolara kadar çıkmıştır. İthalatta ise genel olarak tersi bir hareketlenme vardır; BAE ile 2013 yılında 5.037 milyar dolar olan ithalat yıllar boyu düşüş göstererek 2015 yılına gelindiğinde 1.607 milyon dolara kadar gerilemiştir. Bir diğer büyük düşüş de İsviçre'yle yaşanmış, 2013 yılında 7.702 milyon dolar olan ithalat 2015 yılında 729 milyon dolara kadar düşmüştür. İthalattaki tek artış Irak'la yaşanmış, 2014 yılında 116 milyon dolar olan ithalat 2015 yılında 213 milyon dolara yükselmiştir. Türkiye'nin 1996 yılından bu yana kıymetli ve yarı kıymetli taşlar alanındaki ihracat hacminin tablo ve grafik üzerindeki görünümü şu şekildedir:

Tablo 4.55. Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacmi

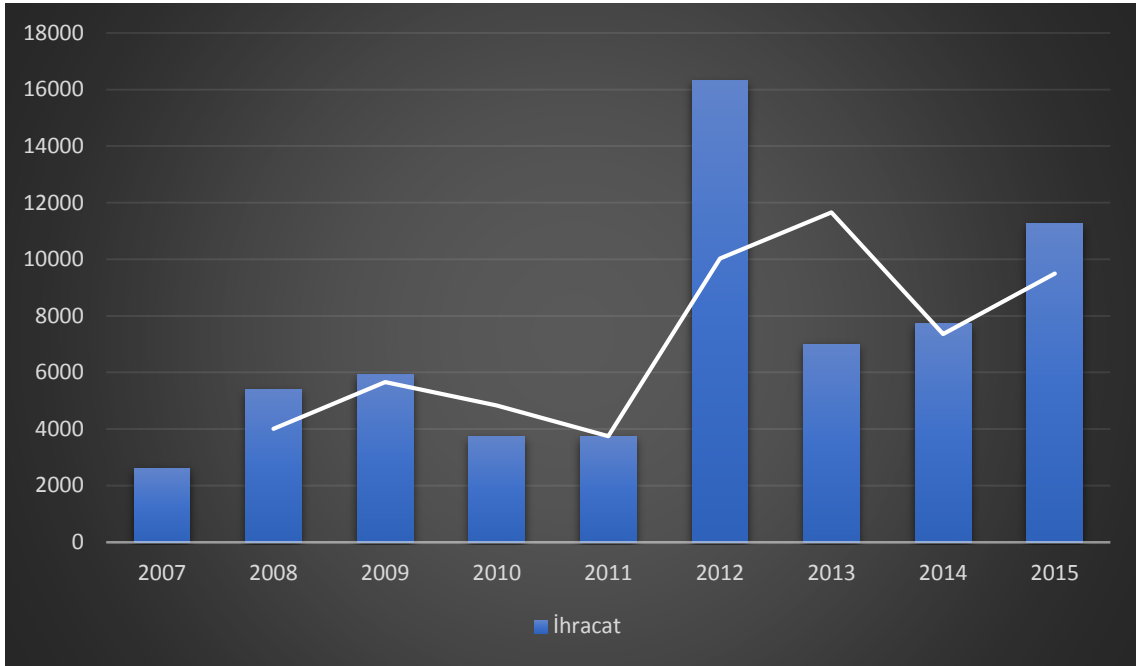
	İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim		İhracat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	120.157.838		2006	1.824.129.682	%37,59
1997	171.791.146	%42,97	2007	2.623.772.040	%43,83
1998	218.264.566	%27,05	2008	5.383.129.482	%105,16
1999	296.896.460	%36,02	2009	5.929.025.310	%10,14
2000	400.034.927	%34,73	2010	3.747.222.308	-%36,8
2001	473.051.478	%18,25	2011	3.738.763.067	-%0,23
2002	641.209.085	%35,54	2012	16.325.215.432	%336,64
2003	810.364.368	%26,38	2013	6.998.608.470	-%57,14
2004	1.063.945.663	%31,29	2014	7.716.839.545	%10,26
2005	1.325.763.759	%24,60	2015	11.263.516.605	%45,96

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.48. Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

Grafik 4.48. (Devam) *Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İhracat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü*

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Değerli ve yarı değerli taşlar sektöründe ihracatımız kriz, ekonomik değişimlere rağmen 2009 yılına kadar sürekli bir artış sergilemiştir. 1996 yılında 120 milyon dolar olan ihracat 2001 yılında neredeyse dört katı artarak 473 milyon dolara yükselmiştir. 2002-2009 yıllarında da artış sürmüştür, diğer sektörlerin tersine 2009 yılında krize rağmen ihracat düşüşü yaşanmamıştır. 2002 yılında 641 milyon dolar olan ihracat 2009 yılında kesintisiz artarak 5.929 milyon dolara ulaşmıştır. 2010-2015 dönemi dalgalı bir seyir izlemiştir. 2010 yılında ilk düşüş yaşanmıştır, 5.929 milyon dolardan 3.747 milyon dolara düşmüştür. 2011 yılında ihracat rakamlarında kayda değer bir değişim yaşanmazken 2012 yılında dikkat çeken bir durum yaşanmıştır; 2011 yılında 3.738 milyon dolar seviyesini gösteren ihracat rakamları 2012'de çok büyük bir artış gerçekleştirerek 16.325 milyon dolar seviyesine çıkmasıdır. Bu İran'ın ambargo dolayısıyla Türkiye üzerinden yaptığı altın ticaretinin rakamlara yansımalarıdır, bunun sonucunda Türkiye'nin ihracat rakamları artmış gibi gözükse de bu tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır. 2012 yılından sonra ihracat 7 milyar dolar seviyesine düşmüş ve takip eden yıllarda artışını sürdürerek 2015 yılına gelindiğinde 11.263 milyon dolar seviyesine

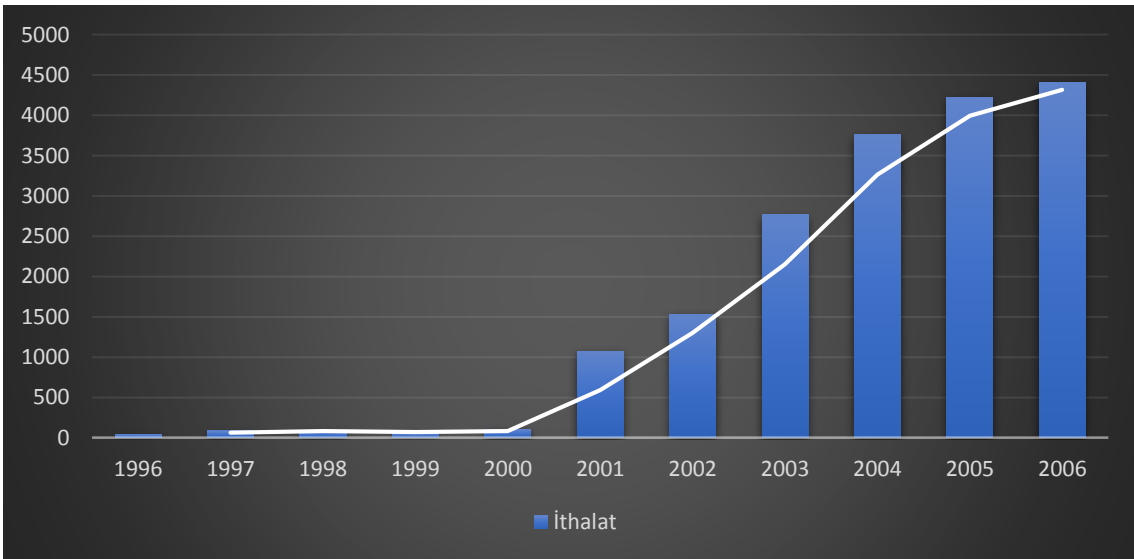
ulaşmıştır. İhracatın 2010 yılındaki düşüşü dışında yıllar boyu istikrarlı bir artış tablosu vardır. İthalat verileri ise şu şekildedir:

Tablo 4.56. Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacmi

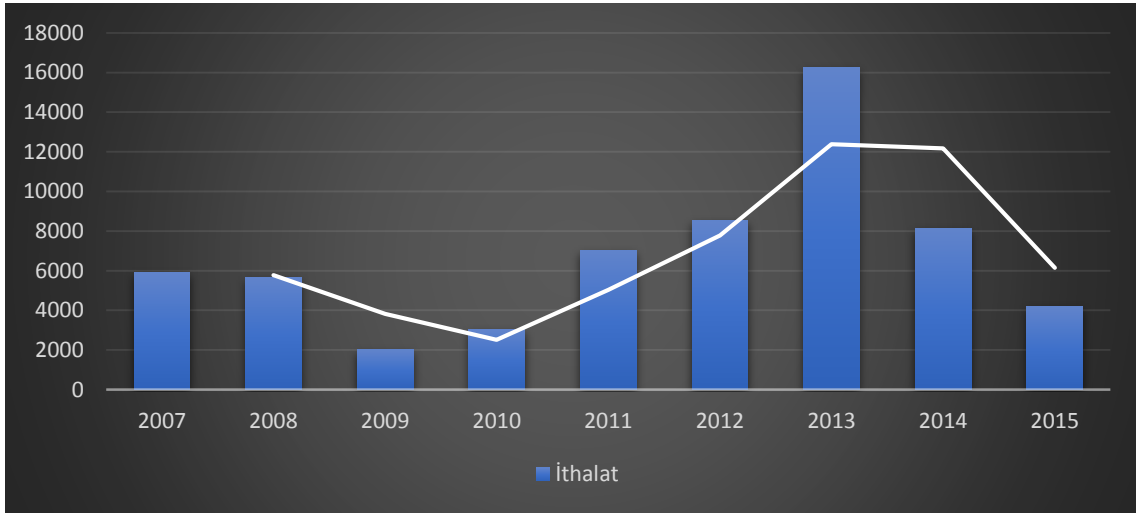
	İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim		İthalat(Dolar)	Yıllık Değişim
1996	42.271.146		2006	4.405.611.984	%4,22
1997	85.600.112	%102,5	2007	5.906.069.043	%34,05
1998	83.845.737	-%2,05	2008	5.653.781.553	-%4,28
1999	57.692.685	-%31,2	2009	2.003.646.024	-%64,57
2000	107.899.468	%87,02	2010	3.036.954.666	%51,57
2001	1.074.469.399	%895,80	2011	7.022.383.719	%131,23
2002	1.533.352.354	%42,70	2012	8.529.039.435	%21,45
2003	2.767.087.040	%80,45	2013	16.234.271.519	%90,34
2004	3.763.424.356	%36	2014	8.120.822.976	-%49,98
2005	4.226.911.152	%12,31	2015	4.183.469.554	-%48,49

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Grafik 4.49. Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü

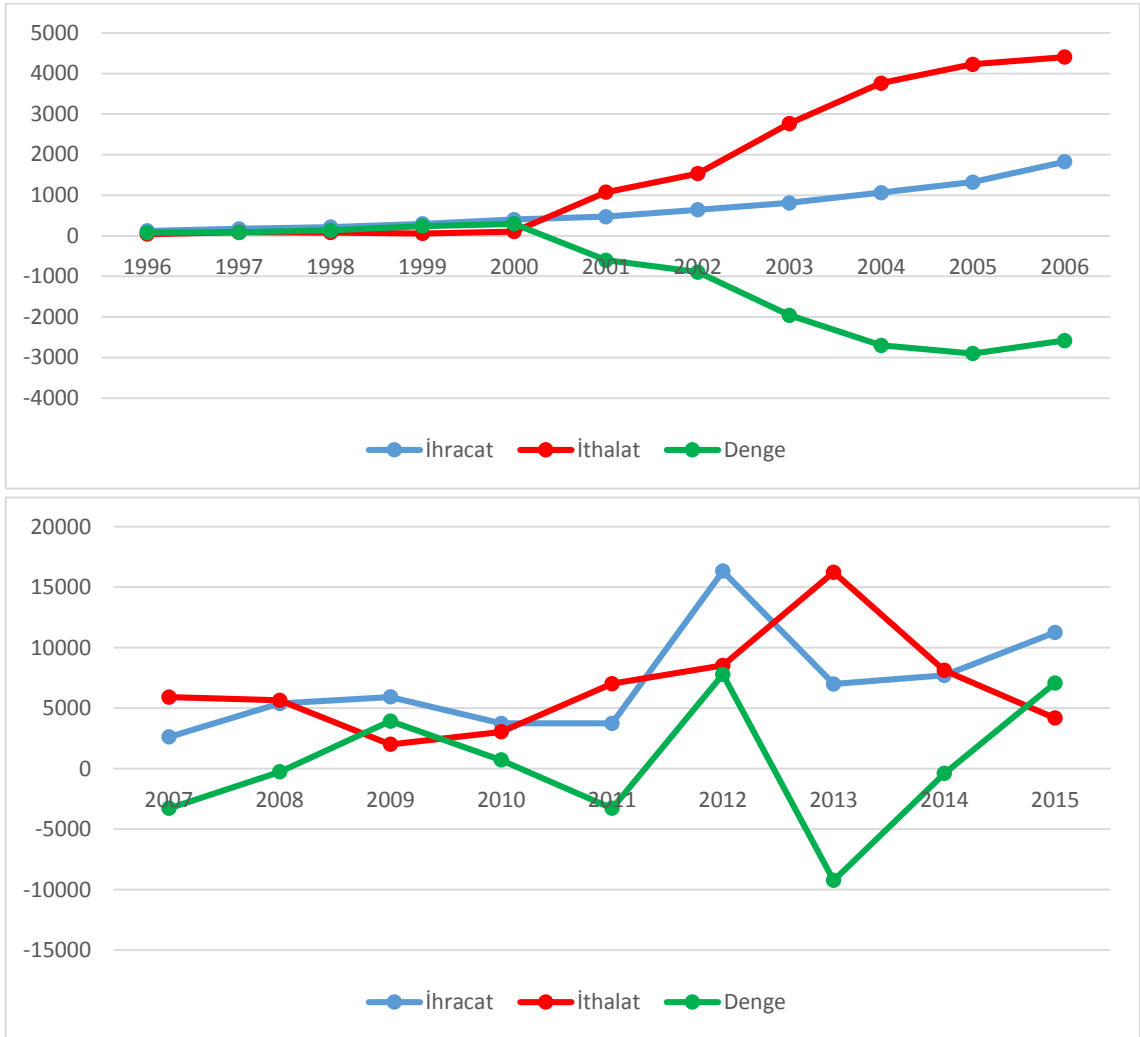
Grafik 4.49. (Devam) *Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat Hacminin Grafik Üzerinde Görünümü*

Kaynak: *Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,*
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

İthalat rakamlarına bakıldığında 2000 yılına kadar altın ithalatının çok düşük olduğu görülmektedir, altın ticaretinin 1993 yılında serbestleşmesinden sonra erken döneminde olan sektörde ithalat da düşük kalmıştır ayrıca mevcut ekonomik kriz durumu lüks harcama kategorisinde olan bu sektörün ithalatını da derinden etkilemiştir. 2001 yılı ile birlikte krizden toparlanma başlamış ve buna paralel olarak ithalat rakamları da artmıştır. 1996 yılında 42 milyon dolar olan ithalat 2001 yılında 1.074 milyon dolara ulaşmıştır. 2001-2009 dönemi 2009 yılına kadar süren kesintisiz ithalat artışı şeklinde geçmiştir. Küresel krizin etkisiyle 2009 yılında bir düşüş yaşanmıştı; 2008 yılında 5.653 milyon dolar olan ithalat 2009 yılında 2 milyar dolara kadar düşmüştür. Devam eden yıllarda artış artmış 2013 yılında 2012 ihracat rakamlarına benzer şekilde yine aynı sebepten dolayı ithalat rakamlarında aşırı bir artış olmuştur. Bunun dışında takip eden iki yılda ithalat düşüş göstermiş ve 2015 yılında 4.183 milyar dolara gelmiştir. Kıymetli ve yarı kıymetli taşlar lüks tüketime girdiğinden ithalat rakamlarının da krizden kolaylıkla etkilendiği görülmektedir. Bu sektördeki dış ticaret dengesini inceleyebilmek için bu sektördeki ihracat ve ithalat rakamlarının grafik üzerinde birlikte görünümü aşağıdadır.

Grafik 4.50. Türkiye'nin Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar Sınıfında 1996-2015 Yılları Arasında İthalat ve İhracat Hacmi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Bu sektörde diğer sektörlerin aksine belirli bir dönem boyunca ihracat ithalatı karşılayabilmiştir; 1996-2000 yılları boyunca dış ticaret dengesi artıdadır, 1996 yılında 78 milyon dolar olan dış ticaret fazlası 2000 yılına kadar 293 milyon dolara kadar çıkmıştır. Bu tarihten sonra ithalat hızla artmaya başlamış ve dış ticaret açığı verilmeye başlanmıştır, 2005 yılına gelindiğinde 2.901 milyon dolarlık dış ticaret açığı oluşmuştur. Buna karşılık olarak ihracat artışını sürekli devam ettirmiştir. 2005 yılından sonra dış ticaret açığı azalmaya başlamış ve 2009 yılında 3.926 milyon dolarlık ticaret fazlası oluşmuştur. Devam eden yıllarda dalgalı bir seyir izlenmiş, İran'ın Türkiye üzerinden yaptığı dolaylı ticaretten dolayı tabloda aşırı iniş

çıkışlar oluşmuştur. 2012-2013 yıllarını görmezden geldiğimizde 2014 ve 2015 yıllarında altın ithalatında keskin bir düşüş gözlenirken ihracat rakamları yukarı yönde seyretmiştir, bu da dış ticaret dengesine olumlu etki etmiş ve 2015 yılında 7.080 milyon dolarlık bir dış ticaret fazlası oluşmuştur.

Değerli ve yarı değerli taşlar sektörü otomotiv sektörü gibi diğer dezavantajlı olduğumuz sektörlerden ayrılmaktadır. İthalat rakamları yüksek olmasına rağmen ihracat rakamları bununla mücadele edebilecek durumdadır. Sektörün elini güçlendirecek en önemli unsur yeni altın kaynaklarının bulunması ve bununla ilgili çalışmalar yapılmasıdır. Bu noktaya kadar Türkiye'nin en büyük on ithalat kalemini oluşturan sektörlerin ihracat ve ithalat rakamları incelenmiş ve bu sektörleri geliştirmek için atılabilecek adımlara değinilmiştir. Konunun devamında ithalatta dezavantajlı olduğumuz sektörlerin bir sonucu olarak oluşan cari açık konusuna daha yakından bakılacaktır.

5. CARİ AÇIK

Cari açığın tanımı basitçe; bir ülkenin ürettiği malların ihraç sonucu getirdiği gelirin, ülkenin yurtdışından ithal ettiği mal ve hizmetlerden az olması durumudur.¹⁰⁶ Cari dengeyi etkileyen üç faktör vardır, bunlar; ihracat ve ithalat, hizmet ticareti ve yurtdışında çalışan ülke vatandaşları ve ülkede çalışan yabancı ülke vatandaşlarının getirdiği dövizdir. Cari işlemler hesabı bir ülkenin ekonomik performansı açısından önemli kabul edilmektedir. Yukarıda sayılan faktörler yoluyla ülkenin döviz girişinde artış veya azalış meydana gelebilmektedir. Mal ve hizmet ticaretinin yanında sermaye girişi döviz gelirlerinin artmasını sağlarken tersi durumda döviz gelirlerini azaltıcı etki yapmaktadır. Kısaca cari açık; ülkenin tasarruflarıyla harcamaları arasındaki farkı göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde belirli bir cari açık oluşması beklenebilir fakat bu açığın olağan borçlanmayla karşılanabilecek durumda olması önemlidir. Bir ülkenin cari açığı

¹⁰⁶ E. Türkoğlu (2015). Cari açık nedir?. <http://www.bilgiustam.com/cari-acik-nedir/> (Erişim Tarihi: 27.05.2016)

normalin üstünde artarsa bu açık ülkeye gelen yabancı fonla finanse edilir.¹⁰⁷ Örneğin; bir ülke yüksek oranda dış ticaret açığı verdiği durumda bu açığı kapatmak için dış kredi alma yoluna gidecektir. Dış borçlanmanın artması ekonomik tabloyu olumsuz etkilemesinin yanında dış finans kurumlarının da ekonomideki etkisini artıracak ve ekonomiyi daha kırılgan bir hale sokacaktır. Bu yüzden Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için büyüme sürecinde cari işlemler açığının olağan borçlanmayla karşılanabilecek düzeyde tutulması çok önemlidir.¹⁰⁸ Türkiye gelişmekte olan ve ithalata dayalı büyüme modelini esas alan bir ülke olarak genellikle cari açık vermektedir. Türkiye'nin Merkez Bankası verilerine göre 1996 yılından bu yana cari hesabı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5.1. 1996-2014 Yılları Arasında Türkiye'nin Cari Dengesi

<i>Yıllar</i>	<i>Cari Hesap (Milyon Dolar)</i>	<i>Yıllar</i>	<i>Cari Hesap (Milyon Dolar)</i>
1996	-2.437	2006	-31.168
1997	-2.638	2007	-36.948
1998	2.000	2008	-39.425
1999	-925	2009	-11.358
2000	-9.920	2010	-44.616
2001	3.760	2011	-74.402
2002	-626	2012	-47.961
2003	-7.554	2013	-63.608
2004	-14.198	2014	-43.552
2005	-20.980	2015	-32.136

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası,

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Para+Politikasi/Interaktif+Grafikler/Cari+islemler+dengesi>

Görüldüğü üzere 1996-2001 döneminde cari hesap dalgalı bir seyir izlemiştir. 1997 yılında 2.638 milyon dolar cari açık verilirken 1998 yılında 2 milyar dolar cari fazla vermiştir. 2000 yılında kriz döneminde cari açık 9.920 milyon dolara kadar

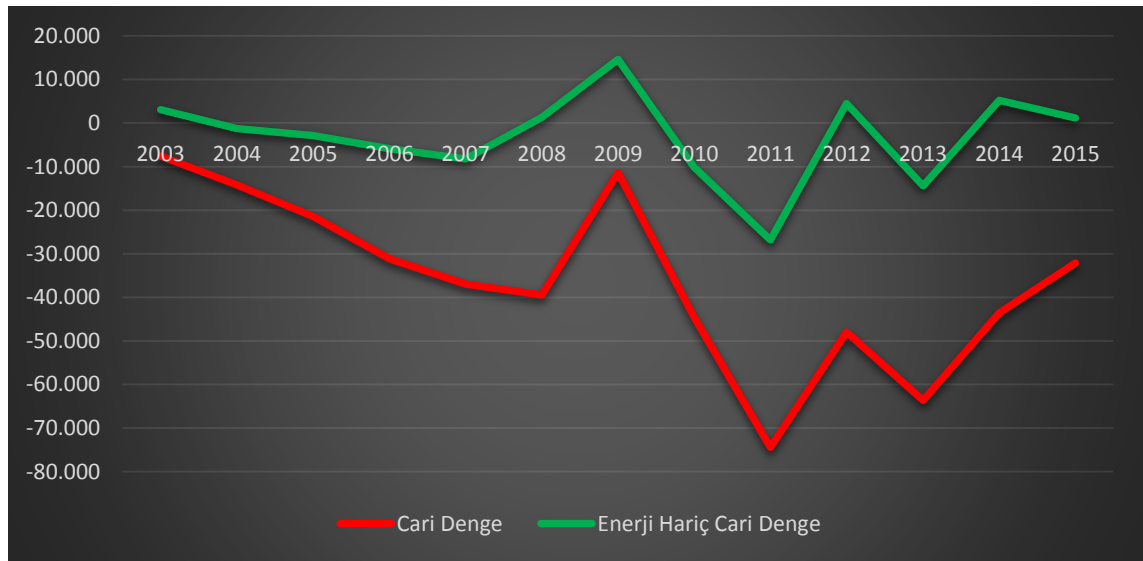
¹⁰⁷ <http://www.ekodialog.com/Konular/cari-islem-nedir-cari-islem-hesabi.html> (Erişim Tarihi: 27.05.2016)

¹⁰⁸ <http://www.ekodialog.com/Konular/cari-islem-nedir-cari-islem-hesabi.html> (Erişim Tarihi: 27.05.2016)

çıkıştır, o dönem için çok yüksek bir rakam olan 9.920 milyon dolar krizin etkisini yansıtmaktadır. 2001 yılında toparlanma yaşanmış harcamaların kısılmasıyla 3.760 milyon dolar cari fazla ortaya çıkmıştır, bu ele alınan yıllar içerisinde en yüksek cari fazlanın olduğu yıldır. 2003 yılından sonra cari açık hızla artışa geçmiştir, 2008 yılına gelindiğinde 39.425 milyon dolarlık cari açık oluşmuştur. Küresel krizle birlikte 2009 yılında 11.358 milyon dolara gerileyen cari açık bu yıldan sonra tekrar artışa geçmiş ve 2011 yılında 74.402 milyon dolara ulaşarak tüm zamanların rekorunu kırmıştır. Son yıllarda ise düşüş halinde olan cari açık son olarak 2015 yılında 32.136 milyon dolar seviyesindedir. Kriz sonrası dönemde cari açığın hızla artmasının ithalata dayalı büyüme modelinden kaynaklandığını söyleyebiliriz, öyle ki; kriz sonrası toparlanma ve hızlı büyüme oranı yakalandığında yatırım ve ithalat artmakta bu da dış ticaret açığını dolayısıyla cari açığı artırıcı etki yapmaktadır.

Cari açığı artıran en önemli faktör ithalat giderleridir, ithalatta ise en büyük kalem enerjidir. Aşağıdaki grafikte enerji ithalatı hariç cari denge verilmiştir. Grafikte de rahatça görülebileceği gibi cari açığın oluşmasında enerji harcamaları çok büyük bir yer tutmaktadır.

Grafik 5.1. Türkiye'nin 2003-2015 Yılları Arasında Cari Dengesi ve Enerji Hariç Cari Dengesinin Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası,

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Para+Politikasi/Interaktif+Grafikler/Cari+islemler+dengesi>

Enerji ithalatının cari açığa bindirdiği yük çok büyüktür. İthalatımızdaki en büyük kalem olan enerji sorunun çözümü cari açık problemini çözmede büyük bir adım olacaktır. Enerji ithalatına getirilecek olan çözüm aynı zamanda enerji maliyetlerini azaltarak demir çelik, bakır, alüminyum gibi enerji ihtiyacı yüksek sektörleri de daha rekabetçi bir hale getirerek ihracata olumlu katkı yapacak ve yine bu kalemlerde oluşan ithalat miktarını azaltacaktır. Cari açığın tehlikeli boyutlara ulaşması ise Türkiye’de çoğu krizinin önemli sebeplerinden biri olan döviz darboğazına sebep olmaktadır.

6. DÖVİZ DARBOĞAZI

Cari açığın bir sonucu olarak döviz darboğazı meydana gelmektedir. Döviz darboğazı; kısaca ülkenin belirli bir dönemde döviz giderlerinin artması ya da gelirlerinin azalması(veya her ikisi) yüzünden ciddi bir döviz sıkıntısı içine düşmesidir. Türkiye’de cari açık zaman zaman döviz darboğazına sebep olmuştur. İthalat mallarının fiyatının uluslararası piyasada artması gelişmemiş ve gelişmekte olan ithalatçı ülkeleri derinden etkileyebilmektedir, artan fiyatlar ithalatçı ülkelerin ticari dengesini olumsuz etkilemekte ve oluşan cari açık döviz rezervlerini eritebilmektedir. Türkiye’de tarihi boyunca zaman zaman döviz darboğazına düşmüştür, meydana gelen krizlerin çoğunda döviz darboğazı önemli bir sebep olmuştur. Döviz darboğazının nedeniyse makro-ekonomik dengelerin korunamamasıdır. İçeride TL aşırı değerlenmekte, bunun doğal etkisi olarak ithalat patlaması yaşanmakta, yüksek oranlı dış ticaret açığının desteklediği cari açık da borçlanma yoluyla kapatılmaktadır. Kredi ve borç verenler borçların ödenemeyeceği kuşkusuna düşerken, içeridekiler de devalüasyon beklentisi içine girdiğinde krizler patlak vermektedir.¹⁰⁹ Aşağıdaki grafikte Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın 1996 yılından bu yana döviz rezervleri ve cari açığı birlikte gösterilmiştir.

¹⁰⁹ E. Han (2009). Türkiye’de kriz ve çıkışın yol haritası. *Türkiye Kamu-Sen AR-GE Merkezi*. http://www.kamusen.org.tr/icerik_goster.php?Id=5544 (Erişim Tarihi:20.05.2016)

Grafik 6.1. Türkiye'nin 1996-2015 Yılları Arasında Döviz Rezervi, Cari Açık ve Büyüme Oranlarının Grafik Üzerinde Görünümü

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Türkiye İstatistik Kurumu,
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Para+Politikasi/Interaktif+Grafikler/Cari+islemler+dengesi>

Grafikte göze çarpan 2002 yılındaki rezerv kaybı dışında ciddi bir düşüş yaşanmamıştır. Türkiye 2002, 2009 ve 2012 yılları hariç her geçen yıl döviz rezervini arttırabilmiştir. Özellikle 2005-2008 dönemi ve 2012-2015 dönemlerinde yüksek oranda artışlar yaşanmıştır. Buna karşılık olarak cari açık 2000 yılında kriz kaynaklı ciddi bir artış göstermiş bunun dışında 2009 yılına kadar döviz rezervlerine paralel bir seyir izlemiştir. 2009 yılında kriz kaynaklı ithalatın

düşmesine bağlı olarak cari açıkta da sert bir düşüş yaşanmış daha sonra sert bir şekilde yükselmiştir. 2011 yılında cari açık 74 milyar dolar seviyesine ulaşmışken aynı yıl döviz rezervleri 80 milyar dolar seviyesindedir. Cari açığın döviz rezervlerine oranı başlangıçta olumlu bir seyir izlerken krizin etkisiyle 2000 yılında büyük bir artış yaşayarak rezervlerin %41,34'üne kadar yükselmiştir. 2002 yılına gelindiğinde cari açık döviz rezervlerinin %3,31'ine kadar düşmüştür, bu oran ele alınan yıllar içindeki en düşük orandır. 2002 yılından sonra cari açığın rezervlere oranı hızla artmıştır, bu dönemde yüksek ithalat rakamları ve büyüme oranları cari açığı artırıcı etki yapmıştır, 2006 yılından sonra büyüme oranlarının düşüşe geçmesiyle cari açığın döviz rezervlerine oranı da düşüşe geçmiştir. 2009 yılında krizin etkisiyle %4,82 oranında küçülen ekonomi döviz rezervlerinde büyük bir düşüşe sebep olmamış buna karşılık cari açık da büyük oranda azalmıştır, Türkiye bu krizi diğer ülkelere kıyasla daha hafif geçirmiştir. Krizden sonra toparlanma dönemine giren ekonomi sonraki iki yılda %9 ve %8 gibi yüksek büyüme oranları yakalamıştır, bununla birlikte cari açık da yükselmiş ve 2011 yılında cari açığın döviz rezervlerine en yakın olduğu zaman olmuştur. 2011 yılından sonra büyüme ve cari açığın paralel seyri bozulmuştur. Büyüme oranlarından bağımsız olarak cari açık miktarı azalmış, döviz rezervleri 2015 yılı hariç artmıştır. Bu konuda Türkiye'nin gidişatı rezerv gücü açısından güven verici bir hal almaktadır. Türkiye'nin en büyük ithalat kalemi olan enerji için çözüm bulunmasıyla ekonomi üzerindeki yük daha da hafifleyecek ve bu tablo çok daha olumlu bir hal alacaktır.

7.SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kısa tarihi boyunca yarı-liberal, devletçi, liberal, korumacı politikaları denemiş, bazı olumlu gelişmeler yaşamış fakat değişen şartlar ve krizlerle birlikte ekonomi sürekli sekteye uğramıştır. 1946 yılından itibaren ilk dış ticaret açığı verilmiş ve o tarihten günümüze kadar dış ticaret fazlası bir daha verilememiştir. 1980 yılında 24 Ocak kararlarının ilanı ile ekonomi büyük bir dönüşüm içine girmiş, ithal ikameci anlayıştan açık ticaret ve serbest piyasa ekonomisine geçişin temelleri atılmıştır. 1996 yılında Gümrük Birliği Anlaşması'nın

yürürlüğe girmesiyle ticaret hacmimiz de hızla artmıştır. Bu yıllarda da krizler Türkiye'nin yakasını bırakmamış ve birçok krizle mücadele edilmiştir. 1999 ve 2001 krizleri ekonomiye ağır darbeler vurmuştur, bu krizler sonrası IMF ile stand-by anlaşması yapılmış ve devamında ekonomi toparlanma dönemine girmiştir.

Türkiye'nin 1996-2015 yılları arasında ithalattaki ilk on kalemi incelendiğinde ortaya çıkan şudur ki Türkiye'nin ele alınan sektörlerde dezavantajını ortadan kaldırması ya da hafifletmesi için üç temel sorun üzerine yoğunlaşması gerekmektedir; enerji sorunu, teknolojik seviye sorunu ve hammadde sorunu. Türkiye'nin en büyük ithalat kalemini içinde bulunduran mineral yakıtlar, mineral yağlar sektörü kömür, doğal gaz ve petrolü içinde bulundurmakta ve ithalat giderlerinin temelini oluşturmaktadır. Alınan doğalgazın yarısına yakını elektrik üretiminde kullanılmaktadır, elektrik üretim sorununun çözümü Türkiye'nin elini bu konuda oldukça rahatlatmakla kalmayıp, demir-çelik, otomotiv, bakır, alüminyum gibi enerji maliyeti yüksek sektörlerin rekabet gücünü de artıracaktır. Türkiye'de enerji maliyeti oldukça fazladır ve bu da sektörlerin üretim maliyetini artırarak uluslararası piyasada rekabet gücünü düşürmektedir. Enerji maliyetlerinin düşürülmesi yine demir, bakır, alüminyum, altın gibi hammadde ithal eden sektörlerde cevher zenginleştirme işlemini karlı kılabilen bir alternatif haline getirerek ithal edilen hammaddenin bir kısmını yurt içinden karşılama imkanı ortaya çıkaracaktır.

Temel sorunlardan bir diğeri hammadde sorunudur; petrol gibi ürünlerin doğal olarak ülkemizde bulunmaması ve ikamesinin tam olarak olmaması bu alanda atılabilecek adımları kısıtlı kılmaktadır, bu noktada atılabilecek adımlar hibrit araçlara teşviki artırarak tüketimi olabildiğince düşürmek olabilir. Hammadde sorunu çeken diğer sektörler örnek olarak yukarıda sayılan; demir çelik, bakır, alüminyum ve altın gösterilebilir. Bu sektörler için maden yatağı arayışları yapılmalıdır, bunun yanında bulunan birçok maden yatağı tenör oranı düşüklüğünden işletilmemektedir, tenör zenginleştirme işlemi ise yüksek enerji maliyetinden dolayı yapılmamaktadır, enerji sorununun çözümü tenör zenginleştirme işlemi karlı kılabilen bir hale getirebilecektir. Hurda geri dönüşümüne önem verilmesi de sektörü belirli oranda rahatlatacaktır. Bunun dışında plastik, organik kimyasallar gibi ürünler de hammaddesi yeterli oranda

Türkiye’de bulunmamaktadır fakat bu sektörlerle ilgili daha farklı adımlar atılabilir; katma değeri yüksek ürünler üretmek.

Türkiye’nin dezavantajlı olduğu ürünlerdeki bir diğer sorunu olan teknolojik yetersizlik ise her geçen gün kendini daha fazla hissettirmektedir. Her geçen gün önemi daha da artan elektronik cihazlar, eczacılık ürünleri gibi sektörler teknoloji ve bilgi odaklı sektörlerdir. Hammaddesi Türkiye’de yeterli oranda bulunmayan plastik gibi ürünlerdeki dezavantajımızı azaltmamız da yine katma değeri yüksek ürünler üretebilmemize bağlıdır. Bu konuda AR-GE çalışmalarına gereken önem verilmeli ve nitelikli eleman yetiştirmenin önemi göz ardı edilmemelidir.

Sonuç olarak Türkiye dış ticaret açığı ve cari açık vermeye devam etse de tablo çok karamsar bir durumda değildir. Özellikle enerji sorununun çözümü dış ticaret açığı ve cari açık tablosunu çok daha olumlu bir hale getirecek, diğer dezavantajlı olduğumuz birçok sektörün de elini güçlendirecektir. AR-GE faaliyetleri ve teknolojik gelişmelere ayak uydurulduğunda orta ve uzun vadede teknoloji ve bilgi odaklı sektörlerdeki dezavantajımız da ortadan kalkacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, O. (2012). Türkiye ekonomisinde 2000-2001 yılları arası ekonomik gelişmeler. <http://www.okanacar.com/2012/12/turkiye-ekonomisinde-2000-2001-yillar.html> (Erişim Tarihi: 05.01.2016).
- Aktan, O. (1998). Atatürk'ün ekonomi politikası: ulusal bağımsızlık ve ekonomik bağımsızlık. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetin 75. yılı özel sayısı, 29
- Aktaş, C. ve Güven, D. (2015). Gümrük birliği sonrasında Türkiye'nin ithalat fonksiyonu katsayılarındaki değişimin incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9).
- Akyıldız, H. ve Eroğlu Ö. (2004). Türkiye Cumhuriyeti dönemi uygulanan iktisat politikaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 29.
- Arıcan, E. (2002). *Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları*. (1.Baskı). İstanbul: Derin Yayınevi.
- ATIG. (2014). *Otomotiv sektör raporu*. <http://www.atig.com.tr/> Erişim (Tarihi: 25.04.2016).
- Aydemir, B. (2010). Kriz sonrası istihdam sorunları ve yapılan düzenlemeler: Türkiye örneği. Balıkesir: Küresel Kriz Sonrasında Türkiye'nin Yeniden Yapılanması Sempozyumu V, 409.
- Aydoğan, E. (2004). 1980'den günümüze Türkiye'de enflasyon serüveni. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 11(1), 91.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu. (tarihsiz). Güçlü ekonomiye geçiş programı üzerine değerlendirmeler .
- Benzer, M. (2011). Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye ekonomisi. http://www.tuicakademi.org/cumhuriyetin-ilk-yillarinda-turkiye-ekonomisi/#_ftn27 (Erişim Tarihi: 18.11.2015).
- Boratav, K. (2003). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2009*. (21.Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.

- Demir, O. ve Temur, Y. (1998). Gümrük birliğinin ilk iki yılı değerlendirmesi. *Dış Ticaret Dergisi*, 38-60.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Kalkınma planı (birinci beş yıl) 1963 — 1967*.
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf> (Erişim Tarihi:23.11.2015).
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1968). *İkinci beş yıllık kalkınma planı 1968-1972*.
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf> (Erişim Tarihi: 23.11.2015).
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *çnc beş yıllık kalkınma planı (1973-1977)*.
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf> (Erişim Tarihi: 25.11.2015).
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2014). *Demir elik sektör raporu*.
http://www.dogaka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.gov.tr_523_TN1D55S_P_Demir-celik-Sektor-Raporu-2014.pdf (Erişim Tarihi: 27.04.2016).
- Eğilmez, M. (2009). *Küresel finans krizi*. (8. Baskı), Ankara: Remzi Yayıncılık.
- Eğilmez, M. (2014). 2014'de uygulanan ekonomi politikasının değerlendirilmesi.
<http://www.mahfiegilmez.com/2014/12/2014de-uygulanan-ekonomi-politikasnn.html> (Erişim Tarihi:12.01.2016).
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2001). *Krizleri nasıl çıkardık?*. (1. Baskı), İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. (2014). *Doğal gaz piyasası sektör raporu*.
http://www3.epdk.org.tr/documents/dogalgaz/rapor_yayin/DPD_RaporYayin2014.pdf (Erişim Tarihi: 27.02.2016).
- Erçel, G. (1999). 2000 Yılı enflasyonu düşürme programı: kur ve para politikası uygulaması. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- Eren, E. (2013). 1980 sonrası Türkiye ekonomisinde yapısal ve siyasal değişimler.
<http://erdemeren2026.blogcu.com/1980-sonrasi-turkiye-ekonomisinde-yapibal-ve-siyasal-degisimler/13854334> (Erişim Tarihi: 03.12.2015).

- Eroğlu, N. (2007). Atatürk dönemi iktisat politikaları (1923-1938). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 66. dergipark.ulakbim.gov.tr/maruiibfd/article/download/5000011223/5000011509 (Erişim Tarihi: 18.11.2015).
- Ertek, E. (2014). *Kimya sektörü raporu*. <http://www.tskb.com.tr> (Erişim Tarihi: 04.05.2016).
- Eşiyok, B. (2006). *İktisadi dönemler itibariyle Türkiye ekonomisinde kalkınma hakkında rapor(1923-2004)*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.ř. Matbaası.
- Göçer, İ. (2012). 2008 Küresel ekonomik krizin nedenleri ve seçilmiş ülke ekonomilerine etkileri: ekonometrik bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 20.
- Hacıoğlu, N. (30 Kasım 2015). Rusya, Türkiye'den meyve sebze ithalatını yasakladı. *Hürriyet Gazetesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/meyve-sebze-ithalati-yasak-40021096> (Erişim Tarihi: 14.01.2016).
- Hacıoğlu, N., Kuburlu, C. ve Coşan, B. (29 Kasım 2015). Putin'den Türkiye'ye yönelik 6 maddeli tedbir kararnamesi. *Hürriyet Gazetesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/putinden-turkiyeye-yonelik-6-maddeli-tedbir-kararnamesi-40020362> (Erişim Tarihi: 14.01.2016).
- Han, E. (2009). *Türkiye'de kriz ve çıkışın yol haritası*. Türkiye Kamu-Sen AR-GE Merkezi. http://www.kamusen.org.tr/icerik_goster.php?Id=5544 (Erişim Tarihi:20.05.2016).
- Hepaktan, E. (2008). Türkiye'nin dönüşüm sürecinde dış ticaret politikaları. 2. Ulusal İktisat Kongresi. *İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6.
- İstanbul Değerli Maden ve Metaller İhracatçı Birliği. (2009). *Türk değerli maden ve mücevherat sektörü raporu*. <http://test.immib.org.tr/mucevher/INDEX.ASP> (Erişim Tarihi: 15.05.2016).

- Kalkınma Bakanlığı. (2015). *Elektronik çalışma grubu raporu*.
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zet%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/261/Elektronik%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Grubu%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 27.02.2016).
- Kanca, O. (2012). 1950-1960 Arası Türkiye’de uygulanan sosyo-ekonomik politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 56.
- Karluk, R. (2005). *Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşüm*. (13. Baskı), İstanbul: Beta Yayınları.
- Konya Ticaret Odası. (2011). 2010 yılına ait ekonomik değerlendirme. <http://www.kto.org.tr/d/file/2010-yili-ekonomik-degerlendirmesi.pdf> (Erişim Tarihi: 11.01.2016).
- Kutlu, E. (2002). *İthalat ve İhracat Uygulamaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Matbaa Tesisleri.
- Maliye Bakanlığı. (2009). *Yıllık ekonomik rapor 2009*.
<http://www.maliye.gov.tr/YillikEkonomikRapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202009.pdf> (Erişim Tarihi: 07.12.2015).
- Nart, E. (2010). Gümrük Birliği’nin Türkiye’nin dış ticareti üzerine etkileri: panel veri analizi, *Journal of Yaşar University* s.2875.
- Oktar, S. (1998). Cumhuriyetin başında parasal sorunlar ve merkez bankasının kurulması. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 244-251.
- Oktar, S. ve Dalyancı, L. (2010). Finansal kriz teorileri ve Türkiye ekonomisinde 1990 sonrası finansal krizler. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29 (2), 12.

- Öztürk, S. ve Özyakışır, D. (2005). Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası yaşanan yapısal dönüşümlerin GSMH, dış ticaret ve dış borçlar bağlamında teorik bir değerlendirilmesi. *Mevzuat Dergisi*, (94).
<http://www.mevzuatdergisi.com/2005/10a/01.htm> (Erişim Tarihi: 28.11.2015).
- Pıçak, M. (2010). Planlı kalkınma dönemi Türkiye ihracat politikaları üzerine bir değerlendirme. *Mevzuat Dergisi*, (148).
<http://www.mevzuatdergisi.com/2010/04a/02.htm> (Erişim Tarihi: 23.11.2015).
- Plastik Sanayicileri Federasyonu. (2013). *Türkiye plastik sektörü*.
http://www.plasfed.org.tr/28-turkiye_plastik_sektoru (Erişim Tarihi: 01.05.2014).
- Plastik Sanayicileri Federasyonu. (2015). *2015 Yılı sonu plastik sektörü değerlendirmesi*.
http://www.plasfed.org.tr/uploads/Plastik_Sektoru_Yilsonu_Deg.pdf (Erişim Tarihi:01.05.2016).
- Plastik Sanayicileri Federasyonu. (2015). *Türkiye Plastik Sektörü 2015 Raporu*.
<http://www.barat.com.tr/plasfed-turkiye-plastik-sektoru-2015-raporu/>
(Erişim Tarihi: 01.05.2016).
- Sarıgedik, İ. (2008). *1994-2001 krizlerine genel bakış ve kriz yönetimi*. Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Tezel, Y. (1982). *Cumhuriyet Dönemi'nin iktisadi tarihi*. (5.Baskı), Ankara: Yurt Yayınevi.
- Töre, N. (1982). Atatürk dönemi Türkiye politikası ve Türkiye'nin ekonomik gelişmesi semineri. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 513, 52.
- Tunç, H. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. (1.Baskı), İstanbul: Sümer Yayıncılık.

- Turhan, Ş. (24 Kasım 2015). Piyasa vuruldu. *Hürriyet Gazetesi*.
<http://www.hurriyet.com.tr/piyasa-vuruldu-40018358> (Erişim Tarihi: 14.01.2016).
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. (2015). *İlaç ve eczacılık ürünleri sektörü raporu*. <http://www.ekonomi.gov.tr> (Erişim Tarihi:11.05.2016).
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2000). Türkiye'nin güçlü ekonomiye geçiş programı. <http://www.tcmb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 06.01.2016).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2008). *Dış ticaret istatistikleri ve endeksleri sorularla resmi istatistikler dizisi-2*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu. (2014). *Kömür Sektörü Raporu*.
<http://www.tki.gov.tr/Dosyalar/Dosya/SektorRaporu2014.pdf> (Erişim Tarihi: 25.02.2016).
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2013). *Ekonomik rapor 2012*.
<http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/68GK/ekonomikRapor2013%20-%20Kopya.pdf> (Erişim Tarihi:12.01.2016).
- Türkoğlu, E. (2015). Cari açık nedir?. <http://www.bilgiustam.com/cari-acik-nedir/> (Erişim Tarihi: 27.05.2016).
- Yıldırım, S. (2006). Türkiye'de 24 Ocak 1980 öncesi ve sonrası sanayileşmenin ekonomik büyümeye etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(1). <http://sbd.ogu.edu.tr/SayiDetay.aspx?40> (Erişim Tarihi: 28.11.2015).
- Yurdakul, H. (2015). 2008 Küresel ekonomik krizi ve Türkiye'ye etkisi. Sahipkiran Stratejik Araştırma Merkezi. <http://sahipkiran.org/2015/01/12/kuresel-ekonomik-kriz/> (Erişim Tarihi: 08.01.2016).
- Zarakoğlu, A. (1982). Atatürk dönemi Türkiye politikası ve Türkiye'nin ekonomik gelişmesi semineri. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 513, 93.

<http://www.ataturk.net/cumh/izmir.html> (Erişim tarihi: 18.11.2015).

<http://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/agustos-1958-iktisadi-kararlari.html> (Erişim Tarihi: 21.11.2015).

<https://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/ucuncu-bes-yillik-kalkinma-plani-donemi.html> (Erişim Tarihi: 25.11.2015).

<http://www.ekodialog.com/Konular/cari-islem-nedir-cari-islem-hesabi.html> (Erişim Tarihi: 27.05.2016).

<http://www.ekodialog.com/Konular/cari-islem-nedir-cari-islem-hesabi.html> (Erişim Tarihi: 27.05.2016).

<http://www.istekobi.com.tr/sectorler/makine-imalat-s1/sectore-bakis/makine-imalat-b1.aspx> (Erişim Tarihi: 13.04.2016).

http://www.odd.org.tr/web_2837_1/neuralnetwork.aspx?type=36 (Erişim Tarihi: 28.02.2016).

<http://trademap.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)

<https://www.worldsteel.org/> (Erişim Tarihi: 27.04.2016)

<http://www.plasticseurope.org/> (Erişim Tarihi: 1.05.2016)

<http://www.macrotrends.net/> (Erişim Tarihi: 27.02.2016)

<http://enerjienstitusu.com> (Erişim Tarihi: 27.02.2016)

<http://www.tcmb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 20.05.2016)

<https://www.researchgate.net/publication/277006599> (Erişim Tarihi: 07.12.2015).